

АЗИМ СУЮН

Сайланма

ШЕЪРЛАР, ДОСТОНЛАР

АЗИМ СУЮН

Сайланма

ШЕЪРЛАР, ДОСТОН

«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИНИНГ
БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 1997

Безакловчи расом
РАҲИМА ҚУНҒИРОВА

Суюн, Азим.
Сайланма: Шърлар, дostonлар. — Т.: Шарқ,
1996.—416.

Уз2

ТАРЖИМАИ ҲОЛ УРНИДА

Мен Жанубдан Зарафшон водийси билан, Шарқдан Сангзор дарёси водийси ва Шимолдан Қизилқум чўллари билан чегараланган Нурота тизма тоғларининг катта бир дарасида ҳаво очиқ кунлари Қароқчи тоғ тепасидан беш ханжардай ярқираб куринадиган Бешбармоқ қояларининг Самарқанд тасарруфи тарафидаги сув оқими бўйлаб жойлашган Накурт қишлоғида ўсганман.

Киндик қоним эса Култусиннинг шундоқ биқинидаги Қудуқча қишлоғида тукилган (1948 йил 22 феврал). Ота-онам кенг адирларда кўкламги бугдой экиш ишларига тайёргарлик куриш учун Накуртдан у ерга бир-икки ойга кучиб энишган ва мен пайдо бўлгач — қирқ кунлик чақалоқлигимда қайтиб чиқиб кетишган.

Бешбармоқота ва Парандозота булоқлари Қарисой ва Қоронғулсойни ҳосила қилиб, Қушилишота деган ерда қушилишиб Накуртсойни ташкил қилади. Накуртсой эса йул-йўлакай бир қанча катта-кичик даралар ҳамда Гараша қишлоғи суви ила купайиб Тусинсойга қуйилади. Култусиндан «Тошкент-Маржонбулоқ-Самарқанд-Челак-Пойариқ-Зармитан-Қушработ-Нурота» йули ўтади. Ана шу йул Накуртни дунё билан боғлайди.

Накурт қишлоғи тарихига оид бир ҳужжат билан танишганман. 1888 йил бухоролик шоир Жоний Накурт орқали Ухум қишлоғига (Бешбармоқота ва Парандозота қоялари уртасида ёлғизоёқ йул бор) ўтади. У йул харитасини чизиб қолдирган, Накуртни Наҳруд, Наҳруд шаклларида ёзган ҳамда қишлоқ ҳокимини тилга олган. Шоир Жоний Накуртта келган йили отам Олимнинг отаси Суюн, яъни менинг бобом туғилган.

Бобом Суюн 1959 йилнинг олча пишиғида дунёдан ўтди. У отамга аждодлари шажарасини ёзиб қолдирди, отам ўз навбатида менга ва тўрт укамга узатди. (Мен ким: Азимбой (Азим Суюн), Азимбойнинг отаси Олим (1908—1983, 15 январь), Олимнинг отаси Суюн (1888—1959), Суюннинг отаси Мирзабой, Мирзабойнинг отаси Норбой, Норбойнинг отаси Қўйғелди, Қўйғелдининг отаси Оллоёр, Оллоёрнинг отаси Ақад, Ақаднинг отаси Аширмат, Аширматнинг отаси Суюшхужа, Суюшхужанинг отаси Чурагаймирзо, Чурагаймирзонинг отаси Шомонмирзо, Шомонмирзонинг отаси Бегиҳийро, Бегиҳийронинг отаси Холмат, Хол-

матнинг отаси Чуянқалтак, Чуянқалтакнинг отаси Қирошар! Туб бобомиз Узгон деган пайгамбар экан.

Асли боболаримиз Туркистон томонлардан булиб, улар Қашқадарёга ҳижрат қилишади. Қашқадарёдан Хатирчининг Олтинсойга (Пулкан шоир туғилган қишлоқ) кучишади. Олтинсойдан Мойбулоқнинг Ёнбош қишлоғига, ундан Қушработнинг этагидаги Оқтепа деган жойига утишади. Оқтепадан (Оқтепада Аширматарик деган ариқнинг урни ҳозир ҳам сақланиб турибди, бу ариқни бобомиз Аширмат полвон қазиган) Накуртта биринчи бўлиб бобомиз Оллоёр кучиб чиққан. Бобомиз момомиз Турсун бойбича билан бу жойларни макон тутишганда чангалзорларни уроқ ила зурга очиб йул топиб юришган экан. Ана энди, ҳозир беш юзга яқин оила ҳаёт кечираётган Накурт қишлоғининг тахминий тарихини кимга керак булса ҳисоблаб олаверсин...

Хуллас, отамнинг қирқ ёшида тилаб олинган фарзанди камина беш-олти ёшимданоқ унинг инжиқ ҳамроҳига айланганман. Гап шундаки, отам катта савдолхон булишига қарамай «қулоқнинг угли» булганлиги учун мажбурий равишда унга чупоғлик таъғи судратилган эди. У пода боқарди. Кечаю кундуз мол орқасидан юрарди, мен эса ундан ажралмасдим. Бирга тоғу тош, дала-дашт, қир-адир кезардим. Ана энди денг, уша беш-олти ёшимданоқ бахшиларнинг, сузонларнинг, чупон-чуликларнинг, йилқичиларнинг, овчиларнинг, утинчиларнинг, гуяндаларнинг, мултониларнинг, йуловчиларнинг, тоғ ишқибозларининг афсунлар тула ғаройиб турли-туман ҳикояларидан, суҳбатларидан, гурунгларида баҳраманд булганман.

Менга бора-бора отам билан пода орқасидан юрaverиш жонимга тегиб, бобом мулла Суюн паноҳига утиб кетдим. Унинг ҳикояларини эшитиш мароқли кеча бошлади. Бобом Бухорода «Мир-араб» мадрасасини битирган, бой угли, бой, «босмачи», «қулоқ» булиб қамалиб кетган ва не-не савдоларни бошидан кечириб, Катта уруш арафасида омон-эсон Накуртта қайтиб келганди.

Мулла Суюн узун буйли, кундаланг, елкалари кенг, бармоқлари йугон-йугон, кукиш соқолдор бақувват киши булиб, қалин қошлари остидан уткир кузлари одамга тикка боқарди. Отамнинг онаси — энам аллақачон вафот этиб кетган, бобом ундан кейин ҳам уйланган, аммо у ҳам бир угил, яъни отамга ука қолдириб дунёдан утганди. Бобом ана шу Тиловқобил билан бирга турарди.

Бобомнинг овунчоғи турли-туман китоб, ов ва эн-

ди мен эдим. Унинг ун иккинчи ов милтиги буларди. Унга Кондрат деган урис мен билмаган олис юртилардан уқ-дори, замча, патрон ва бошқа ксракли нарсаларни ойда, йилда олиб-келиб берарди. Аниқ эсимда, бобом унинг олиб келган нарсаларидан фойдаланарди-ю, аммо у билан бирга на чой-пой ичарди, на бирга овга чиқарди.

У, у йиллар... Шом тушиши билан бобомнинг тошдан яккаю ягона, дуддан қорайиб кетган уйига (уйнинг уртасида сандал ҳам қўйилмаган тош учоқ бор эди) суҳбатталаб кексаю ёш йигиларди. Лампачирок липиллар, қиш кечалари учоқда тараша чуғи ловилларди. У Аҳмад Яссавий «Ҳикмат»ини уқиганда бутун олам унутиларди. Китобхонликлар, суҳбатлар, гурунглар гоҳида тонггача давом этарди. Эҳ-ҳе... бу кечаларда нималар сузланмасди, нималар эсланмасди.

Табиатни асраш деган гаплар етмишинчи йиллардан кейин чиқди. Эллигинчи йиллар охирларида эса бундай гаплар тушга ҳам кирмасди. Аммо-лекин инсоф деган наrsa бор эди. Овчилар худога қараб ов қиларди. Худо-беҳудага қуринган нарсани отиб ташлайвермас, аксинча заруратдан, туғриси айтганда, гушт қайғусида ов овланарди. Кейин билсам, ахир давр тоғликларни ҳам шип-шийдам қилган экан-да.

Бобом вафот этгандан кейин, унинг худойисини утказмоқчи бўлдик. Суйиш учун бир чоғроқ серкани топдик. Одам тумонат. Мен тенгдош амаким, журам Олтибой билан уч-турт тенгли эчкимизни қайтариб келмоқчи бўлиб, Жайловча деган камарга кетдик. Не қуз билан қурайликки, бир алқор чивин қуриб ётган экан. Узоқдан қурдик. Иккаламиз ҳам Деҳқонбой бобомни — мулла Суюннинг укасини — машҳур мерганни чақириб келиш учун югурдик. Деҳқонбой бобом тезда милтиқни уқлаб чиқди. Бордик. Алқор бизни қуриб югуришга тушди... Уқ еган, оқсоқ экан. Уни Олтибой билан, хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, уй тарафга қувдик. Хуллас, оқсоқ алқорни чорбоғ тарафга ҳайлаб келдик. Худойи бошланмоқчи булган бобом уйдан бир чақирим берида алқор отиди. Унинг гуштини пишириб, худойини утказдик. Одамлар «бу алқорни ҳам қатта илм эгаси, ҳам имонли овчи Суюннинг худойисига худонинг ўзи буюрган» дейишди. Ким билди дейсиз, балки бу гапларда жон бордир...

Хуллас, менинг болалигим, усмирлигим, ёшлигимнинг кўп қисми Нурота тизма тоғларини гоҳ пиёда, гоҳ уловда, гоҳ милтиқ қўтариб, гоҳ салтанг ишқибозлик ила кезишда ўтди. Бундай кезишлар, ишқибозликлар мени ҳануз тарк этган эмас. Қуриб-қуриб кузчил

буласан. Уйлаб қарасам, жуда кўп гаройиб воқеаларни, саргузаштларни бошдан кечирган эканман. Кузларим кўриб, қулоқларим эшитган экан.

Шуни айтишим керакки, Нурота тизма тоғларининг ҳайвонот олами гоят турфа, усимликлар дунёси кенг, жонзотлари, парранда-даррандалари, газандаларию чаррандалари мул-қул. Бу тоғларда ҳатто қоплонлар, муъжиза аталмиш кўзойнакли илонларгача оёғингиз остидан, ё бир дарада дафъатан ёнингизда пайдо бўлиши мумкин.

Кейин... кейин аскар бўлдим. Тошкент Давлат до-рилфунунининг журналистика факультетини битирдим. Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат на-риети, Ўзбекистон Матбуот Давлат Қумитаси, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, «Халқ сузи» газеталарида хизмат қилдим. Айни пайтда «Ўзбекистон овози» газетаси Бош муҳарририман. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси депутатиман. Пешонамни Мустақиллик ёруғ қилган шоирман! Жаҳон Маданият ва Санъат Академияси аъзосиман. Шеърларим, шеърый туркумларим турк, инглиз, араб, рус, қозоқ, тожик, қирғиз, туркман, қорақалпоқ, тува ва бошқа тилларда чоп этилган.

Шу пайтгача ўзбек тилида нашр этилган тўпламларим:

1. «Менинг осмоним» — 1978 йил
2. «Зарб» — 1979 йил
3. «Замин тақдири» — 1981 йил
4. «Хаёлот» — 1984 йил
5. «Зиё йули» — 1986 йил
6. «Жавзо» — 1987 йил
7. «Олис тонглар» — 1989 йил
8. «Куйганим-суйганим» — 1992 йил
9. «Қора қузинг сенинг» — 1994 йил
10. «Сарбадорлар» — 1994 йил

Биринчи халқаро Чулпон мукофоти совриндориман. Шунингдек, 1992 йил Туркия Ёзувчилар Бирлигининг дипломи билан ҳам тақдирланганман.

Энди сунги гап: бурнимиздан баланд гапиролмаймиз, қўзим етмаган жойга сузим етсин. Ҳали орзу-аъмолларим, муроду мақсад, ниятларим дунё-дунёча. Эл билан беллашмадим, эл билан тиллашдим, сирлашдим, иншоллоҳ, бу қисмат умрлик ёр булғай.

Азим СУЮН
1996 йил, 22 феврал

9 БҶАМ

Бир назардан эр тузалар,
Шарфос тиннар — сел тузалар.
Битта ҳикмат менга авн:
Сўз тузалса — эл тузалар.

СУНМА ОРЗУМ

Сунма орзум, тушмагил терга,
Зил умримни етаклагил аҳд,
Бошин эгиб қўйса ҳам ерга
Фақат кукка кўқарар дарахт.

ЕЛГИЗ ТУРНА

Елгиз турна баланд-баланд учмоқ истаиди,
Афсус, унинг қанотлари ярадор.
Шурлик гоҳо она-Ерга тушмоқ истаиди,
Лекин унда яралаган кимса бор...

БУ ҚАЛБ...

Илми муъжизалардан таажжуб қилмас бу қалб,
(Тагин деманг: «Уларни кузига илмас бу қалб».)
Лекин бир гул шивирин эшитса титрайди ул,
Қалб ва ёки тошлигин узи ҳам билмас бу қалб...

ҚАЙДАКИМ...

Қайдаким тенглик эрур, унда ҳақиқат албат,
Қайдаким ҳақиқатдур, унда тенгликдир зийнат.
Қайда тенглик йуқ эрса, унда йуқдир ҳақиқат,
Қайда ҳақиқат йуққим, тенглик осмонда фақат.

ПАШШАЛАР

Лаънати пашшалар!
Бошингизга сал
Илиқлик нафаси урилса булди,
Ичирмайсиз ҳатто ёвгонни ҳалол!
...Ай, қишга офарин! —
Аездан улинг!

ҲОЛАТ

Атрофимга қарайману...
Ҳамма каби яшагим келар.
Атрофимга қарайману...
Ҳамма каби яшагим келмас...

АЗИЗИМ

— Азизим, айтинг-чи, муҳаббат нима?..
— Ҳаёт денгизида сузган бир кема:
Кимнидир бағрига олгай қуноққа,
Кимиидир у ташлаб кетгай қирғоққа!

БУ ХОНАДА...

Бу хонада гуллар буйи анқийди тулиб,
Дуч келурсан бунда баҳор дала-тузига.
Бу хонанинг парируйи
...бир йигит бўлиб—
Алвон гуллар сотиб олар узи узига.

ТАЙГА УРМОНЛАРИДА

Ҳазил

Бу урмоннинг пошшолари қушлар эмас,
Йулбарс эмас, бури эмас пошшолари.
Қанча чаққан билан қонга туйиб туймас,
Бу урмоннинг пошшолари — паишшалари.

ЯПРОҚДА

Япроқда осмоннинг куз ёши —
Изтироб, алами, газаби.
Япроқда осмоннинг қуёши —
Табассум, кулгуси ва нози.

ҲАҚИҚАТ КЎЗГУСИ

Мен нишонман, мен нишонман, мен нишон,
Отиди минг-минглаб уқ.
Мен омонман, мен омонман, мен омон, —
Биттаси ҳам теккан йуқ!

ЧИДАЙ ОЛМАЙ...

Чидай олмай дардга-азобга,
Қушдай ожиз қолган вақтларим,
Отам каби тушасиз ёдга —
Чайир, голиб тоғ дарахтлари!..

БАҲОР ДОИМ...

Баҳор доим баҳорлигин аён этар,
Офтоб нури булутларни ёриб утар.
Бижғиб ётган қўлмакларни қўп қурдим-эй,
Оқар сувлар уз йулларин топиб кетар.

КАТТАЛАР УЧУН ТЕЗ АЙТИШ

Истибдоддан дод! —
Додлар истъедод.
Истъедоддан дод! —
Додлар истибдод.

УЗБЕКНИНГ ДУППИСИ...

Узбекнинг дупписи бошида анвор,
Белбоғи ва тунни мисоли дуст-ёр.
Сийми зарин олсанг олгину аммо,
Тегма Дуппи
Белбоғ
Тунига
зинҳор!!!

ҲАЁТ ДАРСИН УҚИБ КЕЛДИМ ҲАР ҚАЧОН

Ҳаёт дарсин уқиб келдим ҳар қачон,
Гоҳо совуб кетдим, гоҳ тушдим терга.
Инсон ғам, шодлиги экан ёнма-ён,
Бири кўкка тортар, бириси ерга.

ЛУТФУЛЛАГА

Тугал истайсан, оҳ, бир кам дунёни,
Юрагинг оғрийди — тунларинг бедор.
Дунни қуй! Давола бир бечорани —
У шундоқ ёнингда — уни кам бемор.

БОҒНИНГ...

Боғнинг заҳар-қиеғи бор,
Булбулнинг зоғ сиеғи бор.
Кеч булса ҳам англаб етдим:
Дустда душман қулоғи бор.

ОДАМЛАР БОР...

Одамлар бор — дили чароғ —
Дустларимдир — чин диллидир.
Одамлар бор — тили тароқ —
Ёвларимдир — минг тиллидир.

У, УЗБЕГИМ...

У, узбегим, узим дер,
Ўз этини узи ер.
Бири икки булмасдан
Булар бир газ қора ер!

ШОИР

Роҳатидан азоб чекар,
Азобидан роҳатда.
Биров: «Бу ким?» деб сурса гар,
Шоир, дердим, албатта!

БИР ДАВРАДА

«Биз кичик элмиз», — дер қорақалпоқ дуст,
Ёқут, қумиқ, тоғор: «Биз ҳам...», — дедилар.
Қушилди қорачой, олтойу ҳакас...
Ва лекин бир тилда сўзлар эдилар.

ҚАДИМГИ СУРА

Караминг кенг марҳаматли Кук,
Дуо бирла айлағаймиз ёд.
Раҳмат нурин бошимизга тўк,
Заминга бер покиза авлод!

БОЛАРИ

Болари тилида — оғзида асал,
Минг бир дардга даво, хуштаъм ва гузал
Ва лекин думида ниш — заҳари бор,
Мен уни унутиб қуп булдим усал.

САҲРОДА

Тун босиб келарди... дангилама йул,
Мен ундан қочардим — бошим омон бул!
Баҳайбат ургимчак тури сингари
Турт ёнимдан аммо чирмаб олди ул.

ЭСКИ ҚОФИЯ

Юзинг қани сенинг? Юзинг йуқ,
Сузинг қани сенинг? Сузинг йуқ.
Юзинг ҳам, сузинг ҳам, буларди, аммо,
Узинг қани сенинг? Узинг йуқ!

ҚУЛОҚЧИГА

Не учун ортимдан узмайсан қадам,
Узун-қисқа кулка сингари мудом.
Қуй, танийман сенинг икки юзингни,
Тилининг тагида тили бор одам!

УРМОНГА БОРМАДИМ...

Урмонга бормадим утин орқалаб,
Қудуқ қазимадим дарё ёқалаб,
Уз юким елкамда, баъзилар нечун,
Тақдиримга тагин турар ут қалаб.

МЕН ТИКИЛГАН...

Мен тикилган юлдузга
 Навоий ҳам тикилган,
Шу юлдузнинг мадҳида
 Бобур байти етилган.
Боболарим олдида
 мен ногирон бунчалар
Тақдирим-қисматимга
 гарчи бахт-тахт битилган?!

• КУННИНГ КУЗИ...

«Куннинг кузи бордир, туннинг қулоғи» —
Эҳтиёткор усдим — шу таъсир чоғи.
Ортиқ эҳтиёжманд эмасман, етар,
Нима булса булар энди бу ёғи...

ОТАМ ҚАБРТОШИГА ЁЗУВ

Бешигинг ухшайди тобутга, Дунё,
Тобутинг ухшайди бешикка, Дунё.
Бир эшикдан кутиб олдингу узинг,
Кузатдинг иккинчи эшикка, Дунё.

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ ХОТИРАСИГА

Унинг қабрини ҳеч ким билмас, дейдилар,
Гулчамбарлар қуйғали келмас, дейдилар.
Бу дунёдан сир бўлиб кетди-ю, аммо
Юракларга кумилгани — сирмас, дейдилар!

БОЛАЛАРГА

— Туя уркачи, Хайри,
Нега булади айри?
— Кичкинтойлар минганда,
Йиқилмасин деган-да.

СУЗ УЙИН

Оқ қоғозга чиздим бир гул
суратини бир дона деб,
Замин усти, осмон ости
узра-якто-ягона деб.
«Гул» дея кетган эдим,
қайтсам кимдир этибди «Гул»,
Шу-шу уни тарк айладим
менинг учун бегона деб.

ЭЙ, ФАЛАК...

Эй, фалак ошиқ улыб
ой каби бир тулмадим,
Ой каби бир тулмадим,
кун каби бир кулмадим.
Кун каби бир кулмадим,
улмадим, йук улмадим,
Бир умр армон лекин:
бир куриб бир курмадим.

УЗБЕГИМ

Узбегим утмиши — кузим гавҳари,
Бугуни — уйимда порлаган чироқ.
Эртасин уйлайман болам сингари,
Эртаси... Ишонгум, бахт каби олпоқ!

ГАДО ТУЙИ БОШҚА...

Гадо туйи бошқа, бой туйи бошқа,
Азаси бошқадир, куй-куйи бошқа.
Иссиқ-совуғимни узим билурман,
Уй-уйи бошқанинг уй-уйи бошқа.

ДОНО...

Доно — бошин эгар бу юртда,
Наҳс — куксин керар бу юртда.
Аҳмоқ подшо хатоси учун
Лашкар жавоб берар бу юртда.

БУ ЮРТНИНГ...

Иқболнинг кўзи куйди
Булбулнинг ~~кўзи куйди~~
Не кургулик ~~бор тагини~~
Бу юртнинг ~~эли куйди~~

МЕНДАН...

Мендан сенга етар қандайдир бир ук,
Сендан менга қайтар қандайдир бир ук,
Биров-бировмизни шундоқ отармиз,
Бир кун олиб кетар қандайдир бир ук.

ЕНМА-ЕН...

Енма-ен усарди терак ва чинор,
Кеч куз. Бир тун ичи уриб берди қор.
Улкан чинор барги сўлди, саргайди,
Нозик терак барги яшнади бедор.

ДУНЕДА...

Дунёда шер янглиғ ялқов ҳайвон йуқ,
Ул каби гафлатли, лоқайд, нодон йуқ.
Лекин яраланса дуч келма зинҳор,
Бас келадиган бир куч-дармон йуқ.

ТАНҲО ДАРАХТ...

Танҳо дарахт янглиғ турардим
бир йулнинг бошида мунглу,
Кукдан тушган сингари ёлғиз
йуловчи булди рубару.
«Бу йул қандай йул узи, айтгил?» —
сураб қолди ул дафъатан,
Мен дедим: «Тугрига тугри йул,
эгрига эгри йулдир бу».

«ҚОПЛОН УЛДИРГАНМАН...»

«Қоплон улдирганман...» бир овчи менга
Ёш пайтим мақтаниб қилганди баён.
Яқинда эшитдим — айтайин сенга,
Чақиб улдирибди уни бир чаён.

МУДОМ ТАБИАТГА...

Мудом табиатга меҳрим сочгандим,
Галат ҳолатлар юз курсатди гоҳи:
Тоғда бир булоқнинг кузин очгандим,
Ажаб, қуриб қолди, узим гувоҳи.

ҚАЛДИРҒОЧ

Сойда оқиб борар бир оғоч,
Унга қуниб оқар қалдирғоч,
Ишонмаса қанотларига
Қунмас эди — ҳатто бўлса оч.

ҲАЗИЛ

Қаддингни дор қил, эркам,
Қулларингни сиртмоқ қил.
Розиман, майли, улсам,
Мени уларга осгил.

ТААЖЖУБ

Мана, куклам — иссиқ кунлардан дарак,
Сен нега кийиниб оласан дарахт?!
Асло тушунмадим феъл-ҳуйингни,
Куз, қиш — совуқ... счиб отасан уни.

БҮЛСИН ДЕСАНГ...

Булсин десанг ошно умрингда маъни,
Десанг охиратим раҳматга тўлсин;
Кунгил кузи билан Оллоҳни тани
Ва лекин илқингда ҳунар ёр булсин!

1963—1992 йиллар

ТУЮҚЛАР

1

Кузларимга боқсанг эди бир сари,
Кургинг эди: қандай у сари-сари.
Не жафолар қилдинг, нелар қилмадинг
Ва лекин топмадим ҳеч сендан сари.

2

Тобланиб утирар эдинг сен кунда,
Пинҳона термулар эдим мен кунда.
Бир кун куриб қолиб, жилмайиб, дединг:
«Болта тушганча дам олибди кунда».

3

Қулимни узатдим, қайтарма-сурма.
Бир назар қил, ахир, унда бор сурма.
Сенга олислардан келтирдим атай,
Юрагим куюги — кузингга сур, ма!

ҚАТРАЛАР

* * *

Барча дарахт чиқарар япроқ,
Мева бермас барчаси бироқ!

* * *

Тоғларнинг бағрида ноёб хазина,
Лекин ҳаммасида хазина дема.

ҚАЙРОҚТОШ

Сел чиқариб гашлади сойнинг четига,
Уроқчи олди уни суртиб бетига.

* * *

Оҳ қандай кеча бу! Осмонга қара,
Соч тарасанг буладир ойга қараб!

* * *

Тулиб-тошиб кетди ботирлар ичи,
Сандиқда боболар шонли қиличи!..

УЛДИРСАНГ ҲАМ УЗИНГ УЛДИР, МУҲАББАТ!

(Туржум)

1

Сени танидиму муҳаббат,
Танидим гулларнинг исмини.
Сени танидиму муҳаббат,
Яшашга тутиндим сизгиниб.

Сени танидиму муҳаббат,
Тушундим булбуллар навосин.
Сени танидиму муҳаббат,
Англадим кўз ёшлар савдосин.

Сени танидиму муҳаббат,
Қаргадим ортдаги Умримни.
Сени танидиму муҳаббат,
Қизиқ... яшамаган эдимми?

Сени танидиму муҳаббат,
Билдим: сув, ут, тупроқ, ҳавоман.
Сени танидиму муҳаббат,
Севинчман, беморман, давоман.

Сени танидиму муҳаббат,
Катта-катта очдим қўзимни.
Сени танидиму муҳаббат,
Танидим, танидим узимни!

2

* * *

Шамоллар қўзғолди, турди довуллар,
Оламини қоп-қора булутлар босди.
Қоронғулик.

Шамоллар сурилди, тинди довуллар,
Кук юзи оқариб, аста ёришди.
Оқлик, оқлик.

Оқ, оқлар кундузлар қоронгу булди,
Шамоллар хор-хасни отди юзларга.
Қур булди кузлар.
Қоронгулик.

Қоронгу кечалар қорайиб улди,
Ойдин ел таралди дала-тузларга.
Очилди кузлар.
Оқлик, оқлик.

Ҳаётимга нурдек кирдинг, муҳаббат,
Йул бошла, йул бошла энди сен фақат!

3

* * *

Оҳ, на фақат кунлар гўзал,
Тонглар гўзал, тунлар гўзал,
Саслар гўзал, унлар гўзал,
Ғамлар гўзал, мунглар гўзал,
Куксимда қиқирлар севги.

Қип-қирмизи зардолилар
Севги оловидан ёнар.
Боғ четида ошиқ анор
Ишқ зуридан тарс ёрилар.
Куксимда қиқирлар севги.

Қушлар сайрар уқтин-уқтин,
Кунботарлар тулқин-тулқин,
Сой таратар инжа ёлқин,
Кун буларми шундай ёрқин?!
Куксимда қиқирлар севги.

Ҳой, мажнунтол, бошинг эгик,
Қачон уни тутарсан тик,
Бир умр йиғламас тирик,
Мен билан дустлаш юр, кетдик.
Куксимда қиқирлар севги.

Оҳ, на фақат кунлар гузал,
Шомлар гузал, тунлар гузал,
Саслар гузал, унлар гузал,
Ғамлар гузал, мунглаз гузал,
Кўксимда қиқирлар севги.

4

* * *

Қайдан сени учратдим, оҳу,
Ҳаёт ғе абадул абад.
Зулумот йўқ, бор фақат ёғду,
Кузларингда ёнар муҳаббат.

Қайдан сени учратдим, оҳу,
Умр — улжа, бу дунё — сайёд,
Юрагингда жодугар уйқу,
Кузларингда ёнар муҳаббат.

Қайдан сени учратдим, оҳу,
Ҳам шафиқсан, ҳамда бешафқат.
Яшамоқ — бол, яшамоқ — оғу,
Кузларингда ёнар муҳаббат.

5

* * *

Зим-зиё эрди куним,
Сен билан равшан булди.
Чиқмасди сасим-уним,
Боғлар жаранга тўлди.

Қудугим суви аччиқ,
Мен уни ичолмасдим.
Рангларим оқиш-сарик,
Мен ундан кечолмасдим.

Қаршимда пайдо ўзинг
Ширин булди сувларим.
Рангу руйим қирмизи,
Жайронларни қувладим.

Тошлар эриб оқди-ей,
Қиқир-қиқир кулди ой.
Бир гулгун ут ёқди-ей,
Кун ва тун туташган жой.

* * *

Жизганақ саҳролар, даштларда қолдим,
 Бир қултум сувга зор, ташналаб толдим.
 Чанқоғим қондирди мисоли шарбат,
 Муҳаббат, муҳаббат, муҳаббат.

Қаҳратон шимолнинг аёзин тотдим,
 Тунган тарашадай етдим, муз қотдим.
 Улмадим — танимга берди ҳарорат —
 Муҳаббат, муҳаббат, муҳаббат.

Етти ет, бегона юртларда кездим,
 Лекин уз юртимда юргандай сездим.
 Ортиқ қолдирмади шафиқ, бешафқат —
 Муҳаббат, муҳаббат, муҳаббат.

Юрагим — бевафо, бевафо — қадрим,
 Муаллақ дунёда муаллақ қаддим.
 Қаддимни тик тутди вафодор ҳаёт —
 Муҳаббат, муҳаббат, муҳаббат.

* * *

Уртамизда дарё оқсин,
 то мен кечиб утолмай.
 Офтоб бир ут-олов ёқсин,
 мен қошингта етолмай.

Уртамизда бир шундай тоғ
 пайдо булсинки, беадоғ,
 ихтиёрсиз чоңганим чоғ,
 то мен ошиб кетолмай.

Суйдирди бу муҳаббат,
 Куйдирди бу муҳаббат.
 Юрагимда қат-қат нафрат
 Туйдирди бу муҳаббат.

Уртамизда даштлар ёнсин,
 юзинг кўрмай.
 Оҳ, сен... майли, ўлмай юргин,
 то мен ўлмай.

Кукданми, гайбдан садолар келур,
 Олис диёрлардан нидолар келур,
 Гоҳ қийқириқ, гоҳи видолар келур,
 Гоҳ саркаш, гоҳ сарин саболар келур,
 Навоийдан утли наволар келур;
 Улдирсанг ҳам узинг улдир, муҳаббат!

Ҳайрона, вайрона тутурман қулоқ,
 Нурга ошиқона шивирлар булоқ,
 Даштларда ёнғудай куйлар зарғалдоқ,
 Қарайман, қошимга саҳролар келур,
 Саҳрои Кабирга дарёлар келур;
 Улдирсанг ҳам узинг улдир, муҳаббат!

Тогни ёриб чиққан гиёҳни курдим,
 Денгизни кутарган қиеқни курдим,
 Бир фидо дарахтнинг қошида турдим:
 Дуторлар, танбуллар, сетолар келур,
 Бахшилар, сўзонлар — дутолар келур;
 Улдирсанг ҳам узинг улдир, муҳаббат!

Воҳ, қандай дунё-ей... Узролар келур,
 Спаретра, Лайли, Зухролар келур,
 Даврондин юзлари «қора»лар келур,
 Фақат сен келмайсан?! Зеболар келур,
 Озор улкасидан Севдо*лар келур;
 Улдирсанг ҳам узинг улдир, муҳаббат!

Мажнунларга эл булибон куйлайман,
 Оқинлардай сел булибон куйлайман,
 Куз гулидай гул булибон куйлайман,
 Суйиб елган ел булибон куйлайман,
 Куйиб кулган кул булибон куйлайман;
 Улдирсанг ҳам узинг улдир, муҳаббат!

* Севдо Рамиз қизи — Озарбайжон эстрада қушиқчиси

* * *

Оқшом. Оқ шом. Катта боғ.
 Ҳовуз. Супа. Шаббода.
 Юлдуз... Юлдуз... Ой бедоғ
 Нурдан узатар бода.

Қучиб олишга сени
 Етмас менда жасорат,
 Ёнгинамда ийманиб
 Турсанг ҳамки муҳаббат.

Осмон четида чақмоқ
 Ногоҳ унсиз ярқ этди.
 Очиб юбординг қучоқ,
 Қўйиб юбормам энди.

Оқшом. Оқ шом. Катта боғ.
 Ҳовуз. Супа. Шаббода.
 Турт тараф маржон, мунчоқ,
 Ҳовуз тула оқ бода.

* * *

Тоғлар — поклик юрти, болам,
 кезармисан?..

Халқ қушигидан

Мен сени тоғларга олиб кетаман,
 Қадринг шунда билгай ғаламис шаҳар.
 Зилол чашмаларга сени элтаман,
 Сочларингни ювиб тарайсан саҳар.
 Мен сени тоғларга олиб кетаман.

Мен сени тоғларга олиб кетаман,
 Қувиб етолмагай иркит гийбатлар.
 Ҳилол какликларга сирдош этаман,
 Қурурсан улар-ла гузал суҳбатлар.
 Мен сени тоғларга олиб кетаман.

Мен сени тоғларга олиб кетаман,
 Озор бермас унда қунимсиз ошиқ.

Шаһнингга бир тоза қушиқ битаман,
Ҳеч бир сузон такрор битолмас қушиқ.
Мен сени тоғларга олиб кетаман.

Мен сени тоғларга олиб кетаман,
Сени «Йўқ...» деганлар доғда қолурлар.
Сендан кулганларга кулиб утаман,
Ортингдан бир куни фарёд солурлар.
Мен сени тоғларга олиб кетаман.

Мен сени тоғларга олиб кетаман,
Сени тутиб қолар на зару ришва.
Қулларинга сўлмас гуллар тутаман,
Сен борсан! Сен поксан! Сен бир фаришта!
Мен сени тоғларга олиб кетаман.

Мен сени тоғларга олиб кетаман,
Мен СИРман — асрагум, жоним, муҳаббат!
Едда тут, мен сенга бир сўз айтаман,
Сенга чин ошиқлар етурлар фақат!
Мен сени тоғларга олиб кетаман.

1981-88 йиллар.

ИМОРАТ ВА ЕКИ БИР ТОМЧИ ДЕНГИЗГА АЙЛАНГАН КЕЧА ДОСТОНИ

Шу йил таътилда бола-чақани олиб, ул-бул, куч-куронларни халтага солиб, тараниб-сараниб, керилиб-серилиб киндик қоним тукилган қишлоғим Накуртга кечаси келган селдай булиб кириб бордим. Энди, ростини айтсам, бир иморат қуриш ниятим бор эди, анча-мунча йилдан бери шунинг ғамини ер эдим. Ота юртингда минарга отинг булмаса ҳам бир тайинли уй-жой — иморатинг булсин, дер экан яхшилар. Биссавоб, йулдан чиқсанг чиқ, элдан чиқма. Эл билан кесилган бармоқдан қон чиқмас! Тагин, денг, отамиздан қолган уй нураб-чураб, сл ғирилласа онамиз бечоранинг юраги шигиллаб қолган эди. Ҳар борганимда онам: «Далада ўсган бугдойнинг ҳам келар ери тегирмон...» — деб менинг олис шаҳарда «номи улуг, супраси куруқ» булиб юрганимга шаъма қиларди. Онам дардини ҳам тушунмоқ керак: Амударедан не фойда Саҳрой Кабирга ут кетса...

Борган дамдаёқ онамга айтдим: «Мана, келдим. Ёлғиз эмас: кслинингиз, набирларингиз Шаҳина, Жалолиддин, Оловиддин (шулар қуради-да иморатни). Қани, иморатни бошлаймиз» — болалигимдаги уй-иморат қуриш расм-русумларини эслаб: «Қаъдасини айтинг...» — дедим. Онам айтди: «Балақ урилмай — балиқ тутилмас. Икки-уч оқсоқолни, беш-олти ёр-биродарларингни чақир, бир қуй суй — отанг руҳи ҳам шод булади, кенгаш қил — кенгашли иш битмай қолмайди, кейин бошлаб юборавер, қаъдаси шу булади-да!..»

Шоир одамнинг ёр-биродари, дўст-хеши ким... элда! Элнинг чечанлари, сузонлари, сузамоллари, сухангарлари, ширин забонлари, яхшилари, бахшилари, қолаверса, ундай-бундай қулоқчилари...

Қайирсам — этагим, шимарсам — енгим, унг қу-

лим, сул қулим — бари уз қулим — Нурота, Қушра-
бот, Фориш музофотларига донғи кетган бир-икки оқ-
соқол бахшиларни йуқлатдим, улар Қапқадарёда бу-
ладиган қандайдир йигинга кетган экан, тополмадим,
аммо-лекин кунгилсозларим Чори чечан, Сори чечан,
Алп термачи, Толиб термачи, Оташ маталчи, Болибек
сузамол, Олтибой думбирачилар оғзи қулоғида — гу-
рунг-маслаҳатга чақирилганидан хуррам-хурсанд кун-
ботар қонталаш булган шомда бирин-кетин узун-қис-
қа бўлиб...

Ч о р и ч е ч а н

Кишига бахт-давлат келар бўлса — тор жойинг ҳам
сигин булар, кунда меҳмон — йигин булар...

С о р и ч е ч а н

Элдан бахт кетар бўлса имом билан тузон келар,
Элга бахт келар бўлса соз тутиб сузон келар...

О т а ш м а т а л ч и

Сизга ёлғон, менга чин...
... Қушилгани эл қил, қушилмагани ел қил...
... Бир узинг доно булмай, кўп билан девона бул...

Б о л и б е к с у з а м о л

... Бахшили эл ботир, ботирли эл бежавотир...
... Деҳқон булсанг ер билан бул,
Сузон булсанг эл билан бул!—

деб, уларнинг барини бахши санаб, «Иморатни эр
қурмайди — эл қуради», «Қопнинг шовини кетса кет-
син, йигит кишининг обрўи кетмасин...» — бирини
тоғдан айтиб, бирини боғдан айтиб, нимагадир ниго-
ҳида: «Устим бутун, ичим тутун» — куюкли йилқидай
ҳовлига кириб келаберишди.

Қуй суйилган. Қозон қайнапти. Буза тайер. Ле-
кин бусагага ҳали қадам тортилгани йуқ.

Алп термачи қорайиб бораётган чўққиларга, қоя-
ларга утли нигоҳ қадаб бир ҳемранди...

А л п т е р м а ч и

Хур-хур еллар ҳуриллаб,
Турналар «кур-кур» иллаб,
Ўзбегим тупроғига
Навруз келди гуриллаб!
Алёр, алёр! Ол булсин!

Бу ҳаво, қандай ҳаво,
Ҳаво эмас, шўх наво.
Ўн саккиз еш ерингдек
Сингадур бағринг аро.
Алёр, алёр! Ол булсин!

Арилар гул талашир,
Ариларга ярашир.
Қаҳ-қаҳа ур, қийқир, чоп,
Бу олам яшил-яшил!
Алёр, алёр! Ол булсин!

Айғир депсиб кишнайди,
Ипин узиб ташлайди.
Терс буп қолган қушнилари
Бир-бирини хушлайди.
Алёр, алёр! Ол булсин!

Олам иши кута-кут,
Келинчак кузида ут.
Зардолининг тагида
Нима булибди унут?..
Алёр, алёр! Ол булсин!

Олов балдоқ, ол балдоқ,
Том бошида қизгалдоқ.
Пойлаб деҳқон йулини
Бурсиллайди буз тупроқ.
Алёр, алёр! Ол булсин!

Бу кеча гулгун кеча,
Учоқда ут тонггача.
Ким пиширса сумалак
Яшасин-эй, минггача!
Алёр, алёр! Ол булсин!

Булмагани булдирди,
Кулмагани кулдирди.

Бу дунёнинг кам-кустин
Навруз ўзи тўлдирди!
Алёр, алёр! Ол бўлсин!

Хур-хур еллар ҳуриллаб,
Турналар «қур-қур» иллаб,
Ўзбегим диёрида
Навруз кезар гуриллаб!
Алёр, алёр! Ол бўлсин!

Бу унинг Йилбоши — «Навруз» ҳақидаги утган-кетган гапларни ёдлаб, мени қутлагани эди. Қучоқлаб олиб, даст кутардим.

Туяда тўғри жой бўлмас, деганларидек, бу термачилар ҳам қизиқ халқ-да. Булажак иморатни қуриб, битириб қўйгандек Толиб термачи навозиш қилиб юборди...

Т о л и б т е р м а ч и

Ҳар ўзбекнинг ҳовлисида
Ариқ оқар шилдираб.
Айвонларин теграсида
Бола юрар пилдираб.

Ҳар ўзбекнинг ҳовлисини
Келин тонгда супурар.
Қозонидан палов исин
Еллар олиб гупирар.

Ҳар ўзбекнинг ҳовлисини
Гилам каби гул безар.
Какликларнинг хуш сасини
Тинглаб, чоллар чой сузар.

Ҳар ўзбекнинг ҳовлисида
Гижинглайди аргумоқ.
Йигит минса, қузларида
Ёниб кетар ут-чақмоқ.

Ҳар ўзбекнинг ҳовлисида
Ғаним ҳам бўлгай меҳмон.
Ҳар ўзбекнинг ҳовлисида
Мезбондир Ўзбекистон!

Ана, энди меҳмонхонага кирдик. Дастурхонинг — юзинг. Баҳоли қудрат дастурхон ёзилган. Онам бечора менга деб асраб-авайлаб юрган олмақоқи, туршак, майиз, ёнгоқ, бодом, тутмайиз, pista, жийдаларни аралаш-қуралашига тукиб ташлабди. Шинни, шарбатлар қуйибди. Дастурхоннинг бир четида талқонгача бор. Улардан тотган булдик. Аммо-лекин кунгил бузани тусайди. Узиям қишлоғимизда Тиркаш бузачи зап буза қилади-да. Ғоз галаси йулбошчисиз булмас. Бузагарликка бир оғиздан Болибек сўзамол сайланди. Буза сўзонники-да... ана давра, мана турунг, мана маслаҳат...

Б о л и б е к с ў з а м о л

Бор эканда, йуқ экан, оч эканда, туқ экан. Қадим-қадим замонда Искандар келмасдан бурун Нуроганинг бир подшоси утган экан. У пайтлар Нурога Нур қалъаси деб аталар экан. Подшонинг Ширин деган қули булиб, сайслик қилар экан. Лекин жуда-жуда деҳқончилик қилишга орзуманд экан. Унгу хушида бу уй-хаёл унга тинчлик бермабди.

Кунлардан бир куни қул Ширин подшога ялиниб-ёлворибди: «Подшоҳим, бир қошиқ қонимдан утинг, отбоқарликдан бушатинг, отам деҳқон утган, унинг касби менинг қулларимни туну кун қичитади, кетмон дастасини соғинган, бир умр оёгингизни упай, экинчиликка ижозат беринг, хазинааю дафинангизни тулдирай...»

Подшо газабга келибди, бироқ билдирмабди, бу қулни бир боплай деб, вазирига: «Ношукурни қуш учса қаноти куядиган Нурнинг саҳро тарафига ҳайла, у ердан жой курсат, қовун-тарвуз экиб, деҳқончилик қилсин... қовун пишигида борамиз, қулидан келмаса калласини оламиз!» — дебди.

Подшо амри — вожиб. Қул Ширинни чулнинг ўртасига бир янтоқзор жойга олиб бориб ташлабди.

Куклам утиб, ёз келибди. Подшонинг ёдига қул тушиб, «улиб ҳам кетган булса керак», деб уйлабди-ю аммо вазирига «борамиз» деб айтиб қуйганман, қани бир борсам-борай деб, шикор баҳонасида йулга равона булибди.

Подшо не куз билан курсинки, йул юриб, мул юриб келса, қул Ширин чул ўртасига чайла тикиб, юз хил қовуннинг исини анқитиб, харсангдай-харсангдай

йулбарс тус тарвузларни думалатиб, ёнбошлаб ётган эмиш.

Қул Ширин подшони роса меҳмон қилибди: қовун-тарвузнинг сели подшо тилини тарс ёрибди. Подшо еб булиб, кекириб олиб, мард подшо экан-да, шундай фотиҳа қилибди:

Мазгил обод,
Ширин озод.
Эккан-тикканнинг
Ота-бобосига раҳмат.
Овмин!

Алқиссаким, Ширин нима қилган экан, денг. У қовун, тарвуз уруғини чулдаги ёнтоқларнинг илди-поясини ёриб, уларнинг ичига эккан экан. Биласизлар, янтоқларнинг томирлари сувга етмаса кукармайди...

Шундай қилиб, қул Ширин ақли, меҳнати сабаб, қовун-тарвузнинг ширин-шакар шарбати билан қуликдан озод бўлган экан.

Киши уттиз ёшида қарлоқдай қарсиллайди, қирқ ёшида тозидай тулишади, у ёғини қўяберинглар, жонажон жўрамиз иморат қуриб, меҳнати билан подшоларни сийлайдиган пайти...

О т а ш м а т а л ч и

Сизга ёлгон, менга чин...
... Бирлиги кетган эл ёмон,
Эгасиз ётган ер ёмон.
... Ботир қони юракка томар.
... Урпогингда бўлса, уруғингга татийди

Бир тош билан булоқ қўзи очилибди, деганларидек, бузадан уларнинг чакаги очилди-қуйди. Менам хурсанд, уларам хурсанд. Гап гапга улашиб бораяпти, зуваласини қоряпти, тобини келтириб пишираяпти...

Шу пайтгача бир чеккада жимгина қулоқ тутиб турган иззатталабгина Олтибой думбирачи думбирасининг торларини «қитирлатиб» қолди...

О л т и б о й д у м б и р а ч и

Иҳм... Уроқчи уроғини белига қистириб бугдойзорга келди. У бугун жуда шод. Ғаму андуҳлари уйида

қолган. Ахир бугдой пишди. Ҳар бир бошоқ тарақ-
шойи ичидаги жувондай кун нурида кузни олади.

Оҳ-оҳ, тилла бошоқларим,
Офтобим болалари.
Гижинглаган тойчоқларим,
Онамнинг нолалари.
Чайқаласиз — кумуш уммон,
Умидларим ижобат.
Кукламдаги бир ҳовуч дон —
Хирмонсиз-эй, оқибат.
Кузларимнинг нури сунди
Сизларни кута-кута,
Йигиштириб олгум энди
Тангадай битта-битта.
Оҳ-оҳ, тангрим, бор экансан,
Хизматингга минг шукр,
Бизларни ҳам дер экансан,
Даргоҳингда омон юр.
Бемор онам тиловатин
Кукайингга жойлабсан.
Болаларим шур қисматин
Туқ дон билан сийлабсан.
Раҳмат нури осмонингга
Мул-мул сочди ёмғирин.
Қуллик, тупроқ-жаҳонингга,
Онадай очди бағрин...
Оҳ-оҳ, тилла бошоқларим,
Офтобим болалари.
Гижинглаган тойчоқларим,
Урогим утқир дами...

Уроқчига уроқ тортиш — ҳосил йигиштириш, бу
меҳнат эмас, роҳат-фароғат. Айниқса, уйингда қора
кузлар йулингга жовдираб-жовдираб, термулиб туриш-
са. Айниқса, онанг очликдан бемор ётса...

Кукда қушлар айланар гир-гир,
Шамол шошиб елмоқда ғир-ғир.
Ғалвир гудак булиб югурар,
Хирмонга дон оқмоқда шир-шир.

Ёпирай! Бир туда отлик қора кузгундай қир ости-
дан чиқиб келди. Бек-ку бу, йигитлари билан келиб-
ди, яхшиликка булсин ишқилиб. Капсан олишга кел-
гандир-да...

Уҳ-ху!..
Бундай хирмонни
Отларимиз еёлмас.
Қопларга жойланг донни,
Шоввозларим, қани, бос!

Шуринг кургур уроқчи жон ҳолатда Бек отининг
жиловига епишди.

Шафқат қилинг, жон Бегим,
Бола-чақам, онам оч.

Оҳ, ҳамма замонларда ҳам Беклар бир хил булган
экан.

Сомони сенга ахир,
Қоч, гов булма, йулдан қоч!..
Бу бадбахт итни бойланг!..

Уроқчи уқ еган лочиндай фарёд айлаб, уроғига
епишди.

Уроқ!.. Қиличга айлан!..

Ана, шундан кейин, денг, Уроқ Қиличга айланган
бир замон келди...

«Уҳ-уҳ, отам шурлик, бу қушиқни Уроқчи булиб
бузлаб айтарди. Бу давронда бир иморат қуриш нима
бўпти, қаср қурса булади, қаср!» деб Олтибой думби-
рачи думбирасини мушукни силагандай бир силаб
қуйиб, гапини тугатди.

«Қаерлардан сураймиз?..» — деб қолди менга Алп
термачи. Бу унинг: «Нуқул шоирлик қиласанми ё би-
рор жойда иш-пишда ҳам ишлайсанми?..» ишораси
эди. Мен унинг сўровини тушунмасликка олиб, ҳо-
лимни баён қилгандай булиб, бир шёър уқидим:

Қумдаги қудуқ сувни
Карвону сарбондан сур.
Қалгис тоғлар зирвасин
Бургуту жайрондан сур.

Ўлкамининг чул, даштини
Лаънатлама — сайёҳ дил.
Мунислиги, дардини
Ҳазрати чупондан сур.

Қуй, етлардан сурмагил
Боболарнинг қабрини,
Ким булса ҳам майли ул —
Қондошинг — инсондан сур.

Баланд тутсин қаддини
Она тупроқ, ота юрт!
Ўзбекистон қадрини
Сен бобо деҳқондан сур!

Бури буронда қутиради, сузон мсҳмонда. Ана, эн-
ди Алп термачининг елкаси тортганини курунг.

А л п т е р м а ч и

Майсалар дол эгди бошини,
Қизғалдоқлар туқди ёшини,
Қук беркигди шан қуёшини,
Баҳодирсиз келар аргумоқ.

Унсиз қолди қушлар самода,
Учқур жайрон елмас саҳрода,
Тинди латиф, сарин шаббода,
Баҳодирсиз келар аргумоқ.

Тоғлар боқар гамгин, тунд, беҳол,
Оқ наматак тебранмас хушқол,
Бемажолдир чашмаи зилол,
Баҳодирсиз келар аргумоқ.

Қонхур ганим, қонхур қотил ким?..
Ҳаво бугиқ, бадқовоқ ва дим,
Чопиб чиққан эл, халойиқ жим...
Баҳодирсиз келар аргумоқ.

У бу сафар бошини қуйи солди, кузларини «чирт»
юмиб олди. Олтибой думбирачи думбираси билан ун-
га жүр бўляпти, қуруқ шохнинг оловига ҳул шох ҳам
ёнаяпти, Етимга қандай йиглашни ургатма, деганлари
шу экан-да... «Ёвқурлар қушиги», — деди у чимраниб...

Гул-гул очилган гуллар
Саратонда сулмасин!
Қурманг равон, кенг йуллар,
Ёвга қулай булмасин!

Ким чекар эл ранжини,
Бошга кутарар замин.
Яширинг юрт ганжини,
Тополмасин то ганим!

Келгинди ет кузларга,
Улжа булиш гап эмас.
Қора чапланг юзларга,
Соҳибжамол қизлар, бас!

Қон қусилса, ёронлар, ичга сувдек ютилмас,
Бош кесилса, ёронлар, сочга мотам тutilмас.
Қай бир элнинг тупроғин топтар экан маккор ёв,
Узлигин билганларнинг бахти асло бутунмас!

Аргумоқларга мининг,
Ғолиб қилич ёр булсин.
Бу дунёда ҳар кимнинг
Уз ватани бор булсин!

Тулиб-тулиб эмраняпти. Бир куйганнинг, бир
суйганнинг сузи дилдан чиқади:

Узи-узи узидир,
Ошнинг таъми-тузидир.
Бул қушиққа қушилинг,
Қушиқ элнинг юзидир.

Тоғнинг боши тумонли,
Сахро бағри туфонли.
Ҳар кимсага ишонманг,
Яхшилиги-гумонли.

Кум-кук, кум-кук тулқинлар,
Тулқинларда ёлқинлар.
Ҳақсизликнинг дастидан
Юрак-бағрим силқиллар.

Учоқда ут беомон,
Қандай замон бу замон.
Мансаб, пулинг булса бас,
Қибла эрур турт томон.

Зар-зар гилам, зар гилам,
Бунчалар залвар гилам.
Пишган тутдай тукилдик,
Ошиб борар дард, алам.

Алқор шоҳи урама,
Гапни сочдай бурама.
Отанг подшо булса ҳам
Ундан тахтин сурама.

Қирлар тилим-тилимдир,
Тилим-тилим элимдир.
Бошим гуноҳкор эмас,
Гуноҳ қилган тилимдир.

Сим-сим булоқ, сим булоқ,
Фалакдай тилсим булоқ.
Ёриб чиқар тоғларни
Куч-қудрати сир булоқ.

Ботир ёвда билинар, сўзчи довда билинар, деганла-
рими бу...

Улар булсам мен ногоҳ,
Унутар мен севган бог.

Тирикликка туралар—
Эсламайди журалар.

Эсламайди остонам,
Унутар, йиглаб онам.

Куз ешларин сидириб—
Ёрим қуяр билдириб.

Бу дунёнинг бири кам,
Едга олмас қизим ҳам.

Лекин уғлим-эр йигит,
Марди майдон, шер йигит,
Ҳақиқий жасур йигит,
Ҳақиқий ёвқур йигит.

Отасин унутмагай,
Ханжар қинга ботмагай!

Алп термачи тугатиши билан Толиб термачи тур-
гайдай думбирасини созлади, гоҳ кулиб, гоҳ бузлади.
Болибек бузагар бузасини қуйяпти... шурвалар совуб
қоляпти.

Т о л и б т е р м а ч и

Йилнинг тукин ёзи баланд,
Сулув қизнинг нози баланд.
Куп қушиқлар тингладиму
Эл бахшисин сози баланд.

Дарё кучли ирмоқ билан,
Билак кучли бармоқ билан.
Балиқларни тутиб кўр-чи,
Фақат қуруқ қармоқ билан.

Елни япроқ билдиргайдир,
Дустни душман кулдиргайдир.
Имони бут ҳар бир зотни
Беватанлик улдиргайдир.

Этик ечма — отим йуқ деб,
Томдан кечма — шотим йуқ деб.
Омон булса халқинг агар,
Йиғламагил — зотим йуқ деб.

Фарқсиз эрур болта учун
Қай дарахтга сарфлар кучин.
Юрт бойлигин келгиндимас,
Куздай асраш сенинг бурчинг.

Ғаним аввал юртинг олгай,
Кейин митаб мулкинг олгай.
Она тилинг — энг сунгиси,
Тутиларнинг кунин солгай.

Олов чиқмас мўриларга,
Лочин қўнмас сўриларга.
Тентак чўпон ишонгайдир
Уз қўйларин буриларга.

Учқур, кучли аргумоқлар—
Чавандозин кунглин чоғлар.
Жумард йигит эл-юртига
Олиб келар шон-довруқлар!

Йилнинг тукин ёзи баланд,
Сулув қизнинг нози баланд.
Куп қўшиқлар тингладим
Эл бахшисин сози баланд.

Чори чечан Толиб термачига гап қотяпти:

Бузилган элни ботир тузатар...

Мен гира-шира англадим: пишанг берди-ёв. Сир-
дош-мунгдош-да улар. Толиб термачи чортоқни кузла-
ган чавандоздай «улоқ»ни олиб кетди...

Т о л и б т е р м а ч и

Тупроғимни ёв олган йуқ,
Юртимга қирон солган йуқ.
«Ўзим-ўзим» дейди узбек,
Элни бузган худди шу уқ.
Уҳ, ботирим, қайдасан?

Шафақ бағри алвон-алвон,
Туралардан ватан вайрон.
Ғажирдай ғажир бир-бирин,
Тумшуги қон, тирноғи қон.
Уҳ, ботирим, қайдасан?

Ўзбекнинг ўти бор, дерлар
Ва лекин «чуп»и бор, дерлар.
Ҳайҳот, бундай эл кўрмадим,
Бир-бирин кавлашиб, ерлар.
Уҳ, ботирим, қайдасан?

Бири чиқса баланд тоққа,
Бири тушар қулатмоққа.
Улимлигин бузи учун
Ярамас ҳатто арқоққа!
Уҳ, ботирим, қайдасан?

Қуруқ ёғоч ёнишин кўр,
Тараф-тараф хамнишин, кўр.
Ўзбек ўзбекнинг ортидан
Биқиб қилич солишин кўр.
Уҳ, ботирим, қайдасан?

Эрлигини унутган эл —
Эрклигини унутган эл.
Ёвин танглайин кутариб,
Бирлигини унутган эл.
Уҳ, ботирим, қайдасан?

Тоғларимнинг буй-басти тик,
Жоналарда уйнар кийик,
Ҳатто жондор қадрин билар,
Ўзбек қадрин қадди эгик.
Уҳ, ботирим, қайдасан?

Ўзбек, қачон эл буласан,
Тулиб-тошган сел буласан?
Шу кетишда кетсанг агар,
Бир кун қора ер буласан!
Уҳ, ботирим, қайдасан?

Гап танобини тортайин,
Дардимни кимга айтайин?!
Ўз элимни қарғамасдим,
Тузалмаса, ҳей, қайтайин?!
Уҳ, ботирим, қайдасан?

Ҳай-ҳай, бир от ишқибози, бир соз ишқибози
ёмон. Икки чечан ихтиёрсиз «жиловдорлик»ка утиш-
япти.

С о р и ч е ч а н

Ангиз усган ерларда
отлар бевақт улмағай,
Яхши булса аёллар
эрлар юзи сулмағай.
Қайси юртда чинакам
ботир эрса йигитлар,
Уша юртнинг эллари
евларга қул булмағай.

Ч о р и ч е ч а н

От минмаган от минса
чопа-чопа улдирар,
Бог курмаган бог курса
пайҳон қилар, сулдираар.

Ҳушёр булгил, узбегим,
элдай сақла элингни,
Евларингга қул берсанг
паймонангни тўлдирар!

С о р и ч с ч а н

Тунда ялт этган чақмоқ
Кулбамни ёритмайди.
Сабр олгиндир, бироқ,
Куз ёшим аритмайди.

Тун тонгга оғяпти. Лекин ҳеч кимнинг кипригини тош босмаяпти. Камбағалнинг айрони узига тотли, ҳар ким, йнгилиб қолган эканми, юрагини тўкиб соляпти. Термалар орасида илмоқли-силмоқли гаплар ҳам эшитилиб қоляпти...

О т а ш м а т а л ч и

Ху-у, бузагар... бу дейман, галвирга сув солиб узатадиганлар хилидан чиқиб қолдингми?..

Б о л и б е к с у з а м о л

Бемор бемор эмас, беморни боққан бемор. Бу дунда фақат денгизу кукнинг туби йуқ...

О т а ш м а т а л ч и

Чумолига бир томчи сув дарё куринар экан, бузафуруш уйи яқин. Айгирлар тобга келди. Бошлиқ булсанг бошли бул. Бир уй тула жонсан, бир-бирингга меҳмонсан...

Оҳ, тоғлик, сен қиличингни вафодор дейсан,
Чанг, губорин артиб ҳар кун гамини ейсан.

Кун нурида ялтираши кузинг олади,
Еш ва мағрур идрокингга гурур солади.

От уйнатиб утасан гоҳ тошлоқ йуллардан,
Қилич садо берар гуё олис йиллардан.

Бошинг узра уйнатасан салмоқлаб гоҳо,
Билмайсан, у уз бошингни олар бир асно.

Сен кстарсан қайтмас бўлиб фано йулида,
Вафодоринг эса уйнар узга қулида.

Ана, денг, сүзонлик қизигандан қизиятги... Дафъатан, пойгак бурчакда ўғри мушукдай шумшайиб утирган Мумин кулоқчига кузим тушиб қолди. Ёмон илон тегирмон бошида айланар. «Ким чақирди?.. Қачон келди?.. Эски «гап ташувчи»лигини ташлаганми, йуқми?..» деб уйланиб қолган эдим, Сори чечан жонимга ора кириб: «Иморатнинг эгасидан ҳам эшитайлик, етмиш юлдуз битта ойга татимас, шоир шоирда...» — деб қолди. Дарёга от солмасдан кечувини топ, дейдилар. Мен «кечув»ни хаёлимга ҳам келтирмай утирган эканман, бир зум мулзам қолдим. Ва лекин дарров унгланиб ёдимдаги шеърни уқий солдим:

Тухта, она, не қилганинг,
Нега ханжар тутқаздинг?
Ханжар тутиб, уз углингни
Учқур отга утқаздинг?
Билаяпман, баҳодиринг
Отланибди сафарга.
Аммо айт-чи, ханжар нечун,
Ё кетар ҳарб-хатарга.
Ёки ханжар фарзандларга
Келтирарми саодат?
Бу улкада сафар олди
Ханжар тутмоқ ё одат?!
Ёҳуд унинг шарофати,
Хосияти бормикин?
Ё ханжарни тутмоқликка
Углинг кунгли зормикин?
Не деяпман, кечир мени,
Йуқ, кунглингга олмагил.
Бир нотаниш узбек учун
Маломатга қолмагил.
Сен туширдинг, ёдгинамга
Узоқдаги онамни.
Йул бошида, бул сафарга
Кузатиб қолган дамни.
Лекин бизнинг оналар-чи,
Йироқларга қарасак,
Оёқ тираб узангига,
От ёлини тарасак,
Ханжар эмас, қулимизга

Тутқазади бутун нон:
— Ризқинг бўлсин нон ҳар ерда,
Бориб қайтгил соғ-омон...
У, оналар ҳаммангизнинг
Ниятингиз тонгдай оқ.
Емонликни истамайсиз,
Истамайсиз сиз мутлоқ.
Лскин ханжар-ханжар доим,
Сиз унутманг, оналар!
Йул бошида йуқ, йуқ, асло,
Ханжар тутманг, оналар!
Майли, бизга нон тутингиз,
Қаттиқ, юмшоқ, майли, нон,
Шунда биз-чи, сафарлардан
Соғ қайтамыз бегумон!

Чори чечан: «Кавказликларнинг оналарига айтилибди-да...» — деди билоғонлик қилиб, аммо-лекин тугрисини айтди.

Инсоф — сари барака. Токни қирқмасанг қирқ қир ошар. Мен суҳбат оқимини пайтдан фойдаланиб «ҳазил»ларга буриб юбордим: «Қисир эчкилар» деб у ён-бу ёнимга томоқ қириб... бошладим.

Овул молларига бир чупон даркор,
Бу иш билан доим ён қушним машгул.
Ҳар юмушнинг турли ташвишлари бор,
Шомда девор оша у жаврар нуқул.

— Қайлиқ ҳузурига шошган куёвдек
Орзиқиб кутаман: «Қачон кеч кирар?»
Менга туюлмоқда кундан-кун ёвдек—
Жонимга тегди бу қисир эчкилар.

Жазман чорлагандай жарларга қочар,
Гоҳ сурувни бўлиб дайдишар бетин.
Минг азоб кечгача захрини сочар —
Товоним шилинар ҳар томон тентиб.

Тол туш — шуларники энг қуюқ соя,
Шуларники, асли, ноёб ут-улан.
Аммо на сут берар, на берар бола,
Барака топмайсан боққанинг билан...

Мен чупон гапига кулганча дейман:
— Сотинг ё суйинг-да...

У дەر уйланиб:
— Сотсак... барчасини оларди ким ҳам,
Суйсак... ҳаммасини булмаиди суйиб.

Олтибой думбирачи шуни кутиб тургандай алвойи қилиқлар қилиб, «Кавказ халқ қўшиқлари»дан менинг таржимамдаги бир ҳазилни куйга солган экан, ола кетди...

О л т и б о й д у м б и р а ч и

Яхши булса хотининг агар,
Шух даврани изламоқ нечун?
Яхши булса хотининг агар,
Уйингда-ку байрам туну кун.
Уйингда-ку қизгин байрам, ҳей.

Ёмон булса хотининг агар,
Ибодатлар бамисоли хас.
Ёмон булса хотининг агар,
Уйгинангда мозористон, бас
Уйгинангда мозористон, ҳей.

Маккор булса хотининг агар,
Беҳудадир кўрқмоқ илондан.
Маккор булса хотининг агар,
Илон билан ухлайсан кўпдан.
Илон билан ухлайсан-ку, ҳей.

Булиқ булса хотининг агар,
Иссиқ тушак сента не лозим?
Булиқ булса хотининг агар,
Тайёр учоқ ёнингда ҳар зум.
Тайёр учоқ ёнгинангда, ҳей.

Ориқ булса хотининг агар,
Ҳеч гап эмас изғирин, қоринг.
Ориқ булса хотининг агар,
Баҳорда ҳам қишдир ётоғинг.
Баҳорда ҳам қиш ётоғинг, ҳей.

Ким қушалоқ хотин олса гар,
Бошқа гамни тушмас изига.
Ким қушалоқ хотин олса гар,
Узин гами етар ўзига.
Узин гамин етиб ортар, ҳей.

Бир пайт у «Кампир» либосини кийиб олиб, тилига «буров» солиб, олмақоқидай тиришиб кимнидир «қарғаш»га тушди:

Овга чиқсанг илон чақсин,
Йиқилиб туш қоядан.
Душманинга кунинг тугсин,
Қуркиб улгил соядан.
Агар денгиз сафарига
Чиқар булсанг мабодо,
Тушсин гирдоб меҳварига
Кемагинанг, худо-ё.
От минсанг, оҳ, чил-чил синсин
Тақаланган оёғи.
Қиз олсанг, воҳ, хотин чиқсин,
Йўқ, айтмайман буёғин...

Думбирачи энди «Қози»ни қарғай кетди. Ёлирай, куй ҳам шунчалик «қарғай»дими?..

Қишдаги қарғайдин
Бунчалар ҳурпаясан?!
Уғри бурисан асли,
Итлардан купаясан!

У «қарғиш»ларни тухтатиб, «Келин» булайинми?» — деб қолди.

О т а ш м а т а л ч и

...Уксик уз киндигини ўзи кесади.
...Эгри дарахтнинг сояси ҳам эгри.

О л т и б о й д у м б и р а ч и

Мушукжон, миёвлама,
Келинман — уёламан.
Сен билан уйнай десам,
Энди мен қуёвлиман

— Сенинг дардингни тушунаман, Оташ маталчи, — деди Олтибой думбирачи Оташнинг бояғи икки мақолига жавоб тариқасида ва унинг «дард»ини эмраниб айтиб юборди.

Мен ҳаваслар нидосига қулоқ солдим,
Икки утнинг орасига тушиб қолдим.

Уз макримнинг қурбониман, узим, э воҳ,
Бутун фақат айтадурган сүзим, э воҳ.

Аҳволимдан дустим йиғлар, кулар ганим,
Қурқаманки, аросатда қолгай таним.

Ким тортмаса қушхотинлик жафосини,
Уша билгай бу дуненинг сафосини.

Уҳ-уҳ сүзонларим-эй, ҳам ут ёқади, ҳам сув сепеди.
Олтибой думбирачи «От» булиб уз эгасига — думбира-
сига илтижо-замзама қилабошлади:

Тақаламай мингин, майли,
Майли эгар урмагил.
Сувлиқ билан сув ичайин,
Чопдир, елдир, қийнагил.
Купкарига аямай сол,
Қамчилар торт буйнимга.
Фақат бибурд, нопок аёл
Утирмасин белимга!

Олтибой думбирачи биронлар тилидан сүзлашга ва
яъни кимларгадир тақлид қилишга, улар овозига ово-
зини мослаб куйлашга устаси фаранг. Оч бури йурто-
гон келар. Сүзоним бир айланиб, ёрижонига зор
«қиз» булиб олиб бузлашга тушди:

Қор ёгарди буралаб,
Кетдинг қиё-қиелаб.
Хувиллаган умримни
Ойлар утди оралаб.

— Кел! — десанг кетармидим,
Оқтовдан утармидим,
Уйнаб-кулар давримда
Муродга стармидим?!

Осмондаги ҳилолни
Чуктиролмас дарёлар.
Қунглимдаги малолни
Кетказолмас дунёлар.

Қоратов гардимисан,
Е Оқтов мардимисан?!
Хабар бермайсан нечун,
Фақат дил дардимисан?

Суида уйнар тола нур,
Тола нурмас, вола нур,
Унутган булсанг йулни,
Отгинангинг бошин бур:

Дарёларни кечириб,
Булутларни кучириб,
Олиб келар вафодор
Қошгинамга учириб.

Тоғлар тумон булди, кел,
Ҳолим ёмон булди, кел.
Ойларга ваъда бердинг,
Йиллар тамом булди, кел.

Думбира садолари тўлқин-тўлқин отиб товланаяпти:

Гулдиракдай гулдираб
Сув келади, воҳ-воҳ.
Сув юзида мултираб
Гул келади, воҳ-воҳ.
Шошиб-пишиб қул чўзсам,
Қулим қисқа, воҳ-воҳ.
Аргумоқдай сув кечсам,
Йулим қисқа, воҳ-воҳ.
Термиламан тошдай жим —
Сунги имкон, воҳ-воҳ.
Гул соҳиби асли ким —
Мен биламан, воҳ-воҳ.
Сувга гулин ташламас
Эр йигитлар, воҳ-воҳ.
Ёрин қузин ешламас
Мард йигитлар, воҳ-воҳ.

Думбира тарс ёрилиб кетди... Аммо Олтибой думбира-
чи эмранишда давом этди.

Мен йиглайман зору зор,
Қушдай учди номус-ор,
Бағрим дунёдай абгор,

Сотқин чиқди суйган ер,
Жуванмарг булдим, оҳ...

Йиғламасдим зору зор,
Кетмас эди номус-ор,
Булмасди бағрим абгор,
Қотилим булганда ер,
Жуванмарг булмасдим, оҳ...

Тотли сув тошдан чиқади, деганларидек, вой-буй...
буларнинг бири йилқибоқар, бири қуйчупон, бири
шофёр, бири тракторчи, бири овчи, бири дала брига-
дири... аммо-лекин гапларининг ҳазили ҳам, чини ҳам
туқмоқдай-туқмоқдай: Ҳар супранинг нони бошқа.
Ювош отнинг тепкиси ёмон, деганлари шуми?.. Юра-
гининг қулоғи бор, буларнинг. Кулидан кириб, косо-
видан чиқади-ей... Шурхоқда сунбула ундиради-ей...

О т а ш м а т а л ч и

...От тилининг узун булгани яхши.
...Юрт қури — элинг усар,
Қуримасанг уйинг тузар.

А л п ч е ч а н

Чечанликни топсанг чечанлик ҳунар...

Ч о р и ч е ч а н

— Оздан купайиб борадиган нима?

С о р и ч е ч а н

— Ут-олов, душман, оғриқ, гийбат.

Ч о р и ч е ч а н

— Мард ким?

С о р и ч е ч а н

Узини енголган мард.

Ч о р и ч е ч а н

— Дунени дунё ҳолида курмайдиган ким?

С о р и ч е ч а н

— Суқир ва нодон.

Ч о р и ч е ч а н

— Узига бало топган ким?

С о р и ч е ч а н

— Куролсиз душманига қул қутарган, бегона элда саргардон юрган, қизга уйланган чол.

Оҳ-оҳ... йиғлаганни кулдирган, йиқилганни турдирган элим сухангарлари! Жонгинам садқа сизларга...

Тонг отяпти, суюнлик тутамаяпти... Қарасам, Мумин қулоқчи йуқ. Бир оғиз суз ҳам қилмай, қандай келган булса, шундай гойиб булибди. Мен «шаҳарлик»нинг безовталиги даврадошларга ҳам юқди... «Овмин» бузагар чекига тушяпти. У гапни узоқдан олиб келяпти.

Б о л и б е к с у з а м о л

Курганмисиз, йуқмисиз, Нурота тизма тоғларининг энг баланд чуққиси Заргар ёнида «Адолат ойнаси» деб аталмиш бир қоя бор. Бу ҳикматли қоя. Агар кимнинг бошига ноҳақ иш тушса, келиб шу қоянинг ойнадек силлиқ юзига тикилса, молини угирлатса угрининг, қотиллик юз берса қотилнинг, тухматга йулиққан булса тухматчининг... хуллас, кимки унга билдирмай ситам қилган булса ситамкорнинг башараси шу қоянинг ойнасида куринади. Аммо шу қоянинг юзига золим кишилар гуноҳсиз одамнинг қонини тўкиб, уларнинг қонларини «Адолат ойнаси»нинг юзига сепиб-суриб ташлаб, узларининг башараларини курсатмайдиган қилиб қўйишган. Бунга қуп вақтлар булган эмиш... Биз ким булмайлик, қаерда юрмайлик шу «адолат ойнаси»нинг юзини артиб, тозалашни бурчимиз деб билмоғимиз керак. «Адолат ойнаси»нинг унг ёнида «Бешбармоққоя» бор. Унинг этагида бир эски қабрни кўрдим, унинг устидаги тошда манови байт битилган:

Ҳой, йуловчи, тухта бирпас,
Утиргил тош курсига.
Чарчагансан — ростла нафас,
Қулоқ тут шом сасига.
Дуо қилгил — очгил қулинг,
Қурқма, олма хавотир.
Тирикларнинг бошқа йули,
Мен-ку уликман ахир!

Ҳа, бизлар тириклармиз! — деб файласуфона қиёфага
кириб...

О т а ш м а т а л ч и

...Иморатинг — Адолат ойнаси.
...Уз қудуғинга узинг туфурма.

Б о л и б е к с у з а м о л

«Юртим, савлат тукиб турган қорли
тоғларинг чуқмасин,
Чашма-булоқларинг кузлари битмасин,
Қурк солган дарахтзорларинг қийралмасин,
Қушларинг қирилмасин, парвоздан айрилмасин,
Дашт, чулларингда яшаган жонзотларинг
бежавф-бехатар бўлсин,
Шарқираб оққан дарёларинг қуримасин,
Чопқир, учар бедовларинг мункимасин,
Экинзорларингнинг саховати кетмасин
Ворисларнинг садоқати йуқолмасин,
Олис-ёвуқдаги дуст-биродарлар билан борди-келди
узилмасин.
Ҳамиша омон бўл бобо, момолар юртим!
Бу тупроқлар кузим қони билан минг лозазор
бўлса,
Бобомдир бу, момомдир бу, отамдир бу,
онамдир бу!

Дастурхонда седана,
Териб есин бедана.
Беданаларинг тўқ бўлсин,
Душманларинг йуқ бўлсин!
Овмин!

Ниятли иморат тезроқ битсин!» — деб гапини тугатди.

Алқисса, шу кеча «Иморат» битди. Бу шундай иморатки... мана, қулингизда! Аммо уни Мумин қулоқчи бузиб қуймасин — бу эл ичида қадим-қадимдан юрган эски, боқий йуловчи қушиқларни бошқача талқин этиб юрмасин, мендан марказга ўзи ва ёхуд «думалоқ хат»и етмасин деб, бола-чақани олиб, онамга «хайр-хуш»ни ҳам насия қилиб, мана келиб турган жойим бу.

Ҳа, асли иморат нима булди, деб сурамоқчисиз...

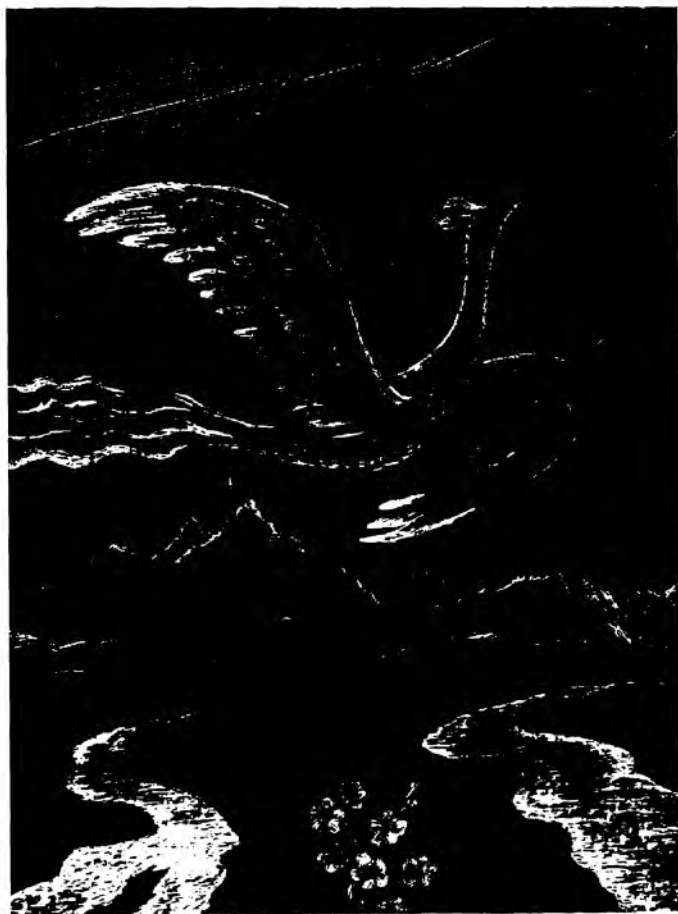
...Умиди йуқнинг — имони йуқ.

...Улма отим — арпа пишар!

1987 йил. Накурт — Тошкент

TV БАЙИМ

УЗБЕК, УЗБЕКИСТОН

ТАНДИР БОШИДА

— Ҳозиргина уздим тандирдан,
Дустдай ҳамроҳ бўлгайдир, болам, —
Йуловчига чин сидқидилдан
Нон тугади қуш қўллаб онам.

— Ҳой, қўшнижон, келинг бу ёққа,
Айтинг, келсин келинингиз ҳам.
Қаранг, мойдай эрир дудоқда, —
Нон тугади қуш қўллаб онам.

— Ҳа, бу кулча сенинг учун, ҳа,
Ол, буниси синглингга, бўтам... —
Атрофдан ким қуриниб қолса,
Нон тугади қуш қўллаб онам.

Оғушидан зар нурин тукар
Олам узра шамси мукаррам.
Дунё аҳли шундан утса гар,
Нон тугади қуш қўллаб онам.

1969

ТУТҚУН

Ғанимлар таҳқирлаб бешафқат,
Онандан айрилдинг, дедилар,
Тутқуннинг кузида, бетоқат,
Қатра еш кўрмоқчи эдилар,
 Қатра еш...
Мағрур қолди мағрур бош.

Куз ёшлар боиси — ғам, алам,
Ерингдан айрилдинг, дедилар.
Кузига боқдилар, шод, хуррам —
Қатра еш кўрмоқчи эдилар,
 Қатра еш...
Мағрур қолди мағрур бош.

Қасоскор хабарлар билмас ҳад,
Ватандан айрилдинг, дедилар
Ва унинг кузида сунгги дард —
Қатра еш кўрмоқчи эдилар,
 Қатра еш...
Бир қалқди... Жон эди уша еш!

1971

НАКУРТ ҚИШЛОҒИ

Ложувард уфқда менинг уйим бор,
Бир уйки, уйларим ойдин, сараси.
Шу уфқ тагида менинг уйим бор,
Нурота тоғларин у ер ораси.
Унинг осмонида бургут қанотин
Шиддати ҳавони қалқитар тинмай.
Чексиз кенгликларга буз муҳаббатин
Чупон тили билан изҳор этар най.
Олмос қояларда олмос нур уйнар,
Чуққилар узра, ҳув, жайрон боласи.
Булоқлар бошида какликлар куйлар,
Созларин басталар тоғ шалоласи.
Азалдан ҳаётнинг туймас ошиғи
Шер ёлли чинорлар шовиллар сокин.
Бир ажиб муҳаббат улар қушиғи,
Бу қушиқ менинг ҳам қалбимга ҳоким.
Наъматак шохида сайрар бир қушча,
Тутилган жойидан сайрар миннатдор.
У митти, келмайди вужуди муштча
Ва лекин қалбида бир олам куй бор.
Тоғ қизи куйлайди, сочин тарайди,
Зар чашма қошида — ой ёғдусида.
Олис юлдузларга нитоҳ қадайди,
Севганин куради уй кўзгусида.
Беташвиш оқ булут жим юрган куйи,
Мангу тоғ бағрини айлар томоша.
Яна мен бағрингда қишлоғим, уйим,
Бағрингда, о, лекин ҳаёллар оша.
Ҳаёллар қўйнида ёришар осмон,
Ёришиб бормоқда тоғлар дараси.
Ассалом қишлоғим — жонбахш ошиён.
Ассалом хилватгоҳ — тоғлар ораси.
Тош девор, лой сувоқ уйим ассалом,

Ассалом бобомнинг азиз маскани.
(Бунчалар гузалсан, ҳей, ёруғ олам)
Ассалом муборак менинг ватаним.
Шарафлар ёгилсин қутлуг маъвога,
Шараф-ла юрагим токи бир умр.
Не бошлар эгилди шу остонага,
Ёвлар қаршисида туролган мағрур.
Мен қушиқ туқидим шунда илк дафъа,
Шунда илк муҳаббат берди бир хаёл...
Шунда илк оламга айладим сафар
Йигитлик ёшимни олиб безавол.
Аён, темир қанот қушлар доимо,
Онасин огзидан емак олмагай.
Маъсум, мурт гудаклар бир умр, она
Ё бешик бағрида ожиз қолмагай.
Мен бу кун олисда шовқинли шаҳар
Қуйнида сен ҳақда хаёл сураман.
Қанотим булсайди, қанотим агар...
Қалбимга бир буюк соғинч туяман
Ва лекин ёқтирмас бизнинг бу аср
Бир умр хилватда хаёл сурмоқни.
Асрингга муносиб фарзанд булгин дер.
Ҳайқир дер, истамас сокин юрмоқни.
Истамас тоғларда сайри тоғ этиб,
Умрнинг чақмоқдай утиб кетмоғин.
Истамас, йуқ фақат дилни чоғ этиб,
Ут босиб қолишин умр сўкмоғин.
Тугилган уйидан нари чиқмайин,
Дунёни тугилган уйим деган эр,
Тақдирим шу экан, қисматим тайин
Доб юрган шўрликни истамас аср!
Эй, она қишлоғим, кечиргил мени,
Эҳтимол шаънингга ортиқча гап бу
Ва лекин кимда-ким унутса сени,
Сен уни фарзандим демассан мангу!
Онасин унутган нодондан, ахир,
Нима ҳам курибди бу кўҳна олам.
Заъфарон варагинг узра, ҳей, тарих
Қолганми улардан бирор яхши ном?..
О, она, сен мени чорла бетиним,
Қаен элтса ҳам бу серташвиш замон.
Тугилган жойига содиқ булса ким,
Она юрт, халқига содиқ ҳар қачон!

БАҲОДИРНИНГ ҚИЛИЧИ...

Баҳодирнинг қиличи синди...
Сунгги нуқта. Тугади эртақ.
Пастак ҳовли четида дилхун
Бир бола йиғлайди —
қулида китоб.
Баҳодирнинг қиличи синди,
Баҳодирнинг қиличи синди.
Евники бутун!

Қайга кетди япроқдек бола,
Бута каби қайда бузлайди?
Учиб юрган варақлар, ана,
Шамолларга эртақ сузлайди.
Бола қани?.. Билмайман, аммо,
Ишонаман, қайлардадир у
Баҳодирга қилич излайди...

1978

БУХОРОДА

Кеч куз эди,
Мен Бухорони
Кезиб юрар эдим сарсари.
Бирдан шовқин тутди самони,
Бир туп бола, қичқирар бари:
— Ташлаб кетманг, лайлакжонлар,
бизнинг она Бухорони.

Мен ҳайрона осмонга боқдим,
Курдим, ростдан, оппоқ лайлаклар
Сунгги дафъа қанотлар қоқиб,
Минораи Калон айланар...
— Ташлаб кетманг, лайлакжонлар,
бизнинг она Бухорони.

Куз олдимда кетдилар учиб,
Қолди бемор ватан — минорлар,
Куз олдимда бир-бирин қучиб,
Тулиб, уқсиб йиғлар болалар:
— Кетдингиз-а, лайлакжонлар,
ташлаб она Бухорони.

Не йуқотдим сенда, Бухоро,
Нима излаб қуйингда чопдим?
Йуқ, билмайман, шу дамда, аммо,
Не излаган булсам мен топдим!..
— У, то бор экан бу болажонлар,
Бухорога қайтар оппоқ лайлаклар.

1979

ХОРИЖГА КЕТИБ ҚОЛГАН УЗБЕКЛАРГА САВОЛИМ

Бир сабаб, бир ихтиёр
Қулингиздан тутгандир.
Саркаш уйда бахтиёр
Бир йул бошлаб кетгандир.
Тасаввур қилиш мумкин:
Бор илоҳий богингиз.
Уйда порлагай, балким,
Сеҳрли чироғингиз.
Балким оқар дарелар
Эшигингиз қошидан.
Сочилар мол-дунелар
Фарзандингиз бошидан.
Иқбол оҳанграбоси
Сароб булмаган балким.
Бухоронинг тиллоси
Адо булмаган балким.
Балким насиб-паридай
Хур қизларнинг нечаси.
«Чин тириклик» сувидан
Балким ҳар кун ичасиз.
Тасаввур қилиш мумкин:
Унутилган она юрт...
Унутмагансиз, балким, —
Имонингиз нондай бут?
О, шундай булса, бир зум,
Менга қулоқ солгайсиз:
— Ўзбекистонсиз, айтинг,
Қандай нафас олгайсиз?

БАҲОРОЛДИ КАЙФИЯТЛАРИ

Куклам иси таралмоқда ҳаводан,
Ҳаводанми ёки саркаш сабодан,
Бундай пайтлар ризосан бу дунёдан,
Гарчи ҳали қиш нафаси теварақда.

Киприк қоққан ҳар куртакка боқаман,
Беихтиёр тулмоқдаман шавққа ман,
Кетгим келар олис-олис тоққа ман,
Гарчи ҳали қиш нафаси теварақда.

Сув гулидай хаёлларни тиндириб,
Қушлар учар осмонларни тулдириб,
Углим қарар бир ойнакни синдириб,
Гарчи ҳали қиш нафаси теварақда.

Ростин айтсам, зада қилди қиш мени,
Қаҳратони, қалин, бугиқ тумани,
Тойгоқ йуллар... тополмадим бир маъни,
Кезар экан қиш нафаси теварақда.

Баҳор нима, яшаш нима англайлик,
Турналарнинг соғинч сасин тинглайлик,
Дустлар, дилни шу кукламга бойлайлик,
Гарчи ҳали қиш нафаси теварақда.

Ҳовузларга қамалгандай оқар сой,
Мен яшашим мумкин уйда тўққиз ой,
Лекин куклам ичкаридан бермас жой,
Гарчи ҳали қиш нафаси теварақда.

Ота юртим тупроғидан қиш кетар,
Тогларидан туман кетар, гард йитар,
Шоир жонбахш шеърин ушал дам битар.
Кезмас унда қиш нафаси теварақда!

БОБО ДЕҲҚОНИМ

Қиш чилласи. Қумрилар тап-тап
Ерга кулаб тарракдай қотар.
Муз нурын ҳам курсатмас офтоб,
Кук ва замин қоришиб ётар.
Рух сингари, шундай паллада,
Яхоб берар эдинг далада,
Сапчиб тушди жоним, имоним,
Нонинг ҳалол, бобо деҳқоним!

Шаҳар кучиб чиқди тоғларга,
Гуллар тушди шаҳарга кучиб.
Хил-хил қушлар бизнинг боғларга
Қайлардандир келдилар учиб.
Ишинг булиб на тоғлар билан,
На қушлару на боғлар билан,
Чигит қадар эди имконинг!
Нонинг ҳалол, бобо деҳқоним!

Эй, бссарҳад, бешафқат осмон,
Нечун бу пайт қора жолалар?
Йиғлар лойга ботиб нотовон
Яшил уст-бош кийган болалар.
Бундан алам булмагай ортиқ,
Ҳар гузага беимкон «тортиқ» —
Соябондир яқтак, чопонинг!
Нонинг ҳалол, бобо деҳқоним!

Жазиранинг угли ҳовури
Бузгургайни тортар сояга.
Жон зотининг қуйилар тери —
Лаънат айтар оташ-зиёга.
Лекин ундан сен мамнун фақат.
Куз яйратар опшоқ салтанат.
Қизинг — деҳқон, деҳқон — уғлонинг,
Нонинг ҳалол, бобо деҳқоним!

Яна... яна... қора булутлар
Гирдоб ясаб айланар кўқда.
Тил топишган қузғун, бургутлар,
Нимагадир қасд қилар кўшан.
Қолдирмайин ерда бир тола,
Йиғиштирмоқ кўнглингда вола,
Қийналади тунлар жон-жонинг,
Нонинг ҳалол, бобо деҳқоним!

Қолиб кетди ҳаммаси орда,
Юртим — ошпоқ тоғлар диёри.
Минбарларда — буюк бир кентга
Ҳисоб берар халқим сардори.
Ҳали режа... режалар катта,
Мақсад — голиб келгай албатта!
Қора тердан оқ булган нонинг,
Нонинг ҳалол, Ўзбекистоним!

1983

ЧИНГИЗ АҲМАРОВ

Тошкентда шом эди. Ҳаво очиқ эди.
Биз

туққизинчи қаватдан
олис-олисларга —
аста-аста қоронгилик босиб келаётган
Чимён тоғларига қараб турар эдик.
Нигоҳларимизда оқлик акс этарди.
Сирпанчиқ учаётган болалардек нимагадир
хушнуд эдик

ё ростдан сирпанчиқ учаётганмидик?..
«Мағриб қанчалик яланғочланган булса, Машрик
шунчалик қат-қат либосга бурканган эди...»
оҳиста сузладим узимга-узим
(бу хонадаги суҳбатимизнинг хаёлий давоми эди асли).
Аҳмаров ялт этиб қаради менга
кўзларидан учқун сачраб кетди чамамда.
«Йуқ! — деди у. — Шарқ ҳарир либосда, ҳарир
куйлакда!»

«Реалистик санъат... нима у?» — сурадим жиддий.
«...ҳарир куйлакда» — деди у ўз-ўзига гапиргандай.
«Услубингиз... галати» — дедим курслигим тутиб (ро-
мантиксиз, дсмоқчи эдим аслида).

«Менинг услубим... Шамсируй* услуби» — деди у ме-
ни ҳайратда қолдириб,

Ва тагин қушиб қўйди: «Мен мусаввир эмасман —
Шамсируй мусаввир эди!»

«Нусхакаш экансиз-да?...» — асабийлашдим андишани
унутиб.

«Қандай нусхакаш булай? Менинг куксимда тепаёт-
ган юрак Шамсируй юраги-ку, ахир!»

* Шамсируй Ҳасанова (1917–1956) rassom Ч. Аҳмаров рафиқаси.

Тонг. Биз яна...

туққизинчи қаватдан олис-олисларга —
аста-секин оқлик оқиб келаётган

Чимён тоғларига қараб турар эдик.

«Мағриб қанчалик ялангочланган булса, Машрик
шунчалик қат-қат либосга бурканган эди...» —

хаёлимда чақмоқ чақди нимагадир.

Аҳмаров ялғ этиб қаради менга (Энди ишондим, у
телепатик!).

«Йуқ! — деди у, шарқ ҳарир либосда, ҳарир
куйлакда!»

Бирдан

Куеш

кутарила

бошлади.

Куеш... ҳарир куйлакда эди! Шарқ... ҳарир

куйлакда эди!!!

Мен

Чингиз

Аҳмаров

кузларига

тик

қарай

олмадим.

1983

НУР КАБИ...

Нур каби оқиб ётар Амударё, Сирдарё,
Нигоҳларимда савол: қани Кайхисрав, Доро?

Сирдарё, Амударё гоҳо жушқин, гоҳ равон,
Товланар хаёл янглиғ ва лекин қани юнон?

Амударё, Сирдарё, оқиб ётар гувуллаб,
Қани митадай мутаб, гувуллаб келган араб?

Сирдарё, Амударё, қуш угилдир манглайли,
Қуш угил сувларига тупурган Чингиз қани?

Амударё, Сирдарё тўлқин-тўлқин отадир,
Бу тўлқинлар тубида не ғанимлар ётадир!

Сирдарём, Амударём — жоним-жаҳоним менинг,
Амударём, Сирдарём — Ўзбекистоним менинг!

1985

ҚУЕШ БОТАР ПАЙТИ...

Оловиддинга

Отанг сўзларини қуруқ сўз дема,
Қуёш ботар пайти, ўғлим, ухлама.
Дарахтлар ухлашга тутинар бу кез,
Гуллар танидаги мудроқликни сез.
Йлло, сен ухлашга шошилма сира.

Лой каби юмшашиб қолар кучуклар,
Хатто рақибига утрикдан хурар.
Қую қузилар ҳам, отлар ҳам толгин,
Сирда-да ҳорғинлик, Аму ҳам ҳорғин.
Күзнинг кеч кунига ухшайди улар.

Кексалар бу пайтда қурқар уйқудан,
Этлари сесканар мубҳам туйғудан.
Ҳали сен билурсан — келур замони,
Ҳозир ухламоқнинг эмасдир они.
Турт ен жарангласин садаф кулгингдан.

Қуёш, бу жодугар, унинг нурлари
Шомда нурлар эмас — гафлат ишлари.
Тонгги нурларига ишонгил фақат,
Ул нурлар тириклик, ул нурлар ҳаёт.
Инқилоб ясайдур танингда бари.

Ўғлим, қумқулоқ бул, қулоқ бер менга,
Битта ҳақиқатни айтурман сенга:
Юртга қоронғулик тушаётган пайт,
Ташга чиқ, жасорат қушиқларин айт —
Бсмор юракларга солгин аланга!

Тарракдай сен қотиб ухлаб қолсанг гар,
Мастона бу олам ухлар муқаррар.
Тун кунга баробар эмасдир, ўғлим,
Кун тунга баробар эмасдир, ўғлим,
Бевақт уйқулардан сақлан, алҳазар!

1985

МЕНИНГ СЎЗИМ

Менинг сўзим яёв эмас, отли эрур,
Аччиқ-аччиқ, аммо-лекин тотли эрур,
Боболардан қолган тагли-зотли эрур,
Замонамга балки улар ярашмасдир.

Ночорларнинг аҳволидан сўзлар сузим,
Етим-есир, тул дардларин бузлар сузим,
Озод Ватан, эрк тугини қўзлар сузим,
Замонамга балки улар ярашмасдир.

Элим кимнинг қули асли, англамаслар,
Ким ажлоди, кимдир насли, англамаслар,
Давронимнинг баланд-пастин англамаслар,
Замонамга балки улар ярашмасдир.

Икки қулон бир-бирини ялашади,
Битта срни икки узбак талашади,
Ғанимлари от уйнатиб яйрашади,
Замонамга балки улар ярашмасдир.

Сўзларимни ёйдирман мисоли тўр,
Элим, жонинг булса унга илиниб қур.
Тирикликда яша сен ҳам озод ва хур,
Замонамга балки қаддинг ярашгайдир!

1987

РАҚИБГА

Эй, рақиб!
Сен мени хуш кўрмайсан, хуш,
Нечун шунда қаргамоқ аждодларимни?..
Мард бўлсанг,
майдонда ўзим бирла туш,
Йиқилсам — эшитмассан фарёдларимни!
Аён:
Тугри келмас феълингга феълим,
Улай,
бундан заррача чекмайман кадар,
мени вайрон этгил
тутилган ерим —
Қадим Самарқандда айб бўлса агар..
Гурурим баланддир,
тилгинам узун,
Қадримни қолдирмасман асло беэга.
Лекин шу орият — саркашим учун
Халқим — узбекларни қаргамоқ нега?..
Ўзбекистон таңҳо
катта заминда,
Билиб қуй,
мен ҳам унинг хоки-гардиман,
Уни қаргамоққа тутинсанг мен деб,
Бас!
Жон фидо қилмоққа битта марди ман!

1987

КАНТЕМИР БИЛАН ТАНИШУВ

Тарих қатларида бобонгиз исми
Кантемир битилган... демак, Хон Темур.
«Ажнабий» атади Сизни Рус насли,
Тугри! Аждодингиз Темурбек эрур!

Улуг Рус шеърининг ёзув тарихин
Бошламоқ сиз учун этибди насиб.
Мана, китобингиз... мен уни бугун
Гурур-ла турибман бағримга босиб!

Қондошларингизнинг уйин турида
Хуш калом ултиринг, қани, марҳабо!
Сизни бир асрдан зиёд берида
Барлосча-узбекча сузлатдим, бобо!

1987

ХУЖАЙИН

Бир кимса...
Етги пуштин
бирисин ҳам билмайди.
Етгиси, нари турсин,
отасин танимайди.
Лекин бизга хужайин.

Онаси кеча-кундуз
тулки каби изғийди.
Ёт тушакда «гул», «юлдуз»,
Ярим-ерти мизғийди.
Лекин бизга хужайин.

Тунгизми, дейман, қавми,
Мсхр-муҳаббат — чақа.
Унга «ҳсч» инсон қадри,
«Ҳсч» эрур бола-чақа.
Лекин бизга хужайин.

Она тупроқ, не демак,
Ватан севгиси, нима?
Улар — ялло — хуш емак,
Умри — слканли ксма.
Лекин бизга хужайин.

Ёлчитмайди бировни,
Ёлчигани қуймайди.
Тинчитмайди буровни,
Ҳамиша оч — туймайди.
Шундоқ бизнинг хужайин.

Итнинг думи булганган
жойда ҳозир у нозир.
Кенг жаҳонни чуллаган
У ёйган тузоқ-чодир.
Шундоқ бизнинг хужайин.

Пайт етди...
Бир мушт каби
Йигилиб биз — йуқсул зот,
Хужайинни йуқотиб,
Яшасак эркин, озод!
Нима дейсиз, хужайин?

ЎЗБЕКМАН

Шунча қонли, файзсиз умр оқибатида
Ўзни таниш тақозоси келиб тугилди.

Ғафур Ғулом.

Эврилиб, айланиб гуллаган тупроқ,
Энчиукиз, Укуз — ҳаётбахш булоқ,
Теграсин қур тутган муқаддас учоқ,
Учоқни ёндирган илюхий чақмоқ —
Утда зуваласи пишган ўзбекман.

Хун, угиз, массагет, қангли ё тоҳар,
Арғин, қипчоқ, уйшун, яғмо, ё тотар,
Қорлуқ, чигил, барлос — яғона жигар —
Қавмлар, уруғлар сочиқ писли пар,
Туркийман — йул излаб слган ўзбекман.

Туронзамин — юртим, чексиз ерларим,
Али Эр Тунға каби ботир эрларим,
Фигондай титради Ковус — ёлларим,
Хушқаду суворий ҳатто қизларим,
Аҳли шамшир донғин тутган ўзбекман.

Ёқиним жавдари сулюю тариқ,
Тоғу дашт кезиндим — овчилик — ёрлик,
Эна дарёларим тутди мул балиқ,
Қуналғам олдидан оқиздим ариқ,
Хунарлар сирини тотган ўзбекман.

Қуёшга сизиндим — қуёшли улдим,
«Овасто»да мен ҳам йиғладим, кулдим,
Доролар урнига Искандар елди,
Спитамен, — Широқ вориси булдим,
Антейдек ердан куч олган ўзбекман.

Аламдан бунёддир Турк хоқонлиги,
Эркиндир, озоддир Турк хоқонлиги,
Бир-бирин еб шоддир Турк хоқонлиги,
Оқибат барбоддир Турк хоқонлиги,
Оти пойғаларда толган ўзбекман.

Урхун, суғд, қоразм ёзуви, тилим,
Дуст-душман касридан булди минг тилим,
Хатларим ҳазондир, хор улуг илмим,

Қутайбадан қолди ярим жон исмим,
Илдизи сувга зор юрган узбекман.

Русум мажмуаси — арабий имлом,
Замон исканжаси — форсийда қалам,
Рудакий, Бедилу... (чексиз бу рақам)
Пурмаъно айтдилар ёт каломда ҳам,
Ширу шакар айтиб келган узбекман.

Жаҳонга сузлайин, келди хонаси,
Аср IX. Бағдод расадхонаси.
Унда сабоқ берди узбек боласи —
Яъни, ал-Фарғоний — замон доноси,
Осмоний китоблар ёзган узбекман.

Оврупо билди, у, не сон, не санок,
Хоразмий «Ал-жабр»и очди унга роҳ.
Улар битта эмас, башардир огоҳ,
Форобий, Беруний илмидир гувоҳ,
Замондан илгари узган узбекман.

«Медицина», яъни «Мадади Сино»—
Бунёдкори ҳар бир қалбга булган жо.
Бундай улуғларни кўрмаган дунё,
Оқмай қолмас, дейман, бир оққан дарё,
Қаддимни типпа-тик тутган узбекман.

Ҳали кўп ростликдан гофилдир олам,
Узбек фарзандидир илк фазогир ҳам:
Ал-Жавҳарий қанот яратиб, уқтам,
Кукка учди бундан минг йил муқаддам!
Эркини куклардан кутган узбекман.

Қайси бир элнинг чин сарвари булмас,
Манзили йўқ эрур, йуллари йулмас,
Дастурхони тешик, тоғгани тузмас,
Пайдодир Бугрохон! Йул бошлади, бас,
Шакл-шамойилин топган узбекман.

Лаҳжалар бирлашди — тил булди йирик,
Офтобдай буйлади «Қутадгу билиг»,
Маҳмуд Қошғарийдан туқ булди илик,
Аҳмад Яссавийим ҳикмати тирик,
Отини кенг йулга солган узбекман.

Самарқанд қоғози, шишаси машҳур,
Кузларни уйнатди Бухорои сур,
Фарғонам тоғлари сочди олмос, дур,
Улуг ипак йули — ипагим эрур,
Жаҳон йулларида кезган узбекман.

Она тилим каби буюк, муқаддас,
Турфа гулларим бор меъморий мерос,
Турт фасл сўлмагай — очилган қийғос,
Арши аъюдан ҳам топилмас қиёс,
Сут, қон, тердан бунёд қилган узбекман.

Оҳ, орият улса — улгай шижоат,
Шижоат улгайки, улгай муҳаббат,
Эл-юрт оёғида этик тор — иллат,
Этик тор — дунё кенг, кенгликка лаънат,
Дорларга бошини тиккан узбекман...

Утмишда саводсиз бўлган бу халқ, дер,
Кунчилар гапи бу, чўпчагингни тер,
Ифтихор қил, элим, кўкрагингни кер,
Кимга устод эрмас устод Алишер —
Ҳирот мактабларин қурган узбекман.

Нафратим сизгадир, эй шоҳи зотлар,
Давлат, қилич қулда ҳам остда отлар,
Лекин узга тилда муҳр ва хатлар...
Тарихимни тафтиш қилар бадзотлар,
Аламлардан эзгин тулган узбекман.

Ёзмишимда янглиш воқе куп эрур,
Савабди икки турк: Шайбоний, Бобур,
«Шайбонийнома» дур, «Бобурнома» дур...
Сабоқ берса агар «Шажараи турк»,
Бир-бирин алафдек қирган узбекман.

Асли қиз, уғлим ким? Мен куйсам куйса,
Тумарис, Алпомиш сингари суйса,
Душманним кузини тиг бўлиб, уйса,
«Шашмақом», «Ушшоқ» им сеҳрини уйса,
Уша фарзандим деб келган узбекман.

Учта Туркистонда бир хон кам кўрдим,
Улар ҳар бурчида талон, ғам кўрдим,

Уруг-аймоқлардан минг ситам кўрдим,
Абдулло* ниятин лекин жам кўрдим,
Умидлари сароб кезган ўзбекман.

Асрлар бир-бирин еган эл, зотан,
Ёвларин кулдириб, сулган гул, зотан,
Бсмадор бегурур, беор қул, зотан,
Учоқда соврилиб қолган кул, зотан,
Тагин ҳам мен тирик юрган ўзбекман.

Юрт ганжи ҳамиша келтирар ганим —
Келтирди олтин, зар, оқ пахтаман маним,
Қалқон булиб чиқди Алимқул мардим,
Афсус, ёлғиз эди ундай жумардим,
Қонлар дарёсида оққан ўзбекман.

Турон-Туркистоннинг саркардалари,
Ёвқур Жалолиддин, Темулар қани?
Ганим озод юрар — тунғизлар каби,
Улуғ кема ётар кутиб даргани,
Инсофсизга эркин берган ўзбекман.

Кутганим юз берди асл Инқилоб,
(Фикр инқилоби асли Инқилоб!)
Хонликлар тугади, кунгиллар обод,
Маслаклар яктодир, битта эътиқод,
Бир бутун халқ булиб қулган ўзбекман.

«Душман бу...» — дедилар, қирдилар лекин,
Хул-қуруқ ёндилар бирдайин бетин,
Юлдузлар ерларга ботдилар сскин,
Хай, Дунё...халафим келиб... не деркин
Оҳлари кукларни тутган ўзбекман.

Бир ён қолиб кетди тарих-утмишим,
Ажлодим нонига утмайди тишим,
Кузим очиқ эди... уйладим тушум
Ва ҳамон узимда эмасдир хушум,
Қорани оқ деб қон ютган ўзбекман.

Замон долга каби куп бор тўлғанди,
Файзулла алданди, Акмал алданди,
Халқига эътиқод қуйганлар ёнди,

* Абдуллохон (1534—98) — Мовароуннаҳр — Туркистонда марказлашган давлат тузиш узун кураш олиб боради.

Кодирий, Чулпонлар — «туйганлар» энди,
Юраклари байир қотган ўзбекман.

Кип-қизил шиорлар тутди ҳар ённи,
Сохта дабдабалар бузди жаҳонни,
Маргаба, зарларга сотти имонни,
Кимга бугдой дони, кимга сомони,
Жонларидан туйиб ёнган ўзбекман.

Собир шажарларим қулатган қурир,
Инжа чечакларим қийратган қурир,
Оққан дарёларим қуриртган қурир,
Қулдору қулларни яратган қурир
Заҳар-заққумлардан чуққан ўзбекман.

Йук, кузим юммайман, очиқдир кузим,
Неча бор чарақлаб кулди юлдузим,
Буюк минбарлардан сузладим сузим,
Олими узимман, шоири узим,
Кузларин каттакон очган ўзбекман.

Ва лекин шодлигим камдир дунёда,
Зотдор ғам-аламим доим зиёда,
Отларим ётларда, узим пиеда,
Сотқинлар, хоинлар тахт — ҳимояда,
Экинчи... уроқчи... синган ўзбекман.

«Дарсу иқтибосда курганинг: юмшоқ,
Мулойим феълимга ишонма бироқ»*,
Ғурурим баланддур, ғурурим оппоқ...
Ёрни осмон қилгум, осмонни тупроқ,
Ҳар не чегарасин билган ўзбекман.

Серсавдо оламда ўзбеклар купдир,
Аммо Ўзбекистон битта, бор галдир,
Бир ўзбек нишондир, бириси уқдир,
Бариси бирлашса — ортиқ куч йуқдир,
Қонин унутмайин кутган ўзбекман.

Ҳайда! Келажакдан умид, муродим,
Чарчама, оқсама, ҳайда-ё, отим,
Узинг Бойчиборим, узинг Ғиротим,
Узинг нажоткорим, узинг қанотим,
Юлдузларни кўлаб турган ўзбекман.

1988 йил 15 май — 1989 йил 20 февраль.

* (Абу Райҳон Берунийдан)

ЎЗБЕКИСТОН

Достон

МУҚАДДИМА

Учоқлар учади
қуналгилардан,
Дунёни айланиб елар поездлар.
Ҳаво кемаларин
йуналгилардан
Изма-из кузатиб қолар юлдузлар.
Уммонлар багрини
чақмоқдай тилиб,
Бамисли дузахнинг сур лашкарлари,
Сирлик тамгаларин
жилвалантириб,
Изгишар сув ости ракеталари.
Шимолдан Жанубга,
Жанубдан Шарққа,
Шарқдан Ғарбга тинмай айлаб сонтолар,
Шу кўҳна Заминни
солиб титроққа
Олд-орти узилмай чопар автолар.
Буриллар думларин
қисгандай чотга
Катта-кичик Давлат президентлари,
Сонсиз бомбаларни
яшириб ортга
Қучоқлашар ака-ука сингари!
Тогдан келаётган
қудратли селдай,
Ўз ишин қилгайдир бу тараққиёт!
Лекин Инсон уйда
не борин билмай,
Кукка интилмоғин тушунмам фақат!

I

У, менинг Ватаним —
Ўзбекистоним,
Шоми ғарибондай руҳсиз, паришон?
Юрагим эзилар,
оғрийди жоним,
Сариқдан силмисан ва ёки камқон?
Қодирийнинг сунгги
сурати каби

Жовдираб боқасан — куз тирик фақат.
Сени бемор қилди
сароб матлаби,
Сени хароб қилди фаҳш сиёсат!
Биламан, Инқилоб
гуноҳкор эмас,
Юзлаб донишдан дарс олганман — рукн.
Ношукурлик, шоир
қонимда оқмас,
Озини қуп қурдик, кемтигин бутун.
Хусусан: чулларнинг
тортдик танобин,
Бетон уйлар қурдик — қандай гузал, соз!
Фабрика, заводлар,
ишлар туну кун,
Миллион...миллион...пахтамиз ҳам оз!
Ўзбек аёллари
озодлик таъмин
Тотишиб — очилиб сурмоқда даврон.
Улар ақли ўсди:
вазмин ва тамкин —
Ўзларин оловда синар ҳар замон!
Ҳаммаси жойида:
харитага боқ,
Орол тулиб турар — Аму, Сир оқар.
Унингчи қаватда
кампирлар, хушбоқ,
Ҳаттоки итларин гушт билан боқар.
Фақат шу Тупроқ, Сув,
Ҳавомиз, бир оз,
Яъни Ўзбекистон — Ватаним тани —
Жароҳат топибди,
топматди эъзоз.
Бугун қийнамоқда шу Ватанимни!
Ўзбекистон, Ота,
азиз беморим,
Бемор бемор эмас — боққан бемордир!
Сен менинг ёз, кузим,
қишим, баҳорим,
Наҳотки беморим, пойгақда хордир!

II

Нурота тоғларин
бағрида ўсдим,
Отам чўпон эди — тутдим баридан.

Оҳ, у пайтлар мени
нафас қисмасди,
Рози эдим чулик, тупроқ, тангридан.
Оппоқ булутларга
кузларим тикиб,
Майсалар устида ётардим узоқ.
Мовий қушиқларга
кукни тулдириб,
Турналар утарди солиб аргимчоқ.
Улар қунар эли
яшил қирларга,
Кун буйи ёйилар эди ҳуркмасдан.
Отам эртақ каби
сузларди менга
(Билмайман, неча бор!...) ҳеч эринмасдан:
— Турналар қунмаган
юртлар харобдир,
У ердан кетади қуту барака.
Шукур, Ўзбекистон
ери ободдир,
Ҳатто чул-саҳроси қушга маърака!

III

...Отам қайдан билсин
пахта йулини...
Бутун бир мамлакат турса «урра»лаб
У яхши билмасди
ҳатто Ленинни,
Бироқ Сталинни турарди алқаб.
Ҳолбуки, отаси
ва яъни бобом
Қамокдан келганди яқин жубирда*.
Қолиб кетган эди
бенишон-беном
турт-беш амакиси қонкаш Сибирда...
Адашган тош терар
душмани учун,
Отам таёгини судрарди дилгир.
Зогора нонга ҳам
қуникди беун,
Хурушчев «Коммунизм» қурарди ахир!
Эй, аллақачоноқ

* Жубир — кунда (шеча).

тоғ қишлоқлари
Хувиллаб етарди, дайдириди итлар.
Лулидай кучганди
унинг эллари,
Пахтани курганди илк бор йигитлар.

IV

Куриб — ишонмайсан —
сен бахтсиз кимса!...
(У, хотира, мени қийнайсан бунча?!)
Отамнинг гаплари
ой, йилдан-йилга
Узгарди — ўсибми?.. қазо етгунча:
— Тоғрил қуш олди-я,
дунёнинг ярмин,
(Минг гозни ўлдириб, бирин ейди у!)
Яйловлар қисқариб
борар кун сайин,
Пахта деганлари юхоми, ёҳу!
Отам қайдан билсин...

XVI аср

Инглиз саноатин ривож-авжини:
Ушбу юмшоқ пахта
бамисли иксир
Бошлаб келажакин ёв занжирини!
Отам қайдан билсин...
шу пахта учун
Англия Мисрни босиб олганин.
Отам қайдан билсин...
шу пахта учун
Хиндистон забтга тушиб қолганин.
На билсин... Туркистон
пахтаси, дея,
Россия-Англия рақобатини
Ва оқибат зафар
қучган Россия...
На билсин... Туркистон ҳалокатини!
Отам қайдан билсин...
Мулк-Ганж йулини...
Сен қайдан билибсан, Ўзбекистоним?!
Амриқо топгандай

* Иксир — халқ тасаввурида ҳамма нарсани олтинга айлантира оладиган афсонавий тош.

занжи — қулини,
Топила қолди-ку халқим — деҳқоним.
Деҳқоним, бунчалар
фезл-хуйинг юмшоқ,
Ёв арқони билан тушибсан жарга?
Донишманд эрурсан,
унутдинг бироқ:
«Бирга тугилмоқ бор, турмоқ йуқ бирга!»
Авом табиб эрур —
жоннинг офати,
Авом сарвар булса халқнинг шуридир: —
Деҳқоним, тепангда
эл очофати —
Мулойим тулқидир, юмшоқ буридир!
Нақадар севасан
тупроқ, ерингни
Ва ҳатто севасан болангдан ортиқ.
Унга бериб булдинг
бору йўғингни,
Наснос*га айландинг — даврдан тортиқ!
Этимни есалар
ссину, дединг,
Еримни емасин, дединг, деҳқоним.
Этингни едилар,
ерингни еди.
Жавдираб турибди Ўзбекистоним.

V

Тошкент осмонида
ловуллар офтоб.
Менинг деҳқон синглим не ҳолда экан?
Ерга кириб кетгинг
келади бу тоб,
Терликлар танингда мисоли кафан!
Мен бу ўт-оловга
парво қилмайин,
Бирор таниш-билиш тиқмай орага,
Куч-қудрат, ақлимни
пешлаб кун сайин,
Бостириб кираман салқин хонага...
— Уртоқ Академик,

* Наснос — Беруний хабарига қура, бир оқлаб сакраб юрвчи қандайдир эл-элат.

гуза навларин
 Сонсиз турларини яратдингиз сиз!
 Уларга бирдайин
 дуст, ев назарин
 Ва олам юзини қаратдингиз сиз!
 Ургоқ Академик,
 қанча кимевий
 Дори яратилди — ичди Сув, Тупроқ.
 Олдингиз мартаба,
 довруқ дуневий,
 Ўзбекнинг замини тугади бироқ!
 Соф Тупроқ, Сув керак
 Ўзбекистонга,
 Уларни яратинг, ё тошинг Ҳақим?!
 Варламдай тиржайманг
 инсоф-имонга...
 — Сен кимсан?
 — Ҳақиқат!
 — Ҳақиқат — ҳеч ким!

VI

Мени Академик:
 «Табибни
 Шарофдан сўра!..» — деб қувди хонадан
 «Одамнинг навини
 яратинг энди!» —
 Мен ҳам «узиб» олдим унинг жонидан.
 «Гагарин боги»да
 тентидим узоқ:
 «Менга нима узи, ким булибман мен?..
 Шеърингни чоп этиб
 юривер ургоқ,
 Бир далли-девона шоирсан-ку сен.
 Йўқ! Виждон бор! Имон,
 адолат, ҳақ бор!
 Ҳақпарвар отамнинг жигарбандиман.
 Мен Инсон углиман,
 булгил мададкор,
 Шоирман — Ватаним гражданиман!»
 ... Шом тушди. Ҳавонинг
 босилди тафти,
 Академик сўзи тушиб хотирга,
 Узим ҳам билмайман,
 не баланд-пасти,

Шароф Рашидовнинг келдим қабрига.
Қабр йуқ. Бир тўда
«совет посбони»
Теп-текис майдонни қуриқлар эди.
«Не гап?..» — деб сўргандим,
«Не гаплигини
Чуқурсойга* элтсак биласан» — деди,

VII

Ҳақиқат, нимасан,
юзингни курсат,
Оддий экинчининг орзусимисан?
Ёки кимларгадир
сохта шон-шухрат.
Ёки мансабдорнинг обрўймисан?
Ҳақиқат, нимасан,
юзингни курсат,
Ғоҳиша — ётасан ё пул қўйнида?
Қулмисан, жаллодга
шоҳона овқат,
Ёки саробмисан башар уйида?
Ҳақиқат, нимасан,
юзингни курсат
Қорчалон касларнинг уйинчоғи ё?
Ёки қонунмисан,
ёки сиёсат,
Мустабид зотларнинг қуғирчоғи ё?
Ҳақиқат, нимасан,
юзингни курсат,
Қиличми, қалқонми ёхуд зармисан?
Мен сени асабий
дедим: КУЧ-ҚУДРАТ,
Кучсизлар оҳига қуру кармисан?
Битта сил пахтакор
айтарди доим:
«Ҳақиқат — мен тараф бўлмаса агар,
Бундай ҳақиқатнинг
кулдек, илоийм,
Тузгиб йитмоқлиги маъкул муқаррар!»
Ҳақиқат, нимасан,
юзингни курсат,
Кураин, билайин, таниб олайин.

* Чуқурсойга... — Чуқурсойдаги руҳий хастахона назарда тутилмоқда.

Сени ахтармоқлик
Мен учун қисмат —
Туг қилиб дунёга довруқ солайин!

VIII

Ҳақиқат излайман!..
Салом, Москва,
Қардош Ватанларнинг «пушти-паноҳи».
Инқилоб бердинг сен
бизга Москва,
Энди бир Озодлик берсайдинг, қани?!
Еттинчи осмондан
тушган оқ елкан,
Абадул-бақода сирли тароват —
Нақадар гузалсан,
нақадар улкан,
Қандай салобат бу, қандай маҳобат?!
Гирдингни қопламиш
буюк урмонлар,
Куксингни тўндириб олурсан нафас.
Сенда яшажақдир
озод инсонлар,
Уларнинг тақдири биз учун ҳавас!
Қизил Майдон, қизик,
нега қип-қизил,
Деворлар қизилдир, қизил Кремль.
Байроқлар қизилдир,
шиорлар қизил,
Тўрт томон қип-қизил, юзларим қизил..
Узни йиғиштирдим,
ахир бу ерға —
Тамоша — яллога келмаганман, йўқ.
Учрашмогим керак
катта Нозирга,
Қанча кун беҳуда елмаганман, йўқ!...
— Соф Тупроқ, Сув керак
Ўзбекистонга,
Жаноби бош Нозир, сиз булинг Ҳаким!
— Бизга «пахта»* керак... —
э, дарвоқе, ҳа —
Сен кимсан?
— Ҳақиқат!
— Ҳақиқат — ҳеч ким!

* Пахта демоқчи.

IX

Хурлик, у, улимдан
 ёмон минг карра,
 Майли сенинг учун хурланай Ватан.
 Қадрингни тиклайин
 заррама-зарра,
 Куйингда ит булай, фидо жону тан!
 Қайси бир йил эди...
 Узум пишиғи
 Тифлисида кезардик Чабуа* билан.
 Бирдан айниб қолди
 ҳаво қилиғи
 Ва лайлак қор ёғиб берди дафъатан.
 Хурматли адибга
 нигоҳим тикиб,
 Шигил узумларни курсатиб, дедим:
 — Уҳ, энди барчаси
 битади чириб,
 Халқнинг насибаси...куп ёмон булди...
 Адиб қаҳ-қаҳ урди...
 Сунг кулди кузи...
 Сунг эса, деди, у (жиддий ва сипо):
 — Токлар усаверар,
 етилар узум,
 Лекин Гуржистонга керак соф ҳаво!
 ... Чабуа сүзини,
 билмайман, ҳозир,
 Не учун эсладим Қизил Майдонда?..
 Одамлар ёнимдан
 утар негадир,
 Нега мен эмасман Ўзбекистонда?..
 Хаёлимни йигдим
 Мен телба эмас.
 Эндиги режамни уйлай бошладим:
 Гуноҳкор... Ленинга
 дардим айтгум, бас,
 Ичимда, «Олга!» деб... қадам ташладим.
 Шурликка навбатнинг
 куринмас чети,
 Наҳотки барчанинг айтар дарди бор?..
 Бир «милиса» фикрим
 уққандай деди:

* Грузия сузвичиси Чабуа Амирэжиби.

— Узга кун кел, бугун булма умидвор!
Милиционер юзи...
эди қип-қизил,
Қизил эди боши, қизил кийими.
Этиги қип-қизил...
бошгинам қизир...
Қизил... «пакта...» қизил... дунёнинг ярми!

Х

Сен миллат эмассан,
ҳали узбегим,
Ахир Ўзбекистон Давлат эмас-ку?!
Ҳар бир халқ бошқармас
экан то узин,
Ҳеч нарса узгармас! Қатъий гапим шу!
Этилган дарахтга
суянсанг агар,
Сени ҳам узидек эгар албатта.
Элингдан чиқмаса
донишманд сарвар,
Ҳамиша яёвсан, ганиминг отда!
Қушнинг нон-тузи
қушника қарзидир,
Эли бошқа булса, эл булмас, дерлар.
Боболар гаплари
барчага фарзидир
Ва лекин унутиб бир-бирин ерлар!
Етмишинчи йиллар
ёдимда ҳамон,
Талабалик гашти... уқиш, иш уйқаш.
Бироқ бир одат бор
эди куп ёмон —
Тудалар жанжали: ХорСам, ФАН, СурҚаш!
Арзимас нарсдан
чиқариб гавго —
Шурлик узбек халқин «келажаклари».
Бир-бирин бугизлар
эди-ку, ҳатто,
Ақли пуч гуруҳнинг кўр «лашкарлар»и!
Мен тарих тигардим...
Қўқон хонлиги,
Бухор амирлиги, Тошкент беклиги...
Ёв босиб келарди...
тайёр жонлиги...

Хонларнинг тутамас эди кеклиги!...
... Адашган йулини
топса айб эмас,
Ўзбек, кўп адашдинг, ақлдан озма!
Бемор битта ахир,
давосини, бас,
Миллонлаб ҳақимлар топмоғи лозим!
Мен нафрат қиламан,
то эртадан кеч
Ош ошаб чойхона — пинҳон сўрида,
Қисмати, уйлари,
маслақлари пуч,
Латифа айтишиб юрган тудадан!
Илдиз озиқ берса
новда кукарар,
Дехқон озиғини ёнга урган кас!
Мен нафрат қиламан!
Ва айтай такрор:
Кимки фикрламас — у халққа кирмас!
Эр бўлиб тугилмас,
эр бўлиб етар,
Уйлагин танингга озурда андуҳ,
Мен нафрат қиламан,
эй, миллатсотар —
Фақат нафсин деган ҳезалак гуруҳ!
Бунча кулайдингиз,
бунчалар купсиз,
Беаждод, беавлод, зурриётсизлар —
Мен нафрат қиламан,
сиз силлиқ тупсиз,
Тилини, динини унутган зотлар!
У, сунгги йилларда
бир синф келди,
Улар қисматига асло йўқ таъриф —
Фоҳишалар синфи
дея аталди,
Нафратим сенгадир, фоҳиша синф!
Фоҳиша, фоҳиша...
бир таниш жувон...
Менга не деганин айтмасам бўлмас:
Баҳслашиб қолдик
бир куни чунон:
Миллат, Ўзбекистон ҳақида, хуллас.
Мен сунгги сўзимни
айтдим жаҳд билан:

— Сиз, ахир, узбексиз, бу йулдан қайтинг!
Ўзбекистон бахти
сизларгадир тан,
Унинг келажаги не булар, айтинг?
Йиғлади... сунг кулди...
берган булди зеб —
Тақиб олди сирга — ярим ойини.
Сунг у: «Ўзбекистон
келажаги», деб,
Ғазаб-ла курсатди нозик жойини...

XI

Ўзбекистон, Ота,
У, мен ҳушёр маст,
Буюк бир ғам билан севаман сени!
Юрт кезмаган нодон,
эл кезмаган кас,
Қаёқдан билсин-ей сенинг қадрингни!
Ҳаққос чин гақдир бу:
ҳар ким тешани
Ўзин тарафига чопмоғи аён.
Йиғиштириб қуйдим,
бас, андишани,
Очга, яланғочга тегмоқлик ёмон!...
Ўзбекистонда чул,
даштлар куп, бироқ,
Жуғрофий жиҳатдан тоғлар улкаси.
Лоф билан айтганда,
сахроларга, боқ,
Салқин тушаб турар улар кулкаси.
«Фаргона воҳасин
тупроғига гар,
Шоти эксанг, деган битта келгинди,
Арава унади
аниқ-муқаррар!—
Унинг сузларида ёлгон йуқ эди!
Йуқ! Ёлгон йуқ эди...
Каттаю кичик
Олти юздан ортиқ дарё оқарди.
Эслаб-эслаб қуяр
Ватаним шурлик,
Куйиб-суйиб, мана, сочи оқарди.
Зарафшону Тошкент
воҳаларида
Боғлар яшнар эди бақавли жаннат.

Сурхону Қаршининг
ййловларида
Сурувлар ёйилар эди беминнат.
Бир қозон асалу
бир қошиқ заҳар...
Тамом узгартирди халқим тутимин.
Қанчалаб қора кўз
ўзбек «жужан»*лар,
Унутиб қўйдилар ҳатто ўз тилин!
— Ёйтиқод, Тил керак
Ўзбекистонга,
Сиз тахта эурсиз, сиз булинг Ҳаким?!
— Бизга «пакта»* керак...
бизга «таг» керак... —
Сен кимсан?..
— Ҳақиқат!
— Ҳақиқат — ҳеч ким!

XII

Кутарам халқлар бор:
билибми, билмай,
Гурур туяр ҳатто чориғи билан.
Нега фахрланмай,
нега мақтанмай
Ўз элим ва унинг тарихи билан.
Ватан ичидаги
Ватан Самарқанд
Ватан ичидаги Ватан Бухоро.
Шош, Хива, Қўқон... йуқ
уларга монанд,
Йулларин чанғи ҳам кўзимга даво!
Қуруқ сойга куприк
қурмаган ўзбек,
Улса — уранган ўз увадасига!
Жон дўстин бошига
кутарган ўздек,
«Сен ёвсан!» — демаган нон, мол «дўст»ига!
Ун фарзанд тугилса
ун терак экиб,
Сариш-осойишта яшаган халқ бу!
Учоқ, қозонига
меҳрини тукиб,

* Жужан — манқурт.

* Тахт, демокчи.

Уз ёвгонин ош деб ошаган халқ бу!
Келимли-кетимли
ушбу дунёда
Бир утмиш яратди — жаҳонга қузгу.
Яшаш-ку яратиш
демак, аслида,
Яратиб ҳайрона, вайронадир у!
Тупроқ, Сув ва Ҳаво —
Ватаним тани,
Ишонгим келади: тузалар бир кун!
Аммо Мулкдан айро
Ватаним жони —
Яримжон шу халқим тузалармикин?!
Булармикин, дейман,
миллий истиқлол, —
Жорий сиёсатга у зарурият!
Ислоҳат қилмоқлик,
келса гар малол,
Ки, демак, замонга шартдир Хуррият!
Ўзбекистонга Эрк,
Озодлик керак,
Садо борми унинг халқи сасига?
Юраги тулганнинг
йиғиси булак —
У зордир Аллоҳнинг ҳимоясига!

ХIII

Московдан қайтган кун...
Нур сари кетдим,
Кунглим шу тоғларда топар осойиш.
Алқорлар уйнайди,
чашмалар сим-сим...
Какликлар чиройин қилар намоиш.
Қуеш ёниб битди,
Гириллар шамол.
Ҳаёт чуққиси-ла турдим бетма-бет.
Бир овоз... дафъатан,
чуққидан, алҳол,
Шомнинг сокинлигин тилди кетма-кет!
— Аланқуво, Аланқуво,
Нурга қушилган, Она!
Аланқуво, Аланқуво,
Марҳамати кенг, Она!

Елвораман, қабул айла,
Фақир дилим эт кушод.
Аланқуво, Аланқуво,
Менга бер бир пок авлод!
Ул авлоднинг Иши, Фикри
Бирлик топсин то абад!
Ватан ишқи булсин зикри,
Миллатин этсин обод!
Озодлигин туғ сингари
Кутарсинлар бошида.
Ҳам дастурхон, ҳам қиличи —
Бирдек булсин қошида!
Эрксиз дилим эттил шод.
Аланқуво, Аланқуво,
Менга бер озод авлод!!!
Шом тунга айланди.
Узун муножот...
Миллат, умматимни танидим гуе.
Ким у? Арвоҳмикин?..
Ё бир даҳрий зот?
Ёки бир фаришта ва ёки руе?
Ким у? Балки менман?
Сендирсан балки?..
Эҳтимол қандайдир камдийдор қондош.
Ким булса ҳам тили —
тилимга туғри,
Қим булса ҳам дини-динимга жондош!
Миллати ҳокима,
лаънатга лойиқ,
Миллати маҳкума, сенга шонли йул!
Уз баҳрида сузсин
ҳар кема, қайиқ,
Кескин курашларда ёвқур, собит бул!
Ким у? Жалолиддин
руҳимикан ё?
Ва ёки суйдигим Ҳусайн Жовид.
Ким у? Қримтатар
Ғаспрати ё?
Ё қозоқ талаба — уйғонган йигит?!
Улуг Туркистоннинг
битта булаги —
Балки Ўзбекистон, бир Сиймо монанд,
Муножот қилгандир! —
шоён тилаги,
Курмай ишонаман — мен саодатманд!

ХОТИМА

Учоқлар учади,
қуналгилардан,
Дунёни айланиб слар поездлар.
Ҳаво кемаларин
йуналгилардан
Басма-бас кузатиб қолар юлдузлар.
Уммонлар багрини
чақмоқдай тилиб,
Бамисли дузахнинг сур лашкарлари,
Сирлик тамгаларин
жилвалантириб,
Изгишар сув ости ракеталари.
Шимолдан Жанубга,
Жанубдан Шарққа,
Шарқдан Ғарбга тинмай айлаб совтолар,
Шу қуҳна Заминни
солиб титроққа
Олд-орти узилмай чопар автолар.
Бурилар думларин
қисгандай чотга,
Катта-кичик Давлат президентлари,
Сонсиз бомбаларни
яшириб ортга
Қучоқлашар ака-ука сингари!..
Тоғдан келаётган
қудратли селдай,
Уз ишин қилгандир бул тараққиёт!
Лекин Инсон уйда
не борин билмай,
Кукка интилмоғин тушунмам фақат!

1988 йил 6 март — 1989 йил 3 март

УКАМГА

Ун турт ёшдасан, ука,
Сени кичик демасман.
Пасту баландни англа,
Энди бола эмассан.
Юрагингнинг утини
Кузларингда кўряпман.
Шу учун гап салтини
Жиддий томон буряпман.
Сенга айтсам, бир бобонг
Нак ун икки ёшида*,
Ёвлар ҳолин қилиб танг
Турган юртнинг бошида.
Кухна тарих шундай дер:
Ҳофизангни чархла, айт...
«Усмир чоғи Алишер
Билган эллик мингча байт».
Боболардан суз кетди:
Ал-Беруний, Улугбек
Халқни кукка кутарди —
Шундан гурурли узбек!
Бир кез сендек улар ҳам
Кичик булган, ёш булган.
Лекин илм-ла уқтам,
Куп донишга бош булган.
Эл-юрт ориятини
Доим балаңд қуймиш мард.
Гуруғли, Алпомишни
Ҳамма шундан билар ёд!
Расм-русмни бузиб
Ғанимларни ёр қилма.

* Бобур назарда тутилмоқда.

Она тилинг туздириб
Уни бекор хор қилма.
Бахт — курашда!
Бахт агар
Булса Ватан, халқники!
Эрк — курашда!
Эрк агар
Булса йўқсил — халқники!
Ҳақиқат нима?
Англа!
Арасту сўзи — қўлуг:
«Афлотун устод менга,
Аммо ҳақиқат улуг!»
Ёдиндами, довюрак
Андерсен қаҳрамони,
Лаганбардор тўдага
«Шоҳ — яланғоч!» дегани.
Ҳа, тўғри сўз тош ёрар,
Буни эсда тут, укам.
Халқим тўғри сўз кутар,
Рост сўзга зор юрт-ўлкам!
Юрагингнинг утини
Кузларингда кўрдим мен.
Шу учун гап салгини
Ҳақ сўзларга бурдим мен.

1989

КУК ТУКЛИ, КУК ЕЛЛИ КАТТА АРЛОНИ БҮРИ ҲАҚИДА БАЛЛАДА

Менинг содиқ йулбошчим
Бури
Нимагадир куринамай қолди.
Бирор Тунгиз куригди шурин,
Ё жар-парга қулаб йуқолди?
Менинг содиқ йулбошчим
Бури.

Менинг содиқ йулбошчим
Бури.
Шер парчалаб ташладими ё?
Айгир тепиб қақшатдими ё,
Ёки Буқа улдирди сузиб?
Менинг содиқ йулбошчим
Бури.

Менинг содиқ йулбошчим
Бури.
Қопқонларга тула тоғу дашт,
Сени унга туширди, ёху,—
Ғанимларнинг назарлари паст?
Менинг содиқ йулбошчим
Бури.

Менинг содиқ йулбошчим
Бури.
Овчи деган зот бор дунёда,
Кук терингни олдимми шилиб?
Милтиқ деган ёт бор дунёда...
Менинг содиқ йулбошчим
Бури.

Кук тукли, Кук
елли Бурим, йуқ,
Сени ҳалок этажак куч йуқ!
Мен адашиб қолганман сендан,
Сен адашиб қолгансан мендан.
Топишамиз! Буткул кунглим туқ!

Кук тукли, Кук
елли Бурим, ҳай,
Тугри йулга бошлайсан мени,
Эркин диёр бизларни кутгай,
Санжоғимда кутаргум сени!
Кук тукли, Кук
елли Бурим, ҳай!

1990 йил.

ВАТАН ГИМНИ

Айланур коинот, айланур абад,
Она Узбекистон! Ениқ чироғинг.
Дустларинг боши тик, душманинг барбод,
Гувоҳдир Туркистон — қадим тупроғинг.
Аждодлар руҳига балли!
Шуур, шукуҳига балли!

Офтоб диерисан: яшнара дала, боғ,
Мардларинг сабоғи тирик, барқарор.
Жайхунинг, Сайхунинг белинга белбоғ,
Туз-нонинг ҳалол, пок, дин-имонинг ёр!
Олов-оташинга балли!
Сарвар қуёшинга балли!

Барча эл оламда бўлсин жону тан,
Йуқолсин адоват, тенгсизлик, зулмат.
Узига қутлуғдир ҳар битта Ватан,
Узига улугдир ҳар битта миллат!
Зулм адосига балли!
Ҳурлик бақосига балли!

Пойдор бул, элдор бул, о Узбекистон,
Уз туғинг, уз тугронг — бахт-иқбол, яша!
Кураш, бу — мангулик ҳақиқат ва шон,
Толеингда абад истиқлол, яшна!
Истиқлол йулига балли!
Истиқбол йулига балли!

1990 йил.

МАЙМУНЛАР

Биринждан ясалган учта маймун ҳайкалчаси. Зилзамбил таглик устида симга қуниб турган қалдирғочлардек олдинма-кетин жойлашган.

Биринчиси оғзини, иккинчиси кузларини, учинчиси қулоқларини қуллари билан маҳкам беркитиб олишган.

Буюк ҳайкалгарош иши — Хитой ҳикматлари асосида яратилган. Ҳаммаси тушунарли: оғзим, тилим бор, лекин гапиришим мумкин эмас; қулоқларим эшитади, лекин эшитмайман; кузларим қуради, лекин курмайман, кўрганим йўқ... агар эшитсам... агар курсам... агар сузласам... шу оғир биринж таглик билан тушурадилар — зарбага дош берадиган бошим эса аллақачон танасидан учиб кетган!

Бу ҳайкалчалар менинг ёзув столимда туради. Деярли бир умр ҳамроҳ. Деярли бир умр мен ижод қиламан. Ёзганларим УЙҒОНИШ ҳақида! Унинг азоблари, алал-оқибат оромлари хусусида! Одатим: овоз чиқариб ёзаман. Барча сир-асрорларимдан маймунлар хабардор — ишончим комил.

Маймунларнинг эшитишларини, уларнинг куришларини, сузлашларини истайман! Ахир мен золим тура, золим ҳоким, золим шоҳ, золим мустабид, золим мустамлакачи эмасман-ку!

Йўқ маймунлар ҳамон гапирмайдилар, курмайдилар, эшитмайдилар.

Алҳазар! Маймунсифат кимсаларга қалбим шундай нидо қилади:

Бирор эл сафида
булсанг сен агар,
Уша элнинг шури
қурибли, жигар!

КАШФИЕТ

Ақл танга сарвардир.

Алқисса, бир каланги олим кашфиет яратди. Оламшумул. Унинг овозаси Урусиядан Амриқо қадар, Амриқодан Олмония, Фарангистон, Андалуз қадар, Ҳиндистондан Миср, қадим Турон ерларидан Туркия қадар, Туркиядан Маккаю Мадинаю Юнонистон қадар етиб борди. Ҳазил гапми, Ҳиндистон майнаси Ўзбекия иқлимига мослашиб унибди, беҳад купайибди. Ҳолбуки, олим бир жуфт майнани Бобур салтанат тахти этган мамлакатдан унинг асл, киндик қони тўкилган ватанига қачонлардир олиб келиб қуйиб юборган...

Гумон имондан ажратар, гумонимиз йўқ. Олимга олиб келиш енгил кўчмаган. Энг аввало, майналар «фалон» пул бўлиши керак. Ҳарқалай ҳинд ҳукумати уларни текин томошага бермаган. Қолаверса, узоқ йул: Дехли — Москов — Шош. Чумчуққа ҳам дон, ҳам сув керак, булар-ку майна. Айниқса тайёрада келтирилган — самода соф ҳаво ҳам бағоят зарур! Кукда қанот ёйиб юрган қушларни қафасга киритиш ёки турхалтага солиш уйинчоқми?..

От булса, майдон чикора. Олим бу кашфиети учун шон-шухрат гулларига бурканди. Урусия ҳукумати катта бахшишнома жорий этиб, халқ уртасида иззат-икром ила унга топширди: «Яшасин ҳинд майнасини Ўзбекия иқлимига мослаштирган қушлар қироли, замонамизнинг буюк олими Фалончи Фалончиевич!».

Суянишган — йиқилмас. Каланги олим Ўзбекия тупроғига тез-тез ташриф буюрадиган бўлди. Айниқса ёз кунлари ва яна айниқса узум пишиги. Ахир тукин-сочин фаслда гала-гала майналарни тоқзорлардан топиш қулай-да!

ОЛТИН УСТИДА...

1988 йил дустларим — қозоқ шоирлари билан Зарафшон шаҳрига ва унинг теvarагидаги хужаликларга учрашувлар ўтказиш учун бордик. Маълум-машҳур ва сирли маскан... Бизни бир жамоа хужалигининг бош раҳбари ўз уйида меҳмон қилди. Бирин-кетин қадаҳ сузлари жаранглади. Ҳамма гапирди. Шеърлар ўқилди. Латифалар айтилди. Қадим-қадимий ўзбек-қозоқ ҳазил-мутоибалари...

Тун оғиб, мезбон қасамед қилгандек тантанавор яқунлади:

— Азиз дустлар, Навоий ва Абай издошлари! Зарафшон, яъни олтин улкасига хуш келибсизлар! Сизлар бахтли оқинларсиз — Зарафшон олтинининг устида утирибсизлар!..

Мен беихтиёр уй ичини кузата бошладим. Икки тахмонда уч-гуртгадан ранги учган кўрпа. Тахмонлар уртасида ойнаси синган эски кийим жавони. Ерга икки олача ва пати чиққан битта гилам тўшалган. Деворда тулkitумоқ осилиб турибди. Пойгакда эса ягир пустиқлар...

Мезбон, кейин билишимча жамоа хужалигининг куп йиллик раҳбари, ҳамон оғиз купиртириб гапирарди:

— Ҳа, ҳа, ишонаверинглар, тағларингда шундоқ гуж-гуж олтин!..

Саҳар турдим. Ҳовлига чиқдим. Бепоен саҳро осмонида юлдузлар ростакам олтинлардек товланарди. Қурага кузим тушди. Айгоқчилардай санадим: ун учта қуй. Сал нарида байтал ва қулун. От оёқ қоқиб, пишқириб қуйди.

Уй-хаёлларимда қургошиндек қуйилиб қолган сузлар акс-садо берди: «Сизлар Зарафшон олтинининг устида утирибсизлар... Ҳа, ҳа, ишонаверинглар, тағларингда шундоқ гуж-гуж олтин...»

Нимагадир хўрлигим келди. Уша куни ён дафтарчамга битганим ушбу:

Э, гумроҳ, кўзларинг
очиб қара, боқ,
Бил, юлдуз нимадир,
нима шамчироқ.
Тишларинг қўртларга
ош-ем булибли,
«Тилло» деб отингдан
тушмайсан бироқ.

ХОНАКИ ҒОЗ ҚАНОТИ УЛКАН...

Хонаки ғоз қаноти улкан,
Ейганда кур: мисоли елкан.
Учмоқ истар қанот қоқароқ,
Орзу яхши, учолмас бироқ.
Лочин мигти — қаноти йуқдек,
Аммо кукда учади уқдек.
Масалимнинг маъноси булдир:
Лочин — эркин, ғоз эса қулдир.

1990 йил.

ЗАМОН СУРАТИГА ЧИЗГИЛАР

Эл-юртимнинг армони кўп,
Йул-йуригин тумони кўп.
Уз улусин қадрин билмас —
Ҳокимларин забони кўп.

Ер — халқники, эрк — халқники,
Халқникими ё ҳақники?
Насия ёки нақдники?..
Ижроларин ёлғони кўп.

Тилим куяр; горат даврон,
Савоб, гавба косат даврон.
Бу давронда ҳамма раҳмон,
Раҳмонларин шайтони кўп.

Тулки, қашқир урга чиқди,
Угри тура турга чиқди.
Зарли, зурли зурга чиқди,
Турфа иллат майдони кўп.

Олим олимга боқмайдир,
Шоир шоирга ёқмайдир.
Дуст эшигин дуст қоқмайдир,
Боглар гулсиз, тикони кўп.

Кечаги каззоб шотирлар —
Бугун қаҳрамон, ботирлар,
«От» — деса отиб ётирлар,
Уқлар учар... қалқони кўп.

От улими — ит байрами,
Алдов, фаҳш чўзди буйнини.
Қаллоб тулдирди қуйнини,
Риёкорлар султони кўп.

Куз турнаси каби бир қур
Курина гар инсоф қургур.
Шунга-да, эл қилгай шукур,
Гарчи диллар вайрони қур.

Асли, замонда не гуноҳ,
Кукда уша офтобу моҳ.
Оқибат излар ҳатто шоҳ,
Фақат башар туфони қур.

Ут — куз ёши билан учмас,
Булут куланкаси юкмас.
Халқим, узингга ишон, бас,
Аллоҳимнинг туз-нони қур.

1991 йил

ЙИЛБОШИ

Бугун баробардир Кеча ва Кундуз—
Олам меҳварида қуёш барқарор.
Жанубий ярим шар кучоғида Куз,
Шимолий ярим шар бағрида Баҳор.

Хуш келдинг, Наврузим, Ўзбекистонга,
Хуш кўрдик мойчечак, бодом гуллари.
Истиқлол юз очган ота маконга
Анбарлар ташийди тоза еллари.

Гарчи кечаларнинг ҳарорати паст,
Этни жунжуктирар бу тунлар гарчи,
Офтобли кунларга ихлосу ҳавас
Олиб учиб келди наврузак* — элчи.

Йил — Йилбошисидан... мана, нафаси
Тумандай тарқатди Қиш жафоларин.
Жарлар, дарахтларда қушлар уяси
Тағин кутиб олди «бевафо»ларин.

Мен бир ошиқ шоир, кукла камалак,
Қалдирғочнинг қийиб учишин кутдим.
Дошқозонлар тула ҳалим, сумалак,
Қозонинг тулгани рост бўлсин, ЮРТИМ!

1992 йил.

* Наврузак — қуш номи.

ИСТИҚЛОЛ ҲАҚҚИ

I

«Эй: Аллоҳнинг Расули!»
Сурдилар пайғамбардан,
«Мазлумга бор тасалли
Ва мумкин ҳар дам ёрдам.
Биздан золимга аммо
Қандай имдод булғуси?
Не қилсак унинг, илло,
Кунгли, кунжи тулғуси?»
Пайғамбаримиз деди:
«Барингиз умматимсиз,
Лекин зулм соҳибин
Қулларидан тутингиз!»
Ўтди йиллар, асрлар,
Муҳаммад сузи вожиб,
Қалқди мазлум насллар—
Саркаш ўзбек авлоди!
Ақлар чироғи-ла
Беркилди зулм йўли.
Расулиллоҳ еди-ла
Тутилди золим қули!
Энди, майли, эй, халқим,
Қулоқ осма сузимга,
Аммо Истиқлол ҳаққи
Боғлиқ фақат узингга!!!

II

Элнинг ҳаётида байрам мўл, аммо,
Мен куп ҳам улардан шодланмас эдим.
Ғалим кимларгадир эришдир, илло,
Не қилай, дил сузин аслини дедим.
Бу ғал бошим узра булуглар йитган,

Уларни ҳайдаган эрк шамоллари.
Булоқларим кузи очилиб кетган,
Ҳилпираб уйнайди отим ёллари.
Йуқ, олов тугунсиз булмас, албатга,
Эҳтимол, уйимда кемтикдир ноним,
Чидаб яшагандан зулм, итоатга,
Озодлик йулида фидо бу жоним.
Лаҳзаю балаҳза, соат-басоат,
Тақдирим узгарар, кунларим сарбаст.
Элим этагини тулдирар ҳаёт,
Дарёдан ариқдай ажралмасам, бас,
Бир дарахтни кессанг, ҳолингга қараб,
Унини эқмоқлик вожиб бу фурсат.
Отаси душман от бермас /не ажаб?!/,
Ватан эртасига синов, шафоат.
Гапимдан бурилиб кетдим чамаси,
Халқим, Байрам қутлуг, демоқчи эдим.
Дунёда жамики байрамлар ичи,
Бу айём энг улуг, демоқчи эдим.

1992 йил.

УЗБЕК, УЗБЕКИСТОН!

Утди жаҳон ичра не турфа жаҳон,
Турфа жаҳон ичра не турфа даврон,
Турфа даврон ичра не турфа имкон,
Турфа имкон ичра пайдодир тан-жон, —
Узбек, Узбекистон!

На истак бас келур шиддат-шаштларга,
Изларин муҳраб боқий тоштларга,
Тангригоғ буриси тушди даштларга,
Бари олдда ҳали — уфқда шом-тонг, —
Узбек, Узбекистон!

Билурман, бу олам хуп тала-тушдир,
Билурман, бурининг кучиши купдир,
Бир буюк сулола бу ён келибдир, —
Туркийлар бир майдон: Турон — Туркистон, —
Узбек, Узбекистон!

Тарих ёзаверсам... осмон эрур паст,
Бутун истиқдолни куйлагайман, бас,
Ватаним эртасин буюклиги рост,
Юртбошидир сарбон, йулдадир карвон, —
Узбек, Узбекистон!

Қора қуялик дардин на билсин гофил,
Эрк, озодлик қадрин на билсин гофил,
Халқимнинг тик қаддин на билсин гофил,
Суви тотлиқ дарё оқсин ҳар қачон, —
Узбек, Узбекистон!

Жаннатга аталган ер — узбекники,
Манглайдан оққан пок тер — узбекники,
Тангри фарзандлари — эр — узбекники, —
Сеникидир Жайхун, Сайхун, Зарафшон, —
Узбек, Узбекистон!

Кузим гавҳарлари офтоби, ойи,
Имондек муқаддас тоғу яйлови,
Е Аллоҳ! Улдиргай бир кун чиройи!
Беватанлар учун абадий армон, —
Узбек, Узбекистон!

Дашглаарида усмас ифорсиз чечак,
Янтоқлари шақар тугади чак-чак,
Қаъдаси қаримас, дилбар келинчак,
Орим, ифтихорим, ота-онажон, —
Узбек, Узбекистон!

Тоза отнинг тоза булгайдир зоти,
«Асл тулпор экан узбекнинг оти...»
Муборак, ай, юртим! Қирқ газ қанотли!
Кун келгай, тилингда сўзлагай жаҳон, —
Узбек, Узбекистон!

Учган уқнинг ақли йўқ эрур, она,
Осмонинг куксига тақай тугдона,
Азим Суюн, мадҳинг куйлайдир ёна,
Замину замонда бул мангу омон, —
Узбек, Узбекистон!

Ўтди жаҳон ичра не турфа жаҳон,
Турфа жаҳон ичра не турфа даврон,
Турфа даврон ичра не турфа имкон,
Турфа имкон ичра пойдордир тан-жон, —
Узбек, Узбекистон!

1994 йил.

V ЁҶИИИ

**БУТУНДИР ТУРОНЮРТ,
БУТУНДИР!**

ШАРҚ ҲИКМАТИ

Бу дунёдан утганлар ёдин
Сақлай олмас ёлғиз хотирот.
Унутмаслик булса муродинг,
Қабристонни қилгил зиёрат.

Қолиб кетиб гоҳо туғри йул,
Эгри йулдан сирғалар ният...
Шунда бир бор соҳибқудрат бул,—
Қабристонни қилгил зиёрат.

Рузи меҳнат булмас бесамар,
Чулгар сени келиб шон-шуҳрат.
Айландими ёш бошинг магар,—
Қабристонни қилгил зиёрат.

Ётар бунда қанча шаҳидлар,
Ҳарб касрига йулиққан бевақт.
У, нечоғ ёт дунёга ҳарблар,—
Қабристонни қилгил зиёрат.

Бу диёрнинг сирли сасида
Тирикликка буюк муҳаббат.
Сарин шомлар қоронғисида
Қабристонни қилгил зиёрат.

1975 йил.

ЖАЛОЛИДДИН МАНГУБЕРДИ

(Тарихдан лавҳа)

Йуқ!

Бебурд фарзанд эмас у,
бадбахт банда эмас,
Аммо тик қирғоқдан бу дам
волидасин ташлагай
Ҳинд даресига.

Йуқ!

Унинг «ожиза»си беномус,
шарманда эмас,
Уни ҳам отгай бироқ
гирдоблар дунесига.

Йуқ!

Унинг болалари она сутидай пок,
муҳтарам ва лекин, мана,
Уларни у
уз қуллари билан тулқинларга
бермоққа
ичди қасам.

Ё раб!

Оламда илж бор
Кронос* руҳи
қилмоқда
тантана,

Ё раб!

Бунчалар кургуликка
гирифтор
бани одам?!

Эй, ҳарам фаришталари

сизнинг ҳам
оппоқ буйнингиз
Лаъли-маржонларни курмагай энди.

ФАКТ АСОСИДА ЕЗИЛГАН ШЕЪР

Экватор жануби...
Бир муъжаз орол...
Сув ости тошларин қоплаган фосфат
Оролни кутариб турар елкада!
Денгиз сатҳи икки ярим метр
паст.

Номард кетай,
халқнинг қатта-кичиги булмайди,
Қатта-кичиги булмайди ватаннинг ҳам.
Бу орол эмас! Ватан!
Бунда бир халқ яшайди,
Науру дейдилар аҳли олам.
Улар заминида ҳам усади гуллар,
Пальма дил яйратар
урмонларида.
Уз хонишларидан узлари сармаст
булбуллар,
Юлдузлар чарақлар
осмонларида.

Бу кун,
бу замин бор,
эртага балки...
Бас! «Балки»га ҳожат йуқ,
маълум оқибат.

Ахир
сотилмоқда Наурунинг
бор мулки —
Фосфат!
Австралия,
Япония кемалари қатнар беомон,
Улар халқ
келажагин
ташиб кетмоқда.

БИР ДАРАХТ

Бир сарҳадсиз саҳро бағрида
Ишониб уз илдизларига
/Тасаввур қиламан илдизларини:
пахлавон мускулларидай чайир,
билакларидай йугон-йугон,
қуёш нурларидай узун ва тигдор —
сингиб кетган ернинг қаърига!/
Дарахт усар — худо қаргаган—
елгиз.

Не гуноҳи бор экан унинг:
бурон забтига олар,
гувиллаб,
чийиллаб тортар шохларин.
Қунолмай, кетиб қолар,
адашиб учиб келган бир туда
каптар.

Шаллақи хотин қарғиши—
жазирама
номусдай еқар танини.
Баъзан, чираниб-чираниб
сиқиб чиқарар бир ҳовуч
кунғир қонини...

Атрофига қарайди Дарахт,
атроф—
сап сарик
қум-қум,
Атрофига қарайди Дарахт,
атроф—
қовжирок,
жизганак—
ут-улан.

Атрофига қарайди Дарахт,
атроф—
бугрикқан
уфқ.

Атрофига қарамайди Дарахт,
Вужудига совук ўрмалаб чиқар
чипор илон.

О, бу Дарахт умидлари...
Илдизларидан-да теран!
Ҳа! Бу ҳаёт-мамот жанглари аро-о-о
барибир

У кутиб яшайверади—
Ёмғирни, Сувни, қондош ва
жондош—
ям-яшил Дарахтларни...

1981 йил.

ЗАМОНАВИЙ ЭРТАК

Бор экан,
аслида йуқ экан,
Туқ экан,
аслида оч экан.

Бир Бойнинг гиёҳ битмас тоғлардай
камбагал бир Батраги бор экан.
Кундулари кун булиб, тунлари юлдуз булиб
ишларкану,
аммо шўр пешонасига
бир бисот битмас экан! Ҳей-й, Дунё!
Кунлардан бир кун...
Зулук каби буралиб,
Ёвин курган жайрадай
Уз-узига уралиб
Бойнинг ҳад билмас ерида қуш ҳайдар экан...

Жони бугзига келиб,
телбадай қичқирибди:
«Эй-й, фалак! Менга бунча чексиз-чегарасиз
бойликни қандай ато этдинг?!»
/Ҳай-й, Дунё! Камбагалга ҳам бойлик битар экан-да!/
Батракнинг нидосини Бой эшитиб қолиб,
оёгини қулига олиб-чопиб келиб: «Бойлик?!
Олтинми?» — деб қичқирибди ҳаллослаб,
итнинг сўлагидай сўлаги оқиб.
— Сотаман, оласизми, Бой? — қичқирибди Батрак,-
Олинг! Олинг! Бу чексиз — чегарасиз

БОЙЛИГИМ —

КАМБАГАЛЛИКДИР! Олинг!

Бой мум тишлаб,
шартта орқасига бурилиб кетибди.
Ҳей-й, Дунё!..

Эй, жаҳон батраклари,
Эй, оч, юпун қуллар,
Эй, етим-есирлар, бевақт узилаётган
Чечаклар — гудаклар!.. — Вақт етди! —
«Бойман!»... — деб бақиринг, чақиринг,
хайқиринг!

Ҳа-а!.. Қаттиқроқ!.. Қаттиқроқ!..
Эй, сиз америкалик фермерлар,
Эй, Европа, осиелик қорчалонлар,
Африканинг иржит бойлари!.. Чопинг!
Югуринг! Улар «бойли»гини сотиб олинг!
Олинг!
Сиз бойликни севасиз, ахир!
Орқангизни утирманг фақат!

Бор экан,
аслида йуқ экан.
Туқ экан,
аслида оч экан...

1983 йил.

КУЛ ТЕГИН

Онам, хотиним, бошқа опаларим, ака-ларим, сингилларим, аёлларим... Улиги юртда, йулда етиб қолгучи эрдингиз. Кул Тегин йуқ эрса... *(Кул Тегин ел-горлигидаги катта ёзудан)*

Мен узим шод — Кул Тегин,
Турк юртининг уғлони.
Сузим эшит будуним,
Турт уфқ — юртим турт ени!
Сен буни билаюрсан,
Меҳри — томирингда қон.
Ҳимоя қилаюрсан,
Илкингдадир бор имкон.
Лекин табғачнинг илиқ
Сузита ишондинг қуп.
«Емадинг — тарик йигиб,
Сичқон уни еди хуб».
Айрилдинг ер-сувингдан,
Баргдай учди қанча эр.
Ёв сувита ювинди
Не беклар — ювиндихур.
Олтин, кумуш эди мул
Тог, урмонли юртингда.
Ғалла, ипак эди кул
Олдингдаю ортингда.
Қуёну кийикларга
Тулайди қир-ёбонинг.
Доим эт, иликларга
Тулайди дастурхонинг...
Мен узим шод — Кул Тегин,
Турк юртининг уғлони.
Сузим эшит будуним,
Ёгий — юртнинг турт ени!

Емгур ёгур кузимдан,
Қобоғумдан ёгур қор.
«Эли будун эдим, о,
Элим энди қани, оҳ!»
Ёгий уйнинг турида,
Чури унга сулувлар.
Элимнинг йуқ гурури,
Қайда иззат, гурурлар?
Турк беклар турк отини
Совурдилар елларга.
Уйламайин кетини,
Оқиздилар селларга.
Бас, бундай яшамоқдан
Қора урин яхшироқ.
Қуй булиб яшамоқдан
Улим, улим яхшироқ!
Мен узим шод — Кул Тегин,
Турк юртининг уғлони.
Сузим эшит будуним,
Ажлодим ҳаққи, жони,
«Турк будун йуқ булмасин!»
Турк будуним бириккил!
Тангримиз ярлақасин,
Бир-бирингта эликкин!
Томирингда боболар
Қони инжудай тошсин.
Қинларига сигмайлар
Қиличлар, ҳей, адашсин!
Орли, қурқмас булса эл
Эрки булар лочиндай.
Турк будуним, қани, кел,
Эркин яша очунда!!!
Ёв қонин туқаюрмиз,
Сунгги кураш эрур бу.
Турк Ерин упаюрмиз,
Авлод ҳаққи кулгай у!
Мен узимман Кул Тегин,
Турк юртининг уғлони.
Сузим эшит будуним,
Турт уфқ — юртим турт ёни!

1984 йил.

ЭНАСОЙ

Сузлаб-сузлаб келдим қошингга,
Бузлаб-бузлаб келдим қошингга,
Нени кузлаб келдим қошингга,
Биласанми, Улуг Хем?
Биласанми, Энасой?

Тайёралар хизматкор холис,
Нега бунча орамиз олис?
Жуда яқин лекин битта ҳис,
Недур бу ҳис, Улуг Хем?
Бергил бир сас, Энасой!

Бош-адоғинг тилимда сузлар,
Жуфт қирғоғинг тилимда сузлар,
Бору йўгинг тилимда сузлар,
Бу қайси тил, Улуг Хем?
Бу қайси тил, Энасой?

Мағрур боқар «Азия тову»*,
Юрагимга қулоқми солиб?!
Қараб қолдим дўшпимни олиб,
Салобатли Улуг Хем,
Маҳобатли Энасой.

Юртлар оша бир юрт кутади,
Толган Аму, Сир қут кутади,
Орол кўзи тўрт-тўрт кутади,
Бормайсанми, Улуг Хем?
Бормайсанми, Энасой?

Сузлаб-сузлаб келдим қошингга,
Бузлаб-бузлаб келдим қошингга,
Нени кузлаб келдим қошингга?..
Нега жимсан, Улуг Хем?
Нега жимсан, Энасой?

1985 йил.

* «Азия тову» (тувача) — «Осиё маркази» — Енисей дарёси қирғоғида
Осиенинг қоқ марказига ўрнатилган сарбаланд белги.

Қиличлар тигидан унутилдингиз!
Қалқмади истиқбол жанглари учун
Ул нонқур, беғурур бандаларингиз!

Унутилган тиллар! Ҳей, йигланг, кулинг,
Эркаланиб сузланг, сочинг ғазаблар,
Уртанинг, ҳайқиринг, беринг сабоқлар,
Сиз билан тиллашмоқ истайман, билинг!
Майлига, купирсин мия, асаблар.

Дарё умри нигун — чидамоқ вожиб,
Боғ-роғлар сулғайдир — чидар одамзод,
Шаҳарлар улғайдир — чидар одамзод,
Тоғлар кунпаякун — чидамоқ вожиб,
Она тили улса — надир одамзод?

Унутилган тиллар! Ҳей, суник тиллар,
Бу дунёга келиб, надир келганим,
Жаҳонгашта булиб, надир билганим,
Унутилган тиллар! Ҳей, улик тиллар,
Она тилим улса — халқим улгани!

Тарихнинг йуқ сафҳаларидан бугун
Азоб билан ғамгин боқасиз гуё —
Сароб яшлигим ва ёки руё...
Гарчи термуламан тунлари беун,
Қудимдан келмагай тикламоқ аммо!

1986

ДЕҲҚОН БАХТИ

Пахтазорнинг уртасида уй,
Деҳқон қараб турар уйига,
Жуда бахтли — қилган каби туй.

Деҳқон бахтин уйлаб эдим мен,
Унинг бахти шунда, дедим мен,
Бахтсизлиги келмас уйига...

1987

ҚУРБОНЛАР

Пайт етди, журалар,
куйлайлик бугун
Қушиқларга қушиб Улар номларин,
Оқ, оппоқ бузалар
қунирсин гулгун,
Тугдайин тутайлик пок каломларин!
...Олиб келишдилар
УЛАРни тунда,
Шарақлаб очилди темир дарвоза.
Кимни уқ кутарди,
кимнидир кунда
Ва лекин имонлар чсчакдай тоза.
Бугилди ҳақиқат,
буғизланди эрк,
Азроил соллониб ташлайди қадам.
Қодирий устида,
мана, қотди тек,
Чинқириб юборди тош қотган олам!
Ҳамон ишонмайди
Файзулла, Акмал:
«Йуқ, бундай булиши мумкин эмас, йуқ...»
Абдураҳим Турди*
буткул карахт, лол,
Юракда қарсиллар акс-садосиз уқ.
«Шеърим!
Яна узинг яхшисан». Шеърим...
Чиқсам Озодликни куйлайман азот!
Жасорат — Усмоннинг
тошадир қаҳри
Ва лскин Азроил қуллари озод.
Еп-еруғ дуненинг
борлиги елгон,
Бетон катаклардан иборат дунё.
Азроил тўхтади...
Бу Фитрат, Чулпон...
Аламлар карвонлар тизими гуё!
Пайт етди, журалар,
Куйлайлик бугун
Қушиқларга қушиб УЛАР номларин,
Оқ, оппоқ бузалар

* Абдураҳим Турдиев (Муҳандис) — Биринчи ўзбек ҳайкалтароши.

қуписин гулгун,
Тугдайин тутайлик пок каломларин!
...Дунёда жамики
миллатлар тилин
Билади Азроил — жаллюди даврон,
Грузин — Табидзе,
Қозоқ — Сайфуллин,
Озарбайжон — Жовид булдилар қурбон.
Қирғиз даштларида
сарсон-саргардон,
Митти юракларда туганмас нола,
Излар оталарин
хайрону вайрон
Чингиз* ва Мар** деган иккита бола.
Хариф туман босди
буюк уммонни,
Фитна қойим булди улкан кемада.
Сохта ҳақгуйларнинг
келди замони,
Ки ҳамон булардан юраклар зада!
Танийман буларнинг
баъзисин мен ҳам —
Илондек кузинга боқади совуқ.
«Мен, — лейди, — дунёда
ҳақпарвар одам,
Башарнинг сарвари, эл-юртга ёвуқ».
Барча унга хизмат
қилмоғи лозим,
Пой-патак булмоғи лозимдир барча.
Гуёки ҳамманинг
бор ундан қарзи,
Уни қутилмоғи керак улгунча!
Шеърим, бошқа томон
юз бурмагил, қайт,
Куйлайлик шаҳидлар довуқ-шонларин.
Уни келажакка,
авлодларга айт,
Тугдайин тутайлик пок каломларин!
Билмайман УЛАРнинг
барчасин исмин,
Саногин, касбин ҳам билмайман, дуслар,
Ҳа. исми ЭЪТИҚОД,

* Чингиз Айтмагов, Мар Бойжисв.

Эътиқод касби,
Халқларнинг туқ дони, билардим, — УЛАР!
Беомон хатолар —
бешафқат довул
Жанглар лашқаридек йулларни босди,
Номус ендиради...
Яхшиям, бу йул
Бутун инсоният йули эмасди!
Омон бул Ватаним —
қулимда байроқ, —
Даволадинг Давр яра, дардларин.
Қайтардинг халқимга
ҳамиша уйғоқ,
Аммо бевақт қурбон — жигарбандларин!

1987

БУ ВАТАНДА

Бу Ватанда
бургуллар
пастлаб учса — ҳидоят.
Бу Ватанда
дарёлар
оқмоқлиги — иноят.

Бу Ватанда
ким агар
тилсиз — она тилида,
Муҳтарам зот
аталар
йироқ-эвуқ йулида.

Бу Ватанда
эрк, иқбол,
тенглик — шиор — саробдир.
Бу Ватанда
сиёсий
маҳбус улмоқ савобдир.

1988

АЙБ УТДИ...

(Фаргона воқеалари муносабати ила)

Айб утди қайси огадан,
Ё шайтондан ёхуд оллодан,
Олишдилар ёқа-ёқадан,
Кун курмаган битта қавм-эл.

Ва ҳаттоки бир-бирин отди,
Иккиси ҳам гуноҳга ботди.
У, уртада қанча қон қотди,
Не сузларни сўзламади тил.

Кушнинг нафси турга туширар,
Доғули сўз йулга туширар,
Қазо, жазо, қулга туширар,
Хиёнатга тулди унгу сул.

Халқни бад сўз бузажаги ҳақ,
Ҳақ хабарлар етмоғи барҳақ,
Йилдиримлар* Оқпинар* илҳақ —
Тушунмоғин истайман буткул.

Бир ёв бордир, кўринмас ул ёв,
Ҳунари кўп қадим, беаёв,
Домиладир содда, гул-баёв,
Ғаюрликда иблис унга қул.

* Йилдирим Дағели, Турсун Йилдирим, Еуз Оқпинар — турк олим, таржимон ва ноширлари. Улар Ҳамза таваллудининг 100 йиллиги муносабати билан Ўзбекистонга келишган эдилар.

Қасд қилмоқчи эрса, муқаррар,
Баҳонаи сабаб ҳозирлар,
Гувоҳ эрур: Агиф ва Яшар,*
Булмаяпти бу биринчи гал.

Чингиз*, Улжас*, Бахтиёр ога*,
Макрдан — ёв дарёси оқар,
Офтоб ботиб, қора тун оғса,
Ёлғонларни ташимасин ел.

Бир булоқнинг икки кузимиз,
Уртада қон эмас, тузимиз,
Сарҳадлардан ошсин сузимиз,
Ҳақни билсин дунёи азал.

1989

* Ўзбекистонда ишлаб ижод қилаётган озор олимлари.

* Чингиз Айтматов, Улжас Сулаймонов, Бахтиёр Ваҳобзода.

ТУРКИСТОН БУЛОҒИ

Бу ерда бир зумрад булоқ бор эди,
Атрофи дарахтзор, майсазор эди,
Олислаб кетмасди сурув, уюрлар,
Яйрашиб юрарди алқорлар, улар*.
Туркистон булоғи дердилар уни.

Ўзбегу қозоққа у азиз эди,
Ул тожик, ул уйғур, ул қирғиз эди,
Туркман, қорақалпоқ қандоқ суярди,
Ерини суйгандек шундоқ суярди.
Туркистон булоғи дердилар уни.

Долғалар ажралган каби қирғоқдан,
Жонлари чиққудай толиб чанқоқдан,
Энди суз очмай деб видо-фироқдан,
Карвонлар келарди йироқ-йироқдан...
Туркистон булоғи дердилар уни.

Боболар йутали ҳатто ҳикматдор:
Дустинг қанча булса, шунча ёвинг бор!
Ғаюрлар офатдай келдилар бир кун,
Муқаддас булоқни кумдилар бир кун.
Туркистон булоғи дердилар уни.

Йиллар сол йулидек изсиз йитдилар,
Кокилдор турналар қунмай утдилар,
Қавмош, қондошнинг қовжироқ дили,
Унутиб қўйдилар бир она тилин!
Туркистон булоғи дердилар уни.

Чорлади Яссавий бобомнинг руҳи,
Келдим, етар менга ишора — «ух»и:
Улуғ Ипак йулин узим очурман,
Туркистон булоғин кузин очурман!
Туркистон булоғи дейдилар уни!

1990 йил

* Улар — Какликнинг бир тури.

АҲМАД ЯССАВИЙ МАҚБАРАСИ ҚОШИДА

Қиш авжи. Муз қотган эди дов-дарахт,
Айиқлар уйқуда, илонлар карахт.
Қушлар худ-беҳуда қоқмас қанотин,
Қароқчи — қуйчупон — ҳалол ҳаёти.
Олис диёрлардан келади чопар,
Карвонлар сафари эрур беҳатар.
Бу гардуннинг қулоқ тутиб сасига —
Тоҳир буй улчамас куланкасига...
Қуп булган, йултўсар зоти йўқолган.
Уғрилар, каззоблар оти йўқолган.
Гилдошлар, диндошлар иноқ, қадрдон,
Йигитдай баривож қадимий Турон!
...Бирдан ёниб кетди саҳройи бужун,
Бунақдор қарзидан тонди уша кун,
Буктарги қузичоқ бошида пайдо,
Қашқирлар тоғлардан тушди дашт аро.
Элчига улим йўқ, аммо элчилар
Бошларин кесдилар эгри қиличлар.
Акани укага қайради ёмон,
Бу кўҳна оламнинг хоқони — шайтон.
Кукларга кенг майдон куксини тираб —
Чала қолиб кетди буюк мақбара. —
Утрорда... уша кун қазо етганди,
Яъни бузруг Темур умри битганди!
...Мана, ул мақбара чаладир ҳамон,
Чала Ўзбекистон — Чала Туркистон.

1990 йил

НИМА ИСТАРАМ?

Мен нима истарам? Имон истарам,
Тоғ осмонидек пок осмон истарам.

Катта йул четида хор булди чечак,
Уни суйиб ушгич даврон истарам.

Шунқорим қафасда — емаги ҳозир
Ва лекин қанотин сайрон истарам.

Ҳар тараф қаллоблик, риё юз турлик,
Йуқликка элгувчи туфон истарам.

Бир кафт тупрогим ҳам очга ун эди,
Миллатим шонлийти — шоён истарам.

Тузогин кўрмайин донини кўрган —
Элимдан дил вайрон... «Уйгон!» истарам.

Озод Ватан — мақсуд, Эрк, Тенглик — мақсуд,
Қалбим туб-тубидан исён истарам.

Шайтону мустабид учоғи битта,
У, тангрим, мен уни вайрон истарам!

1990 йил

ТУРОНЮРТ

Менга айтинг, чегара нима?
Мустабидлар топган уйиндир.
Сузиб борар уфқда кема,
Бутундир Туронюрт, бутундир!

Ота мозий қаърита тортар:
Ким узбек, ким қозоқ, ё хундир.
Юрагимга бир тош зил ботар,
Бутундир Туронюрт, бутундир!

Ҳасратимнинг йуқ эрур чеки,
Турон эли битта будундир.
Қондошлар қон тукишар, лекин
Бутундир Туронюрт, бутундир!

На-да Бишкек, на Бухоро у,
На Ҳирот, Марв, на Истанбулдир.
Елгиз яра, елгиз даво у,
Бутундир Туронюрт, бутундир!

Тарвақайлаб усган шох-шабба, —
Бир дарахтга айланган кундир, —
Кутаргум мен офтобранг бода,
Бутундир Туронюрт, бутундир!

1990

АНҚАРА ҚАЛЪАСИДА

Кукси қийма қора қалъа,
Азим узбек, куп анқайма.
Сени анқайтириб турган
Анқарамас... битта яра.
«Анқаранин тошина боқ,
Гузларимин ёшина боқ.
Душман биза бош қолдирмиш,
Шу фалакин ишина боқ...»*
Боқдим: бунда саваш-саваш,
Саваш-саваш утли-оташ.
Боязид, Темур қон-қарлош,
Бир-бирига отадир тош.
Ёмон-ёмон, жуда ёмон,
Икки турк-да чух беомон.
Сайхун*да сув эмас — қондир,
Жайхун*да сув эмас — қондир.
Хато, хато, катта хато,
Қуёш юзи қора ҳатто.
Сабил қолди энди турклик,
Хато қилди икки буюк.
Сузли, тигли боболарим,
Гофил, улуғ боболарим,
Нима қилиб қуйдингиз сиз,
Билмай, кишан қуйдингиз сиз.
Оврупа озод... жилмаяр,
Уша кун Шарққа от қуяр!..
...Бағрим яра, куksим қийма,
Азим узбек, куп анқайма.
Туркликда Турк ёлғиз эмас,
Қушюрак Тошкент — Анқара!
«Анқаранин тошина боқ,
Гузларимин ёшина боқ.
Душман биза бош қолдирмиш...»
Бугунги Турк ишина боқ!

1990 йил.

* Турк халқ термаларидан.

* Сайхун, Жайхун — Туркия дарслари.

ҲАЗИЛНАМО

Фаробий, Яссавий менинг, дер, қозоқ,
Сино меники, дер, тожик қурдошим.
Беруний меники, де, ҳой, қорақалпоқ,
Навоий менинг, де, афгон қардошим.

Уғлим, мен улардек эмасман даҳо,
Лекин онанг гувоҳ: мен сенинг отанг.
Эҳтиёт шарт ахир, бирорта бола,
Бир куни демасин: «Бу менинг отам».

1992

АДАШИШ

Тангригогда қолдим адашиб,
Адашгирди қоп-қора урмон.
Ётар эди йуллар чалкашиб,
Йуллар унқир-чунқир, куп ёмон.
Унг томонга қарасам — зулмат,
Сулда жарлик, айқирар дарё.
Тикка кетсам қоялар қат-қат,
Ортимда уз изим зим-зиё.
Гуё бунга тушибман кукдан,
Кимдир гуё ташлабон қочмиш.
Хавотирим ортар ҳар чупдан,
Ҳар бир сас, ун ваҳима сочмиш.
Нима эрур асли одамзот,
Нима эрур унинг юраги?
Бу дунёда, билдимки, фақат, —
Одам булар одам тиргаги!
Куп утмайин босиб келди тун,
Кур товушлар тутди урмонни.
Титраб кетдим қурқувдан бутун,
Уйлаб қолдим биргина жонни.
...Тонг оттирдим дарахт устида,
Тонг отгунча ой фонус бўлди.
Ғанимларми... минг турлик, тусда,
Арвоҳлардек бақирди, кулди.
Танимга қон қайтарди зиё,
Қувват-қудрат тутди илкимдан.
Не кўз билан курай, ё олло,
Пайдо бўлди бир кийик бирдан.
Кузи олтой қизин кузидек,
Юзи ёқут қизларин юзи,
Нозиклиги тува қизидек,
Билдим, фақат ярадор узи...
Мулжалидан адашганди ук,

Жовдир-жовдир боққани они, —
Белларимга бойланган қийиқ,
Сақлаб қолди қийикнинг жонин.
Еху!

Сунг руй берди синоат,
Тор суқмоқдан бошлаб кетди у.
Оллоҳ, оллоҳ, не бу ҳидоят,
Кенг далага, йулга элтди у...
Йиллар утди, уз ноним бутун,
Тийиб олдим кузда ешимни,
Лекин едда сақлагум: дилхун,
Тангригоғда адашганимни...

1992 йил

VI БЪЛГМ

УНУПЛАМАШ НУМАДМР АНДУХ,
ХАНКУРАМАШ, УНУЛАГКУЛАМАШ.
АДО КУЛАП ДЕВОНА БУР РУХ,
БУР КУН ЯСАМ.. ПУОДА ЯЛАМАШ

КАКЛИК

Тошлардан-тошларга ҳатлаб, йургалаб,
Мириқиб-мириқиб уйнар эди у.
Ҳислари кукракка сигмай, чуққида
Қуёшга интиқдай куйлар эди у.
Шодликлар ғаними кундир ҳаётда,
Қайдандир булди-ку қарчиғай пайдо.
Каклик қоча бошлар, жони ҳалқумда,
Яширинмоқ истайди бир пана жойда.
Қайда у пана жой, излар жовдираб,
Фақат, хаёлида бекинмоқ унинг.
Наҳотки жон сақлаш қочмоқ довдираб,
Душманга бешафқат курашмоқ қани?
Қай битга кавакни, ниҳоят, ана,
Топди-ю, узини ташлади дарҳол.
Ёвдан ҳам қув борми, лекин дунёда,
Ғаним чанғалида қолди у беҳол...
Куп эрур бундайин аламли тақдир,
Мени уйлантирар жуда куп қисмат...
Курашдан қурққанлар аҳволи надир,
Ботирлар яшайди ҳаётда озод!

1969

ОҲУ

Ногоҳон сурилиб қоядан бир тош,
Тошларга урилиб кутарса сурон,
Ушбу суронлардан, оҳу олиб бош, —
Қирлар ошиб кетар, чиққудайин жон.

Мажнун булутларнинг улкан галаси
Тоғлардан ёпирилиб ўтишса бирдан,
Шунчалар даҳшатми улар сояси,
Оҳу ўтиб борар бир неча қирдан.

Акс-садо завқига маст тоғлик ўғлон,
Унгулар бағрида яйраб ҳайқирар.
Эҳ, шурлик, толиққан оҳу бу замон, —
Неча доvon ошиб, титраб қалтирар.

Истаб келган эдим йироқдан уни,
Кузларин кўролмай уртандим бу кун.
Ким жавоб айлагай, ў, унинг умри
нечун ваҳмлардан иборат, нечун?..

1971

ОҚ БУЛОҚ

Метин тоғлар қалқонин
Синдирди у бир саҳар.
Қудратидан еш жони
Яйраб кетди илк сафар.
Сунг кенгликлар ишқида
Этакларга интилди.
Қушлар дуо уқишиб,
Изларидан тикилди.
Куйлаб борар у, ана,
Қушиқлари, оҳ, дилбар,
Авжларида тантана
Ва сурур бор нақадар!
Бундай умр оламда
Билмагай армон мангу.
Чунки, хув, олис тонгда
Кашф этолган қалбин у!

1972

ОМАДЛИ ОШИҚНИНГ КУНГЛИДАЙ, НОГОҲ...

Омадли ошиқнинг кунглидай, ногоҳ,
Яйради ваҳмлар тула еш қалбим.
Тун ичра тоғ йўли — овлоқ бу даргоҳ
Туюлди ғаройиб бир маскан каби.

Ғолиб баҳодирнинг қараши аён,
Бу қараш менда ҳам булди намоён.

Чунки мураларди тоғлар ортидан
Тулин ой, нақадар улугвор, оппоқ
Ва қуриб қолгандим йўлнинг четида
Бир қучоқ утину омонат учоқ...

Адашган йулчига бу улуг дармон,
Тунлар қолиб кетган билгай бегумон.

1972

УФҚ ОСТИ ТИК ҚОЯ...

Уфқ ости тик қоя, тоғлар,
Арчазорлар буй чүзар кукка.
Унгурлардан чопқир ирмоқлар
Интилади бетин этакка.
Кечпишар ток урмалар узоқ
Очиққина сайхонлик томон.
Куйлаб ётар ишвакор булоқ,
Боши узра фируза осмон.
Шовуллаиди куҳна енгоқзор,
Яқинда буй таратар ёвшан.
Ёнбағрда пасқам кулба бор,
Олди супа, супада шўх-шан —
Чўпонларнинг гурунги, саси,
Тош учоқда чойдиш нафаси...

Дустим! Кетсам йироқлар томон,
Мен буларни кумсаймаң доим.
Куз унгимдан утар ҳар қачон,
Билсанг, у жой—тугилган жойим!

1973

ЕМҒИР ЕҒИБ УТДИ...

Емғир еғиб утди,
Осмон юзидан
Нафармон булутлар йиғди этагин.
Офтоб ҳам куринди кўхна изидан
Ва бошлаб юборди дилбар эртагин.

Мен йулга тушаман,
Намли қоялар
Қизғиш шуғлаларда товланар майин.
Ён-вердан чекиниб борар соялар,
Қуёш тик, жунбишга келгани сайин.

Чарчаш нима — билмас вафодор отим,
Зерикиш менга ҳам бегона буткул.
Тоглар атрофимда жилмаяди жим,
Жилмаяр қаршимда елгизоёқ йул...

1973

КУЗ

1

Салқин тушиб қолди тоғлар бағрига,
Вазмин кутарилар дарадан тумон.
Эл-юрт кучиб энди тоғ этагига,
Ёзги чорбоғларда намхушдир хазон.
Кеч қолган чўпон ҳам ҳайдар сурувни,
Серка йул бошлайди чалиб қунгироқ,
Жаранглаб турар у узоқ ва узоқ,
Уфқларга сингиб кетар охири...

2

Нурота тоғларин кучоғида куз
Анча қисқа булар ва лекин гузал.
Мен унинг қўйнида кезаман ёлғиз,
Ҳар қандай фаслдан куз менга афзал.
Аммо сиз уйламанг: жўшқин ва қайноқ
Жабҳалардан қочиб у юрар сарсон.
Хилват унғурларда дайди бегумон,
Она юрт, халқининг ташвиши йироқ.

3

Бундай гумонларга борсангиз, тайин,
Кечира олмасман бир умр сизни.
Курганмисиз ҳалол меҳнат қилмайин
Бурда нон синдирган асл узбекни?!
Ё айри тушганми уз замонидан
Қоядан парча тош учгани мисол.
Робинзон қисмати бу халққа малол
Оташга сиғинган олис онидан.

Мен шу халқ фарзанди, базми, туйида
 Қамишдан бел боғлаб хизмат қилгум соз,
 О, халқим туйлари, жоним куйингда...
 Купкари урроси ёдга тушди боз —
 Боболарнинг угли юраги, қони,
 Шу шонли майдонда булур намоён.
 Хей, бум-буш қолмасин бу қадим майдон,
 Танти чавандозлар, гуркиранг, қани!

Лекин аза йўқ деб ким айта олар
 Туйлар гуриллаган улуг майдонда.
 Бешафқат ажал гоҳ чангалин солар,
 Азиз дустни олиб кетар бир ояда.
 Азадор гамига буламан шерик,
 Дардига дарддошман ҳаёт шомлари,
 Фахрия битгандай у туй дамлари,
 Марсия битаман гамгин ва уксик.

Меҳнат эса менга ҳамиша ҳамдам,
 Инсон учун бурч у бизнинг замонда.
 Эркин, озод сеҳри қадам-бақадам
 Жонга сингиб борар дориламонда.
 Агар кимга буюк мақсад булса ёр,
 Кимда орзу булса эзгу, бепоён,
 Унга қанот берар муборак Ватан,
 Ким бизнинг сафларда булса барқарор.

Аммо куз тоғларга ёйганда сепин,
 Бағрига чиқмоққа топаман имкон!
 Серташвиш меҳнатлар юкидан кейин,
 Бағишлар руҳга у лаззат ва дармон.
 Узун ҳаёлларга қилур занжирбанд,
 Юракда қузғатар ажиб туйгулар.
 Номини тутқазмас қаламга улар,
 Ҳар қандай жарангдор сузлардан баланд.

Тоғ қизларин ибо, назокатлари,
 Кузнинг рухсорида булади зоҳир.
 Жонингни оладир латофатлари,
 Гоҳ улар ҳикматли, гоҳида соҳир.
 Гоҳо кексаларнинг уйчан ва мунис
 Қарашларин бирдан туширар ёдга...
 Даврада тикилиб тургандай утга,
 Қалбларин ендириб аллақандай ҳис.

Ғазабин бемаврид тукувчи гаддор,
 Ёки асаблари нозиклар, ҳай-ҳай,
 Ишонгум, тоғ кузин, кузатса бир бор,
 Узгалар қалбига ғашлик солмагай.
 Ёки руҳи инжиқ, ё такаббур зот,
 Унинг лавҳаларин уқсайди, қани,
 Умридан ажратиб оларди маъни,
 Билсайди қанчалар табиб табиат.

Гарчи куз чехраси эмас серкулгу,
 Гарчи кўп эркалаб куйламас шодон,
 Гоҳ дилда титроқ мунг уйғотса ҳам у,
 Дилгир сукутларга кумса ҳам, инон,
 У собир режалар дояси эрур,
 Донишманд отадай олади қулга
 Ва бошлаб юборар муқаддас йулга,
 Қаршингда манзиллар рахшон кўринур.

О куз, сенинг турлик кўринишларинг
 Мен учун суюмли ва азиз бирам.
 Оқшом чўккандаги уринишларинг,
 Тонгги шафақларинг сирли ва теран.
 Фируза сойларнинг қирғоқларида
 Хазондан беҳабар яшил майсалар...
 Менчалик севмагай узга кимсалар,
 Умринг сермаъсул бу чоғларида.

Эрта саҳарлар, ҳей, салқин саҳарлар,
 Чашма елларидай сарин ва латиф,
 Сайёд шошиб утар бундай саҳарлар,
 Хаелида семиз улжасин тутиб.
 Йилқи уюрлари қулоқларини
 Динг қилиб шарпага тикилиб турар.
 Сунг бирдан узларин дарага урар
 Қолдириб хазонрез утлоқларини.

Тоғда тунаб кетмоқ куз пайти маза,
 Шериклар булса гар давра қурилар,
 Уртада қуруқ шох ёнар чарсиллаб,
 Тун зулмати бундан нари сурилар.
 Омонат учоқда шурва қайнайди,
 Ривоят бошланур тоғлар ҳақида
 Ва ё утмиш — олис чоғлар ҳақида
 Қайдадир укки қуш бугиқ сайрайди.

Ҳаво айниб турар тоғларда тез-тез,
 Гоҳо у бадқовоқ, гоҳ уйга чўмар.
 Гоҳо булут тошиб келар ва шу кез
 Қунғир тоғ ўрмонин ёмғирга кўмар.
 Тагин кўп утмайин сертулқин осмон
 Оқариб ёришар — ним боқар офтоб.
 Хуш ислар димоққа урилар шитоб,
 Бу исларга тўйиб бўлмас ҳеч қачон.

Лекин кунлар чумчуқ галаси каби
 Қуним нима билмай енгил учишар.
 Қорайиб боради булоқлар лаби,
 Йуллар узра базур изларинг тушар.
 Тонглар теварақда шабнамлар булиқ,
 Алқорлар жунжикиб чиқар қояга,
 Ғалати тикилар қуюқ сояга —
 Сезгайлар: куз ваъда этмайди иссиқ.

Ҳеч нарсага парво қилмайин, фақат
 Мангу яшилликда яшнар арчазор.
 Уни қизиқтирмас гуе бу фурсат,
 Гуе бу хилқатда биргина баҳор.
 Ёйилиб етгандир чуққиғача то —
 Қақшаган тошларни чиқишган ёриб.
 Ҳатто бу тоғларнинг соғути, қори,
 Яшил либосидан қилолмас жудо.

Оҳ, сиру асрорим — куз, сендан мудом
 Хушбахтман! Нақадар севаман сени!!!
 Тезда қиш аезин олиб келсанг ҳам,
 Унинг муз бағрига отсанг ҳам мени.
 Умрим меҳмонлиги фикримдан йироқ,
 Сенинг нашғаларинг симириб, туйиб,
 Куйлагим келади гоҳ жим, гоҳ тўлиб
 Ва саркаш илҳом ҳам қуттирмас узоқ...

Салқин тушиб қолди тоғлар бағрига,
 Вазмин кутарилар дарадан тумон.
 Эл-юрт кучиб энди тоғ этагига,
 Ёзги чорбоғларда намхушдур хазон.
 Кеч қолган чўпон ҳам ҳайдар сурувни,
 Серка йул бошлайди чалиб қунғироқ,
 Жаранглаб турар у узоқ ва узоқ,
 Уфқларга сингиб кетар охири...

1975

ТОҒ УРМОНИ

Шаҳар шовқин-суронларин ортда қолдириб,
Яна келдим кучоғинга, қадрдон урмон.
Бир қушчадай мен турибман сенга бош эғиб,
Бағишлагил қалбга бу кун буз сурур, дармон.
Ватанимнинг дилбар, азиз қушиги мисол
Севаман алп чинорларнинг шовиллашларин.
Камарларга зич ёйилган турфа хил ниҳол
Кун қиёмга келганида ловиллашларин.
Ердан қалқиб чиққан каби турар арчалар,
Улар соя-салқинига ошифта кунглим.
Хотиралар қуйилмоқда: бунда қанчалар
Отам билан пода боқиб утди ёш умрим.
Мана, очиқ сайхонликда ёввойи бодом,
Ёзда чайла қундирардик унинг тагига.
Куз салқини тушганида, лекин дамодам,
Кучиб эниб кетар эдик тоғ этагига.
Дараларга ёйилганда шом қоронғиси,
Чайла олди — тош супада ажиб ҳангома.
Чунон-чулик... Ҳангомага ташна бариси,
О, уларни тинглар эдим мен ҳам жимгина.
Мана, бунда ривоятлар сузларди отам,
Бу залварли, бу алмисоқ тоғлар ҳақинда.
Эшитардим ҳайрат ичра лол қолиб мудом,
Отлар кишнаб юрар эди йироқ-яқинда.
Бу кун отам неварали, пири бадавлат,
Йўли тушиб қолмаса гар келмас тоғ томон.
Сал бобомга ухшамаган, бобом бирор вақт
Бу тоғлардан йул узмаган... Ёдимда ҳамон:
Елкасида ов милтиги кезиб юрарди,
Белбоғида эски «Ҳикмат» буларди доим.
Чуққиларга термилиб гоҳ хаёл сурарди,
Бургутсифат бир чол эди, лекин мулойим.
Кейин билсам ов ишқимас саргашта қилган,

Балки нозик газаларга лиммо-лим қалби.
Мана, энди кузларига мангу хоб инган,
Кенг қабристон уртасида кичкина қабри.
Унинг шундай бир ёнида синглим қабри бор,
Қуш укамнинг қабрлари ёнма-ён турган.
Ўлим, ўлим! Сенга қачон чек-чегара бор,
Сендан ахир бани башар юраги тўлган!..
Ҳей куйлагил, тирикликнинг боқий қушигин,
Яшил ўрмон, жоним ўрмон, жонажон ўрмон.
Сен-ла боғлиқ кунларимни ёдга туширдинг,
Куйлагил сен бошгинамда тагин беармон.
Хур еллардан юлгунларинг шитирлашлари,
Наъматақлар солланиши қалбимга ошно.
Теракларга ёввойи ток чирмашишлари,
Учқат, иргай маржонлари кузим яшнатар.
Эсиз, бедил кимсалар бор... Буюк эҳсонлар —
Ажиб лавҳа — сирларингдан булолмас воқиф.
Мен табиат фарзандиман, майли, хазонлар
Ён-веримда маҳзун учсин, шавқ олгум боқиб.
Кипригимда покиза ёш, тошар туйғулар,
Юрагимдан андуҳ, губор, доғларни суриб.
Чангалзорлар орасидан чиққан жилгалар,
Йўқ ажабким, шеърларимда оқса мавж уриб...

1975

Фақат тубан овчидан
сақлайолмади бу жой.
Куксида уқ излари
кешиб борар алқорлар,
Бормисан сайёд кузи
тушмаган жонбахш макон?..
Алқорларни қайтаргай,
энди мен айтсам, дустлар,
Бехато, тикка учган
уқларгина бу замон!
О, агар, қайтар булса
уқлар дастидан фақат,
Рост булсин, тоғларимни
мангу тарк этганлари.
Рост булсин, сайёдларга
осиб минг тавқи лаънат,
Уқ етмас манзилларга
бош олиб кетганлари!

1976

ДАРАДА

(Манзара)

Курынмас оловдан эриб борар тун,
Бургутлар қояда потирлашмоқда.
Она қорнидаги гудакдай, беун,
Туман ғимирламоқда.

Тонг отди, энг сунги юлдуз кўзларин
Қудратли паҳлавон — уйку элтмоқда.
Қурадан чиқишган сурувдек, вазмин,
Туман кутарилмоқда.

Кумуш чуққилардан оҳиста ошиб,
Қуёш сим-сим қушиқ куйлаб келмоқда.
Осмон қозонида сут каби тошиб,
Туман тарқалмоқда...

1978

УРМОН ВА УТИНЧИ

Туқ... туқ... туқ...
Болта зарби тоғ урмонида,—
Юртимизни бузаётган ким?
Туқ... туқ... туқ...
Кимнинг борки не имконида,
Йуқ, турмасин тунка каби жим.
Туқ... туқ... туқ...
Читтак соқчи жаврайди тинмай,
Хабар бериб яқин-йироққа.
Қайси юрак, аммо, бетлагай,
«Туқ-туқ» овоз келган бу ёққа.
Қочиб кетди пана-паналаб,
Боши оққан томонга сувсар,
Утиб борар алқор қиялаб,
Каклик бургут қувгандек учар...
Туқ... туқ... туқ...
Читтак соқчи қаёқда қолди,
Қуриқчисиз қоларми урмон?
Утинчи ҳам, мана, йул олди
Уйига... Йуқ, бозорга томон...
Туқ... туқ... туқ...
Жим!..
Яна урмон кесаётган ким?

1978

БИР ТУП АРЧА

Усмон Носирга

Қояларнинг қоқ уртасида,
Сур булутлар рупарасида,
Яшил-яшил қушиқлар куйлаб,
Уфқларга таратиб, буйлаб,
Аёзларнинг сочдириб заҳрин,
Довулларнинг келтириб қаҳрин,
Илдизларин ээса ҳам тош-тоғ,
Яшар эди бир арча бедоғ.
Не маънодир ушбу масалдан;
Бу дунёда азал-азалдан,
Даррон кучлар олдида, кадр —
Тополмагай доим ҳам Тақдир.
Арча умрин айлади чок-чок,
Бир саҳарда — ваҳший, оч чақмоқ.
Хур қушиқлар куйланмас энди,
Қушлар қурмас бағрига ошён.
Уз ишидан чақмоқ шод эди,
Булут қаҳ-қаҳ урди беармон...
Лекин тийрак неварасига
Утинчи чол уқтирарди гап:
— Ху, қоянинг қоқ уртасида
Яшаб утди бир туп арча зап!

1978

КАЙФИЯТ

Пичан гарам устида
Ухлабман-эй, донг қотиб.
Бир пайт туриб қарасам,
Қуеш кстибди ботиб.
Салқингина ел эсар,
Таъми бор шурттаккина.
Юзга мезон илашар,
Ғаш келар гартаккина.
Бир боғ, бир боғ пичанни
Эшакларга ортишиб,
Кетиб борар уч бола
Нималардир айтишиб.
Битга эски қушиқни
Қилганимча хиргойи,
Йулга тушдим, турфа гул
Буй таратар, анвойи.
Унутайин дебман-эй,
Гуллар, кенглик, далани,
Очиқ қилсамми экан
Шаҳар билан орани?

1980

НУРОТА ЧАШМАСИ, УРГУТ ЧАШМАСИ...

Нурота чашмаси, Ургут чашмаси,
Сизларда ажиб бир ухшашлик кўрдим.
Гуё хур қизларнинг ноз-карашмаси
Қошида оҳангдай қалтираб турдим,

Сув юзидан сарин-сарин
Эсар сабо, эсар сабо,
Жилдирайди майин-майин,
Чорлар гуё: кел, марҳабо.

Лолман, ёқа ушлайман,
Шодликдан кўз ёшлайман.
Балиқларни ҳуркитиб,
Нон ушоғин ташлайман.

Уйнар балиқлар,
Имлар балиқлар,
Сакрар «чўлп» этиб,
Кунда ярақлар.

Нурота чашмаси, Ургут чашмаси,
Тунлар ҳам жимгина сайр этиб юрдим.
Бағрингизда кўкнинг ёқут чашмаси —
Ой меҳмон булганин гувоҳи булдим:

Оққуш каби ой сузди,
Оққуш каби ой сузди.
Сакраганда балиқлар
Ойнинг патлари тузди.

Нурота чашмаси, Ургут чашмаси,
Қўнғироқ ашъорим совға этарман.
Нурота чашмаси, Ургут чашмаси,
Бир ошиқ сингари келиб-кетарман.

Бесафар умр
Асло бут булмас.
Дил ошно эрур —
Йуллар чўт эмас!

КЕЧ ПИШГАН ОЛМАЛАР

Этакдаги боғу роғларда
Оқиб тинди ёзги солмалар.
Лекин бизнинг баланд тоғларда
Эндигина пишди олмалар.
Сават-сават терингиз келиб,
Сулув қизлар — бели толмалар.
Тилларни тарс юборар ёриб
Кеч пишса ҳам бизнинг олмалар.

1981

БОБОМ СУЮННИНГ ОТАМ ОЛИМГА ВАСИЯТИ

Бобонг — тогдаги алқорларнинг чупони эди...

(Қишлоғимиз кексалари суҳбатидан)

Бугун,
хайрлашиб келдим тоғлар билан,
Тоғ маликалари — какликлар билан
хайрлашдим.

Видолашдим алқорлар билан —
недир юрагимдан ситилиб кетди,
ахир,
жуда урганиб қолишганди менга
улар.

Наъматаклар билан хушлашдим,
чашмалар йиглаб қолди ортимдан,
«Йиғламанг» дедим барига
бир-бир.

Кукка найза санчган Бешбармоқ қоя
титраб кетди «Алвидо» десам...

Дараларга алвидо дедим,
Алвидо, ледим оппоқ булутларга, ошно бургутларга,
Видолашдим минг йиллик ҳу-у... арча билан!
Болам,
илонларни чақади, дейди, одамлар,
Ҳаммаси ёлғон!

Улар чақишмайди, тегмасанг, агар, —
менга тегмади-ку, бирор марта ҳам.
Кузлари жовдираб-жовдираб қолишди —
хайрлашдим мен улар билан.

Болам, кўп яшадим,
Онангдан ажралиб қолдим кўп эрта
(Яхши аёл эди)

Шу тоғларда, мана, умрим ўтди сунг.
Баҳоли қудрат

асрадим уни ёмон кузлардан!
Болам, бардам бўл! —
Саҳар чоғи узилар жоним!..
Дарду қувончингга ҳамдам —
омонлашиб тур шу тоғлар билан!!!

ОВЧИ УЛИМИ

Қишлоқдошим Аваз бахшидан эшитганим

Мен ёш эдим. Қушнимиз Қодир овчининг кампири мени чақириб: «Бобонга қараб тур, сув олиб кслай», — деб булоқ бошига кетди. Уйга кирганимда, Қодир овчи кенг елкалари учиб-тушиб тушакда ётар эди. Ёстигининг ёнида милтиқ. Мен олдига чуққаладим...

— Кес-с-сек булиб кетяпти,
Кулларимни уқала.
Наҳот умрим битяпти,
Шунча қисқа-я, қара.
Қандай ҳол бу? Товба-ей,
Ҳамма жойимда титроқ.
Бу қандайин совда-ей,
Ётсам улимдан титраб.
Улим олди — кийикнинг
Титрашини курганман.
Буридай югурикнинг
«Қилт-қилт»идан кулганман.
Одамхур бир йулбарсни
Отган эдим қай замон.
Шунда-чи, у чақдаст ҳам
Қалтир-қалтир берган жон.
Улимдан титраган зот
Титрагайдир ҳаётда!
Уларга мен ҳамма вақт
Қараб келдим нафрат-ла!
Лекин билсанг, оламда,
Бургут деган бир қуш бор.
Титрамайди улимдан,
Долга каби шиддаткор.
Сунгги дамин сезса у,
Қояга урар узин.
Унинг олов патлари
Ҳавода кетар тузиб.
О, улар тушмас ерга,
Ерда нима — бойланиб?!
Шу заҳот учар қукда
Бургутларга айланиб...
Бургут менинг ажлодим,
Улим деган нима гап?!

Йук, йук, менинг авлодим
Етмас ҳеч қачон титраб!
Шу сузни айтиб булиб,
Бир керилиб, ҳемраниб,
Ғалат қарали менга,
Бу қараш етдир сенга!
Ёв-ёв қараш десамми,
Дов-дов қараш десамми,
Барқху қараш десамми,
Бургут қараш десамми?
Айиқдай айқирсамми,
Денгиздай ҳайқирсамми?
Ё йиглайин булутдай? —
Ахир қандай унутай?!
Сунг деди: «Чик, у ёнга,
Қарагил-чи, момонга!..»
Мушук каби чаққон, жим,
Ташқарига отилдим.
Момом келмоқда экан,
Пақирин олдим секин.
Ҳайҳот! Уйдан шу дамда
Уқ товши чиқди бирдан...
Отилиб кирдик, бесас,
Қодир овчи титрамас!..
Аммо мени ваҳшатдай,
Титроқ босди даҳшатли!
Келар-кетар бу даврон,
Мен-чи, титрайман ҳамон.
Сиз-чи, сиз ҳам титрайсиз,
Титраб, қақшаб яшайсиз!
Замон-замон замонми,
Ё сузларим елғонми?
Лекин билинг, оламда,
Бургут деган бир қуш бор.
Титрамайди улимдан,
Долга каби шиддаткор.
Сунгги дамдин сезса у,
Қояга урар узин.
Унинг олов патлари
Ҳавода кетар тузиб.
О, улар тушмас ерга,
Ерда нима — бойланиб?!
Шу заҳот учар кукда
Бургутларга айланиб...

НАКУРТГА ҚАЙТИШ

Учқур йиллар ютди қанча чов,
Қанча еллар, бурунлар елди.
Профессор Аҳмад Кучқоров
Шу кукламла қишлоққа келди.
Қишлоқмисан қишлоқ-да ўзи,
Тевараги гуногун тоғлар.
Қотиб қолар ҳайратнинг кузи,
Ахир, бунда жон олар боғлар!
Сумбуланинг сувидай тоза
Тоғ дарёси оқар шарқираб.
Баландида — осмон андоза —
Олпоқ қорлар ётар ярқираб.
Профессор келган заҳоти
Йигилишди алп, пурим чоллар,
О, учмагай болалик ёди —
Кучоқ очиб кўришди улар.
Хур ёшликнинг сирдош қизлари —
Кампиршолар келди кўйманиб.
Қия очиб деразаларни
Келинчаклар боқди ийманиб.
Бурни оқиб турган бир бола
Бобосининг буйнидан қучиб
Бирдан шодон қичқирди: «Ур-р-ра!...» —
Бойлам гулни юборди сочиб.
Профессор эгилди ҳайрон...
Бирин олди... секин босди лаб...
«Бойчечак-ку... омонлик, омон...»
Кузидан ёш кетди тирқираб!

Қалқиб тушди тоғларнинг қори,
Қалқиб тушди боғлар, боғчалар,
Қиндик қони томган диёрнинг
Соғинчими!.. Буюк шунчалар?

ТУНГИ БУЛУТЛАР ТОМОЩАСИ

Хув, анови балчик. Чучқа, анови,
Тумшугин балчиққа тижар, анойи.

Хув, анови, қара, малларанг бури,
Олдда қузи... ҳозир қурийди шӯри.

Анови четдаги, қара, куёнча,
Йулбарс пусиб келар ва қилгай парча.

Вох, айиқни қувиб келмоқда итлар,
И-я, итлар эмас, баҳайбат китлар.

Вой-вуй-й, осмонда ҳам кап-каттакон фил,
Сичқондан қочмоқда — харгумлари зил.

Одам борми, одам?
— Одам, Оймомо,
Туссиз булутларни қилиб турар томоша!

1983

ҚОРА ДЕНГИЗ ТУЛҚИНЛАРИ

I

ГУРЖИСТОН ҲАЙКАЛЛАРИ

Гуржистонда ҳайкаллар улкан, улуғвор,
Улар мағрур туришар юксакликларда.
Туманлар орасидан-да кўринар пойдор,
Пойдор боқишар ҳатто жар, тикликларда.

Сосо, Оржоникидзе, Чавчавадзе бу,
Мана бу Руставели — узи бир жаҳон.
Бир қулида қиличу бирида нон-туз
Уйларга чўмган бу — «Она Гуржистон».

Гуллар қуйдим пойига — ҳайратим чексиз,
Ў-у, улар туришар шому тун, саҳар,
Бамисоли дегандек: «Гуржилармиз — биз —
Гуржистон тақдирига мангу жавобгар!»

1984

СОҒИНЧ

I

Ай-Петрига саёҳат
 Қилгали белбоғ тугдим.
 Бир мўйсафид — чайир зот
 Ҳамроҳлик тўнин кийди.

Чуққига чиққан қадар
 Қушиқ куйлаб борди у.
 Нағма, сузида қадар,
 Қалбимда қолди мангу:

«Жасур йигит ўрмонда кезар,
 Жасур йигит денгизда сузар,
 Ёвлар эди тенгсиз, гирром, қув,
 Жасур йигит чуққида музлар.

Ўрмонларда кезмадим,
 Денгизларда сузмадим.
 Авлодим кечиргайми,
 Тоғлар дардин сезмадим...»

II

Ай-Петри зирвасидан
 Бутун Ялта намоён.
 Тоғнинг ҳар дарасида
 Ястаниб ётар ўрмон.

Тошдан усгайми дарахт,
 Ё дарахтдан тош усгай,—
 Ақлингни қилар карахт,
 Ақлингни булут тусгай.

Нурдай тикка «Учан-су».
Чақмоқ каби отилар.
Кукка — найза учидай
Қалдирғочлар санчилар.

Турибман қанот бойлаб,
Қонимда оқар ҳузур.
Дунени дилга жойлаб
Учгум келади бир қур.

Қора денгиз чайқалар
Бир беозор, бир мунис.
Ўрдаклар — қайиқчалар
Тебранмоқда, қилгум ҳис.

Зотан, бундан барча йул
Олиб тушар денгизга.
Денгиз, совғам митти гул,—
Ол, уп,
бос юз-кузинга!

III

Ҳамроҳимга тушди кўзим,
Унутибман дафъатан.
Учар эди дилдан сўзи
Қулида бир гулистон*.

«Гулистонжон, гулистонжон,
Киндигим қони, гулим,
Шукур, кураолдим шоён,
Буй-бастим жони, гулим,

Гулистонжон, сени яна
Курмоқ буларми насиб?
Оҳ, онамга ухшайсан-а,
Жоним, кўзим қораси...»

* Гулнинг номи.

Тавофларди титраб-титраб,
Соғинч дарди — дилники.
Сунг юборди бирдан йиғлаб,
Эр йигиси — элники!

Йуқ, мен чидай олмадим, йуқ,
Шаҳд бурилдим орқамга.
Туман тушар эди булиқ,
Яқин қолганди шомга.

1985

АРАУКАРИ

Қрим боғларида ҳеч битта дарахт
 Шажарасиз эмас — аждод-авлодли
 Ва лекин Ялтада дуч келдим бирвақт
 Бир танҳо дарахтга — безурриетли.
 Боғбондан суралим: «Наҳотки танҳо?»
 «Ҳа, ҳа, танҳо, — деди, — танҳо бурундан
 Бирор қуш қундирмай бағрига ҳатто,
 Шундоқ яккаш турар бутун Қримда».

Сунг ҳазилми, чинми гап қилди яна:
 «Келтирилган бир пайт Чили боғидан.
 У ерларда уруғи серобдир, ошна,
 У купаяр фақат уз тупроғида...»

Ёшини сурасам, юз ёшда экан,
 Маъюс тутиб турар чоғроқ қаддини.
 Атрофи қайин, сарв, арчаю акас,
 Уларга сузламас аммо дардини!

1985

ЧЕЧАК

Курдим: қоя устида,
Гуе митти капалак,
Сабо беланчагида
Нозланади бир чечак.

Уйладим: қоя агар
Қулаб тушса нетарди?
Ҳа, бу чечак муқаррар
Йуқ буларди-кетарди.

Юрагимдан бир нидо
Отилиб чиқди шу чоқ:
— Қулайверсин бу қоя,
Қулаб тушса-да, бироқ,

Бироқ унинг устида,
Гуе митти капалак,
Сабо беланчагида
Нозланади шу чечак!

1985

СУРАТ

Овчи Бурини қувиб борар...
Овчи Бурини қувиб борар...
Овчи Бурини қувиб борар...

Овчи Оҳуни қувиб борар...
Овчи Оҳуни қувиб борар...
Овчи Оҳуни қувиб борар...

Овчи Одамни қувиб борар...
Овчи Одамни қувиб борар...
Овчи Одамни қувиб борар...

Овчи Одамни қувиб борар...

1986

СОЧМАЛАР

ҚИШЛОҚДОШЛАРИМ

У қишлоқдошларим! У, қоялари қалдироқдай қарсиллаб ётган тоғлар улуси-элим! Қизиқ феъл-хуйларинг бор: қаерда булоқ булса, уша булоқ қошига қатор-қатор иморатлар соласан — дангиллама уйлар, таг-туғли зинхоналар қурасан, дов-дарахтлар экасан, боғу роғлар яратасан! Мангу яшайдигандек. Булоқнинг қуриб қолишини хаёлингга келтирмайсан...

У, қишлоқдошларим! У, қоялари қалдироқдай қарсиллаб ётган тоғлар улуси-элим! Бу ишингдан бир маъни-маъно туйди юрагим. Айтайми? Айтаман, лекин сента эмас... Инсониятга айтаман!

Инсоният! Атом хавфи, ваҳимаси билан нафас олаётган Инсоният! Ақли улуг Инсоният! Пароканда булиб яшашга, тутуриқсиз, омонат ҳаёт ксчиришга ҳаққинг йуқ сенинг! Билаяпсанми, ҳаққинг йуқ! Узингга ишон. Ҳаётга ишон! Булоқлар бошига дангиллама уйлар қур, мол-ҳолларингга таг-туғли оғилхоналар сол, дов-дарахтлар эк — боғу роғлар ярат! Менинг катта қишлоқдошларим — Инсоният!

1986

СЕЛ

Эй, Сел! Бунча ҳовлиқасан, бунча қутириб шошиб-пишасан? Қорли тоғлардан, мангу булоқлардан пайдо булган Сой қирғоқларини бунча бузиб тошасан? Навниҳолларни, дов-дарахтларни қупорасан? Тошларни думалатасан? Йулларингга дуч келган нарсани ялмоғиздай ямламай ютаман, дейсан. Уясан, упирасан?

Сой балиқларини-ку алдақачон этақларга элтиб таш-
ладинг. Элнинг қанча қуй-қузисини, от-уловини хас-
дай оқизиб кетдинг. Уҳ, ваҳший, бешиқларни оқизиб
кетдинг! Бешиқлар буш эмасди!..

Эй, Сел! Сен қанчалик қутириб оқмагил, қанча-
лик шовқин-ғалаён солиб, ҳайқириб довул қоқмагил,
барибир сенинг йулинг қисқа, умринг қисқа! Ҳа, худ-
ди шундай! Чунки, сенинг замининг йуқ, чунки се-
нинг манбаинг йуқ! Чунки, сен уткинчи қора булут-
лардан пайдо булгансан фақат!

Қадимий Сойларда эса... тагин мангу булоқлар-
нинг зилол сувлари мавж уриб оқади, чунки уларнинг
мангулик замини — манбаи буюк, пойдор тоғлар бор!

1987

ТИРИКЛИК

Онамнинг отасини — менинг бобомни уста Мама-
дали дер эдилар. Уста Мамалали эртаю кеч устахона-
сида темирчилик қиларди: Уроқ, теша, кетмон,
пойтеша, белуроқ, темирқозик, узанги... купроқ от-
ларга нағал ясарди. У ҳеч тиниб-тинчимасди. Бундай
тиниб-тинчимаслиги қариганда баттар кучайди. Шун-
да угил-қизлари: «Ота, булди, шунча ишлаганингиз
етар, энди Сиз ҳам бундоқ роҳат қилиб дам олинг,
устахонангизни йигиштиринг!» — дейишди бир куни
йигилиб келишиб.

Бобомнинг фигони фалакка чиқди: — Мени «ул»
демоқчимисизлар, ахир, ишламасам улиб қоламан-
ку!.. Кейин... мум тишлаб қолган фарзандларини ку-
риб, юмшагандек булиб гапини давом эттирди: —
Менинг дилимни хуфтон қилаверманглар, устахонам
билан ишларинг булмасин, ростини айтяпман, мен
ишга суяниб қолганман, тириклигим — шу меҳна-
тимда!

«Тириклигим — шу меҳнатимда!» Мен у пайтлар
бу сўзлар маъносига тушунмагандим. Бобомнинг ич-
ицига кириб кетган кўзларига жовдираб қараб турар-
дим. Лекин бугун биламан, тунларни тонгга улаб ни-
маларнидир қоралаганимда гоҳи гамгин, гоҳи шоду-
мон ҳайқиргим келади: «Тириклигим — шу меҳнатим-
да!»

1986

РИВОЯТ ВА ҲАҚИҚАТ

Утган замонлардами ва ёки бизнинг кунлардами, билмадим, лекин ҳар қалай бир тухумфуруш булган экан. У бозордаги бошқа тухумфуруш ҳамкасбларидан ҳар бир оппоқ тухумни ун тийиндан сотиб олиб, яна ун тийиндан пуллар экан. Кунлардан бир кун бу мантиқсиз жумбоққа ҳайрон тухумфурушлар ундан сурабди: — Эй, ҳамкасб, бу нима қилиқ? Ҳар бир оппоқ тухумни биздан ун тийиндан сотиб оласан, уларни ҳар хил ранга буяб, тагин ун тийиндан сотасан. Зарар булса бордир, аммо фойда йуқ. Қанақа тухумфурушсан. Тухумфурушлар номига иснод келтиряпсан... Шунда ҳалиги тухумфуруш: — Фойда-мойдангизни билмайман, аммо эл ичида рангли тухум сотадиган тухумфуруш, деган алоҳида номим бор, — дебди.

Эй! Уз халқи йулида йулини айро солган, ном чиқариш учунгина қалам йунган шеърфурушлар, назмбозлар, аскиябоз-қофиябозлар, сизга шуҳрат керак булса, менга келинг, шуҳратимни берай ва ёки Геростратдек замон Артемидаларини ёқинг! Геростратдан нимангиз кам ахир сизнинг?!

1986

ХОТИРА

Ёшинг утган сайин — болалигинг яқин келаверади. Кечмишинг азиз ва муқаддас туюлаверади. Ҳар қалай, менда шундай.

Бобом Суюннинг олис тоғлар орасидаги сирти лойшувоқ ҳам қилинмаган ибтидоий тош уйи ёдимда муҳрланиб қолган. Унда менинг болалигим утган. Айниқса, узун қиш кечалари... Учоқда заранг бодом чуғи ловиллайди, бир чеккасида чойдиш секин шигиллайди. Бобом (энам аллақачон дунедан утган), мен, отамнинг елгиз укаси Тиловқобил чуғга оёқ тоблаб утирамыз. Бобом еттинчи лампа ёруғида «Ҳикмат»ни уқийди. Қариндошлар, қушни дараларда яшовчи овчилар, йилқибоқарлар, чупонлар Бедил, Машраб, Хувайдо, Қул Ҳожа Аҳмад, Суфи Оллоёр тингловчилар тез-тез бу учоқ бошига йигилишиб туришади...

Мен шоирман. Болалигимнинг муқаддас бу хотираси менга қанчалик азиз, қадрдон булмасин, қалбимга сирли, романтик кайфият, ҳаяжон бахш этмасин, аммо бутун бобомнинг тош уйида яшай олмайман.

1986

ОРҚАГА ҚАРАЙВЕРМАНГ...

Болалик дустим, қайтмас йилларимнинг кадрдон сирдоши Олтибой, Ёдингдами? Бир куни тоққа овга чиқдик. Сен қирағай мерган эдинг, бир алқорни қувиб, унинг билан изма-из чуқур дарага тушиб қолганимизни сезмабмиз. Даранинг бизга бетма-бет тарафи зов-тубсиз жарлик экан. Алқор куз олдимизда қайгадир йуқолди, одатда уларнинг овчи билмайдиган сирли йуллари булади... Бизнинг тушиб келган қоялар тарафга қайтишимиздан узга чорамиз қолмади, қайтишга тараддудландик. Мен беихтиёр бурилиб орқамга — зовга қарай бошладим. Шунда сен юрагимни ёргудек бақирдинг: «Орқанга қарама, қарайверма, деяпман, қарайверсанг бошинг айланиб — жарга тушиб кетасан. Хув, чуққига қара — ушани кузла, ушанинг ёнидан утамиз!..»

Дустим, Ёдингдами? Мен эса асло унутолмайман. Ахир, қандай унтай?! Сенинг уша сўзларингни, ҳар қалай сўзма-сўз бўлмаса-да, шоир дўстларимга тез-тез такрорлаб туришни севаман: — Шоир дўстларим! Орқангизга қарайверманг, тубсиз жарлик бор — бошингиз айланиб тушиб кетишингиз ҳеч гап эмас, олдингизга қаранг, хув, чуққига қаранг — ушани кузланг. Ушандан ошиб утишимиз керак!

1986

МАМОНТ ВА БУЗОҚБОШ

Олимлар айтурлар:
мамонт, бузоқбош
Ягона иқлимда дунёга келган.
Гарчи бири улкан,
бири митти бош
Ва лскин бирдайн ризқ учун елган.

Оламда бир қаҳр булдию содир,
Муҳит мос келмади —
йитди мамонтлар.
Туғриси:
иқлимга мослашиб бир-бир
Яшаб кетолмади бу улкан зотлар.

Бузоқбош булса-чи,
бузоқбошилар
Мослашиб олдилар иқлимга шу он.
Судралиб булса ҳам яшамокдалар
Ҳамон...
 ҳамон...
 ҳамон...

1987

ЙУЛБАРСЛИ ТОҒЛАР

Йулбарсли тоғларда аниқдир сарҳад,
Қоплонлар изгимас бекордан бекор.
Йулбарсли тоғларда аниқдир сарҳад,
Бурилар оҳуни қувлашмас ошкор.
Йулбарсли тоғларда аниқдир сарҳад.
Тулкилар султонлик даъво этишмас.
Йулбарсли тоғларда аниқдир сарҳад,
Ит ҳам, бит ҳам мулкин талаб кетишмас!
Йулбарсли тоғларда аниқдир сарҳад.

1987

ҚАРИ ҚАШҚИР

Жуда ёмон келди
тоғларга бу қиш,
Бел буйи гупилаб ёғиб берди қор.
«Пир» этиб учмайди
лоақал бир қуш,
«Қилт» этиб кўринмас бирор жонивор.
Қари қашқир толди,
Тек қотди бир зум.
Тумшугин силкигиб «тиқди» ҳавога.
Бир ҳид йўқ...
Наҳотки, ажалга маҳкум?
Лаънат булсин очлик деган юҳога!
Судралди... судралди...
ногоҳ йиқилди...
Оҳ, вафо қилмади утқир тирноқлар.
Нимадир бугзига
тошдай тиқилди,
Шарпадай яқинлаб келди йироқлар.
Бу йил биринчи бор
киндиклош туда
Уни ташлаб кетди яккаю ёлғиз.
Қандай арлон эди яқингинада,
Юрарди ортидан гала изма-из!
Бошларди уларни
сурувлар томон,
Юз қўйни улдирса... еярди бирин.
Тоғу тош, даштларда
соларди сурон,
Ғажирдай қувларди отлар уюрин.
Бир гал...
бир айгирнинг тумшугидан нақ
тишлаб олди сапчиб бамисли қоплон.

У тортди... бу тортди...
икков икки ёқ...
Ва қўйиб юборди дафъатан бир он!
Айғир қулаб тушди,
(Қашқир ҳийласи
Тулки ҳийласидан зисда минг бор!)
Айланишиб турган
унинг галаси
Айғирнинг устига қунди яшнвор.
Бу утмиш, бу!
Қашқир
Турмоқ булди, бас,
Йўқ... қайта йиқилди... мадор йўқ... тамом...
Тан совий бошлади,
илкинди илкис,
Сунгги бор тикилди далалар томон:
Қорларни тузғитиб
мисли қуюндай,
Айқашиб-уйқашиб, айланиб гир-гир,
Очлик не,
Қариллик нимадир, билмай,
Уйнарди, уйнарди бир гала қашқир...

1987

КАКЛИК ВА ҚАФАС

Учолмайин қолдим буронда,
қанотларим муз қотди.
Қандай яшай бу қаҳратонда,
ошииснимни йуқотдим?!
Бурижон, сен кузи булақол,
жулларинга исинай.
(Бури тамшанади... айланмайди кузига)

Очлик утиб борар жонимдан,
қор босмаган тошлоқ йуқ.
Бир совуқлик сизар қонимда,
улдиарар очлик, совуқ.
Тулкижон, сен узим булақол,
ингинангга мен кирай.
(Тулкининг кузи уйнар... ухшамайди узиға)

Йиғгум сунгги кучимни... булди,
шафқат йуқ бу тоғ-тошда.
Тушадирман қишлоққа энди,
не булса кургим бошда.
Овчи, келдим... одам булақол,
Сен... сен... овчисан токай...
(Одам... милтиги йуқ... тушунди-я сузига!)

(Сайроқим сас бермас... қиладир «пат-пат»
ирганар қафас.
Таги иссиққина, қорни тук... фақат
сиқадир нафас...)

1987

ҚОПҚОН

Овчи қопқон қуйди
гурк*нинг йулига,
От тушиб қолса гар йиққудек қопқон.
Шундай, шомда қуйиб
қайтди уйига,
Уйига... сигири қайтмабди ҳамон.
Хотини қумғондай
берди шанғиллаб:
«Касбингиз қурисин... сигир йуқ...
қаранг!
Углингиз ҳам уни
кетганди излаб,
Муитгдек бола булса... бошгинам гаранг!»
Тоғларда ваҳмкор,
қуюқ булар тун,
Бир қадам нарида не бор — куринмас,
Туман ҳам тушганди,
тагин уша кун,
Бир шарпа, бир жонзот кўзга илинмас!
Овчи ва хотини
юммади кўзин:
«Сигирни ер ютсин... қайтмади уели...»
Овчи тонг-саҳарда
ювмай ҳам юзин
Жунади... омбордан чиққандай угри.
Чошгоҳ ҳам булди-ки
ва на углидан
ва наки сигирдан дарак бор ҳамон.
Овчи музлаб кетди
бир хаёл-уйдан,
Ёдита чақмоқдай урилди қопқон!

* Гурк — бери.

Ҳиссиёт, ҳиссиёт
шумқадам туйғу,
унга йул курсатди... курди ситирин.
Қопқонни айланиб
мунграг эди у,
Овчи чопди, чопди йигиб унгирин...
Тоғ-тошлар чақилди
овчи бошида,
Елкасидан босди зил-замбил осмон:
Уғил ётар эди
қопқон рошида
Оёғи узилиб, тандан учиб жон.

1987

ТУНҒИЗ ОВИДА

Тоғлар куп сир-асрор
улкаси азал,
Юз бермаган бунда не-не ҳодисот.
Битта воқеани
сузлайман бу гал
У менинг едимга тушадир бот-бот.
Мен уни курганман
уз кузим билан,
Ун иккига тулган эдим ушанда:
Бобомнинг уйига
Норқобил деган
Бир ишқибоз овчи келди пешинда,
Кунчивокда бирпас
у берди гурунг,
Англадимки, кулоқ тутиб сасига,
«Уғли қолиш учун
бир тунғиз зарур...»
«Ҳарбий комиссариат» каттасига.
Бобом: «Тунғиз ҳаром,
отган ҳам гумроҳ,
Биз уни ҳеч қачон отмаймиз!» — деди.
Бормади-ю... мени
этди ул ҳамроҳ—
Овга ишқибозлик жоң-танним эди!
Қамишлоқ дарага
чиқиб бордик биз,
тунғизлар юрарди бу ерда мул-кул.
Уларнинг тудасин
шундоқ курдик, биз,
Бир уқ варанглади... тутун унгу сул...
Қолгани юз берди
кузни очгунча,
(Бир дарахт устида эдим мен бу пайт.)

Яраланган қобон
ношуд овчига
Отилди... отилди — шиддат, уч, нафрат!
Дарахтнинг танасин
қучоқлаб олиб,
Тишларим тақиллаб додлардим ёвуқ.
Ул қобон «мерган»ни
ташлади ёриб,
Панд берди иккинчи отилажак уқ!
Тоғлар куп сир-асрор
улкаси азал,
Унда ҳодисотлар қалашган қат-қат.
Битта воқеани
сузладим бу гал,
Ҳаётимда бисёр булолган ибрат!

1987

БУ ДУНЁНИНГ ЖАННАТИ — ТОҒЛАР

Бу дунёнинг жаннати — тоғлар
Мени чорлар бағрига бот-бот.
Қучоғида кезганим чоғлар
Замзамадай суюмли ҳаёт.

Гисҳ битмас тоши-да гузал,
Куз ёш сурар митти қиёғи.
Рангларининг олдида усал
Мусаввирнинг хил-хил буюғи.

Ҳаво эмас, оҳу сути бу,
Симираман — дардимга даво.
Зирқиратиб юракни, «оҳ, у...» —
Каклик сайрар — туманлар аро.

Жилгалардан алқордай сакраб,
Тирмашаман қоялар сари.
Тошдан тошга учар ҳаккалаб —
Тоштўргайлар — тоғ парилари.

Унутаман нимадир андуҳ,
Ҳайқираман, йиглаб-куламан.
Адо қилар девона бир руҳ,
Бир кун ўлсам... тоғда уламан.

1990

КЕЛДИМ ЯНА...

Келдим яна ота тоғлар,
Ота тоғлар, она тоғлар,
Чечакларинг дилим боғлар,
Мендек хаста эмас — соғлар.

Ай, кузлари сузукларим*
Соғинганман сузукларим,
Воҳ, сувлари муздакларим
Айрилганман неча чоғлар.

Алқорларинг қояларда
Туйинадир қиёқлар-ла,
Мен юрибман қаёқларда
Юракларим тула доғлар.

Бодомларинг сочиларми,
Ошиқ кунглим очиларми,
Ё сендан-да қочиларми,
Оҳ, суроқлар, оҳ, суроқлар...

1991

* Сузук — булок

VII ELLIM

IVIM IVIA KVII

ЯНА КЕЛДИМ СЕНИНГ КУЧАНГГА...

Яна келдим сенинг кучангга,
Кучанг буйлаб яна юрибман.
Аммо бугун, моҳим, дарчангда
Еруғликни кўрмай турибман.

Еруғликни кўрмай турибман,
Йуқ, тонггача енмади чироқ.
Минг хаёлга банди бўлиб ман,
Бутун тунни ўтказдим уйғоқ.

Бутун тунни ўтказдим уйғоқ,
Оппоқ бўлиб, ана, тонг отди.
Чироқ енмай хонангда бироқ,
Қалбимда тун тунлайин қотди.

1970

ДУПИР-ДУПИР ТУЁҚ ТОВУШИ...

Дупир-дупир туёқ товуши,
Бу сахаркез ким бўлди экан?
Чупон қизи кийди ковушин —
Оёгига кирмасин тикан.

Чупон қизи кетди-ку узоқ,
Нега бунча ҳаяллаб қолди?
Она кунгли увишди ногоҳ,
Она ёлғиз... уйларга толди...

Дупир-дупир туёқ товуши,
Келган ким у?... Кетаётган ким?..
Эшитилар отлар кишнаши,
Фақат қиз жим... ва бу тоғлар жим...

Ота қайтар сурувин ҳайдаб,
Тилларидан бол томар, ёху,—
Йилқичининг углини алқаб.
... Ёшлигига ухшар эмиш у.

Дупир-дупир туёқ товуши...

1970

ШАРҚИРАГАН СОЙДА...

Шарқираган сойда бир сунмас чўғдай,
Қалқиб оқиб борар елгизгина гул.
Қилган гуноҳларин ювмоқчи муғдай,
Тулқинлар топинар, бепарводир ул.
Ким отди?
Не учун?
Ростдан ҳам гулми —
Юракни юракка қилолган пайванд?
Ё пайванд қилолмай, гамли, аламли,
Оқиб бораётган ениқ муҳаббат?

1971

ҚУЁШ АФСОНАСИ

Қалб қаъридан отилган газаб
Кузларида қон булиб кетди.
Ҳаёт — дузах, ҳаёт — дард, азоб,
Жон қийноғи мангуга етди!..
Наҳот, унинг гурури, ори
Сочин ёйди узга қучоқда.
Орзу, мурод, ишончи — бори
Буса берди ҳаром дудоққа.
Қани шаффоф, шабнам гуйгулар?
Қани софлик, қани диёнат?
Топталдими бир зумда улар,
Бир ҳис учун, наҳот, хиёнат?
Энди қандай яшамоқ керак,
Энди қандай кутарадир бош?
Жавоб бергил, эй забун юрак,
Жавоб бергил, дунё — бағри тош?
Тингламайди йигит фарёдин,
Гунг ва соқов — туртала уфқ.
Чиқиб кетди фалакка доди,
Фалак... бесас, фалак — қуп-қуруқ.
Тулғанади, излайди нажот,
Нажот бордир на кук, на ердан.
...Кукрагини ёрдию ҳайҳот,
Юрагини сугурди бирдан
Ва иргитди кук тоқи томон —
Уқдай учиб қадалди-етди.
Уша ошиқ юраги шу он
Қуёш булиб чарақлаб кетди!
Шундан софлик, садоқат нурин
Кун-тун тўкар — сипқарар олам.
Аммо айтинг, айтинг, дустларим,
Юрагимда нечун дард, алам?..

1971

УТГАН КУНЛАР

Гоҳо кулдим, гоҳо йиғладим,
Қаҳ-қаҳ уриб, гоҳ қолдим ғамда.
Муҳаббатдан бағрим тигланди,
Гоҳ қоврилди сийнам аламда.

Утиб кетди бирма-бир, бугун
Уйларимда у кунлар ёди:
Шуълаларга беланиб, беун
Соф олтиндай товланар энди!

1971

ОЙ ГОҲ ТУЛИН, ГОҲО ЯРИМТА...

Ой гоҳ тулин, гоҳо яримта,
Гоҳ қалдирғоч қаноти мисол.
Ҳар бир тақдир кузгуси кемтик —
Тилло сочлим, хайр, яхши қол!

Бу юртлардан кетар булдим мен,
Юрагимда аламли наво.
Ойга қушиқ айтар булдим мен,
У гоҳ бутун, яримдир гоҳо...

1972

БУ ҚАЛБИМГА УРТАНИШЛАРИНГ...

Бу қалбимга уртанишларинг
Энди зарра сололмас шафқат.
Сенинг барча пушаймонларинг
Менинг учун буюк мукофот.
Чекил нари даргоҳимдан сен,
Куз ёшлар ҳам беҳуда, санам.
Қуп қурганман бу кузларда мен
Эрмакталаб кулгуларни ҳам!

1972

ТУР ДОИМ...

Тур доим ташланар оқимга қарши,
Шунда унга балиқ тушмоғи аён.
Мен сенга қанча «тур» ташласам ҳамки,
Фақат йироқлардан булдинг намоён.

Умидли қалбимнинг барча илинжи
Ортингдан сурилган хаёлдай нафсиз.
Наҳот севилмаган юракнинг ганжи
Шунчалар бетаъсир, совуқ, шарафсиз.

1972

ТОҒ ЙИГИТЛАРИГА

(ҳазил)

У, тоғли йигитлар, уқтам йигитлар,
Кунглининг курклиги куклам йигитлар.
Лекин газаблари тошгудай булса
Қашқир нима мағлуб шер ҳам, йигитлар.

У, тоғли йигитлар, танги йигитлар,
Тошларга бир умр банди йигитлар.
Узга қишлоқлардан қиз олар, аммо,
Тоғидан қиз бермас гайри йигитлар.

1972

ДЕНГИЗДА

Бизнинг тақдир Сир ва Амудек
Бир денгизга қуйилмаса ҳам,
Турга тушган икки балиқдек
Бир кемага тушибмиз, санам.
Сен гоятда эдинг шод, масрур,
Атрофингга боқардинг хушҳол.
Мен-чи, мен ҳам узимча мағрур
Кетар эдим ва лскин алҳол,
Ич-ичимдан эзилар эдим,
Едга тушар эди у кунлар.
Ахир, қанча ортингдан елдим,
Қанча йиглаб ёлвордим тунлар...
Ногоҳ, оғир қорайди осмон,
Босиб келди қуюқ зулумот.
Қутурган шер каби беомон
Тулқин сапчир қирғоққа азот.
Кемада ҳам бошланди қий-чув,
Ҳар ким урар ўзин ҳар ёнга.
У, билмайман қайси дамдир у,
Сен ўзингни отдинг-ку менга.
Пинжим аро гуё йуқолдинг
Ваҳимадан, қурқувдан беҳол.
Бир ҳолатда мен шурлик қолдим,
Ахир, бирга ажал ва висол...
Қанча лаҳза, қанча вақт утди,
Қайта бошдан эсламоқ оғир.
Довул тинди, гуё ёв битди,
Омон қолди кемамиз охир.
Шиддат билан қуксимдан бир пайт,
Сен бошингни мағрур кутардинг,
Шу бағримда, у, севгилим, айт,
Бир умрга қолсанг нетардинг?
Кетдинг яна аввалги тахлит,
Яна қолдим зору зор сенга.
Эвоҳ, билдим, ҳатто тасодиф:
Беролмаскан севгингни менга!

1972

ФАРЁД

Ранги суник, кузи ўлик недир у,
Недир ул оловнинг бағридан чиққан?
Шафақгун либосда қандай ваҳм бу,
Нечун у бесаноқ ханжарлар таққан?
Наҳотки, куринди умрим поёни, —
Устимга бостириб келмоқда... Ҳайҳот!
Қонли бир интиқом истарми, қонли?
Қоч! Йўқол! Қоч! Йўқол! Дод!..
Қайдан менга бунча азоб, изтироб,
Бу қандай хусумат, бало гумроҳи?
Киприкларим неча ойким билмас хоб.
Ёки удир бахтсиз севгим арвоҳи?..

О, севгим, бошимда олгин тож эдинг,
Қуешдай сийлардинг порлаб ҳар қачон!
Раҳматлик бобом, эҳ, бош ирғаб дерди:
— Муҳаббат уғриси — соянда ҳар он!..
Мен сени йўқотдим узим ҳам билмай,
Кузим очиқ туриб гафлатда қолдим.
Фарёд солдим бесас узилган гулдай
Ва узоқ залварли уйларда толдим.
Йўқ, излай олмадим сенинг ортингдан,
Туманли тунлардан қидирмадим, йўқ.
Чиқмасанг ҳамки сен лаҳза ёдимдан,
Уфқлардан сураб югурмадим, йўқ.
На елдим қасоскор дустлар ёнига,
На узим ағёрнинг изларин тутдим.
Юрагим буялиб қайноқ қонига,
Фақат шу тор уйда зардоблар ютди...

Шунданми тинмайин важоҳат босар,
На кун, на тунимда бордир ҳаловат.
Йўқолган бахтини ким қидирмаса,
Шундайин қийноққа ташларми ҳаёт?!

1972

МЕНГА ЭРТАК СҮЙЛАБ БЕР, БУВИ

Ташқарида гуркирар баҳор,—
Ранг, оҳангга тўла бир олам.
Ташқарида ажиб шан, виқор,
Юрагимда лекин дард-алам,
Менга эртак суйлаб бер, буви.

Тингламоқни истайман бирам,
Истар маҳзун, шикаста дилим.
Кетли... Энди келмайди сира,
Келмагандек утган ой, йилим.
Менга эртак суйлаб бер, буви.

Майли, бирпас булса-да, майли,
Эртаклардан олай куч, ором.
Гоҳ шу экан тақдирнинг зайли,
Унутмогим шартдир батамом.
Менга эртак суйлаб бер, буви.

Ҳиммати-ку қўшир дунёнинг;
Турфа рангда улар намоён.
Илк севгига, лекин, дунёнинг,
Марҳамати эмаскан осон!
Менга эртак суйлаб бер, буви.

1972

КАТТА БУЛОҚ БҮЙИ...

Катта булоқ буйи, кўҳна теракзор,
Ҳур уйлар ҳамдами — осуда макон.
Табиат саҳнаси бунда лутфкор;
У турфа рангларда булур намоён.
Бундадир етмиш хил рангли камалак,
Бундадир оламнинг бор оҳанглари.
Мен ҳам бунда хумор кутаман, малак,
Келгин сен, сен учун аталган бари...

1972

ВИДО

Етди бизга видо фурсати,
Икки йулда турибмиз, мана.
Биз ёқмоқчи булган ишқ ути
Қилолмади буткул тантана.
Умрларни зурма-зураки
Боғлаб шунча яшадик жим, лол.
Уртамизда юз берса неки,
Утар, дедик, оддий туш мисол.
Совуқ юзда иссиқ табассум,
Бум-буш қалбда сохта ишқ тоти.
Илож топиб овундик ҳар зум,
Овунмади юраклар лекин.
Юракларни алдамоқ огир,
Қисматларни алдасак ҳам биз.
Кузги япроқ мисоли охир
Қолдик мутлоқ заъфарон, беҳис.
Бари утди... У, бари бекор,
Етиб келди видога фурсат.
... Икки йулда кетдик биз абгор,
Яна бадном шурлик муҳаббат!

1972

БАЛКИ...

У, мана, ниҳоят, бу кун улугвор
Қуёш тоғлар оша курсатди жамол.
Кунбеткай томонда зап эриди қор —
Баҳор кунларидан бу хабар балки?!

Энтикиб сен келдинг ушбу кун, дилдор,
Майин ҳилпиради оқ шоҳи румол.
Кетди юрагимдан ғам, ғашлик, губор, —
Ҳижрон тунларидан бу зафар балки?!

1973

БАХТ

(Театр томошасида)

Дездемона,
Қара,
Қарасанг-чи, румолчанг тушди
Сирғалиб-сирғалиб оёқлар остига.
Наҳот...
Наҳот кўрмадинг,
Қўлингдан бахтинг учди,
Шунчалар бепарво булурми бахтга!
Дездемона,
энди сен улимга маҳкумсан,
Гарчи садоқатда булсанг-да якто.
Қутқазар на куз ёши, на ёлвориш улимдан,
Шу олтин сочларинг билан бўғиб ташлар Отелло!
Ҳаммаси тугади... билиб-билмай уз ишини қилгувчи
Сенинг содиқ Эмилиянг, ҳаммасини тугатди!
Нима изляяпсан? Нима?..
Йўқолган бахтингними?
Бекор гап!
Тоғиб булмас йўқолган бахтни!

1973

ОШИҚЛАРГА

(Ҳазил)

Офтоб ботар, қояларни
Босиб олар соялар.
Офтоб қайтар, сояларни
Босиб кетар қоялар.
Ажабланманг, ёр кетганда
Сизни шубҳа боссалар.
Шубҳаларни ёр қайтганда
Босиб кетар бусалар...

1973

СЕВГИ

Купдан буен излардим сени,
Купдан буен уйларим эдинг
Ва ниҳоят, билмам, қай куни,
Кузларимга ногоҳ дуч келдинг.
Тилло топиб олган қулдайин
Мен узимни йуқотдим тамом.
Лекин мутлоқ парво қилмайин,
Утиб кетдинг ёнимдан шу он,
Шу он бирдан ингради қалбим,
Уқ сгандай саргашта оху.
Илк мартаба бол деб кутганим,
Чиқиб қолди баногоҳ оғу!

1973

МЕН БУ ҲАҚДА...

Мен бу ҳақда бирор кимсанинг
Билмоқлигин истамайман, йуқ.
Бардош берар бу қалбим манинг,
Нима унга бир оғули уқ!

Севдим...

Лекин севилмадим, ҳа,
Шартми битмоқ йиғлоқ қушиқлар?
Бу дунёда, ахир, менсиз ҳам
Купдир йиглаб юрган ошиқлар.

Қабр қилиб ёлғиз қалбимни,
Мана, кумдим севгимни унга!
Ичга ютиб бутун дардимни,
Тикиламан зим-зиё тунга...

1973

ТУНДА

Тун.
Юлдузлар милтирар,
Сой шовуллайди.
Тош.
Хира нур йилтирар,
Ит вовиллайди.
Тол
оҳиста эгилар,
Сув кўз тутади.
Қалб
таржима этилар,
Қалб энтикади...
1973

ОРЗУ

Ҳар қандайин излар овчининг
Диққатини тортмоғи аён.
Зори васлинг – мен йўловчининг
Оҳи сени жалб этса жонон.
Сайёд излар ортидан бориб
Бирор улжа тутгандай гоҳи.
Вужудимни шодликга қориб
Тутиб олсанг қалбим оҳини.

1973

БАҲОР

Гиеҳлар, куртаклар очмоқда жамол,
Олам тулиб борар яшил навога.
Ёнингга елурман шу баҳор мисол,
Мен бу дам сигмасдан қутлуғ дунёга!
Йулимдан қайтарма ҳаргиз беомон,
Қалбим ва баҳорнинг йуллари ҳақдир.
О, сен ҳам мунаввар ишонч билан ен,
Бизларни алдамас бу бахтли тақдир.
Чақмоқлар чаққудай бўлса мабодо,
Сен асло даҳшатга тушма, жонгинам.
Баҳорга ўзга бахт борми дунёда,
Чақмоқлар қарсиллаб чаққанидан ҳам?..
Гиеҳлар, куртаклар очмоқда жамол,
Олам тулиб борар яшил навога.
Ёнингга елурман шу баҳор мисол,
Мен бу дам сигмасдан улкан дунёга!

1973

ОППОҚ БУЛУТ ҲАҚИДА ҚЎШИҚ

Оппоқ булут, эй оппоқ булут,
Қоялардан мен сизга боқдим.
Ёнингизда бепарво бургут,
Юрагимни уйларда ёқдим...

Худди сиздай учратдим Уни,
Учратдим у етмадим фақат.
Кўз олдимда, мана бу кунни,
Оппоқ булут — олис муҳаббат...

Оппоқ булут, эй, оппоқ булут,
Қоялардан мен сизга боқдим.
Ёнингизда бепарво бургут,
Юрагимни уйларда ёқдим.

1973

ҲАЗИЛЛАР

Бир нав бўлиб қолган сунг ёшинг
Ҳазилларинг ёқмас

ҳар кимга.

Бир гудакка ҳазиллашувдим,
Юзларимни қаратди ерга...

Йигитлар-ку, чўрткесар, чаптаст,
Келолмайсан

уларга тикка.

Ҳазил қилсанг, оғир тегса гап,
Чирпиратиб отади кукка.

Қуйғил уша чол-полларингни,
Бир суз десанг...

тентақдир отинг.

Энди,

барча ҳазилларимни

Кутарасан узгинанг, хотин.

1973

ИШҚ ОЛОВИ

Ишқ олови гурилла,
Гурилла сен беармон.
Разил кимсаларнинг ҳам
Юрагини беомон —
Ендир! Аҳ-ҳа... мен қурай,
Ишқ олови, ён!

Эҳ, сен гурлаб ёнмасанг
Кимнинг қалбида агар,
Юз угирсанг ва ёки
Қилсанг ёнмоқдан ҳазар,
Башарий меҳрни ҳам
Билолмас, у, алҳазар!

1974

МЕН — УЧИНЧИ ОДАМ

Амин булдим,
Бирингиз

булолмагайсиз мента

суюкли ер,

Бирингизга мен дуст булолмасман
хеч качон.

Куз салтанатида сунги япроқ булиб
яшамоқ бекор,

Уни изгиринлар
узгай беомон!

Тамом!

Мен — учинчи одам!

Мен — учинчи одам!

...Иккисин қолдириб

хилват бог этагида,

Узоқлашиб бораман улар

енидан буткул.

Ногоҳ,

Отилиб чиқар бир мушук

дарахт тагидан

Ва чолиб

кесиб утар йул.

Лаънати! Шу етмаганди бу дам!

Оҳ... Мен — учинчи одам!

Мен — учинчи одам!

Нима булган махлуқлар зотига бу кун,

Бир лайча ортимдан

қолмас эргашиб,

Ҳатто изтиробингни елгиз

тортмоқлик учун

Тошлар олмоқ керак

энгашиб!

Қуй, лайча, қуй, узим, чesкай гам!
Мен — учинчи одам!
Мен — учинчи одам!

Сершовқин кучаларда
қолмади ҳеч ким,
Богчаларда гинди
қушлар овози.
Билмайман, қаен
бош эгиб
кетмоқдаман жим,

Лекин қалб
уз дардин биледи узи!

Бу қандай мотам?.. —

Мен — учинчи одам!

Мен — учинчи одам!

Тонг отиб келмоқда,

ана, оппоқ тонг,

Олам ёришиб бормоқда буткул.

Қалбимда уйғониб ажиб бир

тароват, оҳанг, —

Тонг нурларига қоришиб

бормоқда буткул.

Тонгга пешвоз чиқаетган БИРИНЧИ одам —

Мен — учинчи одам!

1976

ШОИР ВА ЁР

(Ҳазил)

Бу қаҳратон қиш эвазига
шундай куклам келади, кўрасан, жоним,
Унинг зангор тўлқинларига
ҳайрат-ла боқиб турасан, жоним.
Ҳозир... мана пинжимдасан-ку,
Юрагимнинг шундоқ ёнида.
«Совуқ утди...» қўйсанг-чи, қара,
Олов оқмоқда қонимдан —
Исигин-а...
Қайтараман, гулим, бардам бул, бардам,
Ижарали бу зах кулба, албатта, бир кун,
Уялади — юзимизга қараёлмас,
Мен ахир,
Шоир буламан-ку машҳур ва улкан!
Кўрасан,
Уйимиз булади бизнинг ҳам...
Бошқача бўлмас!

«Одатдаги лоф...» — Нима?
«Кетаман!.. жонимга тегди...»
— Тухта. Қаяққа? Қаяққа энди?..

Бу қаҳратон қиш эвазига
шундай куклам келади, кўраман, ўзим,
Унинг зангор тўлқинларига
ҳайрат-ла боқиб тураман, ўзим...

1976

УЛ ДЕРАЗА ПАРДАСИНИ...

Ул дераза пардасини
кутаргил-эй, жон шамол,
Шунда гулру нигоҳлари
менга тушса эҳтимол.
Балки бир зум кўзларини
кўзларимга тикар у,
Шамол, билсанг, менинг учун
бахт-саодат қадар бу.
Балки нозли бир табассум
лабларига қундираар,
Бу табассум юрагимга
олам нурин индираар.
Балки, балки хаёлларим
хаёлида кезгайдир,
Балки чорлаб, деразадан
қўлларини чузгайдир.
Сенга айтсам, шамолгинам,
туйғуларим алдамас,
Ногоҳ парда очилсаю
нигоҳлари тушса, бас...
Лекин парда туширилган
бирдек бунда курурман,
Шамол, узинг хабардорсан,
ахир ҳар кун келурман.
Сендан нажот истадим мен,
билдим, нажот йук, аммо,
Ҳар кунги ҳол бугун тагин;
сен лоқайд ва бепарво,
Етар, жоним, сабоқ бўлдинг,
очилиб қолди кузим,
Ул дераза пардасин, ҳей,
энди очайман узим!

БАЛЛАДА

Туннинг қора сукунатин,
Бундай бевақт бузган ким?
Эшик қолиб даричадан
Кириб кетди аллаким.
Том устида ётган бола
Қурқиб-писиб қарайди.
Лекин товуш беришга на,
На туришга ярайди.
Эҳ, онаси бўлса эди,
(Қазо қилди утган йил)
Секингина шивирларди,
Биров келди она, бил.
...Ичкарида гивир-гивир,
Ичкарида бир ҳолат.
Нима булди янғасига,
Унда етти ёт наҳот?!
Ишонмайди, мумкин эмас,
Ишонмайди ут-сувга.
Унинг учун оламда, бас,
Ишонгани шу янга.
Ичкарида... шивир-шивир,
Ичкарида зил-зиллат.
Наҳот ойдек янғажони...
Наҳот унда етти ёт?!
Эҳ, акаси бўлса эди,
Уша ёлғиз акаси.
Афсус, жуда узоқда у,
Қирмоқда ёв галасин!
Юборибди кеча бир хат,
Янғасининг номига:
«...Сен ухамни ташламагин,
Фирт етимлик домига.
У, соғиндим, куттил мени

Тоғлар каби сабот-ла.
Ғалабага яқин қолди,
Мен қайтаман, албатта!»
...Соя каби липиллаган,
Ғивир-шивир қилган ким?
Эшик қолиб даричадан,
Чиқди, ана, аллаким.
Йук, булмади бола эрдай
Сакраб турди урнидан
Ва отилди у йулбарсдай
Барзанги бир гавдага!..
Қора туннинг ифлос сири
Бола элга билдирар.

...Мард йигитни жанглар эмас,
Бевафо ер улдирар!

1978

ИЛК МУҲАББАТ ҲАҚИДА ҚУШИҚ

Олиб келдим хонамга,
Аён мақсад-муродим.
Қанчаларнинг жонига
Ора кирган бу хоним.
Туннинг кузи кўрмасин —
Дарпардани ёпаман.
Тушакда нур уйнасин —
Оппоқ шамни ёқаман
Ва қучаман...
куйлаги
Бир бойлам оқ чечакдай,
Ҳавода таратиб атр
Учиб тушар бурчакка.
Оппоқ-оппоқ икки қуш,
Ёниб қора кўзлари,
Вужудга видо айтиб,
Учмоқ булар ўзлари...
Тоғлардаги сукунат
Хонамга чукар бир зум.
Нима бўлди? О, бир пайт,
Бир «ох!»дан учди ҳушум, —
У куйларди афтода
Ёйиб тол-тол сочларин.
У куйларди дунёда
Унутиб барин-барин.
У куйларди бағри қон
Анор каби эзилиб.
Кўзларидан бсимкон
Ёшлар оқди сизилиб.
Мажруҳ, ҳазин бу сасда
Бузлар эди бешафқат,
Жуда олис-олисда
Қолиб кетган муҳаббат!..

Топдим сабот, ирода,
Даст турдиму урнимдан,
Кузатдим, о, илк бора
Сочларидан ўпиб ман.
У сингди бир шарпадай
Туннинг куйнига азот.
Учар эдим мен пардай
Уз ишимдан ўзим шод.

СЕН МЕНИ ДЕГИЛ, ЖОНИМ

Гулим, топдим, ниҳоят,
Бутун булди туз-ноним,
Елворгум: энди фақат
Сен мени дегил, жоним

Севаман, яширмайман,
Май каби қизгин қоним.
Ишқинг билан яшайман,
Сен мени дегил, жоним.

Майли, худбин аталай,
Бут эрса, бас, имоним,
Сузаверар кукда ой,
Сен мени дегил, жоним.

Ваъда қилмам сийму зар,
Доим чекли имконим.
Лек асрагум муқаррар,
Сен мени дегил, жоним.

Ағёрларим бадкирдор,
Ағёрларим даврони.
Улар қитмир ва айёр,
Сен мени дегил, жоним.

Баланд тутгил қадримни,
Узун булсин забоним.
Мағрур тутиб қадингни,
Сен мени дегил, жоним.

1980

ЛУЛИ ҚИЗ ҚУШИҒИ

Қуй, сузлама, булма бешафқат,
Керак эмас менга муҳаббат.

Юрагимда саноксиз тикан —
Изтироблар жонимга теккан.

Ҳатто хаёл — яраланган қуш,
Осмон менга нима берди, хуш?

Лекин мени қучоқла ҳозир,
Сен муҳаббат эмассан, ахир.

1980

ҚОР ҚАЛИН БОССА ТОҒНИ...

Қор қалин босса тоғни
Кийик энар қишлоққа.
Ишонган турт оёғи
Бошлаб борар пичоққа.

Қиш асабин тутатиб
Қарамай ёв, журага,
Какликларни титратиб
Ҳайдаб тушар қурага.

Кукламдаги тошқин-сел
Жилға, сойларни уриб,
Қирғоқларга ташлайди
Дов-дарахтни келтириб.

О, севгилим, ишқ дардинг
Тиз чуқтирди қошингда.
Ёзмишдан кўрай дедим
Не булса ҳам бошимда!

1981

УЗБЕГИМ ҚИЗЛАРИ

Ҳазил

Кукдан тушганлар чоғи,
Бунча сулув бу қизлар.
Сув ичса, томоғида
Жилоланур юлдузлар,

Ҳайронман-эй, бу юртда
Не деб севиб, суярлар?
Йигитлари, ҳаётда,
Қандай тирик юрарлар?

1982

БИР МОВИЙ ҲАВО...

Бир мовий ҳаво — куклам келаётир,
Бир сарин сабо кукрак кераётир,
Бир яшил наво — ним тебранаётир,
Ғулғула тушмоқда жонимга менинг,
Ғулғула тушадур жонингга сенинг.

Уша ҳолат бу!.. Булутлар турланар,
Саф-саф қайтмоқда гамгузор турналар,
«Қур-қур»лари-о, бағримни тимдалар,
Ғулғула тушмоқда жонимга менинг,
Ғулғула тушадур жонингга сенинг.

Гумбурлаб, пар-пар чақмоқлар чақадур,
Куксингда ул ут-ёлқинлар ёқадур,
На ут-ёлқинлар, дард — гуллар тақадур,
Ғулғула тушмоқда жонимга менинг,
Ғулғула тушадур жонингга сенинг.

Тун зулумотдир, сен ундан ҳазар қил,
Ташга чиқма-ей, гувлар кундузги сел,
Ундан-да эсгай олис хотирот — ел,
Ғулғула тушадур жонимга менинг,
Ғулғула тушадур жонингга сенинг.

Қайта ва қайта қушлар қушиқ айтар,
Қайта ва қайта бу турналар қайтар,
Уртада қушиқ — такрорланар байтлар!
Ғулғула тушмоқда жонимга менинг,
Ғулғула тушадур жонингга сенинг.

Бир мовий ҳаво — куклам келаётир,
Бир сарин сабо кукрак кераётир,
Бир яшил наво — ним тебранаётир,
Ғулғула тушмоқда жонимга менинг,
Ғулғула тушадур жонингга сенинг.

1981

МУҲАББАТНИНГ СИРЛИ ЭРТАГИ

Гоҳи ерда, гоҳи самода
Бунёд булгай инсон тилаги.
Мени олиб келди дунёга
Муҳаббатнинг сирли эртаги.

Ёшлигимдан, билмайман, қай кез
Буй уфурди кунглим чечаги.
Асир этди бир жуфт қора куз —
Муҳаббатнинг сирли эртаги.

Ҳаёт — ҳайрат, тириклик — ҳайрат,
Ҳайрат эрур ошиқ юраги.
Ҳайратларнинг бақоси ҳайрат —
Муҳаббатнинг сирли эртаги.

Ким топингай ишқи маъвога
Керак эмас суянч-тиргаги,
Олиб чиқар арши-аълога
Муҳаббатнинг сирли эртаги.

Эй, сен, фосиқ, жоҳил, бебурд кас,
Севги сенга кунгил эрмаги.
Билгил, бир кун олгайдир қасос,
Муҳаббатнинг сирли эртаги.

Азал-азал ҳаёт бешафқат,
Йиллар мисли гуллар баргаги.
Бу дунёда мангудир, фақат,
Муҳаббатнинг сирли эртаги.

О, бир саҳар шам сингари жим
Ёниб битса умрим кузаги.
Тупроқ булиб сени куйлагим —
Муҳаббатнинг сирли эртаги.

1983

ОЙ — АЛҚОР ШОХИДАЙ...

Ой — алқор шохидай қайрилган,
Тош учоқда уйноқлар олов.
Олов эмас, бу дасти сингган —
Елга қолган бир парча ялов.

Тун ваҳмли. Тоғ ваҳимали,
Қадим қурғон — қурғошин қурғон.
Бунда не бор — ҳаммаси сирли,
Қатто сирли шигиллар қумғон.

Ултирибди ҚАЙҒУ танҳо, жим,
Кузларида шуълалар акси.
Бу тоғларга уни қувган ким,
Қай бахтлининг ул қувғиндиси?

Арвоҳ каби енгинасидан
Учиб утар тун қуши гоҳо.
Қанотидан чиққан сасидан
Эт жунжикар — тебранар ҳаво.

Қайлардадир увлайди бури,
Увлар доим қузгатар титроқ.
Укки сайрар... лаънати қуш бу,
Бевақт сайрар — ваҳима ҳар чоқ.

ҚАЙҒУ жасур! Унинг қулида
Юлдуз санар оловли ханжар.
Аргумоги утлар нарида,
Аргумоқки, мисоли аждар.

Бу тонг отсин... ҚАЙҒУ учади,
Учар, учар — чекинар узлат.
...Деразасин қатъий чертади,
Келдим, дейди, Мен — ШОДЛИК,
МЕН — БАХТ!

1983

КУЗМУНЧОҚ

Бели ари белидан
Ҳипча ҳам нозиккина,
Йигитларнинг баридан
Сақлаб гина озгина,
Сийнасининг тутмаси
Куйлагига тиралиб,
Сочларин шаршараси
Оппоқ нурга беланиб,
Ой тулиб балққан кеча,
Кузmunчоғин қиз счар...

Кузим тегди, булди қиз,
Дарчадан куриб турдим.
Мен елгизман, сен елгиз,
Сирингни сирим билдим,
Кундузлар кузmunчоғинг
Ечмаганинг куп яхши.
Юрган-турган саёқнинг
Мумкин кузи тегиши.
Лекин мендан энди, оҳ,
Асрай олмас кузmunчоқ,
Ундоқ-бундоқ гап қилсанг
Бошгинамда ой гувоҳ.

1987

ЭР ВА ХОТИН

Тўйларин кечганига
Мана, тўлди ун уч ой.
Хотинин кулгичига
Жонин берар Шодивой.
Лекин бугун негадир
Хотини тунд тун каби.
Лаб пирпираб учадир,
Куз қисилган, асабий.
Эр ҳайрон... Агар бирров
Иш бошласа хотини,
Қулидан олар дарров
Қушдай учиб, отилиб:
Сув олиб келар сойдан,
Кир-чир тоза ҳар қачон.
Овқат пиширар ойдаи,
Ювуқсиз қолмас қозон.
Курпа қавир бехато,
Соғар соғин сигирни.
Ачитиб қуймас ҳатто
Ун зувала хамирни...
Не гап ўтди... билмас эр,
Қандай топсин кунглини,
Ортиқча экан қурғур —
Яширолмас қулини.
У, хотини, ниҳоят,
Урнидан, мана, турди.
Эрин юзига азот
Битта шапалоқ урди.
Айланмабош қуй янглиғ
Юзин ушлаб турар эр.
Хотин оташин-утлиғ
«Бул, ҳакамга кетдик!» — дер.
Ҳакам сўрар: «Хуш не гап?»

Хотин: «Ажралгум!» — деди.
Ҳакам: «Курсатинг сабаб?!»
Хотин: «Бас, айтгум!» — деди.
Сузлай кетди: «Бу киши
Мисоли кекса ҳаммол,
Менинг қилар ишимни
қилаверар бемалол,
Кир ювар, сигир соғар,
Учоқ бошидан кетмас.
Деворга гапши ёпар,
Қулда супирги хуллас,
Бу одати қолар деб
Чидадим бир йил оша,
Қучқордай ўғил туғиб
Бердим ҳамки... бу уша.
Уғлимиз ҳам улғаяр,
Олса ота фёълини
Қандай у эркак булар,
Не демайди келиним.
Тугриси, эр эр доим,
Хотин хотиндир, демак,
Ўз ишин қилсин ҳар ким,
Фарқ бўлсин ахир андак!..
Жонимдан туйиб, тонгда
«Оёғимни юв...» — десам,
Учиб келиб шу топда
Ювиб қуйди... қарасам.
Ор қилмас дуст-душмандан,
Унутгандай зотини,
Нақ патак ковушимда,
Бир сўз демас ботиниб...»

Ҳисса: Ҳакам ҳам кулиб,
Бир сўз демасдан, куринг,
Уларни ажрим қилиб
Сунг менга бсрар гурунг.

1987

БУГУН ГУЛГУН...

Бугун гулгун, гул-гул юзларинг,
Бугун гул-гул, билмам, эртага.
Сочинг сунбул, булбул сўзларинг,
Бугун Гул, кул... билмам, эртага.

Қайдан келдим, қайга кетурман,
Бу дунёда мен нега эга?!
Кел, кел, сўзим бугун айтурман,
Айтурманми?... билмам, эртага...

1990

ИЗМИДА

Боғларни тутган ислар далли сабо измида,
Кўкларда учган қушлар оби-ҳаво измида.

Саҳроларда адашиб қолиб кетган йуловчи
Йироқдан келаётган имдод-садо измида.

Очиқ чеҳрали кундан ёғилган ёғдуларнинг
Умрлари бешафқат тундек қаро измида.

Ошиқ Мажнун ҳолига қулиб қарама, кўнглим,
Унинг изни асрлар маъшуқ Лайло измида.

Эгри бир кун албатта уз заволин топқуси
Ва лекин давронимда тўгри жазо измида.

«Азим Суюн ёзигинг қулимда», — деди кўп кас,
Билмасларки, тақдиринг ёлғиз олло измида.

1990

ТУГАР

(Туюқ)

Хат ёрлиқ қилдим мен — юрагим тутар.
Чароғ ёгдусига уни ёр тутар.

Бунчалар узини тутмаса фалак
Бепарво — ишқини тишида тутар.

Уйларимдан воқиф, уйламас аммо,
Беҳол беморига қачон сув тутар?

Фигоним чақмоқдек чақнар самода,
Айланиб ганимдек бутзимдан тутар.

Ҳайҳот, пайванд қилган ниҳолим тутмас,
Ул маккор ағёрим этагин тутар.

Қисмат турктозидин, Азим, доғдамен,
Оҳларим, оҳ, энди оламини тутар!

1990

ТОРТҚИЛАЙСАН ҚИЗ ЭТАГИН...

Тортқилайсан қиз этагин,
Э, беҳае шаббода,
Уятингни ё йуқотиб
булдингми бу дунёда.

Сочларининг исин олиб
Йуллар буйлаб чопасан,
Етмай юрган димоғларга
етказасан — топасан.

Қип-қирмизи дуррасини
Байроқ қилиб учирдинг,
Ошкор этиб сулувлигин,
Номин тилга кучирдинг.

Дустлигингми, ёвлигингми,
Билмоқликка уриндим.
Эй, шаббода, лекин сени,
Тутолмайин куйиндим...

1990

ГУЛНИ ГУЛГА ҚУШ

Озод учсин озод келган қуш,
Қалдирғочлар сувга урсин туш.
Гулчим, гулни гулдан айирма,
Гулни гулга қуш.

Гулни гулга қуш
чаман яралгай,
Бу олам буйлаб
анбар таралгай.

Қара, қандай дилгир ва хомуш,
Ёрсиз қолган сулув — фаромуш —
Гулчим, гулни ёлғиз қолдирма,
Гулни гулга қуш.

Гулни гулга қуш
чаман яралгай,
Бу олам буйлаб
анбар таралгай.

Умр утар бамисоли туш,
Гоҳ бедормиз, гоҳида беҳуш.
Гулчим, гулни гулдан айирма,
Гулни гулга қуш.

Гулни гулга қуш
чаман яралгай,
Бу олам буйлаб
анбар таралгай.

1990

АДИРЛАРНИ ОРАЛАБ...

Адирларни оралаб
кетган елғизоёқ йул
қиз сочига ухшайди.

Адирларни оралаб
кетган елғизоёқ йул
қуз сойига ухшайди.

Адирларни оралаб
кетган елғизоёқ йул
йулларимга ухшайди.

Адирларни оралаб
кетган елғизоёқ йул
йилларимга ухшайди.

Тунлар кўнглим тусайди,
Кунлар кўнглим тусайди,
Яна бир бор юрсайдим...

1990

ҚИЗ КУЗИДА — УТ...

Кук юзи — булут,
осмон гулдуар.
Қиз кузида — ут
мени улдирар.

Хумраяр бургут,
тўрғай чулдирар,
Қиз кузида — ут
мени улдирар.

Гулхайри — баркут,
еллар мўлтирар.
Қиз кузида — ут
мени улдирар.

Мен қандай йигит,
Тилжон гулдирар.
Қиз кузида — ут
мени улдирар.

1990

ҲОВУЗ БУЙИДА

(Ҳазил)

Тушимми?.. Бир қиз уй каби
Қошгинамда жилмайди.
Бурини қурган қуй каби
Оеқларим жилмайди.

Хаёлим қочибди андак —
Бошим айланди гир-гир.
Қуйнида бир жуфт ҳандалак —
Таним титради дир-дир.

Излаган эмасман, жоно,
Тасодифдир кезишим.
Ҳовузинга қуйсанг, аммо,
Томоша қил сузишим.

1990

ҲИЖРОН

Сув оқару сув оқар,
Сувлар билан қум оқар,
Пириллар пирпиракдай,
Тақдир уйини ёқар.

Себарганинг япроги —
Яшил сирға-балдоғи.
Ким айтади, бормикан
Бу осмоннинг адоғи?

Шомги ҳилол — бугун ой,
Пишган тутдай оқ-чирой.
Чашмадай турар тулиб,
Юрагимдан олган жой.

Богда далидай юрдим,
Шабнам билан юз ювдим.
Ҳатто шабнам юзида
Унинг сувратин кўрдим...

1990

СИЗ БИЗГА КЕЛГАН КЕЧА

Эриди ойлар, эриди,
Эриди сойлар, эриди,
Рақибларим ер эди
Сиз бизга келган кеча.

Жизилдоқлар тиндилар,
Зарғалдоқлар ийдилар,
Чирилдоқлар ёндилар
Сиз бизга келган кеча.

Оқ кундузлар эриди,
Оҳ, юлдузлар эриди.
Дала-дузлар эриди,
Сиз бизга келган кеча.

Гани тоғлар куллади,
Чакандалар гуллади,
Еллар упич йуллади,
Сиз бизга келган кеча.

Эриди тоғлар, эриди,
Тошларми, болишмиди,
Куздаги ешлармиди
Сиз бизга келган кеча.

Бу дунёда не тотли,
Бол тотли, шакар тотли.
Йуқ, биза ишқ, ёр тотли,
Сиз бизга келган кеча.

1991

РОБЕРТ БЁРНСДАН

— Илгамасин бир бегона кўз,
Қайтармагин менинг раъйимни,
Эй, сулув қиз, соҳибжамол қиз,
Деразангдан тушсам майлими?

— Ниятинг соф қуринар, йигит,
Лекин бир гап айтурман, қани, —
Умрлик ёр бўлмоққа онт ич,
Сунг... киравер эшик орқали!..

УЛАР ҲАЛИ УН ИККИ ЕШДА

Улар ҳали ун икки ешда,
Дуппи билан урса йиқилар,
Ҳайҳот, лекин минг ҳаёл бошда,
Ёт бир тилда сузлар... қиқирлар...
«Кук қузларга боқмагил қис,
Керак эмас ёш-яланги ҳам.
Сийратингга сочмагай зиё,
Улар фақат тилида уқтам.
Майли, булсин бадбашара, ё
Калта оққ ё узун буйин,
Иккимиз ҳам топайлик, илло,
Қора қузу... буңдай курганин...»
Осиевий оломон ичра
Сунгра сингиб кетар иккиси.
Хижолатдан офтоб кичраяр,
Хижолатдан чиқмайди саси...

1991

БИР ЖОНО

Бир жоноким, тогдан тушган
оҳу каби уйноқланур,
Кузлариким, учқун сочиб,
кимдирки ул, суроқланур.
Хуш-хуш насим анбар ейиб
утиб утар сочларидин,
Сочлариким, сочма еган
илон янглиғ тулғоқланур.
Гоҳ масъума, гоҳ паришон,
гоҳо жиддий, гоҳ асабий,
Гоҳи висол оғушида
сархуш мисол қувноқланур.
Бу бандангни кечир, тангрим,
куриб кузим тиниб кетди,
Юраккинам кузги япроқ
аҳволинда қийноқланур.
Назаримда назаридан
офтоб ботиб кетди, ана,
Чиқиб келган ой эмас-ку,
Азим, қара, уроқланур.

1992

ГУЛ ЖОЙИДА ЧИРОЙЛИ

Йуқ, гулни узманг, ака,
Гул жойида чиройли.
Кунглингиз бузманг, ака,
Акам булинг, киройи.

Гул ёнида тиканак,
Гул билан сув ичар-о,
Иккаласи қўш юрак,
Аҳволи не кечар-о?..

Дилингиз ёнган билан,
Иқрорингиз қарорми?
Биз гулни олган билан,
Ўз ёрингиз тонарми?..

Йуқ, гулни узманг, ака,
Гул жойида чиройли,
Кунглингиз бузманг, ака,
Акам булинг, киройи.

1992

ЕНАР ДИЛИМ, КУЙЛАР ТИЛИМ

Енар дилим, куйлар тилим,
Наҳот сенга етиб бормас.
Сен ҳақингда битган шеърим, —
Эриб битадургон қормас.

Сойни сулув қилган сувдир,
Ойни сулув қилган нури.
Ҳар бир сатрим қора дурдир, —
Юрагимнинг куюк қури.

Куйган куйиб булмайди кул,
Бахши булар, сузон булар.
Суйган суйиб улмайди, бил,
Бахтли булар, омон булар.

Кузи бордир тиконнинг ҳам,
Чечакнинг ҳам кузи бордир.
Висолингга етгум, эркам,
То қушигим дилда ёрдир.

1992

ТУТДАКГИНА

Бу қизми, ҳай-ҳай узи шохдаги баргдакгина,
Ютиб қуйсанг булгудек пишган оқ тутдакгина.

Кимлар назарида, бас, ҳеч кимни кузга илмас,
Шух йигитлар аламгир, озгина, гартакгина.

Нигоҳлар кучи билан, тилининг учи билан,
Эрмаклар эрмакталаб ростми ё журтакгина.

Ва лекин бирин суяр, ишқин утида куяр,
Унинг учун оламда бир шул йигитдакгина.

Ошиқлар сизга тузим, сен ҳам билиб қуй, Азим,
Ҳар сўзинг уйлаб гапир, жавоби шуртакгина.

1992

БИР СИР БОР

Бир сир бор кунглимда
айтилмаган,
Бир анор... донаси
ситилмаган,
Оқ қоғозга ҳатто
битилмаган,
Бир сир бор, эй, Чечак, эй, Гул!

Тоққа айтсам уни
тоғ ёрилар,
Гул излаган каби
боларилар,
Ундан чиқиб келар
гулпарилар,
Бир сир бор, эй, Чечак, эй, Гул!

Сумбуланинг суви
гулобдир-ку,
Маст булурсан ичсанг
шаробдир-ку,
Асли ҳаёт сири
офтобдир-ку,
Бир сир бор, эй, Чечак, эй, Гул!

Йиртқич йулбарс унга
эл булади.
Булбул куйлаб-куйлаб
сел булади,
Ким ошнодир чиндан
йул булади,
Бир сир бор, эй, Чечак, эй, Гул!

Бу кун, Азим, жабрин
тортадурман,
Азоб, дардин чекиб
ётадурман,
Фақат ёлғиз сенга
айтадурман,
Сир қолмас, эй Чечак, Эй Гул!

ОК БА КОРА

МНУРО ПЛА

ОЛОВСИЗ БУ ОЛАМДИР АБАС...

Оловсиз бу оламдир абас,
У мисли жон азалдан-азал.
Лекин Одам юрагида сас:
— Олов балосидан асрасин!

Сувсиз ҳаёт йуқдир бир нафас,
Бир томчи ҳам муқаддас аъмол.
Лекин Одам юрагида сас:
— Сувнинг балосидан асрасин!

Одам султон дунёга руй-рост,
Усиз ҳилқат беҳуда, муҳмал.
Лекин Олам юрагида сас:
— Одам балосидан асрасин!

1971

ГУЛҲАН

Тоғликларда одат: шом булдими, бас,
Эркалар бир ерда тортишар давра.
Суҳбатдан хорижда ҳеч нарса қолмас,
Ўртада ёнади гулхан гуруллаб.

Эшитганман: алп-алп боболарим ҳам
Утирар эканлар селдай гувиллаб.
Бир оз замон бошқа (гоҳ куз, гоҳ куклам),
Лекин гулхан ёнган шундай гуриллаб.

Биз ҳам, бешак, бир кун кетармиз, лекин
Ишончим тоғ: давра қолмас ҳувиллаб.
Наслимиз утирар... қочиб турар тун,
Юракдай ёнади гулхан гуриллаб!

1971

ТУМОР

Кукси узра осилган тумор,
Йуқ, тангрига эътиқод эмас.
У қалбидан тошиб чиққан зор,
Муҳаббату эъгимод, ихлос.

Кутди... Жангдан қайтмади угли,
Бир хат қолди ундан нишона.
Шу хат билан ҳаётдир бағри, —
Тумор қилиб тақди сунг Она!

1971

ЧУҚҚИ

У шуҳрат истади, бир олам шуҳрат,
Мақтов, олқишларни қумсади жондан.
Шуҳрат деб яшади ёшлиқдан фақат,
Шуҳрат дея кечиб ҳатто имондан —
Тинмайин ҳаракат не йуллар ила...
Аммо буронларга беролмади дош.
Ҳу, баланддан бугун, жарликка ана,
Думалаб кетмоқда булиб битта тош!

1971

ВАТАН

— Улар қандай яшар, биродар,
Тақир сахро, самум, довулда?..
Бу саволни, менга неча бор
Беришдилар тоғли овулда.

Йуловчиман, сахроликлар ҳам
Қуноқ этди уз даврасида...
— Улар қандай яшайди, ошнам,
Қон қақшаган тоғ орасида?

1972

НАСИҲАТ

(Ҳазил)

Олов каби ловуллаб турсам,
Сен насиҳат қилмагил, бекор.
Ғамда жардай ҳувиляб турсам,
Ксрак эмас угитинг зинҳор!
Майхонанинг кулида агар
Сузар бўлсам, келгил ёнимга.
Балки шунда бўлмас бесамар,
Қулоқ тутсам насиҳатингга...

1972

КЕЛИНЧАК

Онанинг кўзлари жовдирар кукка,
Қўллари дуога очилмиш баланд.
Ёлворар: — Умидим чиқмасин йўққа,
Оллоҳ, келинимга ато эт фарзанд!

Саҳарлар отанинг саждада боши,
Юракда юлдуздай сунмас эътиқод.
Мусалло устига томар кўз ёши,
— Паноҳ, ёлғизимга берсанг-чи фарзанд!

Ким у, ким, тунлари ногоҳ оҳ урган,
У, қайси гушадан, қайси жигарбанд?..
Айт, йигит, бағрингни не у тиглаган?
— Наҳотки, дунёдан ўтсам бефарзанд?!

Дуолар, кўз ёшлар, эвоҳ, не қилгай,
Худолар не қилгай ҳайҳот, алҳазар,
Ўткинчи ҳуснини сақламоқ бўлган,
Қалби тош келинчак истамаса гар...

1972

Ҳайҳот
гафлат босди
чупонни,
наҳот?!

Бу қандай
ёвузлик,
бу қандай,
ахир...

Ҳей, тун,
сен
чупонни,
чупонни
уйғот!
Уйғот!...

Дод,
Даҳшат!!!
Тун кар,
кур!
Қуёш,
юзларингни бур!!!

1972

СОКИН ДАРЁ

Сокин дарё, сурайман сендан,
Тоғлардаги шиддатинг қани?
— Сураб нима қилурсан мендан,
Хув, йуллардан сурагил уни.

Сокин қалбим, сурайман сендан,
Ёшлиқдаги шиддатинг қани?
— Сураб нима қилурсан мендан,
Хув, йиллардан сурагил уни.

1972

Бугун,
 шу дамда,
 шу лаҳзада,
 ун саккиз ёшимни,
 ун саккиз баҳоримни,
 ун саккиз оламимни

қайтиб бердинг сен.

Бугун,
 шу дамда,
 шу лаҳзада,
 тулиб кетди дунё,
 тулиб кетди само,
 тулиб кетди арши-аъло
 кулгиларимга,

бу шундай кулгиларки
 юрраклар тубида
 зил тош булиб
 чўкиб ётган
 кулгиларни
 етаглаб чиққувчи
 юзларга,
 кузларга,
 сузларга,

Бугун,
 шу дамда,
 шу лаҳзада,
 шундай шодликлар
 остида қолдимки,

улар Тангри тоғ
 қалбига кирганда
 кабутарлардай,
 кабутарларнинг

ойдин парларидай
 чарх урарди муаллақ
 сунгсиз самода.

Бугун,
 шу дамда,
 шу лаҳзада,
 оппоқ синглим,
 гунча нафасидай пок синглим,
 қизим Шоҳина
 булиб
 келиб
 дунёга!

Лекин,
 лекин,
 шу дамда,
 шу лаҳзада,
 яна нимадир, нимадир
чукиб ётар
 сассиз,
 салосиз
 қалбимнинг қаърида
қора юзларини
 оппоқ пардага ураб...

1972

БИР ЙИГИТ БОР...

Бир йигит бор... Кимдир тунов кун,
Тунгиллади: «Бунчалар безбет...»
Кимдир яна кушилди: «Кун-тун
Санқийди у, ҳе, садқай... кет».
«Пихин ёрган угри эмиш у,
Гургинангда ётгур бекафан».
«Ҳой, фалонмиш, пистонмиш...» шу-шу,
Шурлик йигит кетар юзтубан.
Ахир қандай яхши бўлсин у?!

Бир йигит бор... Кимдир тунов кун,
Жилмайиб дер: «Бунчалар доно...»
«Ғам босса ҳам қалбини бутун,
Кулибгина юради аммо».
«Шоир эмиш... Ҳа, ҳа, шундай у,
Куз тикармиш тунлари кукка...»
«Ундай эмиш, туғри, бундай у...»
Интилади йигит юксакка...
Ёмон булиб курсин қани у?!

1972

ШОИР ВА СЕВГИ

У севади оппоқ тоғларни,
Чақмоқларнинг шиддатин севар.
Кузак ели, яшил боғларни,
Танги офтоб талъатин севар.
Севади у гунча нафасин,
Шабнамларга беназир ошиқ.
Севади у қушларнинг сасин,
Осмон унга зангори қушиқ.
Юлдузларнинг ҳарир жилоси
Майи нобдек кирган қонига.
Тонглардаги найнинг навоси
Ёр ишқидек сингган жонига.
О, баридан буюк, муқаддас,
Она халққа бўлган севгиси.
Авлодларга мангулик мерос,
Юрт ва ҳаққа бўлган севгиси.
Севги, севги ҳаққи ул шоир,
Севгисидан топгай саодат.
Англа, эй жон, ушадир боис,
Ҳатто йиглаб чекса гам, фаред!

1972

ТЕГИРМОН

Қишлоқ чеккасида қўхна тегирмон,
Оддий вайронадай турар мунгайиб.
Йўсинлар босган нов қўздан-қўп замон
Ўжар сув остида қолгандир ғариб.

Пайт етмиш ва тушдай унутилмиш у,
Беҳуда банд бўлмас бу кун ҳаёлар.
Фақат утиб қолса ёнидан бир қур,
Куз тикиб, бош ирғаб қуйишар чоллар.

Лекин болаларга бу жой қўп унгай
Ва қизиқ жуда ҳам гўёки эртақ.
Кун буйи уйнашар бунда эринмай,
Замонлар бузгани — уларга эрмак...

1972

БАЛИҚЧИ

«Журажонлар, ёрдам беринг сиз,
Бурон бизни ажратди ногоҳ.
Мени бу ён, отамни-чи, оҳ...
Журажонлар, ёрдам беринг сиз», —
Угли чорлаб бир неча дустин,
Қайиқларга зумда утқазиб,
Бурон ичра қолган отасин
Кетди излаб, денгизда сузиб.
Куринмайди, лекин ҳеч нима,
Куринмайди бирорта жонзот.
Нурлар синар сувда жимгина,
Тулқин сари тулқин сураб от.
Шубҳаларни қувлаб беомон,
Ёнар умид чироғи, аммо,
Югуради нигоҳлар ҳар ён,
Қидиришдан толмагай асло...
Мана, охир, тониб олдилар,
Бир қирғоқдан унинг жасадин.
Кукрагига қулоқ солдилар..
Сезиларди ҳали нафаси.
Уйга томон элтдилар дарҳол
Ва қилдилар дорию дармон.
Бир пайт (не ҳол?) о, балиқчи чол,
Туриб келди урнидан шодмон,
Ташқарига қаради аста,
Деди: «Ҳаво бунча беғубор,
Ғафлат босиб ётмоқ бу пайтда,
Улим билан, ахир, баробар.
Қайиқларни тайёрланг, қани,
Ов қилмоқни курсатай сизга...»
Уйдаги «меҳмон» ларини,
Бошлаб чиқиб кетди денгизга!

Сув кўрмайин этикни ечиб,
Нима гап?.. Йўқ, инонмас эдим,
Лекин балиқ шурвасин ичиб,
Ҳозир улар ёнидан келдим.

1972

ТАСОДИФЛАР КУПДИР ДУНЁДА...

Тасодифлар купдир дунёла,
Гоҳ уларда юртлар қисмати.
Бир чуққини булди иккига,
Бир лаҳзада чақмоқ шиддати.
Улар яна бирлашур балким,
Балким шундоқ қолур икки тан.
Иккиси ҳам аввалги каби
Бургутларга барибир ватан!

1972

ТУН ҚУШИ

Тун қўйнидир унинг маскани,
Бир сирдоши юлдузлар холос.
Одамлардан йироқ деб уни,
Бехудага айбламангиз, бас.
Тирикликнинг ярмини олган —
Зулмат аро сайрар ва учар.
Оппоқ тонгни у севиб қолган,
Унинг васлин деб тунни ичар...

1972

ТУШ

Мен тушимда, харсанг тош каби
Дуч келибман яшинга ногоҳ.
БОШ-ОЁҒим икки лош каби,
Икки ерда қолиб кетмиш, оҳ.

Лекин БОШим ётмай, уз йулин
Тошиб кетмиш манзилга томон.
Билолмасдан ҳатто унғ-сулин
ОЁҒларим ётармиш ҳамон...

1972

КАМПИР

Кенг шосуна четида,
Бирдай утирар кампир.
Қараб ҳовли бетига,
Урчуқ йигирар кампир.
Урчуқ «гир-гир» айланар,
«Гир-гир»и гоят маҳзун.
Кампир уйи боғланар
Ва бошлар қушиқ — узун.
Қушигининг тагида,
Бир дунё ғам, зор ётар.
Ахир утмиш бағрида,
Қизлик умри хор ётар...
Урчуғи тулар бир пайт,
Тонг отар бирдан гўё.
Қушиқ ҳам тугар шу пайт,
Ёришиб кетар дунё...

1972

БАЛИҚЧИ ВА ДЕНГИЗ

Утиб кетди қора булутлар,
Утиб кетди қутурган бурон.
Галалашган ёвқур бургутлар
Ғуе қилиб кетмиш туполон.
...Излар уни ҳамкасблари,
Дилгир, дилтанг, асаблар таранг,
Бири чиқмиш денгизга, бири —
Соҳил томон кетмишдир гаранг.
Излар тинмай...Гоҳ чекиб фарёд,
Гоҳ денгизга қилар илтижо:
— Денгиз, бизга содиқ умрбод,
Азиз дустдан қилмагил жудо.
Она денгиз, наҳот сен, наҳот,
Жаллод бўлсанг уз фарзандингга.
Балиқ билан бағишлаб ҳаёт,
Бурон билан жон олсанг бирга.
— Она денгиз, унинг қисматин
Ё галаён ютиб кетдимми?
Шиддатли ва мағрур ҳаётин
Ажал ногоҳ юлиб кетдимми?
Наҳот вафо қилмади қайиқ
Қояларга урди узини?!
Ишончларга булолмай лойиқ,
Гирдобларга бурди юзини...
— Она денгиз, нечун сен, нечун
Жим турибсан, бермайсан садо?
Улиб кетмас одамзод беун,
Жавоб бергил, о, бедил она.
Ҳеч бўлмаса бер сунгги хабар,
Келтир майли унинг жасадин.
Қабри қолсин тупроқда, ахир
Тупроқ инсон сунгги маъбади!
Келтир майли, дуст-ёри ҳам
Тобут узра сукут этсинлар.
Бажо айлаб ҳурматин бир дам,
Сунг елкада уни элтсинлар...
Излар ҳамон... Бас, дустларим, бас,
Ортиқ тегманг унинг руҳига.
Денгиз билан яшаб басма-бас,
Денгиз билан қолди мангута!

ЙИЛҚИЧИ БОЛА

Асов тойчоқ, олов тойчоқ,
Шу бормиди бошингда.
Кургим келар эди ҳар чоқ
Сени дуркун ёшингда,
Эркин, қувноқ, эркин, қувноқ

Лекин менинг бу ниятим
Муродига етмади.
Ёлдор тойим, тулпор тойим,
Унутишиб кетмади
Кенг яйловда сени шундоқ.

Ўмровинга ташладилар
Илонсифат зил арқон.
Кейин қувлай бошладилар
Депсиб, уриб беомон,
Булди бағринг қамчидан қон.

Тойдинг охир тамом ҳолдан,
Ҳеч қолмади мадоринг.
Қушлар қувнаб бу аҳволдан,
Олдилар ихтиёринг —
Юган солиб, о, беомон.

Энди кимлар азмидасан?
Хайр менинг шурлигим.
Энди кимлар измидасан?
Бирам келар хурлигим...
Алвидо айт, менга, сен ҳам...

1972

ИСТАК

Хилват гуша менга керак,
Менга керак тиниқ осмон.
Сокинликни кумсар юрак,
Кукни севган кушчасимон.
Тоғлар менинг истагим — сиз.

Тулқинлардир жонга ҳузур,
Тулқинларни истар қалбим.
Тинч қирғоқда турган қайиқ
Буронларни севган каби.
Истакларим узинг — денгиз.

1973

КУРАШ

Қани, қани даврани кенг олинг, дустлар,
Сигмас ахир бу майдонга икки полвон.
Ортингизда жойлар мул-ку, азаматлар,
Ҳа, сурилинг!.. Ҳей, полвонлар, мана майдон...
Полвонларим, уйин расмин унутмангиз,
Ғолиб булиб обру олинг, фақат ҳалол.
Удумларга асло хилоф иш тутмангиз,
Боболарнинг руҳи сизга мададкор, ол!..
— Шарт боғлайман, Суяр полвон ютиб чиқар,
Сиеғига қара унинг — дев мисоли.
— Хуп, курамиз, курамиз ким кимни йиқар,
Келбати сал бундоқ, лекин чайир Али.
— Яша Али! Азот кутар, кутариб ур!
Нима булди, йиқилди-ку Али бирдан?
Суяр номард... О, номардлик қилди ахир,
Жонҳолатда чалди унинг оёғидан.

Нотантилик қилди Суяр,
Уят полвонга.

Нотантилик қилсанг, жигар,
Тушма майдонга!
Тушма майдонга!

Йиқилса ҳам Али полвон марди майдон,
Бобо уйин удумларин бузмади у.
Шараф сенга, Али полвон, ҳей мард полвон,
Майдон фақат мардларники эрур мангу!

1973

ОНАЛАР

Қул силкитиб қолар оналар,
«Хайр» десақ мунис қучоққа.
Қул силкитиб толмас оналар,
Биз кетар чоғ йироқ-йироққа.
Турналардек тоғлардан ошиб,
Денгизлардан шошиб утармиз.
Уфқларга аста ёндошиб,
Кенгликларга сингиб кетармиз.
Қул силкитиб турар оналар,
Бизлар кетган ёқларга қараб.
Узун ҳаёл сурар оналар,
Утган учқур дамларни санаб.
Бизлар-чи, гоҳ осмону фалак,
Уйларимиз бегона, холи.
Орзулар деб жонимиз ҳалак,
Ахтарамиз саодат, толе.
Оқ сочларин жимгина тараб,
Кузлари турт кутар оналар.
Бизнинг кетган йулларга қараб,
Қул силкитиб утар оналар...

1973

ТОҒ БУРОНИ

Тоғ бурони дарада бетин
Ёзмоқ истар қанотларини.
Турт томондан қоялар лекин
Буғар унинг шиддатларини.

Телба қудрат охир тиз чукар
Ва йиглайди гудакдай гүё.
Бир пайт ухлаб қолар — туш курар,—
Тушларида ҳад билмас дунё...

1974

О, аслида барчаси қалбинг кашфида эрур,
Уз кашфингдан бошқаси, билсанг, беради алам.

Қақшаган қояларнинг қоқ уртасида арча —
Усар совуқ тошларга аччиқма-аччиқ мутлоқ.
Тикиламан мен унга алам билан ва уйчан,
Алам билан ҳасадни қориштирманг сиз бироқ.

Уша арчадек бир қур яшадимми дунёда,
Оқ чуққилар шаънига туқидимми бирор байт.
Олқишлар айтолдимми мангу боқий зиёга,
Инсон булиб не булдим, етмадими ёки пайт?..

Беҳуда хаёл, чекин, йигирма беш ёшида
Оламга армон булиб утиб кетган нечалар.
Ургилади уларнинг дунё ҳамон бошидан,
Қабр тоши устида еш тукади кечалар.

Ёки менда истеъдод... Истеъдод нима узи?—
Англай билиш қалбингни ва меҳнатдир хосу мос.
Порлаб турса офтобдай тафаккуринг юлдузи,
Ҳам умид-ишончингта булса бас собит ихлос!

Наҳот энди менга кеч... Йўқол, шайтоний хаёл,
Ҳей, қани кеч тугилган орзуларим, келинг, сиз.
Сизлар булинг умримга бир умр нотинч савол,
Токим мен замонамдан ортда қолмайин ҳаргиз!

Бу кун интилмоқдаман сўнгги йўқ манзил томон,
Чорлар мени бетиним, унга излайман йўллар.
Поёнсиз ерларига уруғ тиккандай деҳқон,
Инсонларнинг қалбига эқмоқ истайман гуллар.

Яратиш ишқи билан тулиб борар юрагим,
Гоҳ нелардир қидиргум мовий уфқлар оша,
Ер, осмон уртасида дайдишнинг йўқ кераги,
Чексиз фазоларни ҳам қилмасанг гар томоша!

Хуш соат, давралардан бу кун қочаман йироқ,
Шўх базм, айшлар ҳам мени қилмас мубтало.
Бир пайтлар дустлар билан уйнардик бекинмачоқ,
Уларни изласам мен топар эдим беҳато.

Бугун шеър ахтараман... О, баъзан бермас имкон
Майда-чуйда ташвишлар тинмайин ахтармоққа.

Аммо уша дустлардек топажакман бегумон,
Риёзат чекмай, ахир, чиқиб булмас-ку тоққа!

Ва лекин, жураларим, офтобнинг азалигин,
Осмоннинг мангулигин сузлайверманг сиз менга.
Шу муборак ҳаётнинг абадий гузаллигин,
Шу шаффоф ҳаволарнинг қайтмас жонлигин
танга.

Ҳаммасини биламан, зотан ким билмас, дустлар,
Худа-беҳуда сўйлаб келаверманг олдимга.
Ҳа, улар мангулигин ҳадеб сўйлайверсалар,
Умр ўткинчилиги тушаверар едимга...

Бас, мен мана бошладим... Бошладиму ва лекин
Уни қандай тугатмоқ тўғрисида қайтум бор.
Узоқ набираларим титиб қолса не деркин,
Келажакка боқаман сатрларимдан бедор.

Сарбаланд тоғлар шундай: турна куз булоқларин
Бағридан этакларга кузатиб қолар экан,
Булоқларга бахш этиб уқтамлик, қайноқлигин,
Термулиб дер: — Улардан гул усарми ё тикан?

1973

МЕНИ УЛДИРОЛМАС...

Мени улдиrolмас ҳеч қандай алам,
На бошга тушгувчи турфа хил савдо.
Ишқдан яраланган сўқур юрак ҳам,
На бир тасолифдан келгувчи бало.
Дунёни севаман — юрагим қайноқ,
Севаман бус-бутун барча рангини.
Қушиққа чанқоқман — ҳаётга чанқоқ,
Балки шу чанқоқлик улдирар мени!

1973

ЮЗЛАРИДА МАГРУР СИПОЛИК...

Юзларида магрур сиполик,
Кузларида бепарво утлар.
У беозор одатга молик,
Азоб бермас сунгсиз сукутлар.

Кимлардир дер: «Билмас нафратни,
Муҳаббат ҳам ёт эрур унга.
Фарқламагай шодлик, кулфатни,
Бирдек қарар зулматга, кунга!..»

Лекин унинг қалбини, ҳайхот,
Англайолмас, англамас ҳеч ким:
Муҳаббати бағишлар ҳаёт,
Муҳрлайди нафрати — улим!

1974

МАШРАБНИНГ СУНГГИ ҚУШИҒИ

(1711 й. Балх)

Қай кимсаким волидасин унутибди —
қора ер кутибди оқибат,
Қай кимсаким уз халқидин юз бурибди —
қора ер кутибди оқибат,
Қай кимсаким ҳаром-ҳариш айш сурибди —
қора ер кутибди оқибат,
Қай кимсаким дунёга даъво урибди —
қора ер кутибди оқибат.
Девона, унутмадинг, она, улусингни,
айш ёт, бедаъвосан дунёга
Ва лек нечун буйнингда сиртмоқ турибди —
қора ер кутибди оқибат.

1974

ЯНГИ ЙИЛ КИРМОҚДА

Янги йил кирмоқда...
Барча сингари
Мен ҳам суюнишим керак, албатта.
Хонамда қолмасман ёлғиз мунғайиб,
Дустларим кутишар пастки қаватда.

Ҳадемай, кирурман улар ёнига,
Чин дилдан қутлайман дилкаш даврани.
Хурмат талаб этиш йўқдир қонимда,
Аммо, утқазарлар энг тўрға мени...
Куп утмай даврага чуқар сукунат,
Девор соатига қадалар кузлар.
Яна бир дақиқа... О, гулгун фурсат,
Ура-а! Шодликлардан порлайди юзлар.
Қадаҳлар жаранги тутар хонани,
Янги йил шаънига сипқорамиз оқ.
Мен шеърлар уқийман қутлаб дунёни,
Уларда тилайман дустларимга бахт!
Сунг уйин бошланар, шунда эҳтимол,
Сархуш, бирор қизни тортаман четга...

Лекин бу дам оғир хотирот мисол,
Нечун утган кунлар тушмоқда ёдга?
Ха, ёдга тушмоқда, тушмоқда бари,
Ҳавойи, куп-қуруқ, бушлиги билан.
Наҳот,
улар дайди еллар сингари,
Беиз утган — кўнгил хушлиги билан.
Рост, нима қилолдим... Қалб бермас жавоб,
Бемордек титрайман... Не қилдим ахир?
Бас! Шеърлар ёздим мен... Худди талх шароб —
Ичгандай нафасим қисилар оғир.

Бир туркум шеър нима?..
Ва яна бирдан:
Хотираам жам этар улар салмогин.
Дейман: битта шеърнинг сунмас умрида
Бутун бир умрнинг мумкин қолмоғи!
Лаҳзалик ҳасл бу! Овутмас тагин.
Қалбим ҳувиллайди. Сарҳисоб — қийноқ.
Янги йил кирмоқда, эски йил билан
Менинг хайрлашгим келмайди бу чоқ!!!

Митти қунғироқча жаранглар илкис,
Эшикни очаман мунгайиб аста.
Остонада турар таниш, дилбар қиз
Ва дустлар ёнига бошлар оҳиста...

1975

АМИР ТЕМУР АРМОНИ

Тобун қилдим турлик юрту элатни,
Донғим кетди эл кучгандай изма-из.
Тобун қилдим уч кам уттиз пойтахтни,
Не султонлар ҳузуримда чукди тиз.
Теграмда ганж тошди дарёлар каби,
Хизматимни қилди гул юзлар ҳар дам.
Бу не дунё узи? Куз юмолмадим —
Роҳат тушагида бирор лаҳза ҳам!

1975

ЕЗ

(Отамнинг етмиш ёшига)

Тоғда қорлар эриди,
Ҳовурдан ёнди даштлар.
Янтоқлар гулга кирди,
Попук ёйди қамишлар.

Етилди қиёмига
Боғда мевалар буткул.
Қошки, ёз айёмига
Совға этсам атиргул...

1976

БИР ДУСТ УЛИМИ

Оҳ, менинг бир дустим улиб қолди,
Билмайсиз,
 қандай азоб, уқубатда улиб қолди у.
Сизга айтсам: энг аввало кузларини
 оқ, ҳарир парда қошлаб олди
ва қурмай қолди нозик майсаларни,
 нафис қизгалдоқларни,
 латиф тулқинларни
ҳам улардан тугилажак сарин-сарин туйгуларни
 сезмай қолди қалби.

Сунг яна...

 Кузларидаги уша оқ, ҳарир пардалар
 қуюқлашди,
Куришдан маҳрум бўлди:
 пойдор чуққиларни,
 буйчан дарахтларни,
 йироқ йироқларни,
Бешак улардан тугилажак
 мусаффо-мусаффо туйгуларни
сезмай қолди қалби.

Сунг, сунг...

 Кузларини уша оқ, ҳарир пардалар
 бутунлай қошлаб олди,
Энди у қурмайди: ҳатто дустларини,
 каму кустларини,
 яқин қадамларни,
 оддий одамларни

ва қалбин ҳам буткул
 тарк этди туйгу!

Ниҳоят улди!..

/Ҳа, улди — бу менинг ҳукмим!/
Мен, мен

унинг қабрини қалбимдан қазидим

ва кумдим унга!
Лекин ҳамон куяман, куяман,
ахир у,
улиб кетди бевакт...

Эй!

Бор бутун нафратларим,
бутун лаънатларим
сенга,

дайди,
олчоқ,
бадқирдор шуҳрат,—
Куз унгимда
тирик ўлдирдинг уни!

1976

ИНСОН

Мен ярадор,
Овора булманг, доктор,
беҳуда, бскор,
Мени тузатолмас ҳеч қандай дори.
Биламан,
 сиз уз ишингизда
 абжир, тадбиркор
Ва лекин ксчирасиз,
 бефойда бари...
Доктор,
 бу гаплар кунглингизга огир ботмасин тагин,
Зотан,
 кунгил деганлари гунчадай нозик.
Ҳа, бешак,
 ханжар учун керак чарм қин,
Аммо жанг пайтида
 қинмикан лозим?
Доктор,
 ссзаяпман, сезаяпман
 шу мовий кузларингиздан,
Яраларим илдизларин
 билмоқ
 тилагингиз
Ва бир нур йуқолмоқда
 юзларингиздан,
Балки менга дарддош
 юрагингиз.
Доктор, биласиз,
 мени жушқин меҳнат яратди,
У озод меҳнатдан
 мангу миннатдор қалбим.
Уша меҳнат оламнинг
 юзин менга қаратди

Ва олам қаршисида
тик тутдим қаддим.

Доктор,
қадим она табиат мисол,
покиза меҳнат мисол,
қалбдаги шиддат мисол
мен соғ эдим,

Лекин ҳар нафас
Йулларимда учрар эди гов.
Фақат бардош билан
Фақат бардош билан,
уларни беаёв
маҳв этдим,
Ҳозирги бардошларим
ушалар
парчаси, холос.

Биласизми, доктор,
салқин бир саҳарда
кашф этдим мен оловни,
кашф этдим,

Оҳ, уша шодликлар...
йуқ, сигмас тасаввурга.

Ҳайқириб яшамоққа энди ҳаққим бор дедим,
Ахир,

ташна эдим мен уша нурга!

Ташна эдим,
аммо бу ташналигим,

Кейин қондирилди, доктор, кейин қондирилди,
Яшаш, яшаш қандай соз!

Туйиб бўлмас яшашга!

Лекин, ҳатто, яшагим—
келмай қолди гоҳо-о,

Ахир, ёндирилдим, доктор, ёндирилдим.

Уйлабмидим,
узим кашф этган шу олов

Узимни ёндиражагин,

Уйлабмидим,
узим кашф этган шу олов

Уз тарихим юлдузларин
сундиражагин.

Уйлабмидим,
узим кашф этган шу олов

Узим қурган дунёларни
кул этмоқлигин,

Уйлабмидим,

узим кашф этган шу олов
лаънати оловларга айланиб кетмоқдигин...
Доктор!

Мен узлигимни англамай туриб ҳали,
Менга изланишлар ҳамиша булди ҳамроҳ.
Ожиз пайтларимда

балки, о, балки,
Уз наслимдан
ортиқ

багишлади багир ва паноҳ.
Билмайман, қандай юз берди бу ҳол,
Чуқморларни қолдириб, бир кун
уқ-ей кашф этдим,
Ҳа, кашф этдим — узимни ҳимоя қилмоққа фақат.
Ахир,

йиртқичлар гудаси ичида эдим,
Кашф этдим — йиртқичларга
амалий нафрат

Ва лекин уйлабмидим
оғули уқлар
уз юрагимни тилка-тилка

этмогин,
Оловдан бешафқат, беомон, баттар
гуштларимни
парча-парча
қилиб кетмогин.

Уйлабмидим,
даҳшатли ҚУРОЛ
бир ен,
узим бир ен

булажагимни?

Йуқ!

Ҳар қандай кашфиетда мен
уйлагандим
келажагимни!

Уйлагандим
фақат уни,
кашф этганимда олгинни ҳатто.
Аммо бу кашфиет
барча кашфиетларим
ичра

энг тубан, разил, расво!

Олтин —

ҳозир мен инсон деб аташга
тилим бормаётган
лаънати кимсалар қулида
уйинчоқ қилди мени.

Олтин —

совунланган сиртмоқлар
«ҳадя» этди бегуноҳ бошга.

Олтин —

зиндонларда зиндон гулидай
чиритди танамни,

Олтин —

қоп-қора қушин тортди қуёшга!

Доктор,

Қарангки, ҳамон,

Кашфиёт ишқи

тинчитмагай мени бир нафас,

Ҳамон мен унинг

эзгу гамини ейман.

Зотан, кашфиётсиз

менга истиқбол кулиб боқмас,

Фақат,

улар ИНСОН бахти учун

қулланса дейман!

Афсус-с...

барча истакларим улароқ,

нима кашф этсам, албат,

ярим тиғи қаратилди узимга.

Лекин ҳайқириб айтаман:

ҳеч қачон, ҳеч вақт,—

жоним учрамади ўлимга!

Мен улмадим,

Мисрда қул бўлиб сотилганимда,

Мен улмадим,

Улугбек бўлиб сўйилганимда ҳам!

Мен улмадим,

Линкольн бўлиб отилганимда,

Мен улмадим,

Муқанна, Галилей... енганимда ҳам!

Мен яшадим,

яшаяпман мисли самандар,

Яраладим, фақат,

Мен ярадор!

Асрларким

мени тузатмоқ истадилар
не-не ҳақимлар,
фозил, даҳолар,

Ҳар қалай,

булмаяпти бссамар
улар меҳнати

Ва бу кун бир буюк
ВАТАН қудрати!

Доктор,

сузланган суз — ҳақиқат булмоғи лозим,

Ҳақиқат

булмоғи керак
юрак ва тилнинг
ягона тахти.

Сунғи ва ҳақ сўзни

сўзламоқ қарзим:

Мени тузатар буткул,

фақат,
БАШАРИЯТ БАХТИ!

Ҳа, дарвоқе, доктор,

мени телба деб ёнингизга
ким келтирибди?

1976

ЕЗ ГУЛДУРАГИ

Биласизми ёз гулдурагин,
Эшитганмисиз уни?

Офтоб пешонада... оқимтир осмон
Гумбурлар ва чақмоқ чақар баногоҳ.
Қушдек чучиб кетар тоғдаги чупон,
Ёш боғбон тилидан учиб чиқар «оҳ!...»
Ҳаво дим. Бугилиб мисли лолалар,
Ёмғир кутиб кукка қарар болалар.
Фақат кўшни кўрган кексалар бу дам
Сузлашар: «Ким билгай, ёмғир, селини —
Бу ёз гулдураги қизиқ жуда ҳам,
Баъзи одамларнинг олган феълени;
Бехуда ваҳима, шовқинлар солиб,
Учкундек нишонсиз кетар йуқолиб!...»

Биласизми ёз гулдурагин,
Эшитганмисиз уни?

1977

ҚИСИР ЭЧКИЛАР

(Ҳазил)

Овул молларига бир чупон даркор,
Бу иш билан доим ён қушним машгул.
Ҳар юмушнинг турли ташвишлари бор,
Шомда девор оша у жаврар нуқул:

— Қайлиқ ҳузурига шошган куёвдек
Орзиқиб кутаман: «Қачон кеч кирар?»
Менга туюлмоқда кундан-кун ёвдск —
Жонимга тегди бу қисир эчкилар.

Жазман чорлагандай жарларга қочар,
Гоҳ сурувни булиб дайдишар бетин.
Минг азоб кечгача заҳрини сочар —
Товоним шилинар ҳар томон тентиб.

Тол туш — шуларники энг қуюқ соя,
Шуларники, асли, ноёб ут-улан.
Аммо, на сут бсрар, на бсрар бола,
Барака топмайсан боққанинг билан...

Мен чупон гапига кулганча дейман:
— Сотинг ё суйинг-да...
У дер уйланиб:
— Сотсак... барчасини оларди ким ҳам,
Суйсак... ҳаммасини булмайди суйиб...

1977

ЦИРК ОТЛАРИ

Тонглар отиб, ногоҳ битгандай
Тутқунликнинг зил заҳматлари,
Майдон — ҳалқа ичига елдай
Учиб кирар цирк отлари.

Улар эгиб юрмоқ улун мағрур бошларин,
Жиловлари айилларга таранг тортилган.
Бошдан-оёқ — устларига зийнат тошларин
Ялтир-юлтир, жаранг-журинг юки ортилган.

Майдон узра нур каби елиб,
Югурали бир изда отлар.
Олис тоғлар бағридан келиб,
Пастлаб учар гуё бургутлар.

Майдоннинг қоқ уртасида жиловдор турар,
Илонсифат қамчисининг ушлаб дастидан.
У қамчини бирдан ерга кутариб урар,
Қалдиरोқдай қарсиллаган зарбнинг сасидан—

Отлар олдги оёқларини
Баланд-баланд кутариб уйнар.
Ажиб, нозик туёқларини
Халойиққа курсатиб уйнар.

Тагин қамчи қарсиллайди зални титратиб,
Қизлар янглиғ бир хиромон юриш бошлар, оҳ.
Кейинги зарб утганида ҳавони титиб,
Қуллар каби тиз чўкишди... Ҳайҳот, баногоҳ—

Кузларидан сачраб кетди,
Дарду алам учқунлари!
Гуё чақмоқ чақиб утди,
Фақат бир зум — ёз тунлари.

Биров сезар, биров сезмас,
Томоша тутаб
Уйга қайтдим, ухлаб қолиб бир туш курибман:
Чексиз яйлов... Яйдоқ отлар... Сағри ялтираб—
Эркин учиб юрар эмиш...
қараб турибман.

КУЗЛАР

Бу афсона — ҳақиқат —
қора кўзлар ҳақида эмас,
шахло кўзлар ҳақида эмас,
гамгин ва ёки шўх ва ёки
доно кўзлар ҳақида эмас,
фақат очкўз-очофот бир Куз ҳақида!

Қадим-қадим замонда,
Бу юртларда эмас, узга томонда,
Кун каби кулмас, ой каби тулмас,
Элнинг бошига бало, ошига бало,
дарди бедаво
Очкўз-очофот бир Куз булган экан,
Хазина-ю мол-дунёга асло
тўймас экан.

Кунлардан бир кун...
Уни тўйдирмоқчи булибди безор булган эл.
Елиб келишибди, қоп-қоп олтин олиб
келишибди, уйнаб ётган Кузга бугдой каби
қўйишибди...
қўйишибди...
қўйишибди...
Йук, очкўз-очофот Куз тўймабди,
уйнашини қўймабди.

Шунда,
бир донишманд чол, уйнаб ётган
Куз ёнидан, алҳол,
бир чимдим тупроқ олиб,
шундоқ Кузга ташлабди...

Ҳайҳот!

Очқуз-очофат

Куз шу зумда меш каби туйиб,
абадий уйқусини бошлабди!

Кураяпсизми,

Бу афсона — ҳақиқат —

очқуз-очофат бир Куз ҳақида эмас,

Бир чимдим тупроқ ҳақида...

Йуқ! Йуқ! Бир чимдим тупроқ ҳақида эмас,

Шаҳло кўзлар,

Қора кўзлар,

Ғамгин ва шух, мовий, масъум,

Доно кўзлар ҳақида!!!

1978

БИР МУЙСАФИД ҲИКОЯСИ

Азизларим, тингласангиз жим,
Бир суҳбатнинг келди-да гали...
Босмачи ким,
Қизил аскар ким,
Биз фарқига бормасдик ҳали.

Қайси бири бизнинг қишлоққа
Йул-йулакай қунса ногоҳон,
Ура солиб қочардик тоққа,
Киши билмас даралар томон.

Уша йиллар узи, дейман-ов,
Ҳамма учун юракдай содиқ
Ва ҳсч қачон булмайдиган ёв—
Тоғлар эди — қудрати холиқ.

Алгов-далгов суякдан утиб,
Жон бугзимга келган шундай вақт,
Ёрим кетди хиёнат этиб—
Қулаб тушди устимга дарахт!

Бу тоғларда чидамоқ огир,
Шармандалик — бундай жафога,
Номус қилди бағримни яғир,
«Туф!» — дедиму сендек дунёга,

Алвон чошпоҳ... Мен чиқиб кетдим,
Бурилар мул чангалзор тоққа.
Ҳокимни ҳам курмасин ҳеч ким—
Етаклади бу уй улмоққа!

Кейин... кўп бор уйладим ксйин,
Аммо қуйдек, ушанда, рости
Ваҳшийларга ем бўлмоқ учун
Келганлигим ёлғон эмасди!

Лекин улар биронтасини
Учратолмай асабий турдим.
Сунг... бирининг топдим инини
Ва ўзимни ичкари урдим.

Урмаладим — кетдим илгари,
Кузим ёнар. Жимлик. Сукунат.
Буриларнинг ёш болалари
Қарахт ётар — қарасам бир пайт.

Бир ғалати булиб кетдим денг,
Ахир келган эдим улимга!
Иккитасин қулга олдим сунг
Ва бурилдим келган йулимга.

Чиқдим... шундоқ нигоҳим тушди
Нар бурига, она бурига.
Бирдан яна лабларим учди,
Қур қушилди юрак қурига.

Қузларимда портлади олов,
Ёниб кетди бутун вужудим.
Беихтиёр ҳайқирдим: — Ҳей-й, ёв-в..
Қани ғажи, парчала шу зум!!!

Худди шу он, менга, уларнинг,
Ташланмогин-н истардим гоят.
Шунинг учун «тирранча»ларин
Бошим узра кутардим азот!

Йуқ, бурилар чекинди ортга,
Нимагадир... ёлворган каби...
Сув сепилган сингари утга,
Бирдан, бирдан бушашди қалбим.

Бирдан, ҳаёт туюлди ширин,
Улмоқликни истамай қолдим,
Еллар эсар ғалати... майин,
Бошим оққан томон йул олдим.

Азизларим, бу хотирадир,
Айтдим-қуйдим — келганди гали.
Ҳаёт нима,
Улим нимадир,
Биз фарқига бормасдик ҳали!..

1978

ГАДОЙ

Эртак

Осмон сиқиб келди... унинг нафаси
Емгир қуйишидан хабар берарди.
Лекин тинмас эди бир гадой саси—
Куп қадим қушигин куйлаб борарди:

Қулингизга барака,
Оч, юпунман, бечақа,
Садақа беринг, садақа.

Қалди роқ тангиси аравасида
Мана йулга чиқди — йироқлар яқин.
Учқур отларининг ҳар нафасидан
Аждар тилларидек чақнади чақин.
Осмон,
Осмон йиглаб юборди вайрон,
Уткинчи эл-улус ҳар ёққа чоғди.
Гадой ҳам турвасин кутариб, шу он,
Қай бир харобадан бошпана топди.
Шаррос қачон тинар? У кутди узоқ.
Ниҳоят нур ёғди само юзлари.
Кучага йул олди, шу дамда бироқ,
Сув очган хумчага тушди кузлари.
Кузлари тушди-ю... сунг уни секин—
Кавлаб олди... Ё раб! Унгими-туши?
Офтоб қамалгандек хум тула олтин!..
Турвага жойлади учиб эс-хуши!
... Осмон кенг ёйилди. Унинг нафаси
Ажиб, хуш кунлардан хабар берарди.
Лекин тинмас эди ул гадой саси—
Куп қадим қушигин куйлаб борарди:

Қулингизга барака,
Оч, юпунман, бечақа,
Садақа беринг, садақа.

1978

САДРИДДИН САЛИМ БУХОРИЙГА ХАТ

Илҳом етиб додимга —
Қулимга олсам қалам,
Ноеб сўздай едимга
Сен тушасан, дўстгинам.
Тоғдан сел бекор келмас,
Қалбимда бир хотирот:
Сомоний мақбарасин
Уч дўст қилдик зиерат.
Калимага келмас тил
Оқ тугённинг қошида.
Денгиздай уртанди дил
Туйғулар талошида...
— Қанча асрлар, қара,
Утгану, аммо, ҳайҳот,
Турар гул-гул мақбара,
Бу умр сиррини айт?...-
Ногоҳ сўрадим сендан,
Сен суратдай қотдинг тек.
Икки лайлак Калондан
Учди оппоқ папақдэк.
Нечун сиқилди муштинг?
Мушт сиқиб, дединг, бир пайт.
— Устанинг ҳалол иши—
Бу умр сирри фақат!

Илҳом етиб додимга—
Қулимга олсам қалам,
Ноеб сўздай едимга
Тушгайдир ушал калом...
Шоир — уста, шеър — бино!
Тегирмондай тинмаймиз.
Фақат қурмоқ муддао,
Қандай қурмоқ?.. Билмаймиз...
Лекин ҳалол бўлсак гар—
Биз ҳам шеър дунёсида,
Мақбарадек муқаррар
Қолгай эл орасида!
Таъмир қилолмас ҳеч зот,
Рости, йуқдир кераги,
Шоир — устанинг, фақат
Ҳалол бўлса юраги!

УЗБЕК ҲАЙКАЛТАРОШИ
АБДУРАҲИМ ТУРДИ УҒЛИ (Муҳандис)
ҲАҚИДА ЭЛ ТЕРМАЛАРИ

Кукда қора қушлар-эй,
Бошдан учди ҳушлар-эй.
Бу уйқута минг лаънат,
Унг келсин-а, тушлар-эй.

Гулдир-гулдир этмади,
Чархнинг иши битмади.
Келишдилар... Отани
Олиб келди — қайтмади.

Бола боврин тилмадик,
Гуноҳи не билмадик.
Уста Ота уйдан
Бир қадам ҳам жилмадик.

Эл йули йул эди-ку,
Қуллари гул эди-ку?
Юргим деди... Бошқаси
Бари бир пул эди-ку?

Иши эмас таваккал
Тошларга берди сайқал.
Сарвар Файзулла Хужа
Иززатлар эди ҳар гал.

Қурди қанча мақбара,
Шошнинг вокзалин,* қара.
Бу қандайин ҳукумат
Хизматни билмас сира.

* Тошкентнинг эски вокзали, уни қуришда ҳам А. Турди угли хизмати катта булган.

Сичқон «мен фил», деди-я,
Кимдир бошин еди-я.
Муҳандиснинг барига
Ёлғиз сардор эди-я.

Мармар товоқлар* қолди,
Кимлар талашиб олди.
Кукка қараб жуфт наҳанг**
Оғиз очиб «дод» солди.

Моҳи Хоса саройин,
Очган эди чиройин.
Унда шерлар билишмас,
Отанинг кетган жойин.

Чашмалар буйи толзор,
Кесишиб қилди мазор.
Билсак узи бу дунё,
Дунё эмас, бир бозор...

Бургутлардан қайтди шахт,
Қайда юрти ҳақиқат?
Шундай кетса бу замон,
Сотқинлар қолур фақат.

Аҳли Нурота йиғлар,
«Ота, ота...» деб йиғлар.
Исталинга «арз» кетди,
«Хато, хато...» деб йиғлар.

Кукда қора қушлар-эй,
Бошдан учди хушлар-эй,
Уйинг куйсин, золимлар,
Тугил, тугил муштлар-эй!..

1979

* А.Турди угли ишлари назарда тутилмоқда.

ИДОРА, УЙ, СТОЛ
ВА УЛИМ ҲАҚИДА БАЛЛАДА

Идора... Уй... оралиқ шаҳар,
Мен унутдим ялпиз буйларин.
Купдан буен турмайман саҳар,
Бсгонадир тургай куйлари.
Куз келарди қишлоққа қандай?
Шомда пода қандай қайтарди?
Олисларда ингрармиди най? —
Хотирамда йуқ улар энди.
Қачонлардир булган, менимча,
Тош деворли, лойсувоқ уйлар.
Потраб-потраб очилган гунча,
Қутанланиб соғилган қуйлар.
Ҳа, бир гудак уйлари каби
Бари унут... чекин, табиат!
Қунғир силлиқ столим — сени —
Ёрим каби севаман фақат!

Ажаб! Кеча, қизик туш курдим:
Ажал чиқмиш менинг йулимдан.
Йуқ, хайрият, отилиб турдим
Ва бир... омон қолдим улимдан.

1979

ГРЕК ВАТАНПАРВАРИ НИКОС
БЕЛОЯННИСНИНГ
ОХИРГИ СУРАТИ

Белояннис ҳақида ҳали
Бирор нарса уқимай туриб,
Мен суратин курганман:

чинни—

Гулни ушлаб турарди кулиб.
Утмишидан шодмон, миннатдор,
Эртасида — ойдин келажак,
Куёв каби масрур, бахтиёр
Одамгина шундай кулажак.
Уйлаганман: бу эрка сурат
Туй кунидан эсдалик, албат!

Кейин билдим... қат-қат булутлар
Ортидан ой сирғалиб балқди.
Юрагимдан туйгулар — утлар
Кузларимга ёш бўлиб қалқди.
Ҳайратимнинг узайди умри,
Бот ишондим муъжиза — сирга.
На кулгу, гул!.. Қаршимда энди
Қараб турар жасорат менга!
Улим ҳукми қаҳ-қаҳ урган пайт
Олинган бу!— Гул —

кулгу—
сурат!

1981

АСРЛАР ҲИКОЯТИ

Йуллар юрдим саргашта,
Йуллар — менинг кузларим.
Бу йулларда ҳар гуша —
Афсоналар сўзлари...

Искандар асабий, тунд,
Буридай хаёл сурар:
Юлдуздек учди беш кун,
Бир тумандан йуқ хабар.
Наҳот, бир тоғ қишлоғин
Тобун қилмоқ машаққат.
Ё адашди қушини —
Бу тоғлар мисли каманд.
Ё узга ёв келди дуч —
Тунда гафлатда қолди?
Балки, бир илоҳий куч
Бевақт сеҳрига олди?
Нелар кечмас оламда,
Бир тасодиф эҳтимол,
Минг черикка бир зумда
Келтирган қирон-завол?
Кучма тахтдан Искандар
Уқдай отилиб турди.
— Жунасин иккинчи бор!..
Ҳавога бир мушт урди.

Искандар асабий, тунд,
Ярадор шердай титрар.
Юлдуздек учди беш кун
Иккинчи бор йуқ хабар.
Бир зарб билан очунни
Парчалаган яроғи
Тобун қилолмас Нурнинг
Наҳот, шу бир қишлоғин?

Бу қишлоқнинг улуси
Е умидсиз ҳаётдан?
Е яралган бариси
Самандардан, саботдан?
Жаҳонгирнинг қушини
Шу жойда мағлуб, наҳот?
Унгими бу? Тушими?
Е ростдан кетди омад?
— Йўқ!.. — Искандар қичқирди,—
Тайёр булсин бир туман!
Шафқат кутмасин энди,
Узим, узим бораман!!!

Евқур қишлоқ ораси
Атиги бир кунлик йул.
Сал илганар қораси
Оралиғи яйдоқ чул.
Қолди омонат пойтахт
Искандарнинг ортида.
У борар йулбарс келбат,
Минг лашкарнинг олдида.
Юракдаги газаби
Кузларида акс этар.
Тортди йулнинг танобин,
Ана, қишлоқ — забт этар!..
— Олтин-н-н!
Кимдир ҳайқирди.
— Олтин-н-н!
Қушин — телба. Қийқирар.
— Олтин-н-н!
Кукдан қуёш йиқилди.
— Олтин-н-н!
Қушин кетди тирқираб...
Искандар кўрди аниқ:
Қишлоққа кириш йулга
Сочиб ташланган олтин
Ёнар мисли аланга!
Искандар кўрди аниқ:
Қушин унга ташланди.
Искандар кўрди аниқ:
Ур-сур, талаш бошланди.
Искандар кўрди аниқ:
Қиндан чиқди қиличлар.
Искандар кўрди аниқ:
Санчар... чопар... йиқилар...

Искандар курди аниқ:
Лашкаридан тирик йуқ.
Искандар курди аниқ:
Ев дегандан дарак йуқ.
/Шамолдай эркин, шух қиз
Бир қаради қоядан,
Бошин чангаллаб, елгиз
Биров кетар соядай.../
Билмадим, бу афсона
Ва ёки чин ҳақиқат.
Не булса булсин, аммо,
Уқаман маъни фақат!
Уша қадим қишлоқда
Эл-юрт бугун бахтиёр.
Афсоналар қулоқда
Қолиб кетмайди бскор.
Ташлайман теран назар
Асримнинг ишларига.
Қирар ҳатто хавф-хатар
Боламнинг тушларига!..
Зотан, башар олгиннинг
Бу кун ссҳрига шайдо.
Наҳс босган қули унинг
Ҳар ерда ҳозир, пайдо.
Икки қитъа — икки юрт
Ёвлашди олтин дея.
Қирар эллар бир-бирин
Олтин ҳаётдир гуё,
Қурқаман, о, Дунё, сен,
Оқизиб ешгинангни,
Искандардай қолмасанг,
Чангаллаб бошгинангни!..

1981

ОНА ВА БОЛА ҲАҚИДА ИККИ ҲИКОЯТ

1. Сафарда

Гоҳ сийлов, гоҳ хатарда,
Йигит юрар сафарда...
Ёринг улди, дедилар,
Ёрим йулимда, деди.
Боланг улди, дедилар,
Болам белимда, деди.

Қош қорайиб, кун ботди
Ва тагин хабар етди:
— Кечаги бадбахт тонгда,
Ажраб қолдинг онангдан.
Чиқариб гуё қанот,
Йигит ортга қуйди от!..

2. Доя ва она

— Ё угил, ё қиз эмас,
Илон туғдинг, болам-а.
— Олиб беринг, илтимос,
Боглаб қуяй белима...

1981

ШОИРГА

Катта-катта шаҳарлар
Уртасини қоқ ёриб
Оқар дарё, анҳорлар
Эл-юртни бахтга қориб.

Халқинг қалбидан сен ҳам
Дарё, анҳор бўлиб оқ,
Шунда чин шоирсан, ҳа,
Пешонаси ярқироқ!

1981

СУВ УТЛАРИ

Ўғлим Жалолиддинга

Денгизлардир сизга ошиён,
Сизга ватан дарёлар, сойлар,
Нурлар каби поксиз ҳар қачон,
Ҳасад қилар юлдузлар, ойлар.

Рост, шунча ҳам поклик булурми?
Мен-ку, ҳасад қилмайман, бироқ
Гоҳи-гоҳи сизга термулиб
Йиглаб-йиглаб оламан узоқ...

1982

ТАЪРИФИ БОДИЕЛДОИ САМАРҚАНДИЙ* ВА ЕКИ ЭЪТИҚОД ҲАҚИДА ҚУШИҚ

/755 йил, Самарқанд/

Зарафшон қирғоғида
Катта сайхонлик узра
Оловли қучоғига
Бу қадим юртни чорлаб
Гулхан гурлар, ол ёли
Ҳилпирар тун кўзида.
Шафақ янглиғ яллиғи
Уйнайди сув юзида.
Гулханнинг атрофини
Қуршаган эл-оломон.
Қутлар Бодиелдони
Ҳам ғамгину ҳам шодон:
— Олқиш Бодиелдога,
Умр ошин ошасин.
Бизни алам — балога
Ташламади, яшасин!
— Бодиелдо учқур, тез,
От-отиға ярашиқ.
Самарқандда сон минг қиз
Бугун Бодига ошиқ.
Бодиелдо — уткир тиғ,
Қурқмади у арабдан.
Абу Муслим жасадин
Олиб қочди Бағдоддан.
Абу Муслим ҳокини
Ёвларга топтатмади.

* Бодиелдои Самарқандий — Самарқандлик Шамолдай Илдам /лақаб/, моҳир юғурлик, халқ қаҳрамони Абу Муслимнинг содиқ хизматкори.

Оқ қаптарнинг руҳини
Қушдай чирқиллатмади.
Абу Муслим жасадин
Дафн қилдик иззат-ла.
Мард инсон жасоратин
Унутмайди авлодлар!
— Олқиш Бодиелдога,
Умр ошин ошасин.
Бизни алам — балога
Ташламади, яшасин!
— Бир саҳар Абу Муслим
Чиқди сафар қилмоққа,
Ҳажни баҳона қилиб,
Эл кунглини билмоққа.
Ахир аббосийлар ҳам
Шурлик халқни алдади.
Халққа ким қилар карам,
Юртнинг куни — аввалги.
Эрк дегани, қани у.
Қани ваъда — озодлик?
Қай томонга қарасанг,
Курганингдир бедодлик.
— Абу Муслим енига
Олди бир қанча навкар,
Ҳамда Бодиелдони—
Ки, одатдир ҳар сафар.
Элар кезиб, юрт кезиб,
Халқларнинг дардин билди.
Уларнинг кунглин сезиб,
Бир кун Бағдодга келди.
Бағдоднинг халифаси
Абу Жаъфар айер, наҳс.
Чорлади юрт отасин
Гуе булиб беғараз.
Ишонди Абу Муслим
Илоннинг аврашига.
Кириб борди елғиз, жим,
Халифанинг қошига.
Ташда қолди навкарлар,
Ташда Бодиелдо ҳам.
Кира олмади улар
Абу Муслим ортидан.
Бодиелдо юраги
Жайроннинг юрагидай.

Бирдан сизди, бу ерда
Нимадир содир булгай.
«Оҳ!..» деди-ю, зарб билан
Югурди ичкарига.
На нигоҳбон, на девор
Тусиқ булолди унга!
Бироқ Абу Муслимнинг
Умр шамси ботганди.
Халифанинг олдида
Чавақланиб етганди.
Не қилсин Бодиелдо,
Иукдир ёвнинг адади.
Лекин қолдириб булмас
Абу Муслим жасадин!..
Шартга ташлаб елкага,
Ташқарига отилди.
Уйқудан уйғонгандай
Душман ларзага келди.
— Бодиелдо чопганда
Қувиб етолмас еллар.
Ун чақиримга етганда,
Энди кузголди ёвлар!
Араб саҳроларини
Тасаввур қилолмас ким?
Бодиелдо уларни
Босиб, чошиб утди-ку!
Кундузлари жасадини
Ут-оташдан асради.
Кечалари тинмасдан
Қумдан-қумга сакради...
— Абу Муслим жасадин
Дафн қилдик иззат-ла.
— Бодининг жасоратин
Унутмайди авлодлар!
— Бодислдонинг пойи
Қиларқондан мустаҳкам.
— Бодиелдо товони
Туёқлардан эмас кам.
— Бодиелдо елкаси
Нақ тоғнинг зирвасидай.
— Бодиелдо панжаси
Қоплоннинг панжасидай.
— Бодиелдо кузлари
Уткир қийғир кузидан.

— Бодиелдо сузлари
Кескир ёвнинг тигидан.
— Бодиелдо юлдузи
Кукда энг ёруг юлдуз.
— Бодиелдо кундузи
Ерда энг ёрқин кундуз.
— Олқиш Бодиелдога,
Умр ошин ошасин.
Бизни алам-балога
Ташламади, яшасин!
— Дуст-дустга эътиқодни,
Инсонга эътиқодни,
Эл-юртга эътиқодни,
Имонга эътиқодни,
Ихлос қуйиб чин дилдан,
Бодиелдо ботирдан
Урганишсин одамлар,
Эшитмадим, деманглар!

Зарафшон қиргоғида
Катта сайхонлик узра
Оловли қучоғига
Бу қадим юртни чорлаб
Гулхан гурлар, ол ёли
Ҳилпирар тун кузида
Шафақ янглиғ яллиғи
Уйнайди сув юзида.
Гулханнинг атрофини
Қуршаган эл-оломон.
Қутлар Бодиелдони
Ҳам гамгину ҳам шодон.

1982

БИР КОСА СУВ

I

Ажаб маҳзун, шикаста, дилгир
Уфқ титраб — тонг оқармоқда.
Вазмин-вазмин одимлаб Бобур
Уйларга гарқ юрибди боғда...

Умр утди саргашта, нолон,
Ҳасратлари — армондай қийноқ,
Юрак — вужуд саройи — вайрон,
Ер қаттигу осмон-чи, йироқ.

Мурод этди, бу шоҳлик тожи
Дитрига қайтарар бир кун.
Йуқ, қайтмоқнинг йуқдир иложи,
Салтанатга, бас, ясар якун!

Унга етар энди бир хужра,
Бир бурда нон ва бир коса сув
Ва шубҳасиз давоту қалам,
Китобхона... узиники у!

Ажаб маҳзун, шикаста, дилгир
Уфқ титраб тонг оқармоқда.
Шитоб бирла одимлаб Бобур
Чиқиб кетди дилкушо боғдан.

II

Тамом! Тамом! Турғайдай снгил.
Елкасидан ағдарилди тош.
О, офарин зиёлиғ кунгил,—
Қутлуғ бўлсин сенга тожсиз бош!

Энди булгай шъри жаҳонгир,
Оқибат-эй, қилди тантана.
Шоҳ Бобур йуқ, бор шоир Бобур,
Китобхона — ватандир, мана!..

Чанқади-ку? — Ҳей, бир коса сув!
Бир коса сув не бупти?.. Тайёр.
Ичди! Заҳар! Унутганди у
Йуқлигини энди хизматкор...

Тамом! Тамом! Тургайдай снгил,
Елкасидан ағдарилди тош.
О, офарин зиёлиг кунгил,—
Қутлуғ бўлсин сенга тожсиз бош!

1982

МИРКАРИМ ОСИМ

Оёгида қари ботинка,
/Балки жоиз «туфли» атамоқ./
Нашриётга келиб қолар ва
Елкалари булиб кетар оқ—
Деворларга утар сирпаниб,
Боис: олддан келмоқда одам.
Каттами ё, кичикми ёки,
Гуё лозим бермоқлик салом.
Лекин руҳдай ҳеч ким билан у
Сузлашмайди... сузлашган, етар!
Қулёзмасин топширадию
Жимжитгина уйига кетар
Ва шом тушар... муъжаз хонани
Беркитару юзма-юз, якка,
Кундузлардан ажратиб маъни,
Сузлай бошлар: Машраб, Ойбекка...

1982

ТИНЧЛИК УЧУН ОВОЗ БЕРАМАН

Мен куртакман — эртанги ҳаво —
Яшил-яшил япроқ буламан.
Соф ҳавога тўлсин бу маъво,—
Тинчлик учун овоз бераман!

Мен дарёман: Жайхун, Энасой,
Амазонка, Рейн, Волгаман,
Бағримда ҳур сузсин балиқ, Ой,—
Тинчлик учун овоз бераман!

Мен — тоғ. Унсин чечак, лолалар,
Мен уларсиз тошман, ноламан.
Жайрон каби чопсин болалар,—
Тинчлик учун овоз бераман!

Ғам, фарёдман — ҳарб арзандаси,
Юзим қора — номус қиламан.
Тубан, разил эмасман асли...—
Тинчлик учун овоз бераман!

Шодликдирман — гўдак кўзида
Офтобдан бир қатра зиёман.
Умрим қисқа шу Ер юзида.—
Тинчлик учун овоз бераман!

Мен ИНСОНман! Толеим балқи!
Замин узра мағрур тураман!
Утмишим, Келажагим ҳаққи,
Тинчлик учун овоз бераман!

1982

АЁЛ ЖАНГГА КИРСА

Аёл жангга кирса — шердир, буридир,
ағер шүридир,
уйи қурийдир,

Спаретра гувоҳ бунга,
Тумарис гувоҳир,—
Евуз Кирнинг муроди утга ёққан қор булди.

Аёл жангга кирса эрки кирадир,
юрти кирадир,
кеки кирадир,

Барчиной гувоҳ бунга,
Гулойим гувоҳдир,—
Евларининг топгани — ой уроғи — дор булди.

Аёл жангга кирса — томчи — сел денг, ҳей,
ел — довул денг, ҳей,
Зебо — эр денг, ҳей,

Ватаним гувоҳ бунга,
Башар гувоҳдир,—
Халқим она қизларин жони номус-ор булди.

Аёл жангга кирса — кўз-қош ул тараф,
тоғ-тош ул тараф,
қуёш ул тараф,

Тупроқ кўп гувоҳ бунга,
Дунё кўп гувоҳдир,—
Эркаклар гуноҳидан улар қадди дол булди.

Аёл жангга кирмайди — ёниб турса учоғи,
Узилмаса ёт қулдан буйнидаги мунчоғи,
Ватани омон булса, топталмаса эл боғи,
Доимо гулдай нафис, доим бахти ёр булди!

БОЛАЛИККА СОГИНЧЛИК САЛОМ ХАТ

Болалигим, бизнинг йул
Қачон тушдилар айро,
Сени истайдир кунгил—
Токи булибман жудо.

Қайларда қолиб кетдинг,
Йиглагим келар гоҳо.
Согинганимдан битдим—
Бу хатни бу тун аро.

Бойчечаклар неча бор
Очилди ҳам, сулди ҳам.
Момом айтган Бойчибор—
Умид оти будди ҳам.

Булутлар орасига
Сингиб кетган куш мисол,
Кетдим олис-олисга
Қалбда орзулар бисёр.

Илло, сен уйлагандай
Мезбон йуллар йуқ экан.
Ҳар қадамда пайдар-пай
Гоҳ гул курдим, гоҳ тикан.

Одамларни учратдим—
Етаклади қулимдан.
Одамларни учратдим—
Тариқ сепди йулимга...

Очиқ кунгиллик — бу жар,
Бир кун тортар домига.
Мен ҳам унинг неча бор
Тушиб чиқдим комита.

Қуйнимда, дуст деб баъзан,
Илонларни асрадим.
Кунглимда, ёв деб баъзан,
Дустларимдан ажрадим.

Бизнинг асрда доим
Қолмай десанг кулгига,
Яшамоқ шарт ва лозим
Худди ухшаб тулгига.

Эп билсанг қассобликни
Сеники омон-омон.
Ҳар қандай қаллобликни
Зар тўғрилар беомон!

Қизиқ бир ҳодисотга
Яқинда булдик гувоҳ:
Бир адибни ҳақ гапга
Дупнослабди уч гумроҳ.

Адиб қилди шикоят
Каттакон идорага.
Оқибат-чи, оқибат,
Боши қолди балога.

Қуй, дейману... имоним
Ҳолимга қуймас сира.
Сенга — дарддош имконим
Ёзмасам булмас сира...

Қарғани қарға дессанг,
Эмгақдан чиқмас бошинг.
Ғаддор устидан кулсанг
Тинчитмагай куз ёшинг.

Минг йиллик арча кўрдим
Тим аталмиш қишлоқда
Узингдай ҳайрон турдим:
Яшил эди бутоқлар,—

Ҳолбуки, тан, илдизи
Қуриб-чириб битганди.
Қуринарди кундузи,
Тун-чи, ниҳон этганди.

Ҳа, худди шу арчага
Қуп нарса кетар ухшаб.
Гидам урнига гоҳо
Қуйишар похол тўшаб...

Қилич дермиш: «Барини
Зурлаб, суйиб оламан».
Бойлик дермиш: «Барини
Сотиб суюб, оламан».

Болалигим, кўп нарса
Сунг аён булар экан,
Қатта харсанг остида
Не гуллар сулар экан.

Едингдами, сен қандай
Севар эдинг қоғозни?!
Йиллар чақди чақиндай
Ва тушундим шоввозни*, --

Ҳозир энг урён иллат,
Қоғозбозлик иллати.
Ҳаттоки қувончу дод
Қоғозларда битади.

Бундан кимдир мансабнинг
Қурсисида пойидор.
Алам-жабрига дарднинг
Юлдузлар булар абгор.

ОДАМ угли, бу бари
Бир куни утар-кетар.
Чоғатнинг қори каби
Сув булиб эриб битар.

* Маяковский ва унинг «Қоғозбозликни йўқ қурабга қузим»... сатрига ишора.

Бахтиёр шоириман
Бутун эл, давронимнинг.
Суз дурин соҳириман,
Куйлайман замонимни!

Эмасман озурда жон,
Кетолмайман дил узиб
Сенга қалбимни шоён
Ошиқдай тукдим, узр.

Масқдек чорла доим,
Гарчи йул олис, мубҳам.
Сен бирла яшай токим
Ғойибона булса ҳам!

Боис: сени агарда
Сақлай билса қалбда ким,
Уз ақли, юрагига
Узи албатта ҳоким!

Тоғлар уз булоқларин
Йулин олис ташлайди.
Лекин шаксиз уларнинг
Ишқи билан яшайди!

1984

НУРОТА ЧАШМАСИ

Ҳожиқул акага

Сен дарё эмассан шиддаткор, филҳол,
Лекин дарёлардан минг чандон зилол,
Тунлар кучоғингда соч тарар ҳилол,
Тупроқ каби лубби лубоб, безавол,
Бутун бир водийга жаҳонтоб иқбол,
Нурота чашмаси, эй бузруг Чашма.

Бир ёнинг Қоратоғ, бир ёнинг Оқтоғ,
Қизилқум бошида сен ойдек чароғ,
Сув эмас, сут ичар элинг беадоғ,
Бир келиб кетган не кунгиллар бедоғ,
Фақат сендангина мен босдим чанқоғ,
Нурота чашмаси, эй бузруг Чашма.

Бағрингда балиқлар мисли болари,
Улар кузинг очар — жонфишон бари,
Ёшинг неча эрур — айтолмас тарих,
Искандар келганда борлигинг аниқ,
Ёгий қилолмади юзингни сариг,
Нурота чашмаси, эй бузруг Чашма.

Утли Ўзбекистон бағрида пойдор
Олти юздан ортиқ дарёи нисор
Ва лек улар купи мисоли шохсор
Осиё офтобидан қурур беқарор,
Ёзу қиш сен аммо бирдек устувор —
Нурота чашмаси, эй бузруг Чашма.

Барглар учаверар, фасл ал-фироқ,
Йиллар утаверар, насл ал-фироқ,
Не-не кукрак керган асл ал-фироқ,
Туполон гардун бу, баҳс ал-фироқ,
Лекин умринг боқий, аср ал-фироқ
Нурота чашмаси, эй бузруг Чашма.

1984

УЗОҚ-УЗОҚ ЙУЛ БОСИБ...

Узоқ-узоқ йул босиб
Ҳориган аргумоқдай,
Сув ичар эдим етиб
Билтур, садаф булоқдан.
Қандайдир совуқ нигоҳ
Қадалган эди менга —
Сезиб қолдим баногоҳ.
Титроқ югурди танга.
Сакраб туриб қотдим тек
Ва кўрдим, қора илон...
Ҳеч нарса булмагандек
Урлай кетди қир томон.
Яшамадим, о, ҳали
Умримнинг ярмини ҳам.
Йулларимда ва лекин
Курмадим уларни кам.
Доим шундай: бир қониб
Чанқоғим босай десам,
Нигоҳлар — совуқ ёниб
Қадалар укдай шу дам.

1984

ИНСОН ҚАЛБИ

Инсон қалбин билмай, суз демагил ҳеч,
Суяксиз тил билан сузламоқдин кеч.

Инсон қалби, айтсам мен сенга, беҳад,
Олисдан куринган бир тоққа монанд!

Қарагил, қуп-қурук, сирти ялтироқ,
Кузимиз куниккан одатий бир тоғ.

Лекин унга яқин борганинг сайин,
Бор буйи-бастини кўрсатар тайин.

Унда яшил-яшил дарахтлар пойдор,
Кечаю кундузи чашмалар бедор.

Ундадир сундулоч, қора қош каклик,
Ундадир гиёҳлар турлик ва турлик.

Оҳулар сакрайди қирқ газ баланддан,
Жонингга жон қушар ҳавоси билан!

Айтар сузларимнинг йўқдир гумони,
Шубҳасиз, бор эрур сиртлон, илони.

Сен ўзинг бермасанг уларга озор,
О, улардан озор етмагай зинҳор.

Инсон қалбин билмай, суз айтмагил ҳеч,
Суяксиз тил билан сузламоқдин кеч.

1984

ҚИШ СҮНГГИ ВА БАҲОРОЛДИ БАЙТЛАРИ

I

Қирларда, чоғатларда
Қорлар қиламиққина.
Чумчуқлар буготларда,
Офтоб бир илиққина.

II

Ерлар бугланиб қолди,
Еғса-да, турмайди қор,
Ҳаққини Қишга энди
Бериб қуймас бу Баҳор!

III

Сариқ чумақли кунлар
Икки-уч кундир бори.
Лекин улар бутунлай
Бошлаб берар Баҳорни.

IV

Жоҳил овчи уқилан
Қулагандай оппоқ қуш,
Бугун тонгда тарновдан
Ерга ағнаб тушди Қиш.

V

Бу оппоқ чуққиларга
Нима булди, спирай,
Суянгандим уларга,
Нураб бормоқда тинмай.

VI

Булутлар шошиб борар,
Осмон, ой тошиб борар,
Сойдаги селга қараб,
Бошим айланиб борар.

VII

Милт-милт қилиб кузларини,
Қайтди юртим урдаклари.
Шоҳи қизим сочларидай
Дик-дик қилар қир гуллари.

VIII

Майсаларни чимдир сурув,
Қукда овоз: «Қурув-қурув».
Кучукларга дов тегдими,
Шому саҳар чузиб улур.

IX

Тун қоп-қора, тун қоп-қора,
Емғирлар еғар қоп-қора.
Бу қоп-қора тунларнинг, оҳ,
Тонглари оқ, оҳ, бир қара...

X

Мангу эрур Баҳор тоти,
Мангу эрур куй, бағти.
Очиб юборди елларга
Деразаларни Юртим!

1984

НАВОИЙ УГИТИ

Уйнаганлар уйнасин
ярашса давронига,
Ҳаёт ҳамиша собир,
ҳаёт бу — мангу фусҳат.
Бад оегин қуймайин
каъбаси — имонига —
Йиглаганлар йигласин
эл дарди бирла фақат!

1984

ГУЛХАНИЙ БОЗОРИ

(Ҳазил)

Бир кулгим қистади...
Фаргона ёқда
Бозор куриб қолдим мул-кул ва улкан.
Унинг дарвозасин нақ пештоқида
Ёзув бор: «Гулханий бозори» деган.

Бир кулгим қистади...
Бир бутун нонни
Уз қуллари билан синдирмаган зот,
Бутун шундай мул-кул, турли-туманли
Бозорнинг соҳиби булибдир, ҳайҳот!

1984

ОВУЛ ИТЛАРИ

(Ҳазил)

Бу итлар, қизиқ итлар, —
Увиллаб узун-узун —
Талашишар, юлқишар
Арзимас суяк учун.

Бу итлар, қизиқ итлар, —
Хушламас бир-бирини.
Бироқ бирлашиб олар
Куришганда бурини...

1984

УСТОЗ ВА ШОГИРД

— Полвонликнинг қирқ сир-хунарин
Мана, уғлим, ургатдим сенга.
Энди боргил, ҳеч қандай полвон
Тушаолмас сенинг олдинга!
Шогирд кетди элни оралаб,
Ойлар, йиллар ой каби оқди.
Бир кун устоз эшигин тираб
Кимдир таранг мушт билан қоқди.
...Остонада серсавлат шогирд
Турар мағрур уюб қовоғин.
Ерга қараб суз бошлади хит:
— Нима булар энди бу ёғи...
Юртлар кездим, улуслар кездим,
Қолмади мен йиқмаган полвон.
Курагини срга теккиздим,
Хатто булса ҳамки арслон
Ва лекин тан берган йуқ эл-юрт,
Сиз қолибсиз — йиқмасам булмас.
Сиз борсизки, доврўғим бебут,
Сиз борсизки, толсим кулмас...
Устоз полвон шогирд полвонга
Бир суз демай — чиқди кийиниб.
Мардлар жойи — шонли майдонга
эл-оломон келди йиғилиб.
— О-ё, фалак!.. —
Устоз шогирдин
Бир зарб билан урди кутариб.
Қалқиб тушди дунёи гардун,
Қулаб тушди кук тунтарилиб!
Тухтанг! — Айтгум бу не синоат!..
Сақлаб қуйган эди бус-бутун, —
Қирқ биринчи усулин устод
Шундай номард шогирдлар учун!

ОТАМ ОЛИМ СУЮН УҒЛИ ХОТИРАСИГА

Ҳар кун
тушларимга кирасиз, ота,
Шундай ҳам бўлурми? — етмайди ақлим.
Негадир безовта, нотинчсиз, ота,
Уйғониб кетаман... кўз ёшим сим-сим.
...Оқ куйлак елпирар. Қўш қўшаяпсиз,
Ҳавода муаллақ силкинар гаврон.
Наҳот, қабрда ҳам биз деб яшаяпсиз,
Ота, бу не
 ризқ-руз,
 бу нима армон?!
...Умров билан бузиб тош деворларни
Подалар бостириб кирди чорбоққа.
Худди кечагидай ота, уларни
Хивич билан ҳайдаб солдингиз тоққа.
...Орқа уриндиқда узингиз ёлғиз.
Мен шод. Бирдан... кўприк бузилган тамом.
«Машина минишдан аввал, — дедингиз —
Кўприкни тузатмоқ керакдир, болам!...»
Ҳар кун
тушларимга кирасиз, ота,
Шундай ҳам бўлурми? — етмайди ақлим.
Негадир безовта, нотинчсиз, ота,
Уйғониб кетаман... кўз ёшим сим-сим.
О, майли, оталар, марҳум оталар,
Сиз тушларга кириңг! Безовта айланг!
То сергак яшасин ворис — болалар,
Боғлар гуркирасин, ҳайдалсин дала!

1985

БАРХАНЛАР

- Барханлар — йул кутиб ётган туялар.
- Мина кўрма, йуловчи.
- Барханлар — барқарор қиру қиялар.
- Йуқ, инонма, йуловчи.
- Барханлар — қалъалар сарбаланд, мағрур.
- Дил ёрмагил, йуловчи.
- Барханлар — тоғлар-ку шамоллари хур.
- Йуқ, бормагил, йуловчи.

Икки сирли садонинг
Ажратолмай фарқини,
Туртта гашту сафонинг
Туяй, дея, завқини,
Йуловчи бурди йулин
Сахро — барханлар томон.
...Гупиринди унг-сўли —
Бирдан бошланди бурон.
Кузларига тўлди қум,
Оёқлари сурунди.
Қулоқлари булди гум,
Оғзидан қон тупирди.
Қани, қани туялар,
Қирлар йуқ-ку урнида?
Қалъа — туссиз соялар,
Тоғлар учар қуйида...
Бирор қор булмагандек,
Мана, тинди-ку бурон.
Аввалгидай ётар тек
Барханлар — қотган тугён.
Бири ухшар туяга,
Бири мисли қир-адир.
Қўргон чорлар қияда,
Тоғ-муъжиза чорлайдир.

Барханларга қушилиб
Тагин муъжаз бир бархан,
Нурдек куйлаб, эшилиб,
Чорлар мунис, меҳрибон...
Утди не-не замонлар,
Не-не андилар утди.
Қелди ажиб давронлар —
Йўлимиз ойга етди.
Елгон айтиб нетамиз, —
Ҳамон гоҳ куйиб-ёниб,
Ўзни ҳалок этамиз
Барханларга инониб!
Наҳотки, бу дунё сир?
Наҳотки, бани башар,
(Йўли-ку, қуёш йўли!)
Доим алданиб яшар?

1985

ТЕШИКТОШ АФСОНАСИ ВА Ё АНДИША ХУСУСИДА БИР ҲАҚИҚАТ

Нур тоғларин ҳар битта тоши
Бахши булиб суйлар нақллар.
Қолар маъни олдида шошиб
Не тугунни ечган ақллар.

Талабалик йиллари. Бир туп
Йигит-қизлар булиб жамул-жам.
Тешиктошга чиқдик сайр этиб,
Ҳамма — гулдай ясан, шод, хуррам.

Тешиктош, бу муъжиза бир тош —
Қунғироқдай турар тебраниб.
Асрларки, мисли улкан бош
Чайқалади афсунда ёниб.

Уртасида — одам сиққудек
Тешиги бор — номидан аён.
...Чиқиб қолди жангари ва қув
Бизга сардор шу жойлик уғлон.

Барчамизни у қолдириб лол
Деди: «Дустлар, бор бир имтиҳон:
Ким пок бўлса, келмасин малол,
Шу тешикдан утгай бегумон!

Ким ишонмас узига агар,
Йук, утмасин, сиқиб қолар Тош!
Тепамизда қуёш музаффар,
Тепамизда гувоҳ шу қуёш».

Барча жимиб қолди дафъатан,
Кузларида чизилди ҳайрат.
Тоғ ишшайар кузатгансимон,
Ел гириллар — соҳиби журъат.

Йук, йук, чидай олмади Латиф,
(Орамизда энг учар, гирром),
Тешиктошдан утди лип этиб,
Қарсақ булди унга зур — инъом!

Журъатсизлик ва ёки ҳаё,
Е қондаги сур андишадан,
Ишонса ҳам узига ҳамма,
Бошқа ҳеч ким утмади Тошдан!

Тешиктошлар... кўп кўрдим кейин —
Ҳар хил рангда — кўҳна юртимда.
Нафрат ошиб-тошар йил сайин —
Уз узимга уз юрагимда!

Ки йулимдан чиққанда улар,
Ҳақлигимни турсамда билиб,
Юраверди утиб латифлар,
Мен утмадим андиша қилиб!

1985

НИДО

Ёшлигим, сен баҳорим — умрим — имкон олдида,
Мисли тоғ дарёсисан баҳри уммон олдида.

Утказмоқ сени мумкин айшу таролло бирлан,
Авроқчидай куз бойлаб ҳукми виждон олдида.

Боси, йуллар бари сен учун донгил, равон,
Жон олди, жонон олди, руйи жаҳон олдида.

Шоҳид эрур бу фалак, курдим, турли тенгдошинг
Ботибдурлар ишратга турлик ёлгон олдида.

Ёдда тут! Кул-оегинг булса булсин банду банд
Ва лек ақлинг бошингда булсин туфон олдида.

Беқарор яшамокдин бирор иш битган эмас,
Кураш билан бахт бутун азал даврон олдида.

Афсунгар шамоллардан, жодугар туфонлардан
Тумандай тарқалмагил офтоб сайрон олдида.

Офият боги, билгил, энг муқаддас боғ букун,
Ул боғнинг боғбони сен, ўзинг қалқон олдида.

Гоҳи шафиқ, гоҳида бешафқат аср асринг,
Сен масъул, жавобгарсан Ёру Осмон олдида.

1985

ҲАМДАРДЛИК

Мусичагинам,
Мусичагинам,
Безоргинам,
Қисинчақгинам.
Бунча омонат
Уйинг — ошенинг?
Гир этган елдан
Тузгир түрт енинг.
Тукқан тухуминг
Омон қолса гар,
Болалар очмоқ
Қисмат, муқаррар!
Аммо уларни
Уйлайсанми ҳеч?
Иссиқ-совуқда
Бирдай эрта кеч.
Ингинангдан гоҳ
Тушиб ётишар,
Гала чумоли
Ҳар ён тортишар.
Гарчи қушсан сен,
Қанотларинг бор —
Лекин ёвингдан
Қутқазмоқ душвор.
Утди асрлар,
Утди қўп замон,
Мушукларга ем
Узингсан ҳамон!
Бир юмшоқ кунгил
Шоирдирман мен
Қузинг мултираб
Йиглатасан сен!
Мусичагинам,
Мусичагинам,
Безоргинам,
Қисинчақгинам.

1985

САМАНТА СМИТ

Мен сени танирдим, синглим Саманта,
Феълинг ухшар эди қизим феълига.
Қуғирчоқни ташлаб юбординг эрта,
Эрта тушундинг сен Ҳаёт тилига.

Серақл жаноблар Замин эртасин
Куриб-курмаётган худди шу кунда, —
Осмон тиниқлигин бирам истадинг,
Истадинг кабутар учишин унда.

Мудҳиш хабар етди! Сен йўқсан наҳот?
Наҳот бу тасодиф? Инонмас кунглим.
Ким ҳақиқат истар, ким истар эрк, бахт,
«Тасодиф»дан улиб кетмоқда, синглим.

Бизнинг асрда бу жуда оддий гап:
Тасодиф — самолёт портлар ҳавода.
Тасодиф — кемалар чукар бир қалқиб,
Тасодиф — соппа-соғ улгинг хонада.

Йўлкадан юрасан, лекин бир қушдай
Урилиб тушасан авто тагига.
Улим кириб келди эски юмушдай
Йигирманчи аср кенгликларига!

Мен сени танирдим, синглим Саманта,
Феълинг ухшар эди қизим феълига.
Қуғирчоқни ташлаб юбординг эрта,
Эрта тушундинг сен Замин тилига.

Ғар айбинг булса шу! Қип-қизил қонинг
Сен севган Осмондан тукилди Ерга.
Мангу тиниқ булиб қолди осмонинг,
Айланиб кетдинг сен оқ атиргулга!

1985

ЯНГИ ЙИЛ АРАФАСИ ШЕЪРИ

Кунлар қисқа. Тунлар узун. На чора.
Гушиллаб басма-бас қор ёгаётир.
Янги йил яқинлашиб келар тобора,
Арчалар юзида ҳадик, хавотир.
Эй, яшил дустларим — жаҳоним менинг,
Кимнингдир бошида ярақлар болга.
Ким у? Билсам эди?! Урнига унинг
Жонимни берардим алвидо айта!

1986

ГРИБОЕДОВ ХУНИ ҲАҚИДА ҲИКОЯТ

Сайру сукун айлаб мисоли самум,
Қонхур Александр жилмаяр мамнун.

Грибоедов хунун ундирди кеча,
Уни ундиргунча ҳориди неча.

Қилгиликни қилиб муртад Эроншоҳ,
Тагин алдамоқчи булди-я, гумроҳ.

Шоир хуни учун ол, деди, олтин,
Олтинни не қилсин, олмади олтин.

Ол йўқса арабий тулпорлар, деди,
Олмади... узида отлар мул эди.

Унда олгил, деди, кунглинга қараб,
Эрон гулларида сара-саралаб!

Эрон гулларида сарароқ гуллар
Озми Урисияда соҳибжамоллар?!

Деди Александр: «Эй, Эрон шоҳи,
Шоир хуни учун бор битта божинг!

Шуни беру менга, сақлан қирғиндан,
Бир қутлуг китоб бор кутубхонангда!..»

...Эрон шоҳи бирдан қаҳ-қаҳа урди,
Навоий «Девон»ин унга келгурди.

Ул «Девон» саройин безаги бу кун...
Қонхур Александр жилмаяр мамнун.

1986

АЗИЗА

Яшил ислар анқиб кетди еллардан,
Ғозлар учиб утиб келди бел*лардан,
Аравон дарёси тошди селлардан,
Қирғоққа оҳиста чиқар, Азиза,
Кузлари кулару йиғлар, Азиза.

Уримлардан қолган бедазорсимон,
Тоғларда тушалиб ётибди тумон,
Тумондир... гумондир... ва ёки армон...
Қушчадай термулиб турар, Азиза,
Зил-замбил хаеллар сулар, Азиза.

Дунени унутиб бир тўда қизлар,
Қирларда қувнашиб бойчечак излар,
Сафидан адашган буз турна бузлар,
Кузлари кўрару кўрмас, Азиза,
Кузлари кулару кулмас, Азиза.

Қанчалар кўтарди кўкламни ёри,
Қулга оларди мўйқаламни ёри,
Ёнида ёржони, Аброр, Аҳрори.
Куллалар қораяр — кўрар, Азиза,
Тубсиз жар лабида... турар, Азиза.

Ногоҳон олисда чақнади чақмоқ,
Ортидан оламни босди қалдироқ,
Ёмғир... Азизани тутди қалтироқ,
Шўҳрат қабри томон чопар, Азиза,
Уни гуллар билан ёпар, Азиза.

Яшил ислар анқиб кетди еллардан,
Ғозлар учиб утиб келди беллардан,
Аравон дарёси тошди селлардан,
Қирғоққа оҳиста чиқар, Азиза,
Кузлари кулару йиғлар, Азиза.

1987

*Бел -- тоғ бели.

БАЪЗАН ҲАСРАТ БОСАР...

Баъзан ҳасрат босар...
билмайман, нега?
Чексаму утирсам ёлғиз, жимгина.

Ҳеч кимса, ҳеч нарса бермаса ҳалал,
Бир олис тоғларга боғласа хаёл.

Жонга тегиб кетган ишни унутсам,
Босиб келаётган қишни унутсам.

Онамдан қупайиб кетди қарзларим,
Ким тинглар кимларга айтай арзларим.

Бораман дедиму... йўқ, боролмадим,
Отамнинг қабрига тош қўйолмадим.

Сувга зор чорбоғлар мени кугадир,
Балки кутиб-кутиб қуриб битадир.

Илондек судралар изимдан гийбат,
Чопиб тапшамоққа менда йўқ гайрат.

Бисёрдир узларин тутишган ёвуқ,
Лекин орасинда бирон-бир дуст йўқ.

Чечак чиқиб кулган каби қумлардан,
Таҳқирлар ёғилар табассумлардан.

Ағёр деб билмайин дардим айтсам, оҳ,
Оламга илжайиб ошкор этди моҳ.

Халқимга бир дoston битмоқчи эдим,
Ул ҳамон яримдир, умрим ҳам ярим.

Баъзан ҳасрат босар...
билмайман, нега?
Чексаму утирсам ёлғиз, жимгина.

Дунёни унутсам...
бари бекор, бас,
Ахир мен тирикман — унутиб бўлмас!

АРИНА РОДИОНОВНАГА АСРИМИЗ БОЛАЛАРИНИНГ ҒОЙИБОНА ИЛТИЖОСИ

Сен нимага бечора, бувим,
Жимжит қолдинг ойнак ёнида?..

А. С. Пушкин.

Муҳтарам
Арина Родионовна,
Ниҳоят учратдик «ойнак ёнида».
Бизга кабутардай боқманг ҳайрона,
Қалб ёнар эртақлар сир, тугёнида!

Сиз сузланг,
ёмғирлар ёгсин шивалаб,
Шовқиндан зада уй-ҳаёллар тинсин.
Сиз сузланг,
денгизда бурон гувиллаб,
Бизнинг юракларда галаён унсин.

Сиз сузланг,
пахлавон, девлар ҳақида,
Нигоҳбонлик қилсин эл-юртга хуроз*.
Сиз сузланг,
Балиқчи*, Балда* ҳақида,
Оламни тулдирсин сир тула овоз!

Гарчи китоблардан олурмиз сабоқ,
Гарчи рангин-рангин чиқар: «Эртақлар»
Тугриси, кичкина Сашадай бироқ,
Юракдан эшитмоқ истар юраклар!

Сиз жимсиз,
Арина Родионовна,
Эртақ сузламоққа сизда йуқми раъй?!
«Бувилари қайда?»
уйлаяпсиз ё,
Оловнинг устига қорлар ёққандай.

* Пушкин эртақларининг қаҳрамонлари.

Ҳа-а!..
Дарҳақиқат, бизнинг бувилар,
Айтсак...
Гарчи бизлар азиз жигарбанд,
Дунё ишлари-ла банд эрур улар,
Аср ташвишлари билан буткул банд!

Бизга стармиди уларнинг вақти?!
Турфа гавго... уруш... гоҳ Фарб, гоҳ Шарқда.
Бизларга эртақлар сўзламоқ пайти
Оталарни тергаш зарур албатта!

Бизнинг олдимизга
уйинчоқ мисол
Минг хил ҳисобларни ташлашар уйиб,
Алжабр... электрон... тенглама... тимсол...
Бош, сунггин тополмай кетамиз қуйиб!

Муҳтарам
Арина Родионовна,
Булар уз асримизга яраша балким?
Балким сизга етмас бизнинг «баҳона»,
Гуноҳкор эмасдир техник, муаллим?..

Ва лекин айтурмиз:
бизнинг назарда,
Томир отиб... деган каби лолалар,
Барча ҳисоблардан... аввал,
азалдан —
Улгаяр эртақлар тинглаб болалар!

Муҳтарам
Арина Радионовна,
Англаб олдингизми юрагимизни?
Муҳтарам бувижон,
муҳтарам она,
Дариг тутманг, деймиз, эртагингизни!

1987

БОШҚАЧА ОДАМ

Гарчи бордир иккита қули,
Икки кузи, икки оёғи,
Бир танаси, боши, «ул-бул»и,
Тинглай деса... икки қулоғи.

Барча каби ер ҳатто таом,
Иш битирар «тузук»лар билан.
Бир масалда бошқача одам,
Курашар у уликлар билан...

1987

ИТЛАР

Унгимга қарайман
итлар ҳуради,
Сулимга қарайман
итлар ҳуради.
Қарамай дейману
итлар ҳуради.

Манзил эса узоқ.

Олдимга чиқишиб
итлар ҳуради,
Оргимдан чопишиб
итлар ҳуради.
Қарамай дейману
итлар ҳуради.

Манзил эса узоқ.

Қулларимга тош олиб
қувласам, деймай,
Йулларимда уларни
кўрмасам, дейман.
Лекин йулдан қолиб кетурман, дейман,
Манзилимга қачон етурман, дейман.

Манзил эса узоқ.

1987

* Қонун-қоидалар.

ЎЗГУВЧИ

Катта кентда ундан қурқали барча,
Минбар ва уйларнинг тури уники.
Мансабдорми... хизмат қилар улгунча,
Зардоли чўғларин қури уники.
Ахир у ўзади.

Бир ёнда қолади оддий меҳнаткаш,
Иш эмас, сўзлашни урганса булар.
Ўзғувчи мажлисда мисли ут-оташ,
Гоҳ гуё йиғлайди, гоҳ гуё кулар.
Ахир у ўзади.

Жим ишлаб юрганга кейин, кейинроқ,
Мукофот ва унвон ўзғувчига, бас.
У-чи, андишани санайди қурқоқ,
Ўз фойдасига ҳеч нарсдан қайтмас.
Ахир у ўзади.

1987

ОҚ ВА ҚОРА

Оқ булоқни изладим,
Қора булоқ дуч келди.
Қора булоқ сувидан ичдим, ёронлар,
Оқ булоққа етгунча.

Оқ дарёни изладим,
Қора дарё дуч келди.
Қора дарё бағрида чумилдим, дустлар,
Оқ дарёга утгунча.

Оқ тоғларни изладим,
Қора тоғлар дуч келди.
Қора тоғлар қучоғини кездим, ёронлар,
Оқ тоғларга кетгунча.

Оқ ва қора дунёни
Чаппор уриб айлангум,
Оқ шомлар тугаб, дустлар,
Қора шомлар қучгунча...

1988

МАЙСАЛАР СОҒИНЧИ

Қирқим-қирқим қирларнинг
тулқинига қарайман.
Дуркун-дуркун қирларнинг
сочларини тарайман.
Қузичоқдай суяман
устида агнаб-ётиб,
Ҳатто йиглаб-куламан —
эзиб-бағримга босиб.

1989

БУЗ БОЛА

Эрта пишган буз болажон,
Чиқиб кетар буз-қирларга.
Бунча майин бу майсажон,
Ухшар қизнинг сочларига.

Эрта пишган буз болажон,
Уйга қайтар гуллар териб.
Гулларини... ҳув, қадрдон
Сигирига берар элиб.

Эрта пишган буз болажон,
Тол баргини тутиб кулар.
Дам хурсиниб куйлар: «Қачон...
Оқ ханжарим қизил булар?...»

1989

ЙУЛОВЧИ

Эй, кемада кетаётган йуловчи,
Феълинг бузук, ниятларинг ёмондир.
Кемачининг маржони деб қароқчи
Булмоқликка розидирсан, аёндир.
Улдирдинг ҳам, дейлик, ана, даргани,
Маржонли ҳам булдинг, дейлик, хуш кейин,
Қулгинангдан келармикин кемани
Манзил сари сурмоқ учқур отдайин.
Қояларга шабқурдайин урмасдан,
Ботиртириб қолдирмасдан қумларда,
Чақмоқларга йулиқтириб турмасдан,
Омон олиб утармисан тунларда?..
Эй, кемада кетаётган йуловчи,
Йуловчисан, ҳали эмас қароқчи.
Мард булгину саволимга жавоб бер,
Мард булгину тадбирли бул, кукрак кер!

1990

АСРАГИЛ

Эй дустлар, қадим гап бу: умр — йулчи, ҳаёт — мангу,
Қадрига етмоқ — орзу, беморингни асрагил.

Ешлик — ярқ этган чақмоқ, лаҳзаси жуфт эмас, тоқ,
Баҳор қайтмаслиги ҳақ, баҳорингни асрагил.

Ота-онанг розидир — элу юртинг розидир,
Суянч тоғларинг улар, бедорингни асрагил.

Севдирган ҳам тил эрур, бездирган ҳам тил эрур,
Севги хати битилган туморингни асрагил.

Зари купдан қурқмагил, зүри купдан қурқмагил,
Дусти купдан қурқ, доим, дуст — орингни асрагил.

Юрт қурисанг — узарсан, қуримасанг — тузарсан,
Бемор, бедор, тумор, ор — асрорингни асрагил.

1991

EPAMATHYR DOCTYON

XX BR/1911

САРБАДОРЛАР

Драматик дoston

Менинг ҳаракатимдан аълороқ мазҳаб йуқ!
Сарбодорлар пиори
Олам фили қайтаролмас журъатимиз,
Чарҳдан зурроқ қудратимиз, шавкатимиз.
Гар чумоли кириб қолса сафимизга —
Шер этажак уни дарҳол давлатимиз!
Паҳлавон Маҳмуд

Бизлар ҳурриятнинг фидойлари!

Мақсуд ШАЙХЗОДА

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Абу Бакр Калавий — пахта тозаловчилар маҳалласининг оқсоқоли.

Мавлонозода Самарқандий — мадраса мударриси.

Мавлоно Хурдаки Бухорий — Мавлонзонанинг устози.

Шайх Исомиддин — Самарқанд музофотининг эътиборли шайхларидан.

Саид Юсуф — Самарқанд вилоятининг қозикалони.

Мирзо Соҳиб — Самарқанд вилоятининг девонбегиси.

Амир Ҳусайн — Самарқанд амири, бутун Мовароуннаҳр ҳокимлигига даъвогар.

Амир Темур — Кеш амири.

Зобитбек — маҳаллий утроклашган мугул беги.

Аббос Баҳодир — Темур хуфячиси.

Сиеб ота — деҳқонлар оқсоқоли.

Нурзод — ҳунарманц йигит.

Телба Сархон.

Зарбону — Телба Сархоннинг кизи, Нурзоднинг севгилиси.

Қул Чобук.

Дагар сарбоз — Нурзоднинг дусту.

Илсхужа — сунги мугул ҳокони.

Тегинбек — Илсхужанинг бош ноиби.

Лочиной — асира қиз.

Амир Темур сарбози.

Амир Ҳусайн сарбози.

Сарбодорлар, раият, китобдор, жанг либосидаги курашчи йигит, қизиқчи йигит, сайеҳ, ақобир-аёнлар, мугул нуёнлари, навқарлари, сарбозлар, мулозим, ясовул, қушиқчи йигитлар, раққос йигитлар, чечанлар, паҳлавонлар, овозлар.

Воқса 1365—1366 йиллар Мовароуннаҳрда, асосий қисми эса унинг бош шаҳри Самарқандда кечади.

МУҚАДДИМА

КИТОБДОР

(Букри чол)

Уйингизда китоб борми, китоб?.. Йўқ-уқ...
Бор! Чанг босиб ётибди токчангизда.
Токчангизда йўқми?..

Болохонага

Бир чиқиб қаранг... Уҳ-ҳу, қанча китоб...
Сариқ, оч сариқ, оқиш китоблар, оҳ,
Бобонгиз бобосидан қолган балки!
Болохонада йўқ!..

Рост булса шу гап,

Унда чиқиб, қаранг оғилхонага!
Шифтларда ургимчак уяси босган,
Ун қатлам чанг босган китоблар... Куринг!
Қурқманг, ушлаб қуринг, сб қуймас улар,
Ҳар қалай жони йўқ... бугиздан олмас.
Шифтда ҳам йўқ денг?

Ҳеч қабристонга

Бориб қурганмисиз? (Ким ҳам бормайди!)
Унда қурганмисиз могор, йўсин, зах
Уриб кетиб — униққан бирон-бир китоб?
Ҳа-ҳа, қурганман денг?

Уқиганмисиз?

Йўқ, имлоси бошқа...

Урганиш мумкин! —

Ихлосу эътиқод етарли булса!
Китоб — эл-юрт бахти!

Ҳар қандай Инсон

Оддий тирикчилик, манфаатлардан
Юксак турса агар

Халқ ва Ватанин

Бахт — тақдири ҳақда уйлашга қодир!
Билсангиз, сиз қурган уша китоблар
Шундай ИНСОН ақлин меваси эрур!
Мен —

сиз уқимаган, уйқу келтирган
Китобларни йигиб — уқимоқдаман!

(Қуйнидан бир китобни олиб)

Мана, бунисини яқингинада
Қумилган қудуқнинг тубидан топдим.
Бу китобни уқинг! Уйқунгиз қочар!..
Уйқунинг ози соз, купи беморлик!

І ПАРДА

БИРИНЧИ САҲНА

*1365 йил. Қуз Сирдаре бўйи. Қароргоҳ. Безатилган утов олин. Шом.
Илѐсхужа ва Тегинбек гаплашиб утиришибди.*

ИЛѐСХУЖА

(ширакайф)

Галабамиз боиси недур, Тегинбек?

ТЕГИНБЕК

Кучу қудратингиз сабаб, хоқоним!

ИЛѐСХУЖА

Фикрингта қулмисан, қайтмайсанми ҳеч?

ТЕГИНБЕК

Тангри шоҳид эрур, шоҳид узингиз!

(Илѐсхужа чапак чалади. Ясовул кирали.)

ИЛѐСХУЖА

Келтир, анов икки асирни буңда!

ЯСОВУЛ

Бош устига, хоқон!

(Ясовул тиклади.)

ИЛѐСХУЖА

(Тегинбекка)

Хуб, шундоқ дегин?...

(Я с о в у л икки асирни олиб кирали.)

ЯСОВУЛ

Мана, ит эмганлар ҳузурингизда!

ИЛѐСХУЖА

(Тегинбекка биринчи асирни курсатиб)

Бу Амир Ҳусайн сарбози эрур.

(иккинчи асирни курсатиб)

Буниси Амир Темурнинг сарбози.

ТЕГИНБЕК

Худди шундай, хоқон.

ИЛЕСХУЖА

Сувоқ қилурмиз!

(Амир Хусайн сарбозига)

Амир Хусайнинг қочди қай тараф?

АМИР ҲУСАЙН САРБОЗИ

Билолмадим, хоқон, асирингизман.

АМИР ТЕМУР САРБОЗИ

Мен билурман, қочди Хуросон ёққа,
Думин ликиллатиб қочди ул номард!!!

АМИР ҲУСАЙН САРБОЗИ

Номард деб амиринг Темурни ата
Бир неча йил юрди қуюндай тузгиб
Қаллакесарларни туплаб қошига.
Йулларда бошларни узди сапчадай,
Ғажирдай талади тижорат аҳлин.
Ғорлар, пастқамларни ошиён этиб
Ном олди қароқчи, йултўсар дея.
Нечундир тангрининг қарашди узи:
Кеш ҳокими Ҳожа барлос — тоғаси
Хуросонга қочиб кетгандан кейин,

(Илесхужага)

Отангиз пинжига кириб олди у,
Ётган жойи жаннат булгур ул бузрут
Боладай инониб айёр Темурга
Кешнинг ҳокимлигин калладай тутди.

ИЛЕСХУЖА

Шундоқ!

АМИР ҲУСАЙН САРБОЗИ

Аммо Амир Темур тупурди —
Ё пир! — Тузин ичган тузлугига сўнг!

Ҳамиша туллаклик тулкининг касби.
Куч — Амир Ҳусайн тарафда эди,
Шу сабаб Темурбек унинг этагин
Чангалиб олдику қарчиғай янгли,
Бирок гоҳ арағар, гоҳ ярағар,
Узи бир юмушни уддалай олмас,
Қули гасми.. бошин ҳам қилиб келар,
Сағал баланд булса қочали ташлаб,
Косов қалалиги қўлининг шуридир,
Амир Ҳусайинни қуролмас Темур.

АМИР ТЕМУР САРБОЗИ

Темур қуролмайди... Бу тухмат қайдан?
У зур, шижоатли, еш ҳам тадбирли.
Қайтам ҳасад қилар сенинг амиринг,
Руй-рост қурқар узин келажагидан.
Амир Ҳусайнга Амир Темурнинг
Гоҳ қўшилаб, гоҳо ажралиши эса
Ёшлиқдан Эркни ҳуш қурганлигидан!
Кук сари интилар, ахир, тутун ҳам.
Бугун қочиб қолган амирим эмас...

АМИР ҲУСАЙН САРБОЗИ

Амир Ҳусайинми?... Оқсоғинг қочди.

АМИР ТЕМУР САРБОЗИ

Амиринг оёғи бутун булса ҳам
Жуфтақни ростлади биринчи булиб.

АМИР ҲУСАЙН САРБОЗИ

Тепамда тангри бор. Қочди оқсоғинг!

АМИР ТЕМУР САРБОЗИ

Ҳой хоин, ҳой мурдор, ҳой сен арсалиқ¹,
Тилингни теккизма тангри номига!

АМИР ҲУСАЙН САРБОЗИ

Нима, нима делинг? Ким, ким арсалиқ?
Оҳ, қани, қўлларим буш булса эди?!

¹ Т у г л у қ Т е м и р — Илсқужанинг отаси, мугулларнинг анишги хони, Мовароуннаҳр ҳам унинг тасарруфида бўлган.

² А р с а л и қ — ҳайвонларнинг хунасаси.

АМИР ТЕМУР САРБОЗИ
Илондек мажақлаб ташлардим сени!

*Илѣсхужанинг ишораси билан ясовул уларнинг
қулыарини счади.*

ИЛѢСХУЖА

Иккисига икки қилич берилсин!
Ажрим бўлсин, қайси бири арсалиқ!

*Ясовул иккаласига ҳам қилич беради, сарбозлар
бир-бирига ташланадилар.*

АМИР ҲУСАЙН САРБОЗИ

Кўрсатиб қўюрман арсалиқлитим!

*Амир Ҳусайин сарбози Амир Темур сарбозига қилич урди, у ҳам
жонқолатда унга қилич санчади. Иккаласи ҳам жон беради.
Ясовул мурдаларни судраб олиб чиқиб кетади. Қиличлар эслан
чиқиб қолади.*

ИЛѢСХУЖА

(Қувлик билан)

Ғалабамиз боиси недур, Тегинбек?

ТЕГИНБЕК

Қуллуқ, хоқон, қуллуқ!

ИЛѢСХУЖА

Шундоқ, Тегинбек!
Бу эл феъли шундоқ! Бобомиз Чингиз
Бу юртни олмаққа қийналган чоғи,
Маҳмуд Ялавочни хуб ишга солди!
Чингиз кучи эмас ёвни қийратган,
Маҳмуд Ялавочнинг кучидир, билсанг!
Зулқарнайн келган пайтда бу юртга
Испитомин деган бир кимса ўтган.
У қаттиқ курашди сғийлар билан,
Жаҳонни титратган шоҳ ожиз қолди.

Аммо иложини топди Искандар,
Олди Испитомин хотинин қўлга.
Ушовидан тушови қиммат бу хотин
Искандарга тутди ўз эрин бошин!..

(кергилиб)

Бу эл тарихини сен мендан сура!
Оташнараст булган бу эл бир пайтлар,
Сажда қилган фақат олов — тангрига,
Оловдан бошқасин тан олмаган ҳеч!
Эл учун оламда энг огир нарса
Тонинган линидан воз кечмоқликдир.
Қутайба қийналди бу эл қонидан
Ут-оловни сириб ташлаш йулида
Ва лекин олди у! Хўш, қандай олди?
Сотиб олди! Ҳа! Ҳа! Масалан, Чогон
Туғишган укаси Хурзодни сотди —
Улдирди ит каби! Сунгра юртини
Арабга топширди ўз қули билан!
Қумурсқа бирлашса бирлашар, лекин
Бу эл бирлашолмас — унутма буни!

ТЕГИНБЕК

Асло унутмасман!

ИЛЕСХУЖА

Шундоқ, Тегинбек!

Тан ҳам олмоқ керак гоҳ ожизлигинг,
Тан олмоқ керагу ва унинг қатъий
Мустаҳкам чорасин изламоқ лозим!
Мағлуб бўлмоқлигим, уч кунлик жангда
Сезилиб қолганди, лекин дош бердим.
Уйладим... изладим... топдим чорасин;
Не қилиб булса ҳам икки амирнинг
Уртасига нифоқ солмоқлик зарур —
Улар қўшинин қоқ бўлиб ташладим!
Амир Темур қочди деб, жар солдим кейин,
Амир Ҳусайн тараф ишониб бунга
Қочишни бошлади ортга қарамай!

ТЕГИНБЕК

Билурман, хоқоним!

ИЛЁСХУЖА

Шундоқ, Тегинбек!
Сен эса айтасан қудратингиз деб!
Эртага юрурмиз Самарқанд тараф,
Самарқанд бизники, ҳеч ким йуқ унда.
Икки амир кетди бошларин олиб,
Ҳали-бери унглай олмас узларин!

(сокин)

Ҳозир дам олмоққа ихтиёрим бор.

ТЕГИНБЕК

Дам оласиз, хоқон!

(сирли)

Совғам бор сизга.

ИЛЁСХУЖА

Не совға экан ул? Курайлик, қани?

(Тегинбек чиқали.)

Нима уйлаб топган бу айёр, маккор?
(Тегинбек тузал бир қизни бошлаб кирди).

ТЕГИНБЕК

Тиз чуққил, Лочиной, толеинг кулди,
Кузларинг алдамас, шоҳ олдидасан!

ИЛЁСХУЖА

(Уридан туриб кетади.)

Баракалло, Тегин! Жаннат гули-ку?!

ТЕГИНБЕК

Камтарин қулингиз!

ИЛЁСХУЖА

Хоқонимсан сен!

ТЕГИНБЕК

(талтайиб)

Тонгда фармон бердим нуёнларимга,
Топиб келинг, дедим, энг сулув қизни,
Булса ҳамки, ҳатто, ернинг қаърида.
Ер қаъридан эмас, тоғ қишлоғидан
Олиб келди буни!

ИЛЁСХУЖА

Офарин, балли!
Бизни ёлғиз қолдир, дам ол, Тегинбек!

(Тегинбек чиқади.)

Лочиной, Лочиной...

ЛОЧИНОЙ

Менга жавоб бер!
Раҳминг келсин, раҳм қил, гар султон булсанг,
Уйимга кетайин, жавоб бер менга!

ИЛЁСХУЖА

Тун босиб келмоқда, йуллар хатарли,
Эгаллаган ҳамма жойни лашкарим,
Куриб қолса сендай соҳибжамолни,
Улар унутади ҳаттоки мени!
Сен тонгда кетурсан, элтиб қуйишар,
Уйингга борурсан зар, олтин билан!

(Чапак чалади, я с о в у л киради.)

Олтин келтирилсин!

(Я с о в у л чиқади)

ЛОЧИНОЙ

Йуқ, керак эмас!
Жавоб бер, жавоб бер, бехуда бари!

(Я с о в у л баркашда олтин олиб киради. Илёсхужа ямоси билан Лочинойнинг оёғи остига тукади ва қайғиб кетади).

ИЛЭСХУЖА

Ҳаммаси сеники, олгин, Лочиной.

ЛОЧИНОЙ

Жавоб бер, раҳм қил, уйимга кетай!

ИЛЭСХУЖА

Бас!

*(Илэсхужа важоҳат билан Лочинойга яқин кела бошлайди.
Лочинойнинг қузи қиличларга тушади).*

Шундоқ де, шундоқ!.. Кетмоқчимисан?..

(Лочиной чаққонлик билан бир қилични олади ва Илэсхужага ташланади, аммо Илэсхужа енидан қиличини олиб, уни чопиб тапслайди).

ЛОЧИНОЙ

Кетаман!..

(Улади).

ИЛЭСХУЖА

Ясовул!.. Тегин, қайдасан?..

ИККИНЧИ САҲНА

*Эски Самарқанд. Тоғ. Пахта тозаловчилар растаси.
Калавий етизи.*

КАЛАВИЙ

Ғалат туш курибман. Қандайдир саҳро,
Саҳроки беадад... кум, кум, кум, кум кум.
Ханжарлари ярқираб кун тигида
Мени қувлар эмиш уч қора отлик.
Қумдан оёқларим узилиб зурга,
Ҳалдослаб, бугзимга упкам тиқилиб,
Кунчиқар томонга қочар эмишман.
Воҳ... кутар эмишман офтобдан нажот;

Отлиқлар кузини қамаштирар у.
Мен эса қутулиб кетгум, демишман.
Йуқ, улар қолмади ортимдан ҳеч ҳам.
Сунг қандайдир қирлар, тепалар... Қизиқ...
Ногаҳон бир арна дуч келмиш менга,
Бахташ таваккал деб отдим узимни
Ва дарҳол бекиндим битта нишабга.
Отлиқлар барибир келдилар стиб,
Бири тушди... сунгра шошилмай, секин
Елкамга оёгин босди... Хуш, ксийин-чи, хунг?!
Турғизиб бугзимга ботирди ханжар.
Қип-қизил қон оқди... Аниқ эсимда.
Қонимни тухтатмоқ булар эмишман...
Томогимни маҳкам бугар эмишман...
Туриб кетдим — қулларим уз бугзимда!

(беловта)

Таъбири не булғай бу нохуш тушининг?..

Қуролланган Қул Чобук бошлиқ бир гуда сарбадорлар Зобитбекни олиб кирадилар.

ҚУЛ ЧОБУК

Амир Хусайннинг бул арзандаси
Уз қулини чопиб ташлабди, сардор.

ЗОБИТБЕК

Чопаман... суяман... Сизларга нима?..
Кимдир тождор, кимдир бождор дунёда
Биров текканин ер, биров суйганин...

КАЛАВИЙ

(бепарво, Қул Чобукка)

Не гуноҳи бор экан қулнинг?

ҚУЛ ЧОБУК

Ул шурлик
Бизга қушилмоққа орзуманд экан.
Узи емас, итга бермас бу Зобит
Ниятидан хабардор булиб, уни

Гуштдай бурдалабди оғилхонада.
Бор молу мулкини кукка совурдик,
Анов, снаётган уй-жойи бунинг.

КАЛАВИЙ

(кескин, Зобитбекнинг снига келиб)

Ҳа, Зобитбек, муғул!.. Чопасиз... суюсиз...
Ҳа, егани — заҳар, ичгани — заққум,
Юраги қоп-қора қон раиятни
Бугасиз, зурлайсиз, хурлайсиз, ҳа, ҳа!..
Сизга мумкин бари! Ва лекин айтинг,
Айтинг, қачонгача, бу зуровонлик?
Қачонгача элни топтайсиз бунча?
Қачонгача кукдан арпа ёғса ҳам
Меҳнаткаш эшакнинг еми нимчадир?
Қачонгача эл тунни либос этар,
Қачонгача замон соғлари бемор,
Тили бурролари соқов яшайдур?
Нимаси кам эди сендан ул қулнинг,
Нечун ул гуноҳкор? Айби нимада?
Талпинганлигими Эркинлик сари,
Хур яшамоқликни севганлигими?
Айт, эй маълун!

ЗОБИТБЕК

Ул менинг қулим.
Сизнинг ҳаққингиз йуқ мени тергашга!
Қароқчиларингиз жазосин олар!..

КАЛАВИЙ

Шундоқми?.. Ки, демак... Биз қароқчилар...

(қатъий)

Улиминг олдидан билиб қуй, муғул!
Яхшилаб билиб қуй, қумдан чиққан мор!..
Биз — ўз бошимизни аллақачоноқ
Дорларга тикканмиз! Улимлар ҳечдир!
Шуни англагилки, токи тирикмиз
Юртни сен итлардан қилурмиз озод!
Эл-юрт озодлиги учун курашмоқ

Яккаю ягона муродимиздир!
Истагимиз, билгил, ҳар бир раият
Ўз юртига узи ҳокимлик қилсин;
Ишласин, яшасин ўз эрки билан!
Жавлонгоҳ булмасин, деймиз, ҳсч қачон,
Юртимиз тупроғи ёв отларига.
Ўз тилимиз, ўз динимиз муқаддас,
Муқаддас эрур ўз урф-одатимиз!
Билмасанг, билиб қуй, мана, Сарбадор
Давлати* яшар иккам ўттиз йил
Ўзод, дориламон, ҳур эркинликда!
Раият давлатни бошқарар ўзи,
Сардорин сайлайди ўзи раият
Ўзин давлатининг ўз қушини бор,
Тамғаси, дирҳами, туғи, қонуни!
Ҳамма тенг, баробар қилгайдир, меҳнат,
Барчага баробар ҳаёт нашъаси!
Қилич ўз қинига туғри, дейдилар,
Йўқ, туғри эмас у! Билиб қуй, Зобит!
Биз қароқчиларми?.. Ҳа, ҳа, ҳозирча
Сизлар наздингизда қароқчилармиз!
Билиб қуй, Сабзавор сарбадорларин
Давлати сингари биз ҳам адбатга,
Ўз давлатимизга бўлурмиз эга!!!
Биз қароқчиларми?.. Биз — сарбадорлар!

(Сарбадорларга)

Сарбадорлар ҳукми!

САРБАДОРЛАР

Ҳукмингиз олий!
Улим! Улим! Улим! Юрт ёвларига!

ЗОБИТБЕК

Калавий, Калавий, кечиринг мени,
Мен... мен... итлик қилдим... қулингиз булай...

* Гап Хуросон сарбадорлари ҳақида кетмоқда. Улар Хуросонда мустақил давлат тузганлар. Маркази Сабзавор булган бу давлат 1337 — 1381 йиллар, яъни қарийб 45 йил яшади. Хуросон сарбадорлари билан Самарқанд сарбадорларини чалкаштириб юбормаслик керак.

КАЛАВИЙ

(қатъий)

Жазо майдонига осинглар буни!
Раият билсинки, Самарқандда ҳам
Фуқаро тарафин олгувчилар бор!
Эл сирин уз сирим, дегувчилар бор!

(Сарбадорлар Зобитбекни олиб чиқадилар).

Ити йуқ қутонга ола қашқир ҳам,
Қора, кук қашқир ҳам чопгани-чопган
Ити йуқ қуллар, уҳ... ити йуқ элим,
Қачон ҳур яшайсан, озод яшайсан?..

(сокин)

Озодлик! Озодлик! Жамолинг курсат!

Халқим қули — қадоқ, слкаси ямоқ;
Чориғи йиртиқдир ямоқчисининг,
Кулоли ёлчимас бутун косага.
Она йиғлар бум-буш бешик бошида!
Озодлик! Озодлик! Жамолинг курсат!

Денгизнинг сувлари сигмас ҳовузга,
Халқим дарди эса оламга сигмас.
Уз туни узига тор келиб қолди!
Айтарлар: туялар ташийдир тилла,
Аммо сганлари итсийди, янтоқ
Озодлик! Озодлик! Жамолинг курсат!

Минг дарахт бошини бир болта кесар,
Икки болта кесар халқим бошини:
Бири ёт юртлардан келган мугуллар,
Бири уз юртимнинг бою беклари!
Озодлик! Озодлик! Жамолинг курсат!

Тулкилар тепага чикди юртимда,
Урдасиз кул — юртим, лойхураклар хон.
Утин ёрган болта ётадир ташда,
Игна тешигидан мол утказар ёв.
Озодлик! Озодлик! Жамолинг курсат!

Тутуннинг аччиғин мури биладир,
Қулоқдин кўз ҳақдир, кургил, Озодлик!
Халқимнинг қоп-қора кузидан бошқа
Тариқча гуноҳи йўқдир, Озодлик!
Озодлик! Озодлик! Жамолинг кўрсат!

Озодлик, дунёнинг юраги ўзинг,
Наҳот ботар куннинг отмас тонгги бор?
Мен сенга йиғласам, наҳот Озодлик,
Украб чиқмоқликка бир қароринг бор?!
Озодлик! Озодлик! Жамолинг кўрсат!

Узоқ жимлик.

Дага р сарбоз киради.

ДАГАР САРБОЗ

Ассалому алайкум. Бевақт келибман...

КАЛАВИЙ

Ва алайкум ассалом. Хуш, кел йигит.

ДАГАР САРБОЗ

Нурзоднинг хсшиман.

КАЛАВИЙ

Ҳа-а, эсладим...

Курганман...

ДАГАР САРБОЗ

Оқсоқол, сизни биламан,
Куп эшитганман сиз ҳақингизда...

Нурзод киради.

НУРЗОД

(Калавийга)

Ассалом, сардорим.

ДАГАР САРБОЗ

Бормисан, ошна?

НУРЗОД

Мен борман, сен узинг бормисан, сарбоз?

(кучюклашадилар)

Буримисиз ва ёки тулки?

ДАГАР САРБОЗ

(тулланиб)

Тулки...

Бурими, тулкими, ростин айтганда
Сизларга нима ҳам қизиги бордур?
Енгилдик, вассалом!

КАЛАВИЙ

Гап нима ҳақда?

НУРЗОД

(Калавийга)

Сардорим, бул Амир Темур сарбози.

КАЛАВИЙ

Амир Темур сарбози?..

(Дагар сарбозга яқин келади).

Хуш, сузла.

ДАГАР САРБОЗ

Айтдим-ку, сизларга не қизиги бор!

КАЛАВИЙ

(қатъий)

Сарбоз, сендан буни сураганим йук,
Курган, эшитганинг айлагил изҳор.

ДАГАР САРБОЗ

Хуп, майли, тинглангиз курганларимни,
Мен амир Темурга сарбоз тушгандим,
Аслида узим шу самарқандликман.

НУРЗОД

Калавий устодим... Сузлайвер, Дагар!

ДАГАР САРБОЗ

Муғул хони Илӛсхўжага қарши
Сайхун қиргоғида жанг* қилдик уч кун.
Зап кескин жанг бўлди, бунақа жангни
Мен яқин уртада кўрмаганман ҳеч!
Ёмғир қуяр эди... кўпчиган отлар
Отилиб кетарди сирғалиб, тойиб,
Қалпоқдай учарди жангчилар ерга.
Лекин биз заррача парво қилмайин,
Юракда бир олов гуруллаб, ёниб,
Муғулнинг адабин бсрардик роса.
Жангу ҳарб тугай деб қолган бир пайтда,
Унг қанот — Хусайн еқ чекиниб қолди!
Қарамай қочишди олди — ортига!
Ичдан бузилмаса — қўшин енгилмас!
Бизда ҳам қолмади кейин бир илож.
Тум-тарақай бўлиб кетди сарбозлар.
Тириклар кетишди туши-тушига...
Менинг қочиб келиб турган ерим бу.

КАЛАВИЙ

Самарқандга сўғиш бошларми муғул?

ДАГАР САРБОЗ

Ҳафтага қолдирмас бу Самарқандни.

НУРЗОД

Бунчалар нафасинг совуқ бўлмаса.

* Тарихда «Жанги лой» номи билан юритилади.

ДАГАР САРБОЗ

(тулганиб)

Ҳа, шундай булади! Узингиз уйланг
Бу юртнинг на шоҳи, на гадосининг
Бирор тайини бор! Ахир барчаси
Ахталаб қуйилган! Қуйдан фарқи йуқ!
Мугул деса булди — қалтирар бари,
На қадрин биледи, на гурурини!
Бошида тош чақса бақрайиб турар!
Йуқ! Йуқ! Ишонмайман бирор амирга,
Бу юрт соҳибининг барчаси улган!
Юргимизда эса кўп булди, э, воҳ!
Боболарнинг руҳи қушдай чирқиллар!

Йиғлайди.

КАЛАВИЙ

(узига)

Ут экан! Сарбоз ҳақ! Номард Хусайн,
Эл-юртни тунгизнинг комига ташлаб
Узинг қочибсан-да! Боғланган този
Овга ярамас, деб шунга айтарлар.

(Дагар сарбозга)

Эр кишига йиғи ярашмас, сарбоз.

ДАГАР САРБОЗ

Не қилай, оқсоқол, юрагим куюк!

КАЛАВИЙ

(Дагар сарбозга)

Дагар сарбоз, уғлим! Агар барча эл
Сендай фикр қилса, уйласа эди,
Юртда булар эди доруломонлик!
Ҳуррият буларди, буларди Эрклик!
Тугри айтдинг, сарбоз... Райят — ахта!
Отдан эшак узган мурдор замон бу!
Эл қузин очмоқлик — бизларга қарздир,
Қолиб кетмас, дейман, элимиз шундай.

Енмаган — бировни ендираолмас.
Эркингни излагил эл орасидан!
Мен сен билан, уғлим, Нурзод сен билан,
Раият биз билан, мана қурасан!

(Нурзодга)

Нурзод, жигарбандим! Пайт келди, дейман!
Етган — евга еқар. Энди етмоқ, бас!
Емғирдан қолганин селга олдиarmoқ
Ожизлик, ахмоқлик, тубанлик эрур.
Ҳукизнинг оёғи булгандан киши
Булгани яхшироқ бузоқнинг боши!
Денгиз довули бул, саҳро бурони,
Хабар бер кечикмай сарбадорларга.
Масжиди Жомсга йигилсин барча,
Дагар сарбозни ҳам узинг бирла ол.

ДАГАР САРБОЗ

Ташаккур, оқсоқол, ишончингизга!

Нурзод ва Дагар сарбоз чиқалдилар.

КАЛАВИЙ

Нима тадбир қилгай Мавлонозода?
Ҳатто қишда қорни қизғонадиган
Девонбеги, қозикалонлар не дер?..
Эҳтиёж — иштиёқ тугдирар мудом,
Кенгашмоқ, кенгашмоқ, кенгашмоқ зарур!..

(асабий)

Уҳ, яна муғуллар!.. Уҳ, Илёсхужа,
Отанг улиб, сенга етдими навбат?!
Мовароуннаҳрга юра бошлабсан.
Нима қолган узи бу юртда бугун,
Нечун бунча ғажиз бу қоқ суякни?
Қуруқ қопни бекор ерганинг билан
Нима фойда берар? Эй золим фалак!

(сукут)

Бешак, бир кулгининг бир йигиси бор...

Т е л б а С а р х о н ч о п и б к и р а д и .

ТЕЛБА САРХОН

Хоҳ-хоҳ-хо-о
Кукрагинг очик булса,
Шамоллар эсиб турса...

(Калавийга)

Ҳой, мударрис, мударрис,
Отингни ташлабсан-да,
Қанчалар эди учқур,
Қаноти эди қирқ газ,
Билиб қуй, лекин бир кун,
Улдиарар сени муғул.

(Алмойи ҳаракатлар ила)

Мен ҳам уқишга келдим,
Муллавачча булгим бор.
Отимдан айрилганман...
Бўжи келди, бўжи келди.

КАЛАВИЙ

Сархон, яна уйдан қочибсан-да сен,
Мавлонозода эмас, Калавийман...

ТЕЛБА САРХОН

Ҳа, оқсоқол... бу ерда,
Ҳуш, нима пиширибди?
Пахтангизни чанг босиб
Етибди-ку бозорда.
Мен, мен, уқишга келдим,
Бўжи келди, бўжи келди...

(Йиглаб)

Исобегим гуштин еб,
Носирбегим гуштин еб,
Хотинимнинг гуштин еб,
Муғул жуда чанқаган.
Сув беринг, сув — муғулга,
Бўжи келди, бўжи келди.

(бирдаг тухтаб)

Кукрагим очик булса,
Шамоллар эсиб турса,
Шунинг узи менга, бас...
Бужи келди, бужи келди...

Телба Сархон чиқади.

КАЛАВИЙ

(халга чумиб)

Шурлик Сархон, Сархон...

(тулганиб)

Сархон қисмати —
У, Мовароуннахр, сенинг қисматинг!
Сен бугун телбасан — билмайсан узни,
Ақлинг поймол, танинг мажақ, бемурод.
Узинга ухшайди фарзандларинг ҳам.
Зотан, ким қолди, айт, телба булмаган?!
Қайси бир кимсанинг ақли жойида?
Деҳқон йуқчиликдан девона булди,
Шоир, фозилларинг кетди турт томон.
Қуллар доим қуллар! Косиблар ҳоли
Қуллар аҳволидан эрур бешбаттар!
Аё, халқинг хароб! Беруҳ, паришон!
Сени тоштар ганим истаган пайти.
Ҳар бир вилоятда биттадан амир,
Ҳаммаси султонлик қилишар даъво.
Бири ичмак истар иқбол ҳавосин,
Бири етмак истар тахт висолига.
Шу боис, қутурган қашқирлар каби,
Ҳаммаси бир-бирин сйишар гушгин.
Ҳаражу мараждур бошингда бу кун,
Бошбошдоқлик юрти — Мовароуннахр,
Ис босган бағрингда ким телба булмас!
Қандай яшагайдур бунда соғ ақл?

(сукут)

Ў-у, шурлик Сархон... қадрдоним-эй..

(буткул халга чумиб)

Йилнинг боши эди* Муғулистондан
 Самарқандга Туглуқ лашкарин тортди,
 Хароб юртни тагин у қилди хароб.
 Йилдирим мисоли бир йил утмасдан
 Улганнинг устидан тепишган каби
 Қайта қушин тортди бадкирдор Туглуқ.
 Эл чидай олмади — кукрак кутарди,
 Амир Баён Сулдуз бул Самарқанднинг
 Номига амири эди ушанда.
 Эрмак эди унга офатижон май,
 Айш қуши бошидан учмас эди ҳеч.
 Тап тортмай шаҳд билан киришдик жангга,
 Аммо ҳамжиҳатлик қасқда, тангрим,
 Муштдек тугилмади битта ерга куч!
 Куп утмай қамишнинг тузғоғи мисол
 Исёнкор эл турт ён тирқираб кетди.
 Шу Сархон ва бизлар уттиз-қирқтамир
 Қаршилик курсатдик сунгги дамгача.
 Куп чидай олмадик, Туглуқ лашкари
 Бизни селдай босиб, янчиб ташлади!
 Ушанда шер каби жанг қилган Сархон,
 Қаттиқ шикаст еди — булди ярадор!
 Тангри бир ярлақаб, биз тирик қолдик,
 Олиб қочдим уни Ургут томонга,
 Бошқа йул йўқ эди...
 Бир ҳафтадан сунг
 Сархон тузук булди — қаълага қайтдик.
 Қоп-қора тун эди... У, даҳшатли тун,
 Юрагим орқамга тортади ҳамон.
 Ёмғир қуяр эди, гўё осмондан
 Юлдузлар ёмғир буп савалар эди.
 Шаҳар гуристондай ваҳмкор, жимжит,
 Биронта уйдан ҳам кўринмас ёруғ,
 Эшитилмас, ҳатто, итлар овози.
 Фақат совуқ шамол — ёмғирли шамол
 Юзга лой отгандек изиллар тинмай.
 Сархон ҳовлисига етдик амаллаб.
 Бирдан... бирдан... Сархон додлаб юборди.
 Мен аввал сезмадим бирор нарсани,
 Сунг, кўрдим... ҳовлида... кўзим унгида
 Уч дорда... уч гавда чайқалар эди!
 У-у шўрлик Сархон... қадрдоним-эй.

* 1360 йилдаги Туглуқ Темирнинг Моғароуннаҳрга юриши кузда тугилмоқда.

(Зарбону кирали).

Кел, кел, Зарбону.

ЗАРБОНУ

Ассалому алайкум
Отам кирмадими мабодо бунга?

КАЛАВИЙ

Кирганди ва лекин чиқиб кетди у,
Эски қалъа томон кетди чамамда.

ЗАРБОНУ

Доим шундай, зўрға эплаб боқаман,
Пайт топди дегунча қочиб қолади.
Шом ёки саҳарми унга барибир...

(тараддуланиб)

Узр, Нурзод оғам... У келмадими?

КАЛАВИЙ

Келганди... мен унга айтурман албат.

(Зарбону чиқади. Калавий аввали кайфиятда)

Мана, туш таъбири... Қулим бугзимда!
Ва лекин тирикман — ётмайман қотиб!
Раият, ишонгум, бош кутарадир,
Тул хотин учогин ути-чўгини
Муғул тортиб олган — кечирмайдир э!
Яланғочлар сувдан тойишмас, ахир!

УЧИНЧИ САҲНА

*Бог куча. Истеҳком. Раҳналарда қоровуллар. Узоқда Масжиди
Жомеъ кузга ташланиб турибди. Жанг шибосила
курашчи йигит ва қизиқчи йигит кирадилар.*

КУРАШЧИ ЙИГИТ

Мавлонозодага қойил-е, жигар,
Уч кун куз юммади.

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Шунча ссргайрат...
Улусни руйхатдан утказди буткул,
Ҳатто мусофирлар руйхатин олди.

КУРАШЧИ ЙИГИТ

Уйланган, уйланмаганлар руйхатин
Нечун алоҳида қилишди экан?

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Ақлинг етмадими шунга, каллапуш,
Серхатар жойларга уйланмаганлар,
Бундайроқ жойларга...

КУРАШЧИ ЙИГИТ

Ҳа, ҳа, тушундим...
Бир иш булса... бола-чақа дегандай.
Узи уйланганми?

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Севганин, анови катта ҳарб-жангда
Тулғуқ Темир олиб кетган, дейдилар.
Онаси, синглиси бор экан фақат.

КУРАШЧИ ЙИГИТ

Севганин қутқазиб олмаган нечун?

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Бу ерда булмаган, Ҳожа барлос-ла
Ҳарбу жангда юрган... жанглари севаган!

КУРАШЧИ ЙИГИТ

Нима булса ҳам кўп донишманд экан,
Саркубга қарагил, кучабандларга...
Шаҳарнинг турт ёнин банд қилдирди-я!
Тулки ҳам утолмас қалъа ичига...
Ун минг киши жангни кутиб турибди!

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Ун минг, дейсанми?

КУРАШЧИ ЙИГИТ

Ҳа, Амир Ҳусайн
Қолдирмаган шаҳар ҳимоясига
Лашкар тугул ҳатто доругани ҳам.
Лекин ун минг киши йигилгани рост.
Жума куни, ахир, Жомеъ майдони
Раиятга тирбанд булиб кетди-ку!

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

«Қуръон»и шарифни тавофлаб, упиб,
Қасамед қилдилар жанг қиламиз деб,
Барча жондан тўйиб кетган экан-да!
Куп сузамол экан Мавлонозода,
Қулогим остида жаранглар сузи.

(Мавлонозодага тақлид қилиб)

Мусулмон жамоат! Сузимни эшит,
Катта хатар пайдо бошинг устида.
Кофир босиб келар қора булутдай,
Бу булут, уйлама, ёмғир ёғар деб,
Ул уқлар отадур сенинг куксингга!
Болангнинг куксига уқлар отадур,
Яксон қилар буткул хонумонингни!
Божу хирож дея жизъя* ундирган
Тилининг тагида тили бор худхуд* —
Амир Ҳусайн қочди номардлик қилиб.
Сени ташлаб кетди тақдир ҳукмига,
Раият демади, ўз бошим деди!
Ёвинг куп бешафқат! Қиёмат қилар!
Мен жангга чорлайман!..

КУРАШЧИ ЙИГИТ

Секинроқ, жигар,
Дарров бошлайсан-да, бугун тинч юргил,
Бошимиз балога қолмасин тагин.

* Ж и з ъ я — жон солиғи.

* Х у д х у д — сассиқлопишак, бу ерда Амир Ҳусайн тожи ҳам худхуд тожидай гап маъносига қиноя қилинмоқда.

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Нега қозиқалон Саид Юсуфбек
Тарқошовлик қилди сулҳ тузамиз деб?

КУРАШЧИ ЙИГИТ

Уларнинг мол-мулки етарли, ахир
Ва лекин Калавий боплади уни.

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

(Калавийга тақлид қилиб)

Сулҳ, аҳднома, дейсиз, ул нима узи?
Раиятни алдаш, эрур, вақтинча.
Илсхужа сира кунмайди бунга,
Ётники ҳамиша еб-туйгунчалик!
Азалги ев-ёғий дуст булмас асло!
Туғлуқ Темир уша, Илеси уша,
Эшаги ўшаю тўқими бошқа!
Унга Самарқандмас бойлик, мулк керак!

(кулди)

Кейин Саид Юсуф ҳайқирди тагин.

(Саид Юсуфга тақлид қилиб)

Эй валломатлар, бас, аравани
От-улов тортмайди — арпа торгади,
Мулк керак бўлса гар йигиб берамиз!
«Сулҳ яхшироқдур* Энг туғри йул шу!

Мавлонозода-чи, Мавлонозода...

(Мавлонозолага тақлид қилиб)

«Қаерда булмангиз, сизларни улим —
Қидириб тонгайдир...»* — бунга не дерсиз?..

* «Қуръон»дан

* «Қуръон»дан

КУРАШЧИ ЙИГИТ

Бас қил, масхарабоз! Жоңдан тўйдингми?
Сенинг учун улар кулги булдими?

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Саид Юсуф бизга қушилмади-ку,
Уша кун кенгашни ташлаб кетди у.

КУРАШЧИ ЙИГИТ

Ҳа, унга қушилди уч-гурт акобир.

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Лекин эл тарафда қолди шайхийлар,
Қози улардан ҳам аразлади-я...
Қизик, ҳозир нима қилмоқда экан?

КУРАШЧИ ЙИГИТ

Қозилар йулини топар ҳамиша.

(кукка қараб)

Вақт булиб қолди, мен жойимга борай.

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Мен ҳам кетдим, омон бўлгил, биродар.

*Кетишди. Мавлонозода, Бухорий, Калавий, Нурзождар киришиб,
сарқуб устига қўтариладиялар.*

МАВЛОНОЗОДА

(шаҳарни кузатиб)

Ғалати сокинлик бутун шаҳарда,
Жанг олди одатда шундай бўлади!

БУХОРИЙ

Ана, тийрандозлар, кўраялсизми.
Саф тортиб ётишар унгу сул буйлаб?

КАЛАВИЙ

Ишорага маҳтал қиличбозларим!

МАВЛОНОЗОДА

Энди гап, сўзларнинг бу Боғқўчага
Кириб келишида қолди, чамаси!

КАЛАВИЙ

Шаҳарнинг ичига бошқа йул йуқ-ку?
Келиб тушадилар ушбу қопқонга,
Сиз бунда бемалол кутиб олурсиз!

МАВЛОНОЗОДА

Тангри қувват берсин йигитларимга!

БУХОРИЙ

(сокин)

Бу «қопқон» едимга солди, қурганим,
Ургут тоғидаги алқорқамоқни.

(сокин)

Ажойиб тошқамоқ... Тоғнинг устида
Кенг, каттакон яйлов... уч тарафиндан
Қул билан қургандек тош-ла уралган.
Яйловда бел бўйи утлар усади
Кийикўт, дейсизми, айиқтовонми,
Қайинтовуқ, қоқи, телпакут, қатрон,
Ҳатто равоч ҳам бор ва лекин биллоҳ,
Қизлар сочи каби буғдойи мул-қул.
Наъматак, бодомча, учқат, ирғайлар
Барглари шилдираб ётибди усиб.
Улар илинжида алқорлар туп-туп
Кириб келишади... овчилар эса
Пойлаб «дарвоза»ни эгаллашар-да,
Бемалол, шошилмай овлар уларни...

МАВЛОНОЗОДА

(қулиб)

Бугунги овимиз алқорлар эмас!
*Бирин-кетин Шайх Исомиддин, Сиеб ота,
Мирзо Соҳиб, Қул Чобуклар кирадилар.*

ҚУЛ ЧОБУК

Отлиқлар тайёрдур ишорангизга,
Нафасидан олов ёлқини келар.

ШАЙХ ИСОМИДДИН

Барча илми толиб сарбадормиз дер!
Ғалати ут улар қонида қайнар...
Ботирлар қулида синиқ игна ҳам
Айланмоғи мумкин оломос ханжарга!

МИРЗО СОҲИБ

Улар жанг қилмоқчи сарбадорлардск!

МАВЛОНОЗОДА

Балли! Энг аввало, илм аҳли учун
Илм муборақдир, муътабар эрур
Ва лекин илмдан-да юксак — Ватан бор!
Ки, Ватан тақдири илм тақдиридур!

СИЕБ ОТА

Аҳли зироатнинг газаби чексиз!
Сел келмай, туғон қур — деганлари шу!

МАВЛОНОЗОДА

Демак, эл оёқда! Ғазаб утида!
Ғазаб агар ақл ҳосили эрса
Ҳар қандай гов-гусиқ кунпаякундир!

(ҳаммага)

Ҳаммаси жойида, тайёрсиз, демак!

Дагар сарбоз киради.

ДАГАР САРБОЗ

Ёгийлар Сиебга яқинлаб келди,
Жуда бежавотир келишар улар!

БУХОРИЙ

Мантиқ илми айтур! Агар мақсадда
Мавҳумлик булса гар — суян мантиққа!..
Узига ишонган бу Илёсхўжа
Ғалаба шавқи-ла келар бемалол!
Уйлаган: ёв йуқ деб бул Самарқандда!

МАВЛОНОЗОДА

Оллоҳим ёр булсин! Ҳамма жойига!

*(Мавлонозода, Дагар сарбоз ва Нурзоддан бошқа ҳамма
чиқали).*

Фармонимни кутинг!

(сукут)

Нақадар жимжитлик!
Кел, кел, Илёсхўжа! Ёвни ҳеч қачон
Бундайин бемалол қутмагандурман.
Юрагим сезмоқда: ғалаба равшан —
Раият қаҳрики шунчалар қаттиқ!

ДАГАР САРБОЗ

(кузатиб)

Ёгийлар йуналди дарвоза томон!..

МАВЛОНОЗОДА

Кураятман, киришди куча бошидан!

(уз-узига)

Киравер, киравер!..

(бирдан жиддий)

Сезиб қолдими?..
Нечундир безовта! Сунгиси ҳали
Кучага киргани йуқ?!

(хайқириб)

Ноғоралар!!!

(Нурзод ва Дағар сарбоз чиқишади. Ноғоралар овози еру кукни тутади. Қилич, қалқонлар шарақлаши, шовқип-сурои, «урҳо-ур», «чопҳо-чоп», «бушашма»лар авжига минади. Мавлонозода саркуб ортига қараб)

Йигитлар! Чиқинглар, курсатинг узни!
Эл-омон жанги бу! Имон жанги бу!

*Мавлонозода белидаги шамширини олиб, баланд кутариб, саркуб орқасига отилади.
Саҳнага Мавлонозода сарбозлари ва муғул навкарлари қиличбозлик қилиб киришади. Бу ҳолат анча вақт давом этади, улар жанг қилишиб чиқадилар. Яраланган Илёсхужа, Ясовул ва бир неча нуён жонҳолатда кирадилар.*

ИЛЁСХУЖА

От... от... келтир, аблаҳлар!
Унутдингми муғул хонин қаҳрини?
Қонингни ичаман ҳаммангнинг... аблаҳ!..

БИРИНЧИ НУЁН

Оҳ, қириб ташланди қушиннинг ярми.

ЯСОВУЛ

Кетайлик, хоқоним, кетайлик бундан.

ИККИНЧИ НУЁН

Тегинбекни асир этишди ёвлар.

ИЛЁСХУЖА

Билман, от келтир, даягман сенга!

Чиқадилар. Нурзод чопиб кирди.

НУРЗОД

Ёгий қочмоқда!.. Ев...

Нурзод чиқади. Қул Чобук киради.

ҚУЛ ЧОБУК

Ганим қочмоқда!

(Мавлонозода ва Снебога иккинчи тарафдан киришади).

Ёгийлар қочмоқда! Рухсат бер, саркор,
Қувиб бориб уни қилурмиз яксон!

МАВЛОНОЗОДА

Қуенни пайқамас кийик қувганлар!
Шошилманг! Йуқ, қувманг! Ҳийла эрур бу!
Бу ҳийла утмайди — ҳаммаси маълум!
Кенг майдонда жангга чорламоқдалар.
Бу жанг бизга туғри келмайди, қувманг!

ТУРТИНЧИ САҲНА

Жангинг иккинчи куни. Самарқанд яқинида лашкаргоҳ. Илесс-хужа ва бизга таниш нуёнлар кирадилар.

ИЛЁСХУЖА

Бугун ҳам енгилдик... Ишониб булмас!
Наҳотки галаба қилди қора эл?!
Сув ичирмаганга сут ичирган эл!
Қани боболарим қуллари, қани?
Уларнинг арвоҳи урмасми мени?!
Иш бермади ҳатто ҳийла-ю, макр,
Наҳог қулдан кетди Мовароуннаҳр?!
Шаҳид булди наҳот икки минг навкар?!

БИРИНЧИ НУЁН

Ҳа, шундай, хоқоним, ҳисоблаб чиқдик.

ИЛЁСХУЖА

Қандай қилиб ганим галаба қилди?

ИККИНЧИ НУЁН

Мен битта асирни суроқ қилгандим,
Ул айтди, қалъада эл кутарилган, —
Етти ёшдан етмиш ёшгача бари...
Шаҳар мадрасасин бош мударриски
Ва яна қандайдир сарбадорларми...
Уларга сарварлик қилибди, хоқон.

ИЛЁСХУЖА

Сарбадорлар... Ё раб? Нима деяпсан?
Улар Хуросондан келишибдими?

БИРИНЧИ НУЁН

Хоқоним, мен айтай... Бу сарбадорлар
Икки йилки... пайдо булибдир бунда
(Икки йилки, биз ҳам келмадик, ахир!)
Бойларни, бекларни таларкан улар,
Ҳаттоки амирлар қўрқишар экан.
Бойуғлидай тунлар қиларкан босқин.
Талаба, йўқсиллар ва ҳунармандлар
Хайрихоҳ эканлар сарбадорларга.
Худди шулар бизга элни кутарган...

ИЛЁСХУЖА

Энди аён бари... бу сарбадорлар
Хуросонда пайдо булишган асли.
Томир отибдилар, демак, бунда ҳам...

ИККИНЧИ НУЁН

Хоқоним, бир қошиқ қонимдан кечинг...

ИЛЁСХУЖА

Сузла!

ИККИНЧИ НУЁН

Оралабди отларга улат,
Шундай хабар айтди бизга сайислар.
Тезроқ йул олмоқлик керак юрт сари...

ИЛЁСХУЖА

Оҳ, танграм! Нима гап? Шу етмаганди.
Юз бурдингми биздан оллоҳи карим?
Овчининг армони куп булар тоғда,
Менинг армонларим Жайхун, Сайхунда...
Боболар эгалик қилган бу юртдан
Мени сарбадорлар, улат қувмоқда.
Мажбурман бошимни баркаш қилмоққа,
Тоғдайин елкамни обкаш қилмоққа!
Менга кундай маълум булмоқда ҳозир,
Бугунги жангимиз сўнгги жанг эрур!
Жайхундан, Сайхундан юз йиллар оша
Сувлиқсиз сув ичган мугул отларин
Шу бугун тугади насибалари...

БЕШИНЧИ САҲНА

Катта майдон. Кун пепиндан оққан. Раият жам. Калавий, Мавлонозода, Бухорий, Шайх Исомилдин, Мирзо Соҳиб, Сиеб ота, Дагар сарбоз, Нурзод ва бошқалар раият билан аралашиб кетган холла курнади.

ОВОЗЛАР

...Балли, Мавлонозода!
...Яша, Калавий!
...Балли!
...Кул Чобук, кул эмас! Ҳақиқий сарбоз!
...Биз — сарбадорлар!
...Жанг тутаган йуқ!
...Беклар олиб қочди ўзни сўғишдан!
...Ут куюрмиз Саид Юсуф уйига!
...Аён-акобирлар бошин кесурмиз!

МАВЛОНОЗОДА

Раият! Ғалаба нашъасини сур!
(Туртта йигит даврадан ажралиб чиқиб, қарсақ остида қўлиқ бошлайди).

ТУРТ ЙИГИТ

Тушга кирмас нималар,
Ёнлар нима демайди?
Биз ўтказган умрлар,

Жура, қайтиб келмайди.
Уйна, ҳо, уйна!

Бир туп йигитлар уйинга тушади.

Қайга шошар тентак сой,
Товни кузга илмайди.
Бу куркамлик, бу чирой,
Жура, қайтиб келмайди.
Уйна, ҳо, уйна!

Уйинга Калавий, Нурзод, Қул Чобуклар қушиллалар.

Ирганани иргайлар,
Томирлар зирқилайди.
Уқдай учар қирғийлар,
Бу шашт қайтиб келмайди.
Уйна, ҳо, уйна!

Тангиларнинг тошини
Зулфиқорлар тилмайди.
Ғоз тутгил-эй, бошингни,
Бошлар қайтиб келмайди!
Уйна, ҳо, уйна!
Уйна, ҳо, уйна!

УЧТА ЙИГИТ

(Иккинчи қушиқни бошлайди).

Бури қочди, бури қочди...

(Бир йигит бури тарзида даврани айланиб қочади.)

Бури қочди, бури қочди.
Урҳо-ур, урҳо-ур!

Бурининг қорни очди,
Урҳо-ур, урҳо-ур!

Қайга қочиб боради,
Урҳо-ур, урҳо-ур!

Сенинг молинг ёради,
Урҳо-ур, урҳо-ур!

Сенинг молинг нимадир,
Урхо-ур, урхо-ур!

Молинг — элинг нимадир,
Урхо-ур, урхо-ур!

Навбатла икки чечан уртага чиқишади.

БИРИНЧИ ЧЕЧАН

Эл билмаганини кексасидан сурайди.

ИККИНЧИ ЧЕЧАН

Биров йулдан адашса кимдан сурайди?

БИРИНЧИ ЧЕЧАН

Юргандан сурайди.

ИККИНЧИ ЧЕЧАН

Юрган адашса кимдан сурайди?

БИРИНЧИ ЧЕЧАН

Кургандан сурайди.

ИККИНЧИ ЧЕЧАН

Курган адашса кимдан сурайди?

БИРИНЧИ ЧЕЧАН

Купдан сурайди.

ИККИНЧИ ЧЕЧАН

Куп адашса кимдан сурайди?

БИРИНЧИ ЧЕЧАН

Донишманддан сурайди.

ИККИНЧИ ЧЕЧАН

Донишманд адашса кимдан сурайди?

БИРИНЧИ ЧЕЧАН

Донишманднинг кузи кур булмаса
Нимага адашади?

ОВОЗЛАР

...Офарин, чечанлар!
...Асло кам булманг!
...Донишманднинг кузи кур булмасин ҳеч!

КИЗИҚЧИ ЙИГИТ

(даврандан чиқиб).

Ҳалойиқ, муаммо!.. Кимнингки боши
Сойнинг тоши эмас — ечар муаммо!

(жимлик)

Бир жуфт булоги бор, бир жуфт ирмоғи,
Дараси битгадур, қояси битга!

ОВОЗЛАР

...Тог!
 Йуқ!
 ...Утов!

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

...Йуқ! Йуқ! Юрт бердингизми?

КАЛАВИЙ

Юрт бермоқ нодонлар ишидир, элим!

(сокин)

Бу — киши юзи! Жуфт булоғи — кузлар,
Жуфт ирмоғи — муйлов, дараси — оғиз.
Яккаю ягона қояси — бурун!

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Топдингиз, оқсоқол! Эл, яна, эшит!

Ёвни енганларнинг боши тош эмас,
Асалари ини — асалга макон!

(енгил кулгу)

Қунғироғу, лекин жарангламайди,
Раң-руйи сап-сарик — дарддан сап-сарик!

ОВОЗ

Шу ҳам муаммоми? Қизиқроқ айт-да?
Менинг боғимдаги нашватидир бу!

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Яша, нашватингни танир экансан!

(кулгу)

Даврага икки полвон чиқиб, кураш тушади.

ҚИЗИҚЧИ ЙИГИТ

Ёвдан қочур булар!.. Дустлар ичида
Кураш тушар икки такага ухшаб!

РАИЯТ

Гумбирлагил қалди роқ,
Чақинлар чақ, чақинлар.
Кетаврсин сур, курқоқ,
Келсин ботир, яқинлар!
Гумбирлагил, қалди роқ...

П а р д а

І І П А Р Д А

БИРИНЧИ САҲНА

Катта майдон. Дорлар тикланиб, саллалар, тақялар, кулоҳлар осилган. Уларни раият тошбўрон қилаётган ҳолатда парда очилди.

*«Биз — сарбадорлар!». «Яшасин сарбадорлар!» деган хайқириклар
сру кукни ларзага солади. Калавий, Бухорий, Сиеб ота,
Кул Чобук — раият ичидан ажралиб чиқиб келадилар.*

КАЛАВИЙ

Сарбадорлар қадасин ўтказдик, мана,
Биз энди очикча жангга киришдик.
Раият талаби амри вожибдур.
Етар шунча зулм, тепкилаш, хорлик,
Очлигу, мутелик, зорлик... бари бас!
Самарқанддан ёвни қувдик батамом,
Амиру ҳокимсиз қувдик уларни.
Подшоҳлик — қонхўрлик, тугади бари!
Шаръий ҳокимият энди бизники.
Керак эмас бизга ҳокиму амир,
Ҳокимият энди элники буткул,
Ҳамма баробардур тангри олдида!
Раият, эшитгил қатъий сўзимни!
Катта ёв — чет ганим тугади, аммо,
Ичингдаги ганим тугагани йўқ!
Кул номин балиги, Ватаннинг номин
Ботир, баҳодири чиқарган азал,
Эркинликни азал яратган улар!
Эр-азаматлар ҳеч маҳал кукдан
Осилиб тушган эмас — эл-юртдан чиққан!
Гувоҳсан! Ел турар — эл пуфласа гар!
Зилзила турадур — тепинса, магар!
Ялиниш-ёлвориш билан иш битмас,
Ҳарбу зарб ва кураш ёлғиз нажотдир!
Бизлар суянурмиз яна узингга!
Халқ эмас! — Ватанин ва болаларин
Келажаги учун қайгурмаган халқ!

(қироат билан)

Ҳақ йулинда оқмаган қон қон эмас,
Хур яшаб билмас инсон инсон эмас!

(Кул Чобукка)

Олиб чиқ уларни улус ҳукмига!

*(Кул Чобук чиқади ва бир неча сарбадорлар
билан тўртта ақобираъенни олиб киради. Калавий
ҳар биттасининг ёнига бориб, таъкидлаб)*

Сизга деҳқон ким? Деҳқо-он қирчанги,
Истасангиз уни минурсиз босиб,
Арава тортгайдур — истасангиз гар!
Таблада сақлайсиз сувлигин ечмай —
Истак булса шундай юрагингизда!
Истасангиз суйиб гуштин еурсиз!
Йуқ! Деҳқон — Ер тангриси! Худди шундай!
Сувга яқин — тангри, дейишар, ахир.
Ким у сувга яқин? Деҳқонми ё сиз?
Ҳа! Шубҳасиз, деҳқон! Ки, демак, деҳқон
Ердаги тангридур! Эрта-кечин у
Ризқ-руз ундирад, бугдою дон-дун!
Бури ов кутадур! Сиз-чи, сиз хирмон?..
Ҳа, сизлар буридан йиртқичроқ бури!

(сукут)

Деҳқон арна қазур, қазийдур ариқ,
Сувин ичган ким? Сиз! Сиз ақобирлар!..
Муҳтарам деҳқонни, назарингиз-ла
Қирчанги дедим мен, тўғри айтдим, ҳа,
Арава тортгай у! Лек араванинг
Куланкасида ётган ит — сизларсиз!

(сукут)

Косиб ким? Бир туда! Шундай уйлайсиз!
Балолардан ҳазар қилмайсиз, аммо,
Аҳли ҳунарманддан қилурсиз ҳазар!
Чунки улар қули қора, дагал, кир.
Ва лекин бу қўллар яратган ҳалол
Мулкларга соҳиблик қилурсиз озод!
Беш вақт намозни тарк этмайсиз, илло,
Фарқиға бормайсиз ҳаром-ҳаришининг!
Бемағиз писталар! Бир ёлғиз илон
Бир уй кишиларин тинчитмагайдир!
Сиз эса бутун бир юрт раиятин
Тинчитмайсиз! Уни номаҳраманинг
Кукраги сингари эзиб эмасиз!

(Қул Чобукни курсатиб)

Мана, бу Қул Чобук! Қул, дейсиз уни!
Ер топса уруғ топмайдур бу қул,
Эчкиси улса гар, топмайди пичоқ!

Лекин, биласизми, худди шу қул, қул
Сиздан қанча баланд! Кеча юрт евин
Қанча нафрат билан жазолади у?
«Чанқадим» дер эмиш улкан денгизда
Эмин-эркин сузган бир турли балиқ!
Сизни тобут тузатгай! Йуқ! Йуқ! Сизни
Дор тузатгай! Тикка қилгай қаддингиз!

(ҳаммага)

Сарбадорлар ҳукми?..

САРБАДОРЛАР

Ҳукмимиз — олий!..

БИРИНЧИ АКОБИР

Калавий, гапириб булдингиз чоғи,
Чин мулк, бойлик — имон бойлиғи, аён!
Сиз буни унутиб қўймаяпсизми?
Ҳай беринг шайтонга, сунг булманг пушмон.

КАЛАВИЙ

От тилининг узун, одам тилининг
Қалтароқ булгани яхшироқ, дейман.
Сиз имон ҳақида сўзламанг менга,
Илон пуст ташласа ҳамки илондир.

ИККИНЧИ АКОБИР

Ҳай беринг шайтонга, Бакр Калавий!
Шоҳлар уликларни тирилтиролмас,
Аммо тирикларнинг жонин оладир.

УЧИНЧИ АКОБИР

Мушуклар йуқ жойда, сичқонлар ҳоким...
Биз сизлардан ибрат олмаймиз, бироқ,
Куч-қудратингизга тобунмиз ҳозир.
Шайтонга ҳай беринг, Бакр Калавий!

АЪЁН-АКОБИРЛАР

(бирга)

Шайтонга ҳай беринг, Бакр Калавий!

КАЛАВИЙ

(сарбаторларга)

Қулдан қурғон бўлмас, кепакдан — хирмон.
Оғоч чала ёнса қузни қур қилар.
Шафқат йуқ буларга! Олиб чиқинглар!

Уларни олиб чиқишди. Нурзод Дағар сарбоз бошлиқ бир тўда сарбалторлар Саид Юсуф ва Тегинбекни олиб киришди.

НУРЗОД

(Калавийга Саид Юсуфни қўрсатиб)

Қочирмоқчи экан Илс ноибин,
Бизлар сезиб қолиб пайтида босдик!

КАЛАВИЙ

Ҳа, қозикалон, шунақаман денг?
Кимга бармоқ керак, кимга тирноқ, хуш?..

(узига гапиргандай)

Бу қандай бадбахтлик!.. Бу не разолат?
Бир қуз билан еш тукиб, бир қуз билан, оҳ,
Им қоқар ёвига — эл душманига!
Узи миниб турган қайигин тешар?!

(раиятга)

Будди, бас, раият, иккаласи ҳам
Ҳукмингни кутаду, одил ҳукмингни!

РАИЯТ

Сарбалторлар ҳукми! Ҳукмидир — вожиб,
Улим бевурдларга — юрт ёвларига!

САИД ЮСУФ

(Калавийга)

Қандай журъат қилдинг! Мен — қозикалон!

КАЛАВИЙ

Инсон келар экан ушбу гардунга,
Кузин очмай, очиб келадур оғзин.
Ва лекин юртга ёв босиб келганда,
Оғизнимас, кўзни очмоқлик лозим!
Қозикалон булсанг, жангнинг бошида
Турмоқ лозим эди, хоинлик қилдинг!

САИД ЮСУФ

Бекники — бежоглик! Амир Хусайн
Менга фармон беришга ҳақлидур фақат!
Белбоғинг етмайди менинг белимга,
Тўним сенинг учун тордур, Калавий!

КАЛАВИЙ

Саксовул шамшодман дермиш саҳрода!

СИЁБ ОТА

Бизга ҳоким эмас Амир Хусайн!

КАЛАВИЙ

(қатъий)

Сарбадорлар ҳукми этилсин ижро!

Уларни олиб чиқишади. Мавлонозода кирди.

МАВЛОНОЗОДА

(Калавийга)

Кимларни ҳибса олиб кетишди?

КАЛАВИЙ

Хоинларга улим жоиз азалдан!

(Бухорийга)

Устод Бухорий: кечаги «Машварат»,
Яъни «Улуг Машварат» маслаҳатин,
Раиятга шоён қилмоқ керакдур?

БУХОРИЙ

Самарқанд элин «Улуг Машварат»и
Шундай бир маслаҳат қилди, раият!
Ушбу «Машварат»ни ишлаб чиқишда
Сабзавор давлатин олий ишлари
Дастурлуг утади — туғри деб топдик!

Раият ичида жонланиш.

*Шайх Исомиддин ва Мирзо Соҳиб киришиб,
бир четда туралилар.*

ОВОЗ

У қандай «Машварат», очикроқ сузланг!

БУХОРИЙ

Сабзавор давлатин «Кенгаш»и каби
Ва, яъни, давлатни «Машварат» аҳли —
Юртпарвар, элпарвар катта жамоат
Кенгашиб бошқарар раият билан!
Халқ бирлигин, эл тенглигин, тинчлигин
Таъмин этар узин хонадонидай,
Ҳеч кимга зиёда имтиёз булмас!
Билурсиз хон, шоҳлар азал-азалдан
Кутарилган қараб шажарасига!
Хон уғли — хон эди. Бек уғли-чи, бек...
Энди бундай булмас, раият, англа,
Эл-юрт кимни дерки, ушадир сардор!

РАИЯТ

Наҳотки бошимизга офтоб қунса?!

БУХОРИЙ

«Машварат» ҳайъатин, эшитинг энди!

Қуйнидан қогоз олиб уқийди:

*«Мавлонозода, Калавий, Бухорий, Сиеб ота, Мирзо Соҳиб,
Шайх Исомиддин, Қул Чобук, Нурзод, Дағар сарбоз, Мулла Олим,
Суюн мерган, Мирзабой, Норбой, Қўйғелди оҳангар, Оллоёр боғ-
бон, Ақал чавандоз, Анпирмат полвон, Сулошхужа, Чурагаймирзо,
Шомонмирзо, Бегҳийро, Холмат қўрчи, Чуянқалтак, донишмад
Қирошар, бобо Буга!»*

Қадрли раият, буларнинг бари,
Икки кунлик жангда синовдан утди!
Уларнинг хизматин яхши билурсан,
Қандай раъйинг булса, айтгил, раият!

РАИЯТ

Куп маъқул булибдур «Машварат» аҳли!

БУХОРИЙ

Омин!

РАИЯТ

Омин!

БУХОРИЙ

Сарбадор давлати этилсун бунёд
Ва унинг таянчи Самарқанд булсун!

РАИЯТ

Омин!

БУХОРИЙ

«Машварат» доимо раият билан
Давлатни бошқарсун бир тану бир жон!

РАИЯТ

Омин!

БУХОРИЙ

«Машварат» сардорин ўзинг сайлагил,
«Ҳайъат» курсатур: Мавлонозодани!
Ардоқли мударрис — ислом таянчи,
Ярми муридидир Самарқанд аҳлин,
Унга эътимоди баланддир ғоят.

ОВОЗЛАР

...Жуда тугри!

...Жуда тугри уйланган!

БУХОРИЙ

Балли! Демак, сардор Мавлонозода!

РАИЯТ

Минг-минг раҳмат сизга! Раият — рози!

БУХОРИЙ

Раият розики, демак, ҳақ — рози!
«Машварат» фармони — ҳақнинг фармони!

Мавлонозодага қўлидаги қоғозни берали.

МАВЛОНОЗОДА

(уртага чиқиб)

Раият! Ташаккур! Эшитгил энди.
Ҳар қандай давлатки тирик, барҳаст,
Мустаҳкам қушину интизом билан.
Калавий деб топдик сипоҳсоларни!¹

РАИЯТ

Омин!

МАВЛОНОЗОДА

Қонун айлангирар, ҳар бир давронда,
Ҳур инсонни қулга, қулни султонга.
Қози одил эрур — эл эрур рози,
Донишманд Бухорий — қози, дедик, биз!

РАИЯТ

Омин!

МАВЛОНОЗОДА

Мирзо Соҳиб қолгай уз дастурида...

Раият жим.

¹. Сипоҳсолар — бош қўмондон.

МАВЛОНОЗОДА

Жамоат, эшитгил! Сардорлик сүзим:
Бошқа ҳамма дастур, хизматларга биз,
Тайин қиладурмиз муносиб одам.
Барчасин «Машварат» ҳал қилгай биллоҳ!

(қўйилдан бошқа қоғоз олиб)

Энди «Машварат» фармонин эшит!
Жизья бекор эрур шу бугунданоқ!

ОВОЗЛАР

...Жонимизни сув қилиб ичди жизья!
Кукракка ел тсгар кун бор экан-ку!

МАВЛОНОЗОДА

Ислоҳат қилингай барча қонунлар,
Бож, хирож, улпонни камайтиргаймиз.
Қулларга эркинлик қилурмиз инъом!..

РАИЯТ

Омин!

МАВЛОНОЗОДА

Ваъдалар ҳосилин олурсиз тезда!
Ҳозир эса... ёвдан олинган улжа
От-улов, мол-мулклар булиб берилар,
Ҳисоблаб чиқилди улар ҳаммаси!
Икки мингга яқин отларнинг узи...

(тухтәб)

Саид Юсуф, беклар, барча аъёнлар
Ерлари, мулклари хатлаб берилар;
Тақсимда тартибот сақлансин қатъий!

(уз-узига галиргандай)

Хайргоҳ, куприклар, йўллар қурурмиз,

Қалъанинг деворин тикламоқ лозим,
Ариқ, ҳовузларни қазимоқ даркор,
Карвонсаройларни тузатмоқ керак!
Тижорат, бозорлар юмуши бисёр...

(раиятга қараб)

Дил ба ёру, даст ба қор ва яъниким,
Дил ёр билан, қул иш билан банд булсун!

РАИЯТ

Омин!

Шайх Исомиддин ва Мирзо Соҳибдан бошқа ҳамма чиқали.

ШАЙХ ИСОМИДДИН

Водариг! Нималар булмоқда содир?
Самарқандда Сарбадорлар давлати...
Подшоҳсиз, амирсиз давлат... бу нима?
Ақлин ебди Мавлонозода
Қушилиб Калавий, Бухорийларга!
Бу нима деган гап?.. Ҳамма тенг эмиш...
Йулбарс йулбарс, ахир, чибин чибиндир,
Қарганинг қаноти булса ҳам қарга
Бургут итолгига булолмас сирдош,
Эл-юрт сураб келса Амир Ҳусайн
Не жавоб қилгайкин Мавлонозода?

МИРЗО СОҲИБ

Ҳазратим, мен... мен ҳеч нарса билмайман...
Ким юрт тепасида... қулиман унинг.
Мен жуда кичкина одамман асли...
Қозон-товоғим бор, бола-чақам бор...

Ч и қ а д и

ШАЙХ ИСОМИДДИН

Қозон-товоғинг бор, бола-чақанг бор...
Юзинг йуқ, турқинг йуқ, афт-ангоринг йуқ...

(бирдан қаҳқаҳа уриб)

Сарбадор давлати... Ҳамма теппа-тенг...
«Улуғ Машварат»... хоҳ-хоҳ-хоҳ-хоҳ-хо...

(тўхтаб)

Бургутга гашланур қутурса тургай...
Хоҳ-хоҳ-хоҳ-хо-хоҳ...

(жилдий)

Нима буляпти узи?

ИККИНЧИ САҲНА

Масжиди Жомеъда бир ҳужра. Мавлонозода ёлғиз.

МАВЛОНОЗОДА

Менга нима булди? Жуда кунглим гаш.
Ҳеч нарса ёқмайду? Йўқ, ёқмаяпти!
Бундай булишлигин уйлаганим йўқ,
Фақат ёвга қарши раҳнамо эдим.

(сукут)

Уч ой утиб кетди... Хужа курсинга
Сардорман... сардорман! Бақр Калавий
Сарбадорларнинг чин сардори эрур!
Уни қулламоқда Бухорий устод,
Мен қайси тарафда, билмайман узим!
На узимга энман, на бировга буй?..

(сукут)

Миёнкол ёнмоқда, ёнмоқда Ургут,
Рабинжон улуси турди оёққа!
Вилоят, касаба, кентлар ёнмоқда,
Жонин сақлай олмай қолди саидлар,
Имому мингбоши, солиқчи, тарлон.
Молу ганжин тортиб олди уларнинг,
Булишиб беришди барчасин элга!
Бирлик-тириклик деб шуни айтаркан!

(сукут)

Ё тангрим, нажот бер, нажот бер, узинг!
Бог қурмаган кимса богнинг ичига

Кириб қолса пайхон қиладур тамом.
Оҳ, бутун музофот гарқоб ичинда!

(сукут)

Ташдан ганим келса даф қилмоқ осон,
Узингдан чиқса гар мушкул муаммо!

(сукут)

Наҳотки, Калавий, хон урнин босса?..

С а й с ҳ киради.

САЙЕҲ

Сизга хат келтирдим — Мавлонозода,
Сабзавордан Ибн Йамин¹ йулади!
Билурсиз, ул киши сарбадорларнинг
Барча ишларига хайрихоҳ доим.
Сизни танимайдур, эшитган аммо.
Таҳсинга сазовор ҳаракатингиз,
Офарин айтмоқда Сабзавор аҳли.
Сунгги мугул хонин даф қилиб юртдан,
Бошлаб юборибсиз сарбадорликни.
Бундан йигирма саккиз йил муқаддам
У ерда ҳам аҳвол худди сизларнинг
Юртдаги сингари аянчли эди.
Мугуллар арава, эл-юрт — қирчанги,
Мугуллар осмону эл-юрт-чи тупроқ.
Динсиз бебурдларнинг устига-устак
Узимизнинг қуйфеъл оқсуяқларнинг
Қиргин, соғқинлиги эди ортиқча.
Унутаи дегандик ўз тилимизни —
Тути булмоқликка оз қолган эди!

(хатни беради)

Мен кетайин энди — йулдадур карвон.

МАВЛОНОЗОДА

Салом стказингиз биздан ул зотга.
Гоят ҳурмат қилур Самарқанд аҳли.

¹ Ибн Йамин ал-Фарйумадий — машҳур шоир. Хуросон сарбадорларининг оташин куйчиси.

Унинг газаллари Хуросондан то
Бизнинг ерларгача маълуму машхур.
Айниқса, Самарқанд талабалари
Унинг ҳар байтини билишар ёддан.
Экинчи ва ҳатто қуллар ҳам бугун
Имон каби жойлаб олган қуксига!

(Ибн Йамин ал-Фарйумадий рубойсини уқийди.)

Этди фалак жабри мени оинагун,
Ки тошни ҳам дил фарёди айлади хун.
Айладим минг қайгу бирла кундузни кеч,
Не каромат курсатур гардун бу кун?

(сайсҳ чиқади)

Яхши, ёмон пайғом — бари учқур, тез,
Хабарлар етибдур Сабзаворга ҳам!

(хатни очиб, уқий бошлайди).

... Муборақбодлабди сарбадорларни!
... Менга қулигининг поени йуқдур!
... Эл-юрт тузсин, дсбди, ўз давлатини!..

(сукут)

Хуш-хуш, қандай қилиб? Мустаҳкам давлат
Тузиб булар, ахир, шу авом билан!..

(сукут)

Йуқ, менинг қулимдан келмайдур бу иш?

(безовта)

Узимни, узимни... англамоқдаман!..

(сукут)

Ёв билан курашиш... буткул бошқа гап!..

Ш а й х И с о м и д д и н т а л в а с а л а к и р а д и .

ШАЙХ ИСОМИДДИН

Уйимга ут қуйди қутурган итлар,
Тортиб олишдилар бору йугимни.

Раззоғу Холбекнинг мол-мулкини ҳам
Талон-тарож қилди баттолларингиз!
Биз ҳам мўғул билан курашган эдик,
Энди шу булдими алал-оқибат?
Улардан афзалроқ эди, мўғуллар.
Ҳимоя истайман, ахир, сардорсиз?

МАВЛОНОЗОДА

Балки узингиздан утгандур бир гап?

*(Никобдор Аббос Баҳодир киради.
Шайх Исомиддин талвасада қочиб чиқади).*

ШАЙХ ИСОМИДДИН

Арпани емаган отим ажриққа
Зор булди, у, тангрим, узинг қуллагил!

МАВЛОНОЗОДА

Ё раб! Жунагарда қолиб кетдим мен:
Бир тараф жарликдур, бир тараф қоя!

АББОС БАҲОДИР

(никобни ечиб)

Ассалому алайкум! Ёдлармисиз
Унутилган эски танишингизни?
У эса ҳеч қачон унутмас сизни.

Мавлонозода унга синчковлик билан узоқ тикилади.

МАВЛОНОЗОДА

Кешдан келдингизми?..

АББОС БАҲОДИР

Шундай, топдингиз!
...Бериб юборди хат, совға-саломлар!

(Зарбоф тун кийдиради, мактуб ва бир халта олтин беради).

Кешга таклиф этди сиз улуг зотни.

УЧИНЧИ САҲНА

Кеш. Мсҳмонхона. Мавлонозода ва Амир Темур.

АМИР ТЕМУР

Хуш келибсиз, Мавлонозода,
Сизни курадиган кун ҳам бор экан,
Амаким¹ ботири қиличин ташлаб
Мадрасага мударрис булганлигин
Эшитган эдим мен аллақачоноқ.

МАВЛОНОЗОДА

У кунларга, амир, ҳа... анча булди,
Илмим бор эканки, мударрис булдим,
Бухорий қулини тутдим, амирим!

АМИР ТЕМУР

От урнин той босар, дейдилар, ахир,
Отангиз ҳам улуг, закий зот эди.
Ривож берди гоят ислом ишига,
Динимиз ул зотнинг илкида доим
Туғ бўлиб бошида ҳилпираб турди.
Шул зотнинг фарзанди ота юртига
Сардор бўлганидан кукладур бошим.

МАВЛОНОЗОДА

Куллук! Имонимга қарши бормадим,
Ёвни қувдик буткул юрт тупроғидан.
Аммо сарбадорлар сунгги ишлари
Бир оз таъб, кунглимни қилмоқда хира...

АМИР ТЕМУР

Эшитдим, бутун юрт ақобирларин
Могу мулкин талаб қатли ом этмиш.
Лекин раиятнинг раъйига қарши
Бормоқлик абасдур айни шу кунда.

(сукут)

¹ Хожа барлос назарда тутилмоқда.

Сизга эътимодим улуғдир гоят,
Ҳар қандай амирдан азиз узингиз.
Сизлар билан аҳил яшасак, дейман
Яхши қушничилик қилсак, не дерсиз?
Боис: Шош, Бухоро, Термиз, Бадахшон,
Хужанду ва бошқа қанча вилоят
Ҳокимлари тинмай сугиш қилишар.
Бири қовчинман дер, бири жалоир,
Бири арлотман дер, бири қаранавс.
Силласи қуриди юрт, раиятнинг
Тинимсиз жанжалу фитна, гавгодан!

(уз-узига сузлагандай)

Бундай қарасанг гар — битта халқ бари,
Битта дарахтнинг шох, илдиэларидур.
Икки дарё сувин ичиб яшайдур,
Сувсиз тегирмондек, лек бир шоҳга зор!
Нодонлик, сафоҳат, жаҳолат, босқин,
Мастлик, бузғунчилик — ҳаммаси шунда!
Ҳокимлар бузуқи, қозикалонлар
Очқузу мунофиқ! Девони бузруг
Еб туймас, ришвахур! Доругалари
Угри, муттахамлар саркари эрур!
Бир-бирин қулига яшар сув қуйиб!

(сукут)

Раият — мағзава! Оқиб ётибди.
Ору гуруридан айрилган буткул!

МАВЛОНОЗОДА

(уз-узига)

Ўзимни, ўзимни англамоқдаман...

(Амир Темурга)

Кунгилдаги гаплар! Лек сарбадорлар
Ўзга юрт деб кирмас жангу жадалга!
Гарчи ҳамал яқин, дон-дунизмиз кам!

АМИР ТЕМУР

Мен ёрдам қилтурман, яхши кунларга
Олурсиз олтин, зар, ботмон-ботмон дон.

Меҳмонга борурмиз қиш чиққандан сунг,
Қадрдоним Амир Ҳусайн билан.
Зиёфат берурмиз сизлар учун — биз,
Сарбадорлар иши — кунгилли гоят...
Муҳрини топширур Амир Ҳусайн,
Энди керак эмас унга Самарқанд...
Сарбадор давлатин тан олдик бизлар...

МАВЛОНОЗОДА

Амир Ҳусайнни сарбадорлару
Ва бутун раият ёмон куришар.

АМИР ТЕМУР

Яхши-ёмон куриш сардорга боғлиқ,
Ахир сарбадорлар сардори сизсиз!
Қолаверса, Ҳусайн — менинг қайнағам,
Қолаверса, унинг мақсад мақоми
Куп ёмон эмасдур, фақат феълида
Қизиққонлик, гумон авжида бир оз.
Демак, биз келишдик... не пайгом булса
Аббос Баҳодирдан қилингиз маълум.
Менга ишонгандай ишонинг унга!

А м и р Т е м у р ч и қ а д и .

МАВЛОНОЗОДА

«Меҳмонга борурмиз...» Раият не дер?
Калавий кунирму? Кунирму устод?
Темурнинг раъйига қарши турмадим,
Капча илон какликни сеҳрлагандай,
Бутунлай сеҳрлаб ташлади мени
Ва лекин нияти куринар холис...
Негадир кунглимга тушди осойиш.

Ч и қ а л и .

ТУРТИНЧИ САҲНА

*Боғолон, Меҳмонхона. Амир Темур ва Амир Ҳусайн
киради.*

АМИР ТЕМУР

Жуда муҳим гап бор сизга, амирим,
Қушинни бир жойга тушламоқ даркор.
Пайт етди — тангрининг узи қулади...

АМИР ҲУСАЙН

Нима гап экан ул? Нима гап узи?

АМИР ТЕМУР

Илёсхужа тамом. Тугади бари.
Уни қувмиш юртдан Самарқанд аҳли.

АМИР ҲУСАЙН

Нималар деяпсиз, ишониб булмас.
Наҳотки раият қудратга эга,
Наҳотки бу гаплар бари ҳақиқат?
Наҳотки биз енга олмаган қушин
Одий раиятдан енгилган булса?..

АМИР ТЕМУР

Ҳақиқат, амирим! Раият — чақмоқ,
Оламни ёритар бир зум булса ҳам!

АМИР ҲУСАЙН

Хуш, Илёсхужани енголган кучни
Биз қандай енгамиз?

АМИР ТЕМУР

Ана, амирим,
Энди узингизга келмоқдасиз сиз,
Мен шуни маслаҳат қилмоқчи эдим!
Тадбир керак, тадбир!

АМИР ҲУСАЙН

Қанақа тадбир?

АМИР ТЕМУР

Тақа керак, тақа!

АМИР ҲУСАЙН

Тақа не учун?

АМИР ТЕМУР

Асов отни фақат тақа тухтатар,
Сардори норози сарбадорлардан.
Ичдан қурт кемирса тез қулар дарахт...

АМИР ҲУСАЙН

(четта)

Назаримда, истиқбол кулиб боққандай,
Самарқанд меники бўлғай, иншоллоҳ!

АМИР ТЕМУР

(четта қараб узича)

Бошқа иложим йўқ! Ҳозир у билан
Жуда зарур эрур ҳисоблашмоғим.
Талқон тикилганлар — чопадур сувга,
Оҳ! Сувга зордурман дарё бошида!
Отимнинг излари қат-қатдир, нечун,
Жайхуннинг, Сайхуннинг кечикларида?
Не учун алдадим гоҳи дўстларни,
Ёв билан ултирдим бир дастурхонда?
Ғанимим жонини қурбон қилсин деб,
Бошимни хатарга қўйдим не учун?
Туғлуқ хизматига кирдим не учун,
Нечун Ҳусайннинг синглисин олдим?..
Буларнинг барчаси мақсад йулида!
Танграм, узинг кечир бул шаккокликни!..

(қатъий)

Мовароуннаҳр — ақл, қудратники, бас!

(Амир Ҳусайнга)

Тақани ясаймиз... кетдик, амирим!

*Чиқишастганда Ш а й х И с о м и д д и н
киради.*

ШАЙХ ИСОМИДДИН

Азиз амирларим, бормисиз ўзи?..
Кетадилар.

БЕШИНЧИ САҲНА

Самарқанд. Масжиди Жомеъ олди. Калавий кирди.

КАЛАВИЙ

Қишнинг сунгги қисди... Қишнинг кузи кур!
Тамом будди учоқ утини ҳатто.
Аммо сарбадорлар руҳи сарбаланд,
Ердамин аямас бири-биридан,
Топган-тутганини ейишар бўлиб.
Ҳеч қачон бундаин ҳамжиҳатликни,
Тотув, иноқликни кўрмаган ҳеч ким!
Бирлашган дарёдур, тарқалган ирмоқ,
Барака — бирликда! Элим — улусим,
Мангу бўлса эди шундай бирлигинг!
Тош-тошга уланиб тикланур кўрган;
Гилам ҳосил қилур ишлар уланиб.
Тишлар бирлашибдур — чақибдур ёнғоқ.
Кечагина отлиқ қамчиси, яёв
Калтаги бошингда уйнар эди хуб!
Бирлашдинг — тош чақдинг! Туқидинг гилам!
Бирлашдинг — тикладинг узингдан кўрган!

(сукут)

Кунглим туб-тубида бир хиралик бор...

Б у х о р и й кирди.

БУХОРИЙ

Мавлонозода қани? Келмадими?

КАЛАВИЙ

Келмади... Келибман саҳар-мардонлаб!

(тараддуланиб)

Мавлоно Бухорий! Кечиринг бир гап
Айтсам, кунглингизга тушмасми гумон?

БУХОРИЙ

Сиз ростгуй одамсиз. Юрагингизда
Не ҳосила эрур — айтурсиз очик.

КАЛАВИЙ

Бундан икки ҳафта бурунги совга;
Зарбоф тунлар, олтин, қиммат матолар
Беҳаловат қилур мени туну кун.
Уларнинг ортида нимадур бордай...

БУХОРИЙ

Ҳм... ишонмассиз Мавлонозодага!

КАЛАВИЙ

Ишонгум ва лекин руҳиятида
Қандайдир узгариш сезгандайман мен.

БУХОРИЙ

Тугри, аввал бошда... Ҳагтоки, мен ҳам
Мавлонозодадан гумондор юрдим.
Кейин уйлаб курдим. Ахир у аввал
Евга қарши чиқди, сунг сарбадорлик
Жанглари бошланди — у кутмаганди!
Бою бек, акобир, мутаввалли, шайх,
Имом, қозикалон — барчасин бирдай
Қатлу киргин қилдик! Бу мударрисга,
Ки, мадрасанинг бош мударрисига
Таъсир қилмай қолмас эди, Калавий!

КАЛАВИЙ

Хуш, хуш, шундай, дейлик... Амирларга сиз,
Ишончингиз комилми?

БУХОРИЙ

Бирор ёмонлик
Тилагани йуқ-ку бизга амирлар?!
Сарбадорлар элин олибдурлар тан,
Қуп маъкул топмишдир бизнинг хизматни!

Яхши қушничилик ихтиерида
Фаровон яшасак?.. Нимаси ёмон?
Қолаверса уйланг!.. Шош ёки Шодмон
Ва ёки Хутгалон ёки Бадахшон
Ҳокимлари ҳарб-зарб бошлаб қолса гар,
Уларга кучимиз етурми бизнинг?
Хуллас, улар билан тотув яшаш шарт!
Итқитинг елкадан шубҳа-гумонни,
Ортингизда доим сарбалдорлар шай!
Нимадан қурқасиз...
Мавлонозода
Ана, келди, ўзи...

Мавлонозода, Аббос Баҳодир ва бошқалар киришади.

МАВЛОНОЗОДА

Ассалом, устод,
Ассалом, оқсоқол! Кечикдик, узр!
Темур юборибди элик ботмон дон!

АББОС БАҲОДИР

Сарбалдор давлатин аҳволотидан
Доимо хабардор Темур, Ҳусайн!
Дуо қилиб яшар сиз — барингизни!
Мана, ҳамал яқин... экин-тикинга
Бериб юбордилар элик ботмон дон.
Узларини унглаб олишсин, деди,
Яшасинлар, деди, тинч, дориламон!

КАЛАВИЙ

(четга)

Итолги улжасин сезиб қолса гар,
Унинг тепасида айланар бетин.
Яна совға-салом... Яна гамхурлик:
Дузах эшигин ҳам ришва¹ очар, дер,
Не мағрур бошларни ҳам қилган ришва.
Хоннинг совғасидан қурқ дер, ровийлар...

(овозини баладлатиб)

¹ Ришва — пора.

Тухфалар ортида куп сирлар ётгай,
Балки ришвасидир бизга уларнинг?

МАВЛОНОЗОДА

Калавий, бу не гап!.. Эҳтимол, мендан
Бирор гумонингиз бор, айтаверинг!

БУХОРИЙ

Бас қилинг, Калавий! Беҳуда гумон
Куп зиён етказур мақсад-муродга.
Гумонлар имондан ажратар ҳатто.
Катгакон кемага кичкина дарз ҳам
Ҳалокат, фалокат келтирар шаксиз!

МАВЛОНОЗОДА

(ҳаммага)

Деҳқонга улашмоқ керак шу бугун
Бу олтин барабар дону дунларни!
Кукламга ҳозирлик кўрмоқлик лозим,
От-улов, анжомлар тахт булмоғи шарт!
Омон-эсон чиқиб олсак ҳамалга,
Унгланиб кетадур барча юмушлар!

Чиқишади

КАЛАВИЙ

Пичоқ уз сопини кесарми?.. Кес-ма-а-ас...
Лекин ақлдан ҳам юксак сезим бор...

Чиқади

СҮНГГИ САҲНА

*1366 йил. Куклам. Қонигил боғи. Амир Ҳусайн, Амир Темур,
Шайх Исомиддин. Амир Темур сукутда.*

АМИР ҲУСАЙН

Бир гулгун зиёфат булгайдир бу кун,
Сархуш бошлар ўзни тамом унутгай.

Бундай зиефатдан олам гофилдир,
Бундай зиефатни шоҳлар кўрмаган.

(қаҳ-қаҳ уриб)

Эй сарбадорлар, бу дастурхонда
Май эмас, ичгайсиз ўз қонингизни.
Гарчи юрт қаъдаси, мезбон қаъдаси
Бундайин дастурхон тузатмагайдур,
Лекин мен аждодим ҳаққи-ҳурмати,
Шундай дастурхонни тузатдим сизга!
Қуш асраган доим боқадур кукка,
Мен тож-тахтга боқдим! Унинг йулида
Ҳеч қандай сарбадор, ҳеч қандай бир гов
Булмаслиги керак! Тамом — вассалом!

(кукрагига муштлаб)

Самарқанднинг шаръан ҳокими узим!

Мулозим киради.

МУЛОЗИМ

Ҳаммаси таппа-тахт. Фақат кутишар...

АМИР ҲУСАЙН

Биқтирмани сезиб қолмасми улар?

МУЛОЗИМ

Йўқ, амирим! Улар кириши билан
Шердай ташланишар сарбозларингиз!

Иккинчи мулозим киради.

ИККИНЧИ МУЛОЗИМ

Улар келишмоқда!

АМИР ҲУСАЙН

Йўқми қуроли?

ИККИНЧИ МУЛОЗИМ

(ҳувлик билан)

Зиёфатда надир қуролга ҳожат?!

АМИР ҲУСАЙН

Калланг куп ишлайди...

(икквала мулозимга)

Қани, кутинглар!

Мулозимлар чиқишади. Аббос Баҳодир Мавлонозода, Калавий, Қул Чобук, Бухорий, Нурзод, Мирзо Соҳиб ларни бошлаб киради. Бир туда қуролли сарбоз куз очиб юмгунча бостириб киришиб, уларга ташланадилар. Саросимада қаршилик курсатган Қул Чобук ва Нурзодларга қилч санчишади. Қолганларни маҳкам тутишади. Аббос Баҳодир намоёншкоруна чиқади.

НУРЗОД

Бонум, Кониғилда гуллар очилди...

(қонларини курсатиб)

Мана, мана улар... қип-қизил, қизил...

ҚУЛ ЧОБУК

Сар-ба...

Уладилар.

АМИР ҲУСАЙН

(қаҳ-қаҳ уриб)

Ҳаҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳа...

Сар-ба... эмиш, сар-ба... Ҳа! Сарбадорларсиз!..

Қиличим остида бошингиз, мана!

Сиз токи тириксиз, аҳли Самарқанд

Менга хизмат қилмас ва шунинг учун

Бошингизни олурман биттама-битта!

МАВЛОНОЗОДА

(тетикланиб, Амир Темурга)

Темурбек, нима гап? Бу нима асрор?

Амир Темур жим.

АМИР ҲУСАЙН

Тахт учун кураш деб атарлар буни,
Шафқатсизлик эрур унинг болтаси!

(Бухорийга)

Ҳай, ҳай, сен келгинди! Бухордан келиб
Самарқанд юртини нотинч қилган кас,
Жазонинг дормикан ва ё қилич?

(бир сарбозга)

Ос!
Тоқим куриб қуйсин Самарқанд аҳли
Келгиндилар ҳоли не кечмоғлигин?

БУХОРИЙ

(магрур)

Келгинди менми? Сен! Амир Ҳусайн!
Чингиз оқаваси! Шажаранг аён!
Бухоролик сенга келгинди, ётми?
Мен, Мовароуннаҳр фарзанди, билгил!
Қоним оқишидан қурқмайман, бу қон!
Кузи кўр эл-юртнинг кузини очгай!

АМИР ҲУСАЙН

Ос! Ос! Тилин сугур!

БУХОРИЙ

(Мавлонозодага)

Мавлонозода,
Илму заҳматимга рози эмасман!
Сен хоин! Инондим сенинг сўзингга!

Бухорийни олиб чиқишади.

МАВЛОНОЗОДА

(талвасада)

Уҳ, устод!.. Уҳ, амир!.. Менинг, менинг сен
Бошимни тандан ол! Ахир, буларга
Мен кафил булганман!..

(Амър Темурга)

Нечун жимсан, жим?!

АМИР ТЕМУР

(четга)

Жимман! Сукутдаман! Карман! Суқирман!
Ва лскин юрагим ёнар... билмайсиз!..
Гарчи сарбадорлар жасоратига
Минг таҳсин уқийман — чуқким келар тиз!
Бошимга кутаргим келадур гарчи!
Йуқ! Йуқ! Иложим йуқ! Ҳозир сиз билан
Бирга булмоқлик, бу ҳалокат эрур!
Есам — оғзим оғрир, чайнасам — тишим...
Мовароуннаҳрни бир бутун давлат
Қилмоқ ниятимдан кечолмайман воз!
Бу йулда гоҳ тулки, гоҳ буридурман,
Гоҳида чоҳдирман, гоҳида қоя!
Майдонга кирганлар манглай қашимас! —
Рухингиз мен билан, сарбадорларим! —
Бирлигин йуқотган юрту элимнинг
Бевақт қурбонлари, мангу алвидо!

КАЛАВИЙ

(магрупп)

Сарбадорлар жанги бошланди кузда,
Куклам эса, мана, тугатмоқдалар...
У, тангрим, русумда, жамики нарса
Кукламда буй бериб, кузда хазондур!
Номутаносиблик бу! Сарбадорлар! —

Эй-эй, келажаким сарбадорлари, —
Сиз энди қузгалинг фақат кукламда!
Шунда кукламингиз булмайдур хазон!
Қопқонга туширган эдик биз ёвни,
Бизни эса дуст туширди қопқонга.
Нон қуйнимда, куппак кейнимда экан...

ШАЙХ ИСОМИДДИН

(Амирларга Калавийни курсатиб)

Элни ичдан бузган, ана шу Бакр,
Ана шу бошлаган сарбадорликни!
Ҳали Илёсхужа келмасдан аввал
Қиргинбарот қилган бою бекларни,
Молу мулкларини талаган тунлар.
Эркинлик, Озодлик, Давлат... деган шу!
Зобитбек қулини чопгани учун
Уни дорга осган қароқчи ҳам шу!..

КАЛАВИЙ

Дагар сарбоз айтган эди бир пайтлар,
Ҳамиша сотқинлар тахтнинг ёнида!
Бирини бирига олиб урган, Шайх!
Бадгир Шайх, эшиттил менинг сўзимни,
Сен ҳам эшит, Мавлонозода!
Бесарҳад саҳрода, чўл, биёбонда
Илонқуйруқ деган бир жонивор яшар,
Унинг ярмин чопиб ташласанг ҳамки,
Қолган ярми билан яшар судралиб,
Судралиб, судралиб, яшайверали!
Сиз илонқуйруқсиз!

АМИР ҲУСАЙН

(сарбозларга)

Ос, ҳаммасини!

МИРЗО СОҲИБ

(тиз чуқиб, Амир Ҳусайнга)

Мен булар фармонин бажардим фақат,
Бола-чақам учун буйнимни қисдим.

Менга на юрт керак, на менга мансаб,
Қорним туқ булса-ю, тинч булсам дедим.
Менинг гуноҳимдан утгил, амирим.
Хизматинг қилурман ит каби, биллоҳ!
Эл кучи — сел кучи, булардан қўрқдим...

КАЛАВИЙ

(Мирзо Соҳибга қараб)

Одам — юзин қандай очадур... аблаҳ!
Олти ой ортимдан эргашиб юрдинг,
Афсуски, кеч кўрдим сенинг юзингни!

АМИР ҲУСАЙН

Ос! Ос, деяпман, ос! Баланд, баланд ос!
Уларни кўрмоққа кузим йўқ! Тамом!

*Сарбозлар уларни олиб чиқаятганда Амир Темур Ҳусайн қулоғига
нимадир шивирлайди.*

АМИР ҲУСАЙН

(сарбозларга)

Тухта-а! Қолдир Мавлонозодани!

(Мавлонозодани қолдиришади)

Куллуқ қил Темурга, сенинг қонингни
Сўраб олди у!

МАВЛОНОЗОДА

Йўқ. Лаънат барингта!..

Телба Сархон отилиб киради.

ТЕЛБА САРХОН

(қулида таёқ)

Ажойиб қиличми-а,
Дами бунчалар уткир? —

Қушни сўйса булар-ку,
Лекин, албатта, мугул,
Хотинингнинг қорнини
Еражакдир бу билан
Ва ундан гудагингнинг
Юрагин олар суғириб.
Сунг саҳро бурисидай
Ейишар гажиб-гажиб...

(бирдан мурдаларга қузи тушиб)

Ҳақиқат, бу осмонда,
Осмонда... йуқ, йуқ, ёлгон.
Ҳақиқат — бу замонда
Қон, қон, қон, қон-он-он!

(Мавлонозодага йиглаб)

Қизим мени қувлайди.
Телба, дея, уйлайди.
Мен телбами?.. Сен телба!..

(Амир Темурга, қаққада уриб)

Пешонанг катта экан,
Қулгинанг калта экан...

(Амир Хусайнга алмон ҳаракатлар билан)

Кукрагим очиқ булса,
Шамоллар эсиб турса,
Шунинг узи менга бас...
Бужи келди, бужи келди,
Бужи билан жужи келди...

*Амир Хусайн унга газаб билан қилч уради. Телба Сархон
Нурзоднинг устига қулаб тушади. Ҳамма чиқади. Зарбону киради.*

ЗАРБОНУ

(талвасала)

Ҳаммаёқ дор, дор, дор!.. Ота, қайдасиз?..
Бир дорда осилиб турар Калавий,
Бир дорда Бухорий... Нурзод, огажон,

Қайдасиз?.. қайдасиз?.. Ота, қайдасиз?..
...Бирин танимадим — Нурзодим эмас...

(тек қотиб)

Қизик, улар боши кукка қарабдир,
Тангрига илтижо қилгандай худди!
Отажон, қайдасиз?

(мурдаларга суриниб, йиқилиб тушади.)

Бу не, мурдалар?..

(таниб)

Ота!..

*(Телба Сархонни ағдариб, ўзига қаратмоқчи бўлади —
Нурзодга нигоҳи калалиб қолади)*

Нурзод оға... Нурзод оға... Оҳ!..

*Уларнинг устига йиқилади. Сиеб ота, Дағар сарбоз ва бошиқа
сарбалдорлар Калавий, Бухорий, Мирзо Соҳиб жасадларини олиб
киришади. Зарбону ва мурдаларга қўзлари тушади.*

СИЕБ ОТА

Калавий эҳтиёт шарт деган эди...
Кечикдик, кечикдик...

Сиеб ота Зарбонунини суяб турғизади.

ЗАРБОНУ

Отажон!.. Отажон!..

(Сиеб отага)

Сиеб ота! Энди қандай яшайман,
Отамдан, оғамдан айрилиб қолдим.

Йиғлайди.

СИЁБ ОТА

Қизим, сенга далда бермайман ҳозир,
Сенинг қайғунг — элим қайғуси, қизим!

(сарбадорларга)

Сарбадорлар! Кураш тугагани йуқ,
Бу қонлардан сарбадорлар унадур!

(Дағар сарбозга)

Дағар! Шу бугундан узинг сардорсан!
Йул бошла, шаҳидлар руҳини шод эт!

ДАҒАР САРБОЗ

Мавлонозода қани?..

СИЁБ ОТА

У... у... хоин!

ДАҒАР САРБОЗ

Калавий, Бухорий, у, устодларим,
Сирдош-мунгдошларим Қул Чобук, Нурзод!
Қонингиз учун қон, жонингиз учун
Жон олурман! Тингланг, куюкдошларим!
Элим, юртим учун дорлар, тахтлардан
Минбарлар тиклайман! Қасамед қилгум!

БАРЧА САРБАДОРЛАР

Қасамед қилурмиз қонлар ҳаққига!

*Жасадларни олиб кетадилар.
Телбанамо Мавлонозода кирали.*

МАВЛОНОЗОДА

Мен, қовоқаридан бол тиладимми?
Ғажирнинг бурига ҳамтовоқлигин
Наҳотки, унутдим? Наҳот кўзим кўр?!

Курсан, Мавлонозода! Теран тикилсанг,
Оқ сутда ҳам қон бор! Сен-чи, кўрмадинг!
Дуст ила ганимга битта қудуқдан,
Битта пиеллада сув тугдинг, у қур!
Бури ожиз эди, ожиз бурига
Тиг янглиг тиш булдинг, тирноқ булдинг сен
У ғажиб ташлади, ғажиб ташлади!

(сукут)

У-у!.. Лаънат сенга! Балиқчи учун
Сувни лойқалатиб берганга лаънат!

(сукут)

Мен қандай яшайман? Устод норизо...
Кетди... кетди... кетди... Кечиринг, устод! —
Кузи оқиб тушган бул мударрисни!
Кечиринг, макр, алдов турт ённи чирмаб,
Буғиб, эзиб ётган бу ифлос юртда,
Қуриб, қура билмас шогирдингизни!
Йуқ, йуқ, кечирмайсиз! Кечиролмайсиз!
Тулки, қарсақ ини бир эканлигин
Билмаган шогирдни кечиролмайсиз!

(сукут)

Оқсоқол, Калавий! Сиз, сиз кечиринг!
«Қуйдай булиб минг йил яшамоқдан, бас,
Шер булиб яшамоқ керакдур бир йил!» —
Дея такрор, такрор сузлар эдингиз, —
Бу ҳикмат маъносин энди англадим!
Даре кечигидан, оқишдан қурқиб
Хоннинг кўпригидан ўтибман, э воҳ!

(сукут)

Ахир, мен инондим! Мовароуннаҳр —
Турт бурчин барчаси бармоқлар каби
Бирлашиб — мушт булиб яшайжагига!
«Бош бармоғи булсин дедим, Самарқанд!» —
Муштга тугилмоққа бошладим уни!
Лекин бу муродим, сизнинг қонингиз
Ҳисобига булсин, деганим йуқ! Йуқ!

Учоқнинг утинга туймаслигини
Унутган кимсани кечиринг! Йук! Йук!
Йук! Тамом! Калавий, кечиролмаймиз!

(сукут)

Телба Сархон! Ҳа-ҳа! Тугри айтдинг сен,
Мен! Мен! Телбаман! Сен телба эмас!
Сен — Мовароуннаҳр! Сен буюк юртсан!
Шажаранг, бугунинг ярадор бир юрт,
Сени шифоламоқ керак бус-бугун!
Тукис даволамоқ керакдир сени,
Сенга, топмоқ лозим топ-тоза малҳам!
Қандайин малҳам у? У, қайси табиб
Уни топа билар?.. Шундай табибнинг
Шарпасин сезгандай булган эдим мен!..
Сархон, мени кечир! Кечиролмайсан!
Кузсиз ҳам билади тузсиз таомни!

(сукут)

Қул Чобук!.. Нурзод-у!.. Кечиролмайсиз!..
Уликлар кечирмас! Кечирмас асло!

(сукут)

Тирик нафасдошим кечирармикин!
Йук-йук! Йук! Кечирмас мени Зарбону!

Узига ханжар уради. Улади.

П а р д а

ХОТИМА

КИТОБДОР

Қаёққа шошасиз, ҳой, қизалоқлар,
Ҳой пурим йигитлар, қайга шошасиз?
Китоб борми, китоб? Йўқми?.. Йўқ!
Бор! Бор!
Чанг босиб ётибди жавонингизда!
Чанг босган йўқ?! Яхши?!
Безакларми у?!
Безаклар дейсизми?..

Мавлонозода жасади улкан китобга айланади.

(мурда-китобни курсатиб)

Шу, шу безакми?
Бу китоб — сиз билан ёнма-ён юрган!
Бу китобнинг фақат уқилди ярми!

Китоб қуёшдай порлайди.

1981 йил

X *GRIMM*

ҚУЛҲУОЛЛОҲУ АҲАД

Бу дунёга келганим,
Келиб энди билганим,
Дилга жойлаб юрганим
Қулҳуоллоҳу аҳад.

Ағёрларга, қирқ ёшим,
Эгилмади бу бошим,
Уларга оғир тошим,
Қулҳуоллоҳу аҳад.

Камғоқ узин тоғ айлар,
Янғоқ узин боғ айлар,
Ёв — сиринг олиб бойлар...
Қулҳуоллоҳу аҳад.

Кенгаш қилган эл — озмас,
Катта дарё ҳайқирмас,
Ҳикматларга кирдим, бас,
Қулҳуоллоҳу аҳад.

Қондошлардан қочмадим,
Қофирга дил очмадим,
Оқ булсам онт ичмадим,
Қулҳуоллоҳу аҳад.

Қунгли сўқир — ёт менга,
Қузи сўқир — соф менга.
Тилдошдир — ким пок менга,
Қулҳуоллоҳу аҳад.

Эл билан кечар умрим,
Эр етказди, англадим,
Шундан ёруғ манглайим,
Қулҳуоллоҳу аҳад.

Азим, ўлим буйнимда,
Чиқармадим ўйимдан,
Муножотим, куйимда
Қулҳуоллоҳу аҳад.

ИСТИГФОР

Кузи уткир, худойим,
Сузи уткир, худойим,
Купдир менинг гунойим,
Истигфор, истигфор.

Йул қолиб, майса босдим, —
Унутдим — жондош дустим,
На эрур унда қасдим?..
Истигфор, истигфор.

Курмадим чумолини,
Ризқ-рузи, омололини,
Сурмадим аҳволини,
Истигфор, истигфор.

Гоҳо имоним сотдим,
Нафс дея тошдай қотдим,
Учар қушга уқ отдим,
Истигфор, истигфор.

Англамай сирли тилин,
На тилин, ошиқ дилин, —
Тусдим оқар сув йулин,
Истигфор, истигфор.

Турт муча соғ, қаддим тик,
Лекин қурмадим куприк,
Савоблар... баста эгик,
Истигфор, истигфор.

Йулда етса бир бошоқ,
Бошоқ эмас нон-ушоқ,
Кузга сурмадим, э воҳ,
Истигфор, истигфор.

Бу даврон қандай даврон,
Эл боши хам бсомон.
Ким кутарар?.. альмомон!
Истигфор, истигфор.

БУ МАҒРУР БОШИМНИ ХАМ ЭТМАК УЧУН

Бу мағрур бошимни хам этмак учун,
Турли-туман турлар туқир ғажурлар.
Қурсатмоқ истарлар уларнинг кучин —
Йулимга пойандоз дея солурлар.

Отлари бури-ю тулкидир аммо,
Вой-буй, булар ақли бунча стилган.
Сиртмоқлар ясайдир узун ва илло —
Гулчамбарлар эмиш менга аталган.

Малолсиз узларин ютганларининг,
Бир улгиси сенга, Азим, қара, боқ,
Луқмаи ҳалол деб туганларининг,
Дастида турибди уткир тиг қармоқ.

Қуриб кузчил булдим, кузим — тарози,
Курашлар ўғлиман, одам ўғлиман.
Қайдаки ҳақсизлик — узимман қози,
Бу дунёда фақат Аллоҳ қулиман!

1992

МУНДАРИЖА

Таржима ҳол урнида	5
------------------------------	---

БИРИНЧИ БУЛИМ:

Бунда йул йуқ эди	10
Ватан	10
Қадимги сарой шоирларига	10
Сунма орзум	11
Елгиз турна	11
Бу қалб	11
Қайдаким	11
Пашшалар	11
Ҳолат	11
Азизим	12
Бу хонада	12
Тайга урмонларида	12
Япроқда	12
Ҳақиқат кузгуси	12
Чидай олмай	12
Баҳор доим	13
Катталар учун тез айтиш	13
Ўзбекининг дуниси	13
Ҳаёт дарсин ўқиб келдим ҳар қачон	13
Лутфулага	13
Богнинг	13
Одамлар бор	14
У, ўзбегим	14
Шоир	14
Бир даврада	14
Қадимги сура	14
Болари	14
Саҳрода	15
Эски қофия	15
Қудоқчиға	15
Урмонга бормадим	15
Мен тикилган	15
Куннинг кузи	16
Отам қабртошига ёзув	16
Абдулла Қодирий хотирасига	16
Болаларга	16

Суз уйин	16
Эй, фалак	17
Узбегим	17
Гадо туйи бошқа	17
Доно	17
Бу юртнинг	17
Мендан	18
Ёнма-ён	18
Дунёда	18
Танҳо дарахт	18
«Қоплон улдирганман...»	18
Мудом табиатга	19
Қалдирғоч	19
Ҳазил	19
Таажжуб	19
Булсин десанг	19
Туюқлар	20
Қатралар	20
Қайроқтош	20

ИККИНЧИ БУЛИМ:

Улдирсанг ҳам узинг уддир, муҳаббат! (<i>туркум</i>)	22
«Сени танидиму муҳаббат,...»	22
«Шамоллар кўзғолди, турди довуллар,...»	22
«Оҳ, на фақат кунлар гузал...»	23
«Қайдан сени учратдим, оҳу...»	24
«Зим-зиё эрди куним...»	24
«Жизганақ саҳролар, даштларда қолдим...»	25
«Уртамизда дарё оқсин...»	25
«Кукданми, гайбдан садолар келур...»	26
«Оқшом. Оқ шом. Катта боғ...»	27
«Мен сени тоғларга олиб кетаман...»	27

УЧИНЧИ БУЛИМ:

Иморат ва ёки бир томчи денгизга айланган кеча достони	30
---	----

ТУРТИНЧИ БУЛИМ: УЗБЕК, УЗБЕКИСТОН

Тандир бошида	56
Тутқун	57
Накурт қишлоғи	58
Баҳодирнинг қиличи	60
Бухорода	61
Хорижга кетиб қолган ўзбекларга саволим	62
Баҳоролди кайфиятлари	63
Бобо деҳқоним	64
Чингиз Аҳмаров	66
Нур каби	68
Қуёш ботар пайти	69
Менинг сўзим	70

Рақибга	71
Қантемир билан танишув	72
Ҳужайин	73
Ўзбекман	74
Ўзбекистон (Достон)	79
Муқаддима	79
Укамга	95
Кук тукли, кук ёли катта арломи бури ҳақида бал- лада	97
Ватан гимни	98
Маймунлар	99
Кашфиёт	100
Олтин устида	102
Ҳонаки гоз қаноти улкан	103
Замон суратига чизгилар	104
Йилбоши	106
Истиқлол ҳаққи	107
Ўзбек, Ўзбекистон!	109

БЕШИНЧИ БУЛИМ:

БУТУНДИР ТУРОНЮРТ, БУТУНДИР!

Шарқ ҳикмати	112
Жалолиддин Мангуберди (Тарихдан лавҳа)	113
Факт асосида ёзилган шеър	115
Бир дарахт	117
Замонавий эртақ	119
Кул тегин	121
Энасой	123
Унутилган тиллар	124
Деҳқон бахти	126
Қурбонлар	127
Бу Ватанда	130
Айб утди	131
Туркистон булоғи	133
Аҳмад Яссавий мақбараси қошида	134
Нима истарам?	135
Туронюрт	136
Анқара қатъасида	137
Ҳазилнамо	138
Адашиш	139

ОЛТИНЧИ БУЛИМ:

Каклик	142
Оху	143
Оқ булок	144
Омадли ошиқнинг кунглидай, ногоҳ	145
Уфқ ости тик қоя	146
Ёмғир ёғиб утди	147
Куз	148
Тог урмони	148
Алқорлар	153

Дарада (Манзара)	157
Урмон ва утинчи	158
Бир туп арча	159
Кайфият	160
Нурота чашмаси, Ургут чашмаси	161
Кеч пишган олмалар	162
Бобом Суюннинг отам Олимга васияти	163
Овчи улими	164
Нахуртга қайтиш	166
Тог қушиги	167
Еллар эсди беомон	167
Тунги булутлар томошаси	169
Қора денгиз тулқинлари. (Туркум)	168
Гуржистон ҳайкаллари	169
Соғинч	169
Араукари	173
Чечак	174
Сурат	174
Сочмалар. Қиплоқдоншларим	175
Сел	175
Тириклик	176
Ривоят ва ҳақиқат	177
Хотира	177
Орқага қарайверманг	178
Мамонт ва Бузоқбоши	179
Йулбарсли тоғлар	179
Қари қашқир	180
Каклик ва қафас	182
Қопқон	183
Тунгиз овида	185
Бу дуненинг жаннати — тоғлар	187
Келдим яна	188

ЕТТИНЧИ БУЛИМ: ГУЛНИ ГУЛГА ҚУШ

Яна келдим сенинг кучангга	190
Дупур-дупур тусқ товуши	191
Шарқираган сойда	192
Қуёш афсонаси	193
Утган қушлар	194
Ой гоҳ тўлин, гоҳо яримта	194
Бу қалбимга ўрганишларинг	194
Тур доим	195
Тог йиғиларига	195
Денгизда	196
Фарёд	197
Менга эртақ сўйлаб бер, буви	198
Катта булоқ буйи	198
Вило	199
Балки	199
Бахт	200
Ошиқларга (Ҳазил)	200
Севги	201
Мен бу ҳақда	201

Тунда	202
Орзу	202
Баҳор	203
Ошноқ булут ҳақида қушиқ	203
Ҳазиллар	204
Ишқ олови	204
Мен — учинчи одам	205
Шоир ва ёр (Ҳазил)	207
Ул дераза пардасини	208
Баллада	209
Илк муҳаббат ҳақида қушиқ	211
Сен мени дегил, жоним	212
Лули қиз қушиги	213
Қор қалин босса тоғни	214
Ўзбегим қизлари (Ҳазил)	214
Бир мовий ҳаво	215
Муҳаббатнинг сирли эртаги	216
Ой — алқор шоҳидай	217
Вола	218
Кузмунчоқ	219
Эр ва хотин	220
Бугун гулгун	222
Измида	222
Тутар	223
Тортқилайсан қиз этагин	224
Гулни гулга қуш	225
Адиқларни оралаб	226
Қиз кузида — ут	226
Ҳовуз буйида (Ҳазил)	227
Ҳижрон	227
Сиз бизга келган кеча	228
Роберт Бернсдан	228
Улар ҳали ун икки ешда	229
Сулув	230
Бир жоно	231
Гул жойида чиройли	232
Ёнар дилим, куйлар тилим	233
Тутдагина	233
Бир сир бор	234

САККИЗИНЧИ БУЛИМ: ОҚ ВА ҚОРА

Оловсиз бу оламдир абас	236
Гулхан	236
Тумор	237
Чуққи	237
Ватан	237
Насиҳат (Ҳазил)	238
Келинчак	238
Тун	239
Сокин даре	241
Хотира	242
Бир йигит бор	245
Шоир	246

Тегирмон	247
Муборак зот эмиш	248
Уқ еган йулбарсдек	248
Балиқчи	249
Тасодифлар қушир дунёда	250
Тун қуши	250
Туш	251
Кампир	251
Балиқчи ва денгиз	252
Йилқичи бола	253
Истак	254
Кураш	254
Онатар	255
Тоғ бурони	255
Август оқшомларида	256
Мени улдиролмас	259
Юзларида мағрур сиполик	260
Машрабнинг сунгги қушиги	260
Янги йил кирмоқда	261
Амир Темур армони	262
Ез (Отамнинг етмиш ешига)	263
Бир дуст улими	264
Инсон	266
Ез гушсураги	271
Қисир эчкилар (Ҳазил)	272
Цирк отлари	273
Кузлар	274
Бир мўйсафид ҳикояси	276
Гадой (Эртак)	278
Садриддин Салим Бухорийга хат	279
Ўзбек ҳайкалтароши Абдурахим Турди угли (Муҳандис) ҳақида эл термалари	280
Идора, уй, стол ва улим ҳақида баллада	282
Грек ватанпарвари Никос Белоянниснинг охирти сурати	283
Асрлар ҳикояти	284
Она ва бола ҳақида икки ҳикоят	287
Шоирга	288
Сув утлари (Уғлим Жалолиддинга)	288
Таърифи Бодшелдон Самарқандий ва ёки эътиқо ҳақида қушиқ	289
Бир коса сув	293
Миркарим Осим	295
Тинчлик учун овоз бераман	296
Аёл жангга кирса	297
Болаликка соғинчлик салом хат	298
Нурота чашмаси (Ҳожоқул акага)	302
Узоқ-узоқ йул босиб	303
Инсон қалби	304
Қиш сунгги ва баҳор олди байтлари	305
Навойи угити	307
Гулханий бозори (Ҳазил)	308
Овул итлари (Ҳазил)	308
Устоз ва шоғирд	309
Отам Олим Суюн угли хотирасига	310

Барханлар	311
Тешиктош афсонаси ва е андиша хусусида бир ҳақиқат	313
Нидо	315
Ҳамдардлик	316
Саманта Смит	317
Янги йил арафаси шеъри	318
Грибоедов хуни ҳақида ҳикоят	319
Азиза	320
Баъзан ҳасрат босар	321
Арина Родионовнага асримиз болаларининг гойибона илтижоси	322
Бошқача одам	324
Итлар	325
Езгувчи	326
Оқ ва қора	327
Майсалар соғинчи	328
Буз бола	328
Йуловчи	329
Асрагил	330

ТУҶҚИЗИНЧИ БУЛИМ:
ДРАМАТИК ДОСТОН

Сарбадорлар (Драматик достон)	332
---	-----

УНИНЧИ БУЛИМ:

Қулқуоллоху аҳад	406
Истиғфор	407
Бу мағрур бошимни ҳам этмак учун	408

Азим СУЮН

САЙЛАНМА

Шеърлар, дostonлар

**«Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг
Бош таҳририяти
Тошкент — 1997**

Муҳаррир Аҳрор Аҳмедов

Бадий муҳаррир Ф. Қ. Башарова

Техник муҳаррир Г. Г. Ломиворотова

Мусаҳҳиҳлар Ю. Бизаатова, Н. Мухаммадисва

Терипга берилди 12.07.1996 й. Босипга руҳсат этилди 20.11. 1996 й.
Бичими 84x108 ¹/₃₂. Таймс гарнитураси. Офсет босма. Шартли босма
табоғи 21.84. Нашриёт ҳисоб табоғи. 29.35. Алади 15000 нусха.
Буюртма № 443. Баҳоси шартнома асосида.

**«Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг босмаҳонаси,
700083, Тошкент ш., «Буюк Турон» кучаси, 41.**